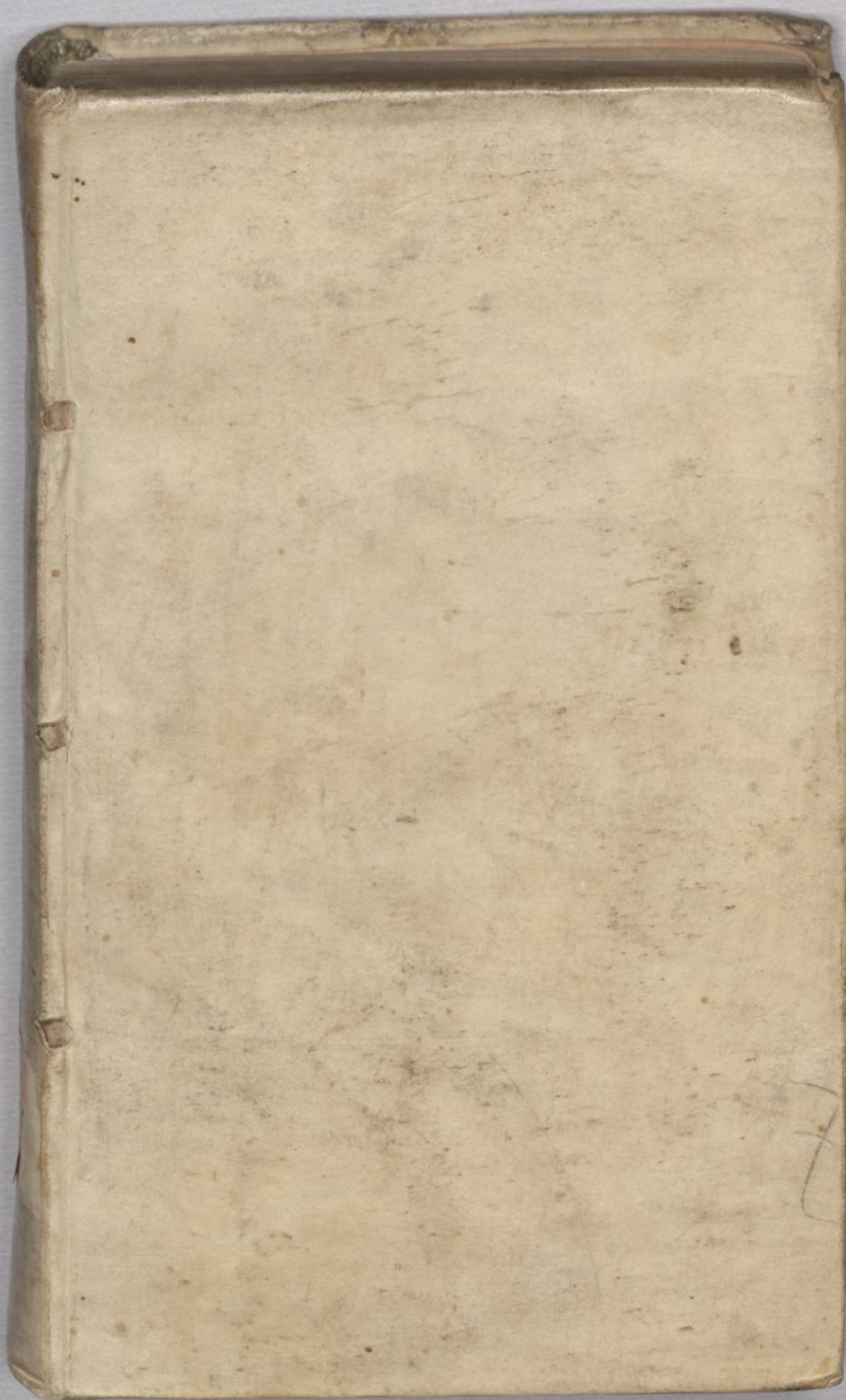
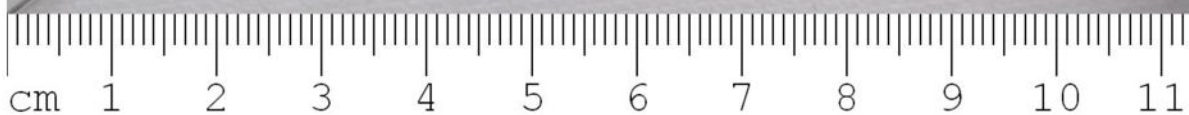


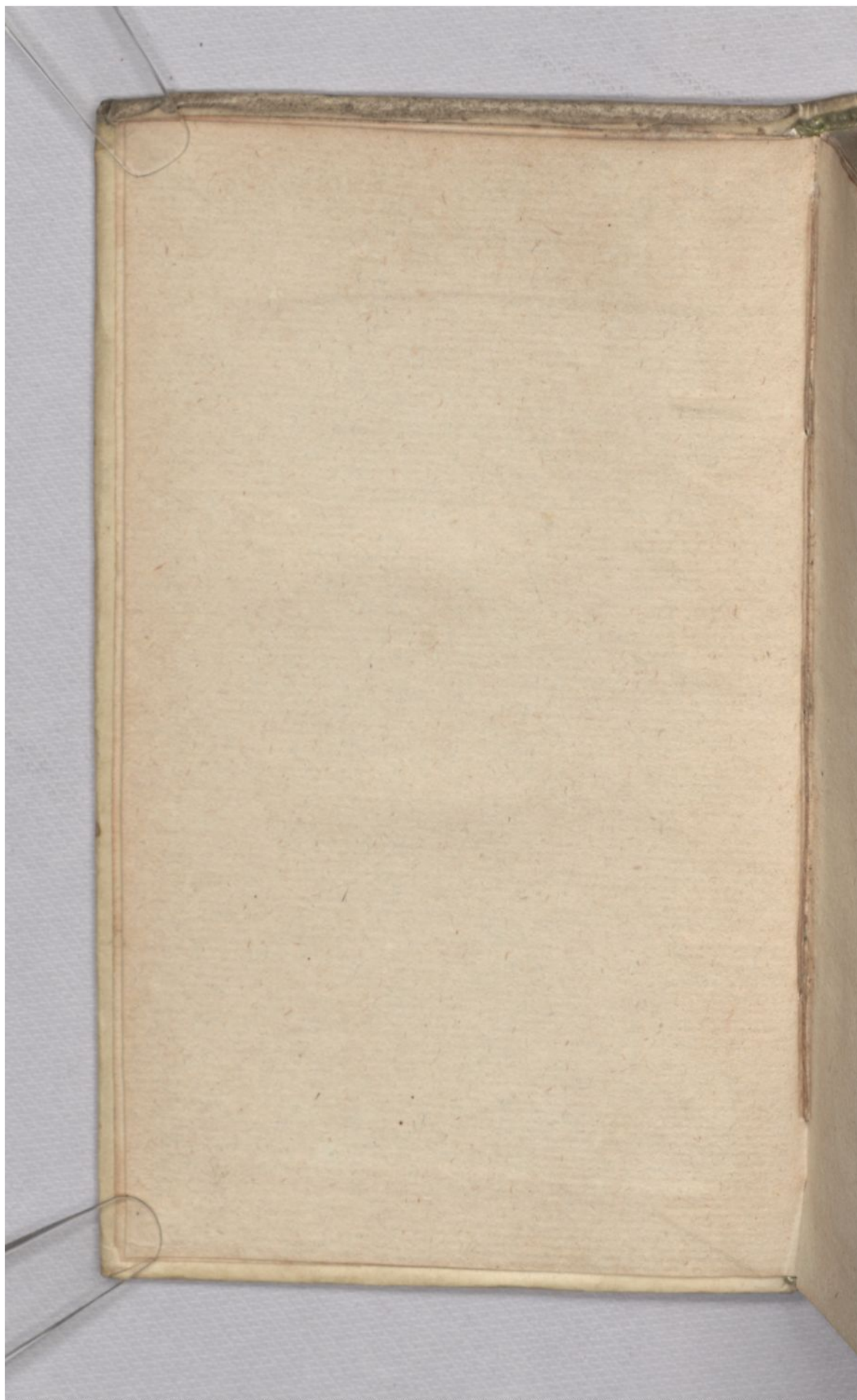
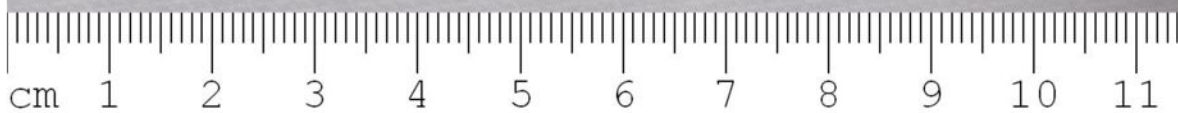


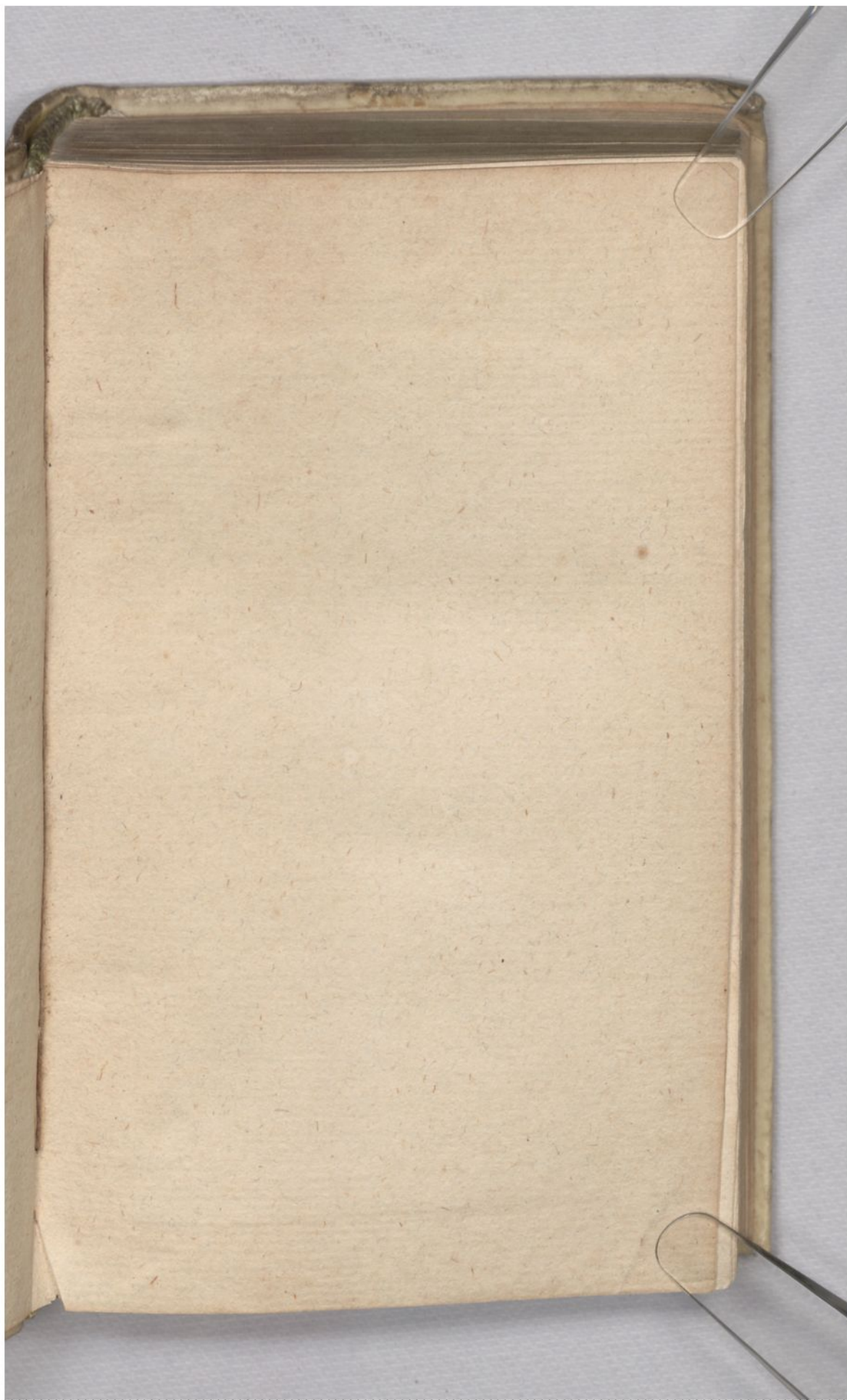
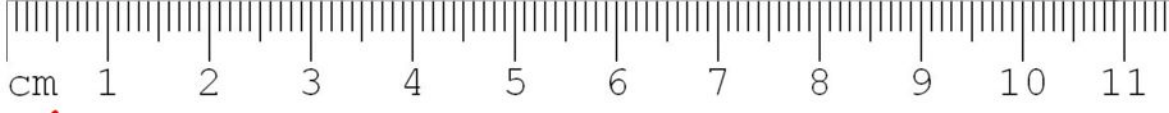
P. 118.

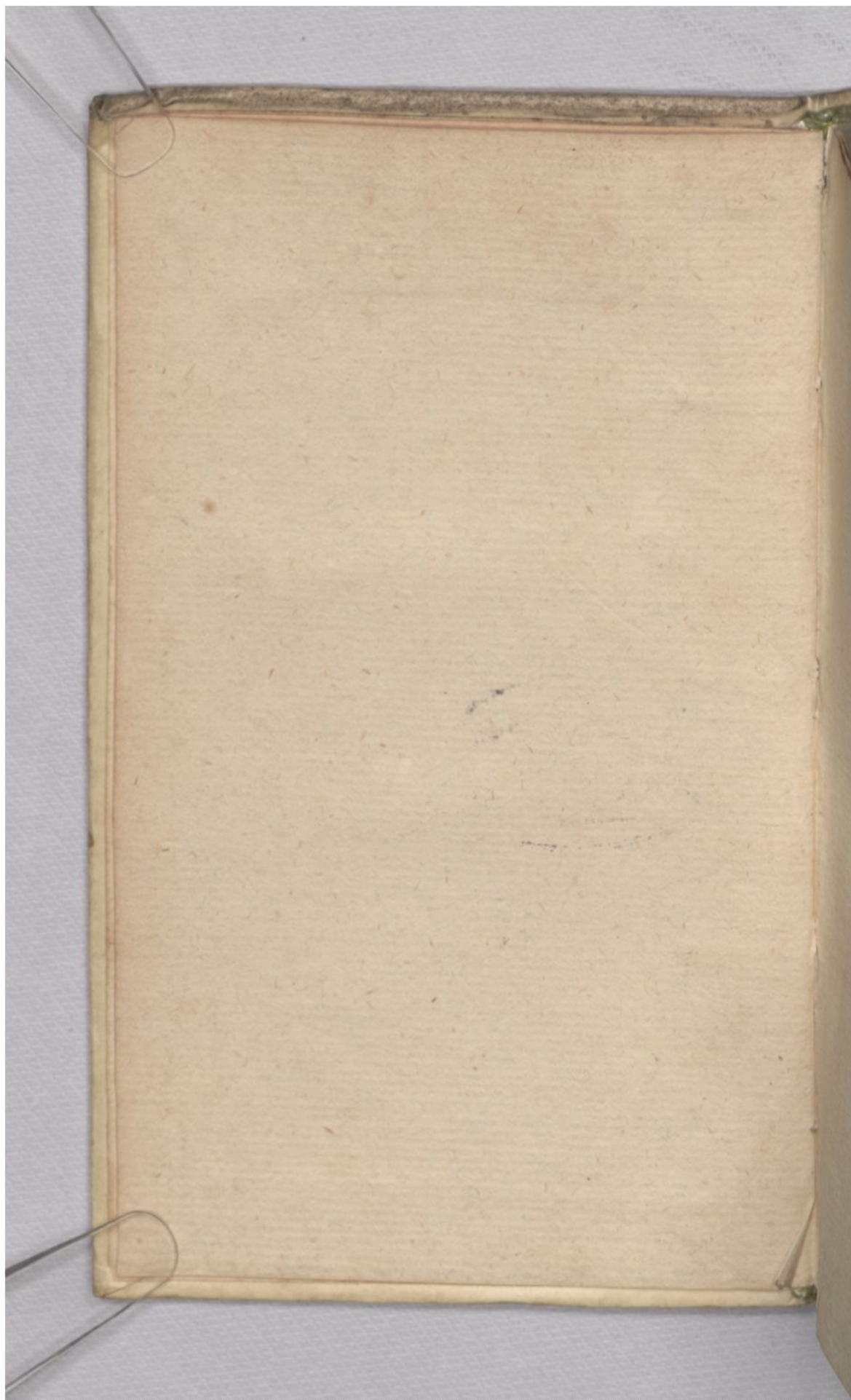
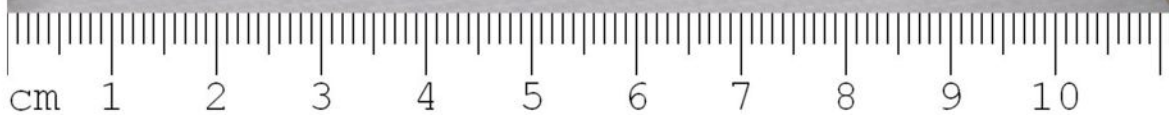


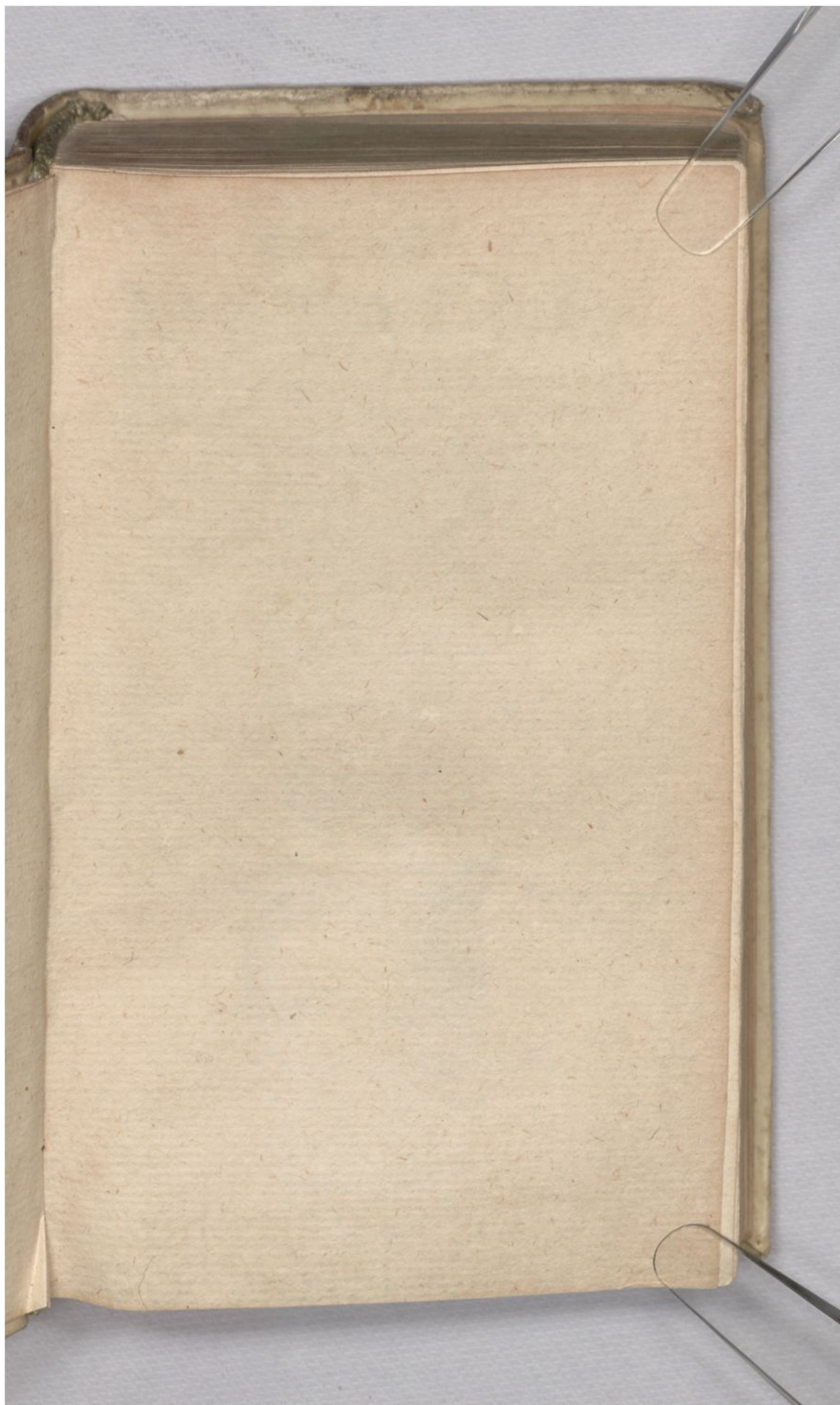
Leibn. Marg. 57

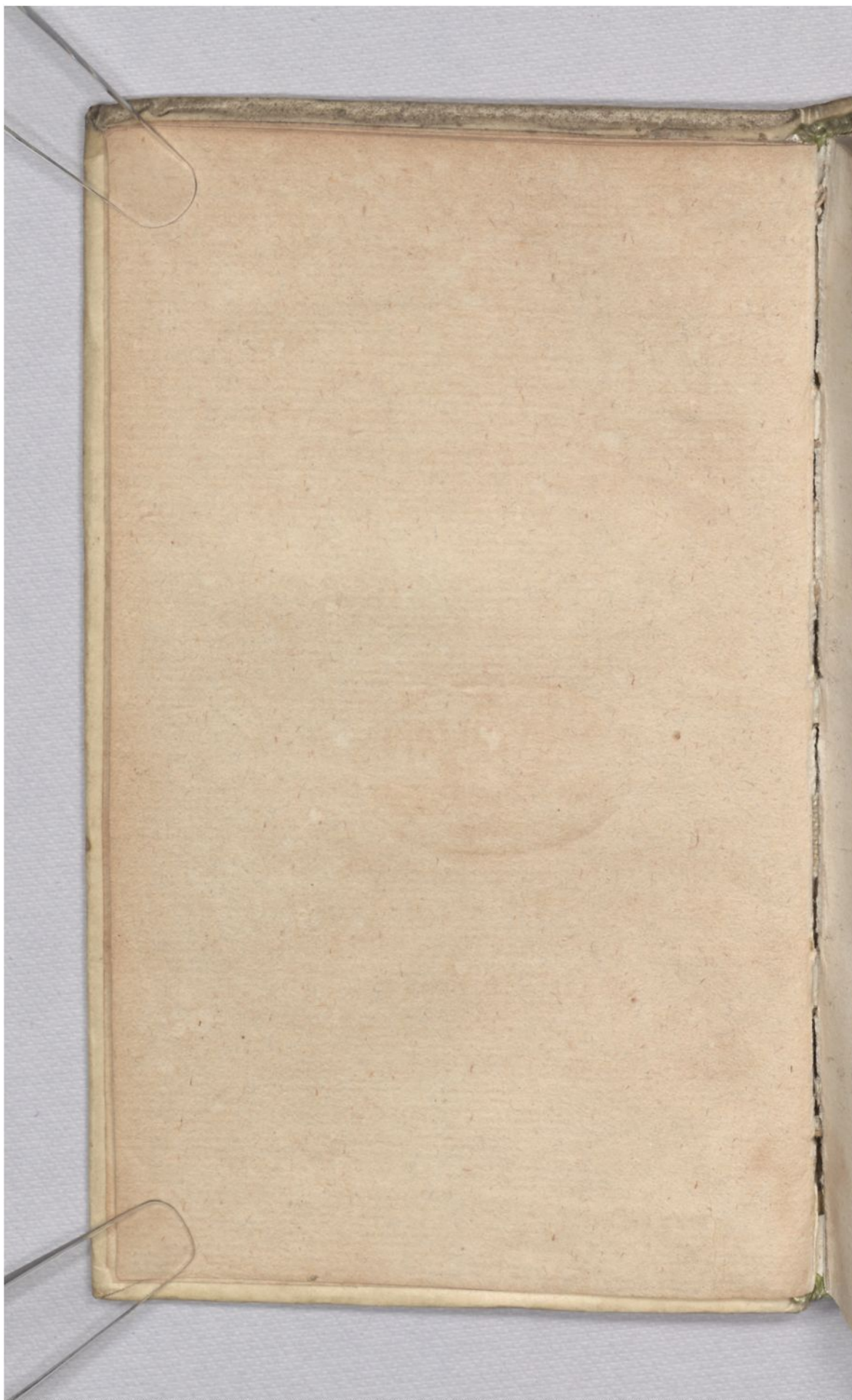
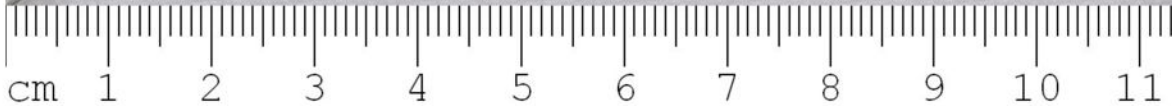












DE RE METALLI-

CA, HOC EST, DE ORIGINE,
Varietate, & Natura Corporum
Metallicorum, Lapidum, Gemmarum, atq; alia-
rum, quæ ex fodinis eruuntur, rerum, ad
Medicinæ usum deferuientium,
LIBRI III.

Autore
CHRISTOPHORO
Encelio Salueldensi.

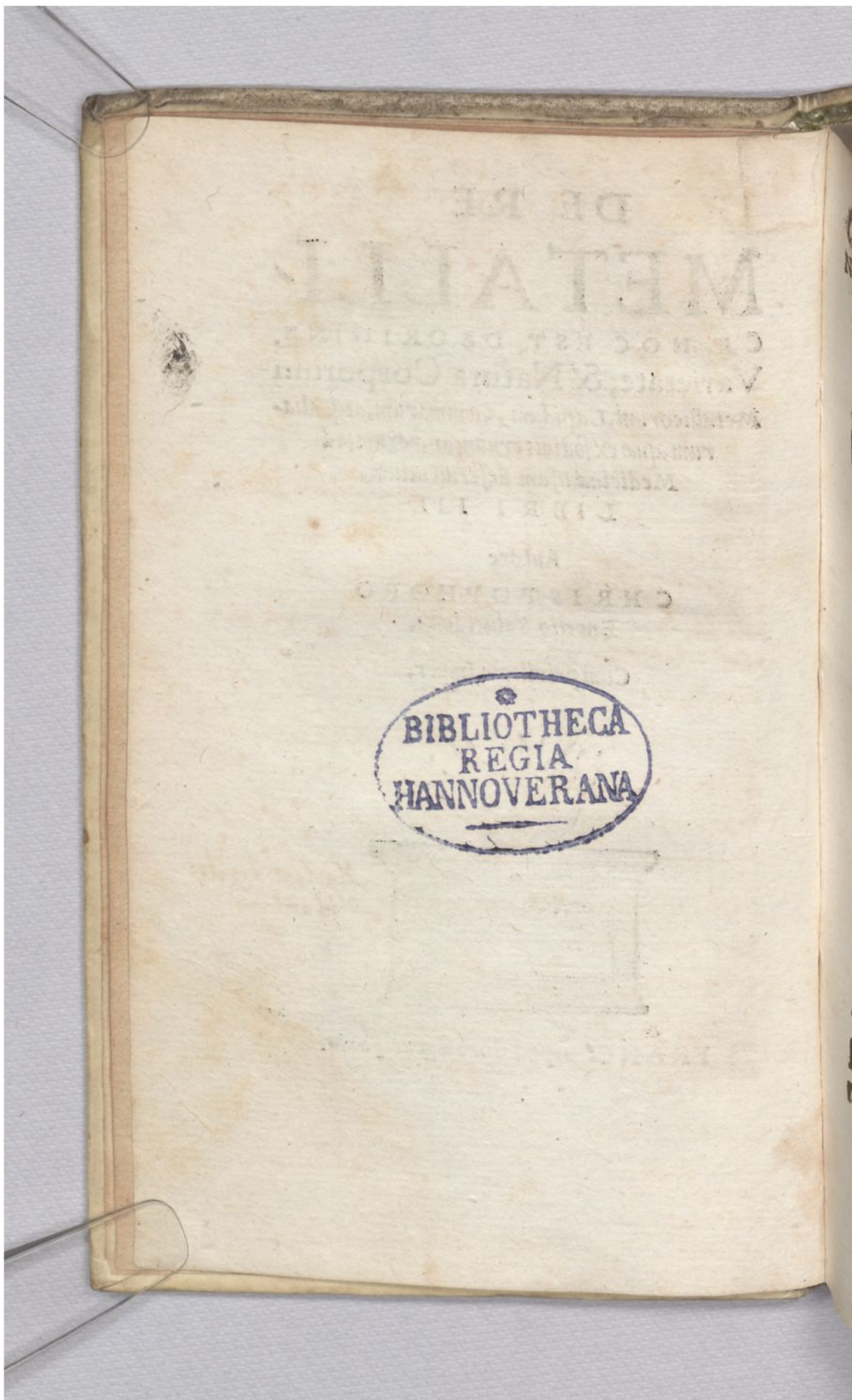
Cum priuilegio Imper.



*Martini Fogeli
Hamburg.*

FRANC. Apud Chr. Egenolphum.



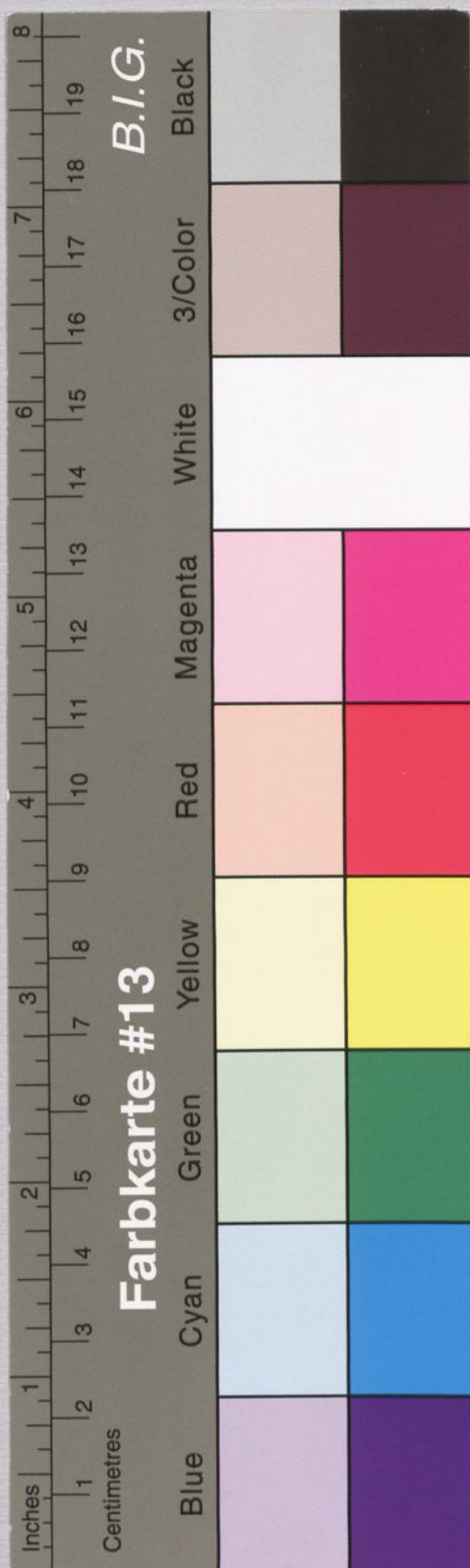


CHRISTIANO EGE-
 NOLPHO CIVI FRANCOFOR-
 diano, Amico suo, Philippus
 Melanthon Salutem
 Dicit.



ONESTISSIME
 uir et amice charis-
 sime, Etsi dissimi-
 litudo est artifi-
 cum, ut Iuriscon-
 sulti dicunt: ta-
 men studia inquirentium naturam
 mediocri diligentia iuuanda &
 ornanda sunt. Scripsit autem de
 Metallis & eorum generatione et
 uarietate quidā Salueldensis, Chri-
 stophorus Encelius, non ut certet
 cum uiro doctissimo & ingenio-
 sissimo Georgio Agricola, sed ut
 suo aliquo labore studia philoso-
 phica adiuuet. Id opus edi opta-
 mus. quare te ualde oro, ut uel tuis

¶ 2



typis excudas, uel consilium editio-
nis adiuues. Opinor sine detrimen-
to excudi posse: cum multi hæc
physica libenter legant: & diligen-
tia huius Christophori sit singula-
ris. Multa certè deprehendit, quæ
nusquam apud alios leguntur.
Quare te etiam atque etiam oro,
ut hanc editionem adiuues. Benè
Vale. Die 19. Augusti.

Anno 1551.

INDEX



INDEX.

INDEX RERV

Antimonium	65.
Verborum, quæ hoc opere traduntur.	Aphronitrum 112. 163.
A.	Aphroscelinon 202. 247.
Abfinchites	214.
Achates	ibi.
Aconitum herba	269.
Adamas	177.
Adarces	152.
Aes, seu cuprum	23.
Aes ustum	49.
Aeris ærugo	52. 55.
Aeris flos	49.
Aeris squama	51.
Aëtites	230.
Alabastria	205.
Alabastrites	ibi.
Albertus credulus	31.
Alectorius	206.
Alosanhus	107.
Alsines ungula	278.
Alumen	97.
Alumen plumosum	213.
Aluum sistemia	237.
Amandinus	266.
Ambra	108.
Amethystus	254.
Amiantus lapis	213.
Amuleta	263. 264. 271.
Arabicus lapis	200.
ex Araneo Gemma	219.
Argentum	15.
Argentum uiuum	11.
Argentum rude, coloris rubei	16.
coloris plumbei	17.
coloris nigri	19.
coloris purpurei	ibi.
coloris cineracei	et
ruffi	20.
Argentirecrementū	ibi.
Argenti spuma	21.
Argilla	113.
Artis	152.
Asbestos	214.
Asphalton	188.
Assus	166.
Asteria gemma	208.
Asthmatis remedia	237.
	242.
Astrios	208.
Astroitis	299.
Atramentū librariū	144.
Atramentum sutoriū	73.
	α 3



IN D E X.

Auripigmentum	91.	95.	Calaminaris lapis	148.
Aurum		13.	Calculi uesicae remedi-	
Aurum in capitulis pisci		um	162. 218. 237.	
um		14.	Calculi remedia	211. 212.
Aurum filius naturae	3.		218. 226. 235.	
B.			Calx uiua	146.
Basiliscus ex galli ouo na-			ex Cancro lapis	218.
scitur	244.		Carbunculus	250.
Basilisci siluestris descri-			Carchedonius	ibi.
ptio	244.		Carpa, Carpio.	218.
Baurach	109.		Carpionis lapis	ibi.
Basthardum	196.		Caro marina	152.
Bazaar lapis	235.		Catochites	248.
Beryllus	259.		Ceraunia	208.
Berylli politio	ibi.		ex Cerui partibus reme-	
Bitumen	188.		dia	236.
Bonofa	244.		Cerui lachryma	ibi.
Borax	220.		Cerussa	71.
Botryites	35. 38.		Ceraunias	209.
Bufo	220.		Ceralium	159.
C.			Ceycum	149.
Cachris quercina	238.		Chalcitis	79.
Cadmia factitia	36. 37.		Chelydri	223.
Cadmia natua	32. 35. 41.		Chelidonia gemma	229.
	47. 207.		Chelonitides	227.
Cadmia terra	35.		Chelidonium	229.
Callais	234.		Chimistarum error	64.
			Corallium	158.
			Chryso-	



INDEX.

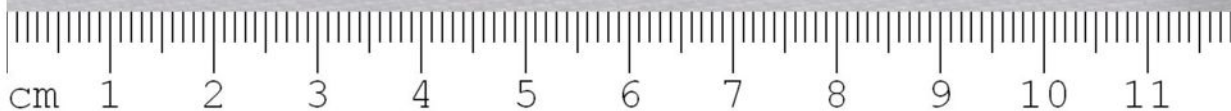
Chrysolithus	255.	D.	
Chrysolampis	256.	Dracontias	223.
Chrysoprasus	259.	Dionysius	267.
Chrysocolla	110. 120.	Dionysias	ibi.
Cinnabaris	126. 127.	Diphryges	85.
Cinis sarmenticius	148.	Drachates	223.
Ciraliūm	159.	Draconites gemma	223.
Cobaltum	33.	Dysenteriae remedia	202.
Cœruleum	122.		238.
Coitus diuersitas	239.	E.	
Colcotar	80.	Echiees	221.
Collyrion	140.	Echites	ibi.
Comitialib. utilia	197. 211.	Echidna	ibi.
220. 224. 236. 238.		Echis	ibi.
Concha margaritifera	215.	Encauma	206.
Concha tornatilis	229.	Enydros	221.
Conceptum iuuantia	237.	Epati conducentia	242.
246. 253. 260.		Epilepsie remedia	230.
Cor letificantia	253.		242. 258.
Corneolus	266.	Erinacei iecur	242.
Cos	269.	Eurostriata	212.
Cos ocularis	270.	F.	
Cos olearia	ibi.	Febris remedia	237.
Cropodina	221.	Faba maris	271.
Crystallus	202.	Ferrum	56.
Curalium	159.	Fex	145.
Cysteolithos	153.	Ficedula	235.



INDEX.

Flos Asiae petrae	167.	Gleffarij	195.
Flos salis	107.	Gleßinga	ibi.
Fluores	156.	Granatus	253.
Fluxus sanguinis remedia	221. 265.	Gratiam ex amore con-	
Fuligo pictoria	144.	cilientia	265. 271.
Funduli gemma	217.	Gypsum	147.
Fungus marinus	153.	Gypsum optimum	148.
		H.	
G.		Halcyones aues	149. 150.
Gagates	180. 198.	Halcyonium	149.
Gagites	232.	Hematites	168. 251.
Galena	66.	Hemorrhoidū cura	202.
Galactites	204.	Helcysma	20.
Galaxia	205.	Heliotropium	260.
Gallisyluestris gēma	242.	Heracleus lapis	173. 279.
Garamantites	251.	Hyacinthus	255.
Garum	107.	Hydri	223.
Gehenna Salamādræ	214.	Hyenia gemmae	235.
Gemma Veneris	154.	I.	
Gemmonida	253.	Iaspis	262.
Georgij Vallæ enco-		Ictericæ remedia	237.
mion	18.	Indicum	125.
Germania omnium metal-		Infans deformis	152.
lorum ferax	36.	Iris	208.
Glacies Mariæ	148. 200.	Iris gemma	207.
Glastum	125. 182.	Iscultos	214.
Gleßum	182.	Iudaicus lapis	212.
Gleßaria	195.	L.	

Lacer.



INDEX.

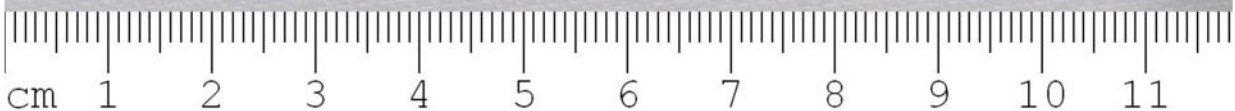
Lacerta	219.	Margaritarum conce-	
Lapis demonis	208.	ptus 216. uires	217.
Lapis lime	200.	Margaritæ factitiæ	217.
Lapis specularis	200.	Medeæ gemma	267.
	247.	Medicamentum psori-	
Lapis Vulcani	99	con	81.
Lemnia terra	132.	Melanteria	83.
Lemnos Insula	132.	Melancoryphus	234.
Lepram curantia	258.	Melitites	204.
Leucogagea	204.	Memphites lapis	247.
Leucographis	204. 205.	Mercurius	11.
Lithanthrax	185. 187.	Metallorum origo	1.
Lithodendron	160.	Mineralium diuisio	5.
Loliges	242.	Minium	130.
Luna argentum	15.	Misy	81.
Lupinum iecur	242.	Mogra	132.
Lupus ceruarius	209.	Molochites	161.
Lychnites	252.	Molybdena	66.
Lydius lapis	270.	Morochthus	205.
Lynx	209.	Muria	106.
Lyncis lapis	ibi.	N.	
Lyncurius	159. 210.	Naphtha	189. 191.
	M.	Natura in uiscerib. ter-	
Magnes	173.	ra negotiosa	19.
Magra	132.	Niciana terra	57.
Marchasita aurea	256.	Nil	42.
Marchasita	25.	Nitrum	109.
Margarita	215.	Nutri spuma	112.

æ 5



INDEX

O.		Placodis	39.
Ochra	118.	Plumbum	59.60.61.
Oculos recreantia	257.	Plumbi generatio	59.
	258.260.	Plumbago	66.
Officinarum negligencia	35.96.	Pompholix	42.48.
Onichitis	38.	Pumex	99.
Onyx	105.	Pyrena	212.
Onyx gemma	248.	Pyrites	25.26.27.
Opalus	261.		28.29.30.
Ophites	224.	Pyropus	250.
Os de corde cerui	236.	Q.	
Ostracitis	39. 226.	Quandros	230.
Ostracia	226.	Quercina uua	238.
Oua hypneumia	246.	Quirites	230.
P.		R.	
Paderota	161.	Rubeta	210.
Partum alleuiantia	230.	Rubetarum gemmae	ibi.
	233. 237. 263.	Rubrica sinopica	132.
Perca gemma	217.	Rubrica fabrilis	134.
Phthisis remedia	236.	S.	
	242.	Sepia	242.
Phoenicites	212.	Sagda lapis	176.
Phrynus	220.	Sagda lignum trahit	178.
Physemata	216.	Sal	101.
Pnigitis	116.	Sal Alexandrinum	109.
Pituite cura	205.	Sal alcali	99.
Piss asphaltum	190.	Sal marinum	104.
		Sal petrosunx	109.
		Salis	



INDEX.

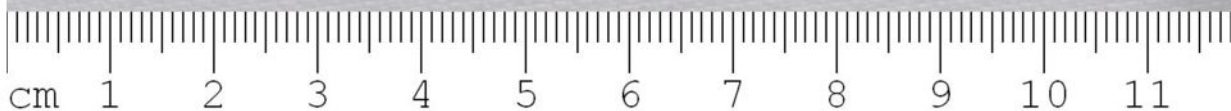
Salis flos	107	Spongie	158
Samius lapis	140	Spongiarum lapis	226
Sandaraca	94	Spuma maris	149
Sapphirus	265	Spuma lune	200
Sarcophagus	167	Stannum	62
Sarda gemma	249	Stercus passerinum	99
Sarda stros	251	Stibium	65
Sardius lapis	249	Stomachus piscis	239
Sardonix	ibi.	Stomoma	52
Saura	219	Strangulationis uulue	
Saurites gemma	219 220	cura	197
Saxa	157	Sulphur	9
Saxi medulla	115	Sulphur apyron	10
Saxum cornutum	268	Succinum	182.192.194
Sory	84	Synephites	204
Scoria	20	Syphar	224
Schistus	172	T.	
Selenites	20.21.47	Terebinthizusa	263
Selenites lapis	247	Terra Cimolia	141
Sideritis lapis	173	Terra Chia	140
Sil	118	Terra ampelitis	143
Silex	268	Terra Eretriadis	139
Silex habens uestigia		Testa fornacee	142
lupi	215	Terra Lemnia	137
Smaragdus	256	Terra Melia	142
Smyris	270	Terra Samia	140
Spathum	158	Terra Selinusia	141
Sperma ceti	107	Terra sigillata	132 137
Spodion	45.66.	Terre	



INDEX.

<i>Terre uaria</i>	114	INDEX GERMANICARUM Dictionum	
<i>Terra uiridis</i>	120.	huius operis.	
<i>Thecolithos</i>	112	A.	
<i>Thracias lapis</i>	185. 194.		
<i>Thuringia laus</i>	117.	Adler steyn	230.
<i>Thyites</i>	209.	Aggesteyn	180.
<i>Topazion</i>	262.	Alabaster steyn	205.
<i>Trichrus</i>	169. 171.	Alaun	97.
<i>Tripolis lapis</i>	143.	Amethyst	254.
<i>Turchus</i>	264.	Atter	228
V.		B.	
<i>Varia remedia simpli-</i>		Berckröte	94.
<i>cia</i>	237.	Berckblawe	118.
<i>cōtra Venena remedia</i>	220	Berckgrötel	134.
	222. 224. 236. 237. 258.	Bercksaltz	109.
<i>Vipera</i>	221.	Berckgrün	118.
<i>Viperarū generatio</i>	222.	Berckgelb	ibi.
<i>Viride æris</i>	52	Bernsteyn	180.
<i>Vitriolum</i>	73. 74.	Bünis	99.
<i>Vlcera emollientia</i>	238.	Birckhan	45.
<i>Vmbilicus Veneris</i>	270.	Bleierz	66.
<i>Vngula alsines</i>	220.	Bleiweiß	71.
<i>Vniones</i>	215.	Blutstein	168.
<i>Vpupa</i>	230.	Bornstein	180.
<i>Vulua & sedis prociden-</i>		Brachhün	243.
<i>tie remedia</i>	224. 236.	Brachvogel	ibi.
Z.		Braunrötel	134.
<i>Zeg</i>	77. 88. 89.	C.	

Calpu



Register:

Calpu ein dorff	227.	Gips	147.
Carpff	218.	Glaß Erz	18.
Carpffensteyn	ibi.	Glede	21.
Cinnober	129.	Glimmer	213.
Cobalt	33.	Goldt	13.
Conterfey	60.	Granätlin	253.
Corneol.	266.	Grünspan	50.53.
D.		Gulden erz	16.
Demant	177.	H.	
Dinten	144.	Häfen	145.
Dol	243.	Hamerschlag	58.
Donnersteyn	209.	Haselhün	243.
E.		Haselwürm	244.
Egles	219.	Hasensprung	237.
Eisen	56.	Heydecks	219.
Eisvogel	150.	Hornsteyn	268.
Elends klæ	220.238.	Hyacinth	255.
Erdfachs	213.	J.	
brann Erz	19.	Jasp	262.
Eychen hopffen	238.	Indich	125.
Eydeck's	219.	K.	
F.		Kalck	146.
Federweiß	213.	Kagen silber	213.
Feursteyn	26.268.	schwarz Breide	144.
G.		Krebs augen	218.
Gagatsteyn	180.199.	Krott	220.
Galmei	35.	Krotensteyn	ibi.
Gebreüt Erz	49.	Kupffer erz/tiß	27.
Gemmah	253.	Kupffer	



Register.

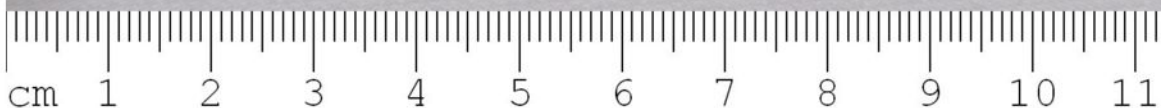
Kupffer	23	pfawst	155
Kupffer schlack	51	probursteyn	270
Kupffer rawch	75		
Kupffer wasser	76	Q:	
Kubith	234	Quappe	239
Kyfling	268	Quecksilber	12
Kyselsteyn	161	R:	
		Rappen	234
L:		Rebenasch	148
Lack	107	Repphün	243
Läsur	122	Rötelstain	134
Luchs Elsen	211	S:	
		Salamander	215
Mentge	131	Sapphir	265
Meerbone	271	Salpeter	109
Muschelstein	332	Salz	103
		Salzwasser	106
N:		Schlangenhaut	224
Nater	221	Schyfer	157 193
Natersteyn	222	Schmergel	270
Nichts	42	Bird Schlangen	246
		wasser Schlangen	223
O:		Schlangenstein	223.224
Ockergelb	118	Schmirlin	217
Ofen erd	142	Schüster schwerg	74
Opment	94	Segelstein	173
		Silber schlacken	20
P:		Schwarz Silber	19
Paris	217	Schifergrün	120
Parthe	220		
Peckel	107		
Persing	217		
		Schwefel	

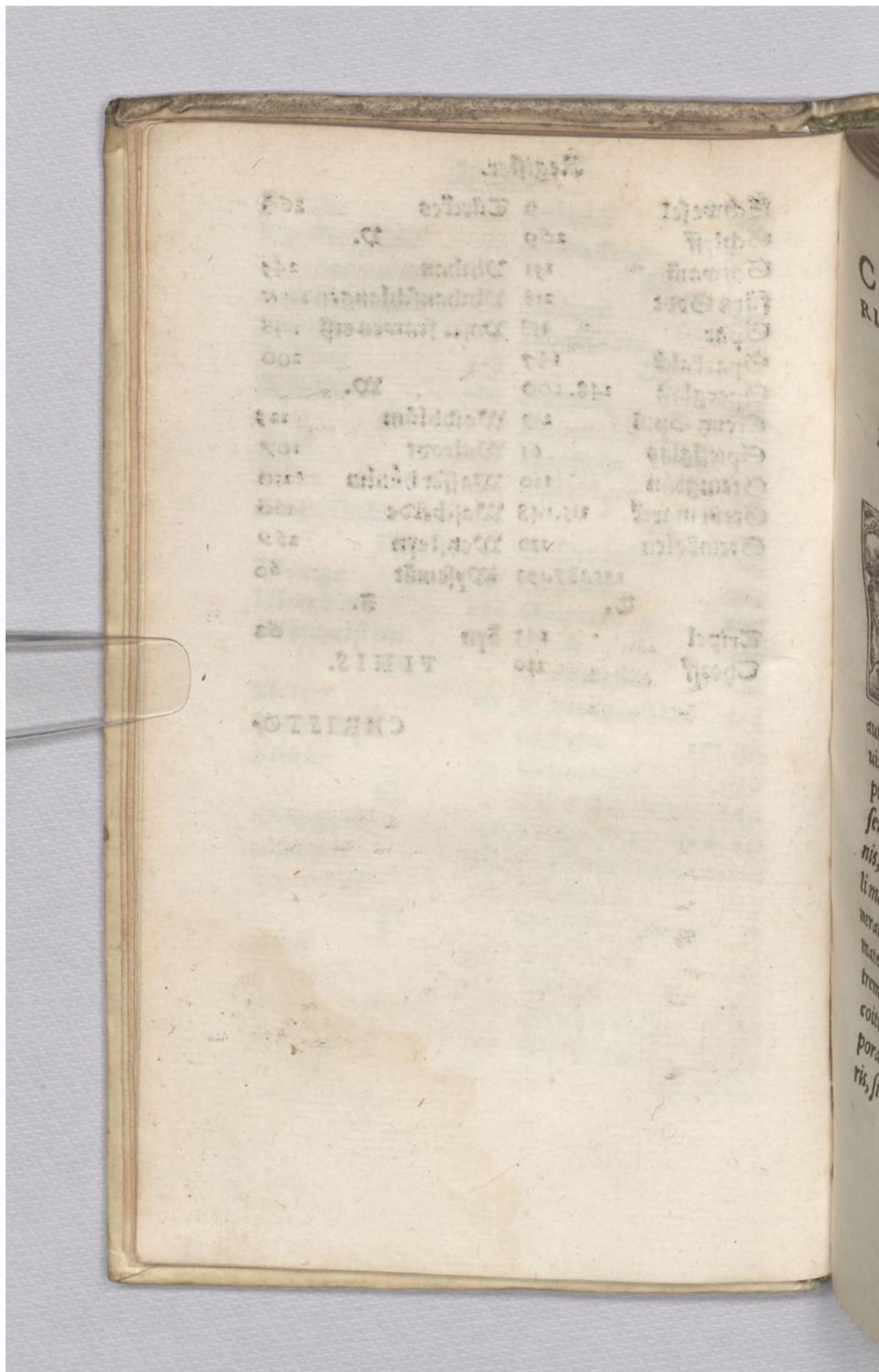
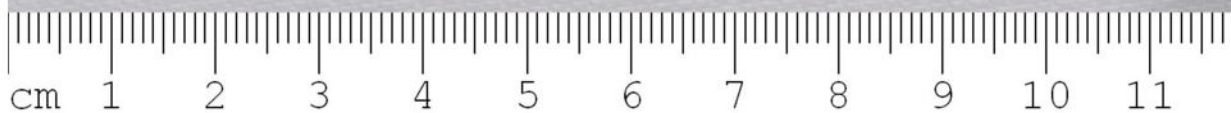


Register.

Schwefel	9	Türckes	264
Schlyff	269	v.	
Schwamm	151	Whihan	244
fürn Gode	218	Whihanschlängen	246
Spat	153	Unser frauen eiß	148
Sparfeld	147		200
Sperglaß	148. 200	w.	
Creng Spis	219	Waidblüm	123
Spießglas	65	Walrodt	107
Steingrün	120	Wasser hünlin	150
Stein merck	115. 148	Wascherde	166
Steinfolen	130	Wes Reyn	269
	185. 187. 193	Wysemüt	60
	T.	3.	
Ertpel	143	Syn	62
Thorff	130	FINIS.	

CHRISTO.





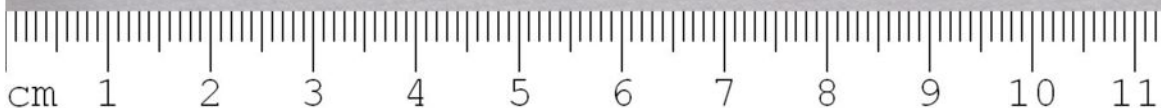
CHRISTOPHO-
RI ENCELII SALVELDEN-
sis de re Metallica Liber
Primus.

DE ORIGINE METALLO-
rum, Caput I.



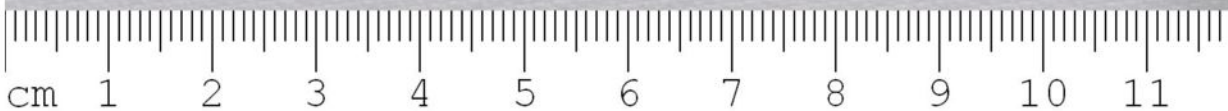
PRINCIPIA generatio-
nis ueluti Deus Opt. Max.
omnium animalium, consti-
tuit marem & foeminā; ma-
teriam autem foetus, iuncta
semina uiri & mulieris; &
ita ut alterū sine altero nihil
aut id quod caducū esset, efficeret: deinde, ut semen
uiri crassius & calidius ageret imprimis; & quasi
principium motus, formam foetui; e contra mulieris
semen humidius et frigidius, nutrimentū uirilis semi-
nis, patiens, corpus & materiā eidem præberet. Ta-
li modo Deus in rebus etiam metallicis constituit ge-
nerationis principia, marem & foeminā: & uoluit
materiam esse omnium metallorum, sulphur, ut pa-
trem; & argentū uiuum, ut matrem; quorum nempe
coitu omnia fierent metalla. Et ex his omnia cor-
pora metallica sunt composita. ex his inquam pu-
ris, siue impuris, tanquam ex patre & matre, me-

A talla



Dere Metallica

talla constant. solum argentum uiuum mater, solum sulphur pater, nihil generant: aut si quid generant, est caducum, est quasi mola; aut ueluti sunt oua illa hypneumia, uel zephyrima, gallinarum. Deus, aut natura, super hæc duo coniuncta, scilicet super sulphur & argentum uiuum, licet durissimæ sint compositionis & resolutionis, suam actionem fudit, & ex his metalla procreat, inspissatione humidi, per exhalationem subtilissimarum, & conseruationem grossarum partium: deinde mixtione sicci terrei, et humidi uiscoli; ut ita fiat substantia temperata in uisceribus terræ, quasi foetus in matrice; idq; multis seculis. Etsi autem ex his duobus principijs, sulphure & argento uiuo, quasi patre & matre, coeuntibus, omnia metalla procreantur; quorum multæ sunt species, & diuersæ: natura tamen semper proponit & contendit ad perfectissimum metallum, scilicet aurum. Accidentia uerò diuersa superuenientia, diuersa transformant metalla: & secundum puritatem & impuritatem sulphuris & argenti uiui, pura & impura generantur metalla; ueluti ex leprosis parentibus, leprosi procreantur filij. Res quæ perficit aut corrumpit in metallis, est substantia argenti uiui & sulphuris. Primum igitur substantia argenti uiui & sulphuris proportionabiliter commixta per longam & temperatam decoctionem in uisceribus terræ mundæ (ueluti foetus in matrice,



Liber 1.

trice, in secundis, uel ^{x_up_i} illo, ut uocant) rectè in-
spissata & fixa, cum humore radicali non corrup-
pente, producta ad solidum, fusibile, & extensibile,
fit aurum, quasi filius, & perfectissimum metallum
naturæ: & paululum immutata commixtione ar-
genti uiui, fit argentum, quasi filia, ignobilior fra-
tre auro, ut paulo post dicemus. E contra substan-
tia impura argenti uiui & sulphuris, sine propor-
tione commixta, & minus decocta in uisceribus ter-
ræ mundæ, nec rectè inspissata, & fixa, humidita-
te radicali combustibili, seu corrupto, non patiente
ignitionem (ut ita dicam) debitam, nec malleum, fit
aut stannum, aut plumbum, aut cuprum, aut fer-
rum: & hi sunt effectus talium principiorum, sul-
phuris & argenti uiui, perfecti & imperfecti. &
tot fuerunt numero ueteribus corpora metallica, sci-
licet aurum, argentum, stannum, plumbum, cu-
prum, ferrum. iam plura habemus: ut sunt, & isemus-
tum, & alia; de quibus suo loco agemus. Habent
autem hæc metallica maximam adfinitatem inter se,
utpote ab iisdem principijs orta.

Hæc breuiter de principijs naturalibus in opere
naturæ metallorum præfari uolui. Fuerunt tamen,
qui negarunt principia metallorum esse argentum
uiuum, & sulphur: sed principia dixerunt esse me-
tallorū, argentum uiuum alteratum, & conuersum
in terram suam, & sulphur mutatum in terram suam:

A 2

quia



quia olim talia, scilicet argentum uiuum & sulphur in natura sua non reperiri dicebantur in fodinis. Sed hi maximè errant. nam reperiuntur in nostris fodinis in natura sua tum argenti uiuum, tum sulphur, uerè metallorum principia.

Chimistæ, ut planè more consueto occultè talia docerent principia, dixere principia metallorū esse spiritum foetentem, & aquam uiuam uel siccam. Circa autem perfectionem & imperfectionem (uolumus enim & hoc addere) corporum metallicorum, uersatur uera & tota *χημία*. uera dico *χημία*, non illa nostra nostrorum chimistarum, quæ furari & mentiri docet. Nam illa imperfecta metalla, stannum, plumbum, æs, ferrum, chimistæ reducere per contrarium nituntur ad perfectionem, præparatione quadam qua demunt superflua, & absentia adimplent in hisce corporibus imperfectis. Hinc est ille lapis philosophorum chimistarum, uel quem honorant philosophi (sic enim loquuntur) ad album & ad rubrum: ex quo lapide fit elixir, id est fermentum, aqua scilicet illa coniuncta corpori, quando corpus soluitur in spiritum, id est in aquam mineralem, ex qua factum est ab initio, si ad album est argentum uiuum quod habet in se corpus quod stat, animam quæ uiuificat, spiritum qui tingit, & causat metalla essentialiter. Si uerò ad rubrum est sulphur, non illud adurens, sed uiuum, simplex, calidum, &



Liber I.

5

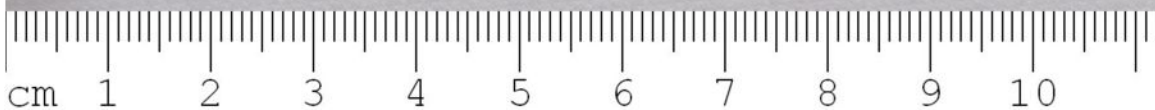
dum, & siccum, ex purissima siccitate terrestri constans: quod elementum est metallorum, & causa accidentalis, & non essentialis, ut argenteum uiuum. matris enim est, corpus & materiam præbere; patris, formam. Et hic est ille lapis chimistarum, non lapis, nec de natura lapidis (ut cum illis loquar) cuius caput & origo est in terra, & radices in aëre pendent, id est ex influentia cœlesti, unde omnium metallorum capita in terra, & radices in aëre pendent. hæ sunt insuper illæ rosæ albæ & rubæ chimistarum in rosario, circa quas uersantur. In summa, tota ars illa chimistica uersatur circa perfectionem & imperfectionem metallorum, & nititur naturam imitari, quam tamen non potest in omnibus differentijs proprietatum actionis imitari: id quod tamen maximè facere nituntur chimistæ nostri, ridiculi, mendaces, & fures; qui dum longissimè à scopo, qui ab Arabibus præscriptus est, aberrant, neque Græcorum uestigia sequuntur, sed nugis & deceptionibus iuniorum credunt, meritò deridentur ab omnibus. & utinam omnes illi saponarij suspenderentur, qui artem *χημικήν* ita deprauant, & malè audire faciunt.

OMNIA metallica constant ex sulphure, patre; & argento uiuo, matre.

Corpora mineralia specialiter diuiduntur in duas partes, scilicet in maiora & media.

A 3

Mineralia



Mineralia maiora quæ uocant, mineralia corpora maiora, seu corpora metallica, habentq; originem ex sulphure & argemo uiuo, secundum maius & minus depurato. & differunt adinuicem secundum quod illis insit argemū uiuum & sulphur. Sunt autem hæc metallica corpora ductibilia & liquabilia omnia. nam originem ducunt ex argento uiuo. & materia illorum est substantia mixta aqua, cum substantia terræ, commixtione forti, ita ut non possit unum ab altero separari. Suntq; illa metallica corpora aut perfecta, ut aurum, & fere argentum: aut imperfecta, ut stannum, plumbum, & iose mutum, æs, seu cuprum, ferrum. De his cum alijs ad hæc pertinentibus, agemus in hoc primo libro.

Mineralia media seu remota, quæ corpora metallica propriè non sunt, utpote quæ ex argento uiuo & sulphure admodum debilis naturæ originem ducunt, aut quasi ex argento solo aut sulphure constant, ueluti oua subuētanea, aut molæ, ceu sunt: 1. sal armoniacum, 2. arsenicum, 3. auripigmentū, 4. sulphur adurens. & hæc quatuor dicuntur spiritus corporum, seu metallorum. tingunt enim corpora in rubrum, uel album. Dicuntur autem spiritus, seu fumus etiam, quia solvuntur igne in spiritus & aërem. 5. atramenta, chalcitis, marchasita: 6. uitriolum: 7. alumina, & sales reliqui. & hæc dicuntur adiutamenta spiritus. De his cum alijs ad hæc pertinentibus,

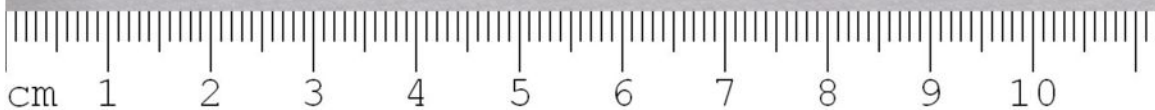


Liber i.

bus, agemus in secundo libro. Spiritibus autem contraria sunt fluores, qui igne solvantur in aquas. de quibus in tertio agemus. Porro ex spiritibus quedam liquefiunt faciliter humido; ut sunt alumina, calchantum, sal simplex, sal ammoniacum, sal petrae lapidis, & omnia genera salium: de quibus infra suo loco. Quedam sunt unctuosae, neque liquefiunt faciliter solo humore; ut sunt sulphur, arsenicum, auripigmentum, & c. Quedam etiam ex his composita sunt; ut sunt atramenta, quae sunt composita ex sale, ex sulphure, & lapidibus. In his creditur esse uis mineralis aliquorum liquabilium, quae ex eis fiunt; ut sunt calchantum, & calcatar, quae generantur ex maioribus grauis atramenti, & non solvantur, nisi soluantur salsedo cum illis, quae est in ipso frigore: & istud iam accipit uim mineralem ab aliquibus corporibus naturaliter in terra. Quod accipit uim ferream, erit rubeum, uel terreum, uel calcatar, id est, chalcitis: quod autem accipit uim aream, erit uiride aris, & calchantum.

A 4

Quidam



Dere Metallica

Quidam bre-
uiter corpora
metallica diui-
dunt in

1. lapides
2. liques-
cunt
3. subphu-
ra
4. sales.

Quedam au-
tem horum
sunt substan-
tie

rare, de-
biles com-
positio-
nis
fortis, du-
re com-
positio-
nis.

Quedam
sunt

ductilia
non ducti-
lia.



Liber I.

9

Sunt autem circa quodlibet metallum, diligentissime obseruanda, coitus sulphuris & argenti uiui: item conceptio, pręgnatio, ortus, & nutrimentum: postremo quando liquefiunt calore mediante, in quantum referant primam suam originem, patrem scilicet & matrem, nempe colore & cute rubea in superficie illorum natante. cutis enim illa facile indicat substantiam argenti uiui, & sulphuris.

DE SVLPHVRE,

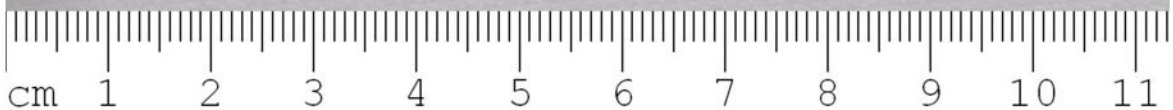
Caput II.

CHibur, uel Albusac Arabicę dicitur, sulphur Latinis, pars lapidis philosophorū apud chymistas, principium & pater metallorum, cal. & sicc. quarto gradu. Estq; nihil aliud quā terra, uel pinguedo terrę, in minera terrę, per temperatam decoctionem inspissata, quousq; sit indurata & sicca facta. & si acutę consideras, sulphur generatur ex purissima siccitate terrę, uel terrestri, in qua omnibus modis prędominetur ignis: estq; quasi uapor calidus & siccus, causa & pater metallorum. Vel breuiter sic: Sulphur est terra calore excocta, & in substantiam sulphuris commutata, aquosis, terrestribus & igneis transeuntibus. Hactenus quid sulphur: nunc quotuplex sit, dicemus.

Sulphur, a Germanis schwefel, est aliud natium, aliud factitium.

Natium, fossile ex fodinis: ut in Islandia mons

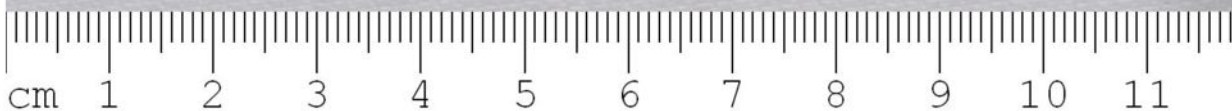
A s est no-



est nomine Hetkelsfelde, ubi copiose effoditur. Reperitur & in ipsis montibus & paludibus. & hoc apyron dicitur, quasi sine igne, uel quod ignem non est expertum. estq; sulphur simplex, naturale; à uulgo uiuum, quod causat; & elementum est metallorum, ut iam indicauimus. Dioscorides libro quinto, capite septuagesimo tertio, laudat apyron hoc, quod splendidum perluceat, quodq; minimè lapidosum, & sit effossum in Melo ac Lipara: cuius natura sit, calfacere, discutere, ac concoquere. cuius & species scimus esse has: I. quoddam sulphur con-
crescit in terram glebosam & solidam. & hoc propriè sulphur dicitur uiuum à Germanis, lebendiger schwefel. & eo solo ex omnibus generibus utuntur medici. translucet, resplendet, uiret, & est pingue; idq; excellit. II. quoddam omnino est tenue.

III. quoddam quasi mica reperitur; ut sit apud nos Goslarie, & Hanofræ. De his & Plinium uide libro tricesimo quinto, capite decimo quinto; Aui-
cennam libro secundo, de sulphure, & alios. Est autem magna cognatio sulphuris & bituminis. rapitur enim & incenditur hoc facilimè igne in insulis Aeolijs, magnaq; eius est copia; unde iam ad Italiam, & inde ad nos affertur. Ceterum de sublimatione, solutione, liquefactione eius, consule ipsos chimistas. meum enim hoc non est institutum.

Factitium, id quod arte paratur, et fit perfectum, quod

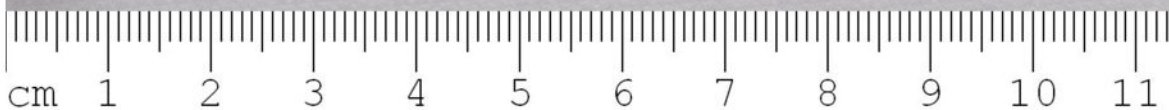


quod ignem est expertum : & illo ubique utimur . & dicitur sulphur vulgi, sulphur item adurens , quod minimè causat metalla : cuniculis effossum : imperfectum quasi igne perficitur (vnser gemeynher schwefel) incoquitur oleo, & calamis ferreis funditur : propterea dicitur etiam extinctum, siue mortuum sulphur, geleschet od getödet schwefel. cuius iterum tres species sunt. Prima est, quam dicunt glebam ; estq; familiare sulphur fullonibus. Secunda est, quam dicunt Egulam. cuius usus etiam in lanis sufficiendis. Tertia, qua utimur ad ellychnia . Dioscorides laudat id quod uiret ac pingue spectatur.

DE ARGENTO VIVO,

Caput III.

Argentum uiuum chimistæ Mercurium uocant. estq; nihil aliud quàm aqua uiscosa, in uisceribus terræ, substantiæ subtilis, albæ terræ, per calorem temperatissimū unita totali unione, perq; minima, quousque humidum fuerit temperatum à sicco, & siccum ab humido equaliter. Estq; argentum uiuum altera pars lapidis philosophorum, secundum chimistas ; & principium alterum, materq; omnium metallorum : & secundum quod coit cum patre & masculo suo sulphure, causat perfectionem & imperfectionem in metallis . & metalla quoque (ut foetus) plus à matre, sic loquendo, quàm patre habent:

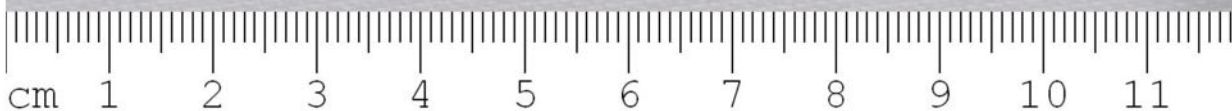


habent: hinc plurimum trahunt originem; in hoc plurimum resolvuntur. Est autem argentum uiuum duplex, natium scilicet, & artificiale.

Natium, sui coloris, sine excoctione, quod tale reperitur intra metalla in lacubus, in quos è fibris effluxit. *eyn recht natürlích quecksilber*. hoc est, mater & elementum metallorum; de quo iam egimus. Hoc nouit ipse Plinius libro tricesimo tertio, capite sexto, cum inquit: Est & lapis in ijs uenis, cuius uomica liquoris æterni, argentum uiuum appellatur. Dioscorides ipsum non uidit forsitan, cum inquit libro 5. capite 60. Quinetiam argentum uiuum inuenitur in argenti fodinarum tectis, stillatim concretum. alij per se in metallis inueniri tradunt.

Artificiale, quod fit seu coquitur ex minio ipso lapide natiuo, siue ex uena minij: *auß dem bergzinober, od quecksilber ertz*. quod reperitur etiam in nostris fodinis. Artificiale hoc quod ex minio fit, Dioscorides nouit, ut patet libro quinto, capite sexagesimo. Huius docet conseruationem, usum, uenenum, & antidota. tu consule & Plinium L. C. item lib. 20. cap. 5. & lib. 28. cap. 9. & 10. item & alios.

Cæterum nota & hoc, quod Græci tam factitium quam natium uocant *ἰσπαλπρὸς*. Plinius autem tantum natium, id quod natura sua uel & sponte creauit, argentum uiuum dicit; ut patet ex loco suprâ citato. At quod ars ex minio, siue uena minij conficit,



conficit, hydrargyron nominat, libro, ni fallor, eodē
tricesimoterttio. propterea reprehenditur etiā à cla-
rissimo Leoniceno. Postremò notandum & hoc,
argentum uiuum dum est liquidum, in officinis no-
stris dicitur crudum argentum uiuum: dum uerò est
mortificatum, in officinis uocant concrematum; seu
sublimatum à nonnullis.

Argentum uiuum est calidum & humidum quar-
to gradu. Quidam frigidum quarto gradu uolunt.
Chimistæ ponunt frigidum & humidū quarto gra-
du, liquidum in tertio, album secundo gradu, tene-
brosum primo gradu. sic enim loquuntur.

DE AVRO, Caput IIII.

AVrum à Germanis golt, à chimistis dicitur
sol: & tribuitur soli. metallum est omnium
temperatissimum, calidum & siccum secundo gra-
du. Chimistæ calidum secundo gradu, humidū pri-
mo gradu, fixum & rubeum tertio gradu dicunt.
Estq; corpus metallicum, citrinum, fulgidum, pon-
derosum, æqualiter in uentre terræ digestum, aqua
minerali diutissimè lauatum; ex argento uiuo puro,
fixo, claro, rubeo; & ex sulphure mundo, fixo,
rubeo, non adurente. In summa, aurum est ex subti-
lissima substantia argenti uiui. Videmus enim argen-
tum uiuum faciliè aurum suscipere, quod proxi-
mum suæ naturæ est, ut mater filium suscipit. Deim
de aurum & ex pauca substantia mundi sulphuris
& puræ

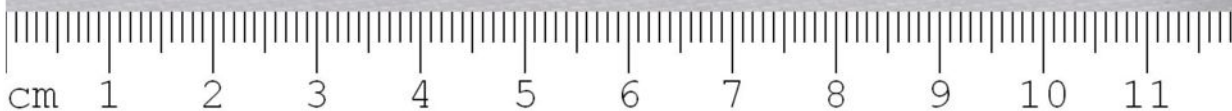


et puræ rubedinis constat, plus tamen habet argenti uiui quàm sulphuris, plus habet à matre quàm patre. Sulphur purissimum cum matre argento uiuo pater coiens, optimum generat filium aurum. Breuiter, argentum uiuum, coagulatum, sulphure puro igneo, non tamen adurenti, fit aurum. Hic est ille filius dilectus, quem semper proponit facere, ad quem semper contendit natura: uerùm diuersa accidentia superuenientia, alia procreant metalla. Est autem aurum primum duplex, natiuum scilicet, et coctum.

Natiuum, purum, quod à natura tale est. cuius massas Hispani uocant Palacas, Germani Gedygen gold. idq; reperitur 1. in fluminibus: ut in Tago, Albi, Sala, Schwartzæ. Darumb frag die goldwäscher. 2. in montibus Arabicis. 3. in fodinis et puteis, partim solum, partim eius scintille quasi adherent ad saxi quoddam genus candidissimum, quod uocamus Germanicè Quartz. cuius copia est Cottenheydæ. 4. in capitulis piscium quos Forellas uocamus.

Coctum, quod conflatur, seu coquitur: 1. ex pyrite, coloris cineracei et galenæ, ut infrà dicemus: idq; fit plurimum Reichensteynæ. 2. ex terra quadam purpurea, uapore et halitu terræ ita temperata et affecta, ut sit fecunda auri, ex qua in camino excoquitur aurum plurimis locis. 3. ex chrysocolle. 4. ex cœruleo, de his suis locis.

Facit



Facit autem, sicuti uidemus, plurimum ad auri bonitatem, regio. Arabicum, Hispanicum, Vngaricum, Germanicum, certis distant gradibus.

DE ARGENTO,

Cap. V.

ARgentum à chimistis dicitur luna, cui etiam tribuitur. Estq; corpus metallicum, proximum post aurū, album albedine pura, mundum, durum, sonā. Estq; tinctura albedinis eius ex argento uiuo, puro, ferè fixo, claro, albo: & de tali sulphure, mundo, fixo, albo, claro, quod cecidit super substantiam argenti uiui, deficit ei pauca fixatio, color, & pondus. Estq; quasi filia naturæ proponentis aurum, coeunte argento uiuo, & sulphure albo, non urente. Reperitur autem argentum in fodinis etiam nostris, i. quod statim est suum, quod sine opificio fornacum fit, quod purum in uenis reperitur, gedygen silber, quod tale est sine excoctione, quod tale ortu generatum est, quod est sui coloris, cui semper aliquid fermè saxi adhærescit adhuc abrepti, in ualle ut uidemus effodi ex fodinis. Hoc Plinius ignorauit, cum inquit libro tricesimotertio, capite sexto: Non nisi in puteis reperitur, nullaq; sui spe nascitur, nullis ut in auro lucemibus scintillis, terra est alia ruffa, alia cineracea. Hæc Plinius. Sed hoc argentum purum interdum tenuissimis bracteis ample clitur lapidem: interdum etiam præ se fert speciem capillo.



capillorum, wie harrlein: interdum uirgularum, wie zweiglein, od reißlein von den böumen: interdum globi fert speciem, quasi filis conuoluti candidis aut rubris, wie eyn zwirnküel, od von roter seiden eyn klöulein, zu zeiten wie die spinnwäblein: interdum præ se fert speciem arboris, instrumenti, montium, herbarum, & aliarum rerum. Vidi ego integrum piscem, uidi serpentem, uidi scorpionem, & c. ex puro tali argento in uisceribus terræ ita formatum. 2. rude, à Germanis silberertz, quod in nostris fodinis uariarum est specierum, nempe coloris rubei, plumbei, nigri, purpurei, cineracei, ruffi. de quibus nunc agemus ordine. 3. quod excoquitur ex metallis, ut ex pyrite, plumbagine: à Germanis geschmeltzt silber auß dem kysß vnd glantz. de quo infra suis locis.

DE ARGENTO RUDI COLORIS rubei, Caput VI.

Prima species argenti rudis, est coloris rubei, à Germanis rot gulden ertz uocatur: apparet carbūculi aliquod esse genus. sed carbūculus acrius resulget, hoc aut argentū rude rubeum languidius. Reperitur autem in fodinis, in ualle, etiam alijs locis, idq; uarijs modis, præcipue tamen triplici modo: Primum in nigrore quodam lucet. Secundò uelut scintillæ quædam, saxi aliquod genus eius amplectuntur. Tertiò solidæ ipsius massæ ad saxa adhærescunt:



rescunt: idq; interdum simpliciter, aut simplici modo: e contra interdum pro altera sui parte, quæ prominet in mucronem quasi pyramidalem, seu turbinatum, materiam aliam, quàm uena continet, completitur: idq; in forma quadrata, in modum tesserae: interdum in forma sexangulari, ut adamas. frequentissimè constat pluribus & inaequalibus angulis, ut iris. ita natura geometriam exercuit sub terræ uisceribus, mirabili opificio. Postremò idè argentum rude rubrum caeruleo conspersum, pulcherrimè reperitur, ita ut uideatur natura ipsa defessa in perficiendis metallis, se recreasse & oblectasse talibus coloribus, quos ars summo conatu nō possit assequi. hæc species fuit prorsus (ut & aliæ ferè omnes) incognita Dioscoridi, Plinio, imò cunctis ueteribus. nisi Theophrastus de primo illo loquatur genere, cum inquit: Gemma alia est colore prunis as similis. Hoc parum amittit de suo pondere, dum excoquitur, ut sciunt isti Cyclopes, coctores metallorum. Deinde notandū & hoc, quod ex illo genere conficitur nobilis color in picturis. Posset habere & in medicinis locū, si quis tētare. Hoc & quidā sandaracam esse falsissimè credunt, ut de sandaraca suo loco agemus.

DE ARGENTO RVDI PLVM-

bei coloris, Caput VII.

Natura uaporibus calidis & siccis è profundo terræ excitatis, succum unde argentū fit,

B uel



uel conglutinatur, uarijs coloribus, pro sua uarietate
 & industria tinxit: ut uidemus in his speciebus argen-
 ti rudis. Prior species eius est coloris rubei, & non-
 nunquam coeruleo conspersa. Secunda uero, de qua
 hic agimus, plumbei est coloris: à Germanis dicitur
 glas ertz, reperitur in fodinis in ualle, & nonnun-
 quam in patria mea dulcissima. refert colore planè
 galenam, & ei simile prorsus est: at in reliquis dif-
 fert, ut uir clarissimus Georgius Agricola in suo
 Bermanno illa egregiè discernit: à quo Agricola, ut
 liberè dicam, plurimum sum adiutus in his nostris li-
 bellis de re Metallica. profectò illi tantum tribuo in
 re metallica, quantum nec Dioscoridi, uel Plinio,
 uel cuius alijs. & hoc meum iudicium me nō fallit.
 Redeamus sanè ad institutum. Dico argentum rude
 rubrum, plumbei coloris, refert colore galenam. Sed
 differt in hoc: Galena est friabilis, & cultro uulne-
 rata, dissilit: argentum uero hoc rude teri non po-
 test. cultro diffinditur perinde ac plumbū, imò den-
 tibus compressum dilatatur: quod minime facit gale-
 na. Hec argenti rudis species plumbei coloris repe-
 ritur quoq; uarijs modis: scilicet primum reperitur
 ueluti massæ in forma miræ magnitudinis, ipsis in
 canalibus uenarū, tanquam in nido quodam. Secun-
 dō repertuntur massæ eius in forma ut arborū gem-
 mæ. interdum admiranda rotunditate adherescunt
 ad saxa, & in ipsis comprehenduntur. Interdum
 etiam



etiam massæ eius uirgulas exprimūt, aut alias quas-
dam figuras. ut Agricola ligones et malleolos instru-
mēta metallica ex illo conflata & effossa sese uidisse
testatur. Ego in quodam pisciculos uidi, item & ue-
stigia leonina uel lupi. adeo non ociosa est natura ip-
sis in terræ uisceribus, ipsis in tenebris. fuit & hoc
genus omnino incognitū ueteribus. Interdum etiam
tenuissimæ eius bractæ saxi aliquod genus ample-
ctuntur.

DE ARGENTO RUDI

nigro, Caput VIII.

Tertium genus argenti rudis est nigrum, uel
coloris nigri, à Germanis schwarz sylber
ertz: cuius in nigrore lucet interdum secundum ge-
nus quod galenam refert plumbei coloris. Interdum
etiā in se continet scintillas rubri argenti rudis: item
& scintillas natura candidi argenti. atq; quo magis
illis scintillis abundat, tanto plus argenti, dum exco-
quitur, reddit. & hoc Plinio & ueteribus ignotum
est. Si uerò sterile est, quod fit nonnunquā, tunc sim-
pliciter censenda est terra nigra, ut dicemus suo lo-
co infra de terris.

DE ARGENTO RUDI PUR-

pureo, Caput IX.

Quartum genus argenti rudis est purpu-
reum, à Germanis braun ertz. etiam ue-
teribus & Plinio ignotum. Continet autem & hoc

B 2

non pa-



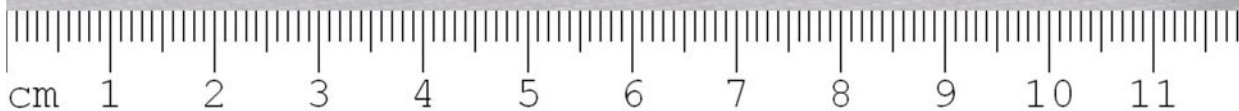
non parum argenti. In ualle, in fodinis montis nomine Turcici, hoc argentum rude demonstrari potest.

DE ARGENTO RUDI CINERACEO & ruffo, Caput X.

Quintum genus cineracei est coloris, à Germanis dicitur graw ertz. Sextum uerò genus ruffi omnino est coloris. hoc quanto plus argenti aliorum generum in se continet, tanto maior ex illo copia argenti coquitur. Sic profectò uidemus, quòd cineraceum persæpe est argenti diues, maxime cum fuerit subdurum, ut possit uel cultro secari: aut si molle fuerit, & tenuissimæ micæ argenti, plumbei coloris in ipso splendent. Quod si eiusmodi non est, minimè ualet, & minus argenti continet. Hæc duo genera Plinius libro tricesimo tertio, capite sexto, uidetur nouisse, cum inquit: Terra alia est ruffa, alia cineracea. aliàs parum reperio & hæc fuisse nota ueteribus. Hæ sunt sex species argenti rudis, notæ germanis metallicis uiris. Forsitan sunt plures, si quis diligenter ad fodinas obseruaret: ut & nos, cum aliquando nobis maius erit ocium, quàm hæcenus fuerit, indagabimus.

DE RECREMENTO ARGENTI, Caput XI.

Recrementum argenti, quod & uocant scoriæ, aut helcysina, aut encauma, à Germanis dicitur silberschlacken, quod remanet post argentum



gentum excoctum, aut quod trahi solet ex fornaci-
bus ubi argentum coquitur. Dioscorides libro quin-
to, capite quinquagesimo primo, argenti recremen-
tum, molybdenæ uim habere dicit, & illud astrin-
gere, extrahereq; propterea addi debere emplastris
quæ obducunt cicatricē, & his quas pheas dicant.
Cogita autem, candide lector, quale uelis apud nos
esse recrementum argenti. Nam argentum apud nos
(ut dictum) coquitur ex pyrite: præterea ex ipsa
galena, ne misceas recrementum pyritis, id est aris,
kupfferschlacken; & plumbaginis, bleischlacken,
de quib. suo loco; cum recremento hoc argenti uero,
silberschlacken, von dem silber, od silber ert; quod
uerè nobis recrementū est argenti. an uerò illud in-
telligat Dioscorides, tu iudica. Profectò Diosco-
rides illas species argenti non nouit: quomodo ergo re-
crementū uerum argenti nosset? Sed hæc missa facia-
mus. De recremento argenti uide Plinium etiam
libro 33. capite sexto. Et hoc facile sequitur, Ar-
gentum infrigidat & desiccatur, ergo & scoria eius
est desiccatiua; ut periculum fecimus in recremento
uero nostro argenti rudis.

DE SPUMA ARGENTI,

Caput XII.

Lithargyron, lithargyrion, spuma argenti, à
Germanis in genere glede, cominens adhuc
aliquid argenti. cuius usus est in emplastris nonnul-

B 3 lis,



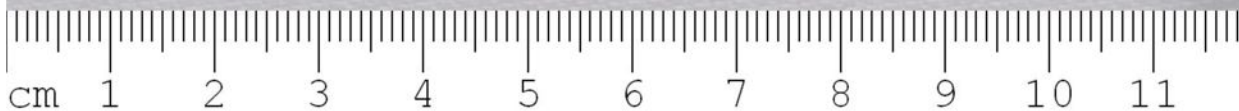
lis, cum aliàs sit uenenum. Parum differt à fece ista argenti factitia ex plumbagine seu galena, præcipue illa quæ molybditis dicitur. Dioscorides, ut qui plurimū uersatus est in officinis ubi coquuntur metalla, & parū circa fodinas, ut uidebitur libro quinto, capite quinquagesimosecundo, tres ponit argenti spumæ species, scilicet has:

I. Molybditis, quæ ex arena in fornacibus conflatur, donec perfecte igni incandescat.

II. Ex plumbo, quæ fit ex laminis plumbeis. & Dioscorides laudat Atticam & Hispaniensem: deinde illam quæ fiat Baijs Puteolis in Campania, & Sicilia.

III. Ex argento quæ fit. & illa iterum duplex, argyritis scilicet & chrysitis. Argyritis, ex argento argentei coloris, à Germanis silbergledede. & hac utimur hodie cruda etiam, & non preparata. Chrystitis hæc aurei est coloris, & dicitur lithargyron aureum, à Germanis goltglede: non quòd sit ex auro, sed ex argento, referens auri colorem. Hæ species nobis hodie notæ. Estq; illis uis, ut & Dioscorides docet, astringendi, molliendi, explendi, reprimendi, refrigerandi.

Quomodo uerò uratur & lauetur spuma argenti, item quibus modis illi color addi queat, & quomodo maturitas eius cognoscatur, quæ uel illi sint uires, consule eundem Dioscoridem loco citato. Plinius libro



nius libro tricesimotertio, capite sexto, spuma ar-
genti simpliciter hæc tria genera facit, scilicet quod
sit lithargyron, spuma argenti, 1. chrysitis, quæ o-
ptima ex ipsa uena fiat. 2. argyritis, ex argento
quæ fiat. 3. molybditis, plumbi ipsius fusura quæ
est, unde et nomen habet.

Ex his patet, Plinio fieri molybditin ex plumbi
ipsius fusura; Dioscoridi autem, ex arena conflata.
nisi et secunda species ex laminis plumbeis quæ fit,
molybditis olim dicta sit. Reliqua ipse uide apud e-
undem Plinium, qui more solito totum hoc Diosco-
ridis de spuma argenti in sua transtulit. à scoria item
distare spumam docet in tantum, in quantum distet
spuma à fece. Quidam lithargyri etiam species se-
cere steleritin et peumenin.

Est autem pota argenti spuma præsentissimum
uenenum, ut idem docet Dioscorides etiam libro sex-
to, capite uicesimoseptimo, et Nicander (unde sua
in sexto libro plurimum transtulit Dioscorides) in
Alexipharmaca potione 22. quos ipse consulere po-
teris de signis et antidotis. Vide et de illa Serapio-
nem libro Aggregationum, capite Marechet: et de
uiribus eius Paulum, item Galenum et Simpl.

DE AERE SEV CVPRO,

Caput XIII.

AEs seu cuprum à Germanis kupffer, à chi-
nistis, ni fallor, tribuitur Veneri. estq; cor-
pus me-

B 4

pus me-



pus metallicum, liuidum, rubedine fusca, participans, ignibile & fusibile. estq; quasi medium inter aurum & argentum, inter solem & lunam, ut ipsi chimistae loquuntur. fitq; ex argento uiuo, impuro, non fixo, terrestri, adurente, rubeo, nō claro. & ex tali sulphure deficit ei fixatio, puritas, & pondus. Sulphur malum & debile, tanquam pater malae complexionis, coiens cum generosa matre, id est cum argento uiuo, bonae substantiae generat aes, filium tam liuidum, fuscae rubedinis. Habemus autem aes duplex, scilicet:

I. Purum, gedygen kupffer, quod in ararijs metallis, & etiam argentarijs, reperitur: quod etiam sine excoctione tale est. Venulae implicatae interdum cernuntur: interdum etiam totae bractae, quae lapidem amplectuntur. Hoc ignorauit Albertus.

II. Quod excoquitur ex pyrite, id est marchasita, item ex alijs speciebus. ut ex illo lapide fissili islebia, auß dem schiffersteyn. praeterea ex nonnullis terrae generibus, luteis & purpureis: chrysocola & coeruleo etiam, ut aurum.

Aes



1. est in sua uena, in fodinis scilicet, ubi plurimū est pyrites, id est marchasita, natiuas causat illas species uitrioli, chalcitis, misy, sory, diphrygis. de quibus lib. 2.

Aes uero dum ita aut

2. excoquitur, fit

1. Cadmia factitia, cum suis speciebus.
2. Pompholix.
3. Spodium.

3. uritur, fit aes ustum.

4. extinguitur, fit flos aeris.

5. excuditur, fit squama aeris.

6. iam in excoeli superficie, fit arugo rasilis.

DE PYRITE, Caput XIII.

PYrites & marchasita idem sunt. Nam idem quod Latini & Graeci pyriten dicunt, Arabes uocant marchasitam, & zeg nigrum: ut dicemus suo loco de uitriolis. Ab alijs dicitur & lapis luminis, ab effectu: & marchasita capparosa, & la-

B 5

pis ara-



pis ærarius, & chalcitis etiam prima significatio-
ne. Et omnia quæ Græci de pyrite scripsere, Ara-
bes sub marchasitæ nomine in suam linguam transla-
terunt.

Dicitur autē pyrites, quia ex eo plurimum ignis
excuditur: unde iam à nostris etiam generali nomi-
ne uocatur feüersteyn. & illo utuntur milites iam
ad inflammandas bombardas. Deinde uel dicitur
pyrites, quòd igneus persepe ipsi sit color. Aliàs à
Germanis pyrites simpliciter uocatur kyß, od kup-
fersteyn, kupfferertz. quāuis hæc nomina magis sunt
generalia.

Sunt autem & reperiuntur in nostris fodinis ua-
ria species pyritidis: nempe pyrites coloris argentei,
ferè aurei, prorsus aurei, galenæ similis, cineracei
coloris, item & ferri coloris, &c. de quibus nunc or-
dine agemus.

DE PYRITE COLORIS

argentei, Caput XV.

PRima species pyritidis reperitur in nostris fodi-
nis, coloris argentei, quæ à metallicis dicitur
eyn wasser kyß, od weisser kyß. Estq; pyrites
argentarius, coloris argentei, ex quo excoquitur ar-
gentum, ut in ualle est uidere. Plinius li. 36. cap. 19.
nisi fallor, huius mentionem facit: sed nesciuit ex eo
excoqui argentum, ut & ueteres omnes. Aes tamen
ex illo coqui, proculdubio sciuit: sicuti Serapio ex
marchasitæ

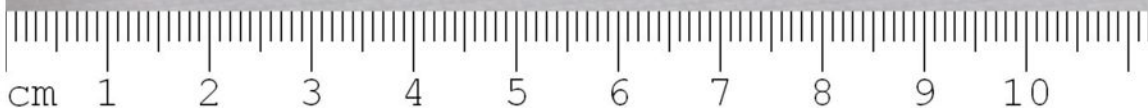


marcasita æs coqui testatur: & Dioscorides ex pyrite manifestè testatur excoqui æs. Pyrites ergo ille argentei coloris, argentum continet & æs, modò solum argentum, modò solum æs, modò argentum & æs simul, modò argentum & plumbum nigrum, modò plura metalla, modò omnino sterilis reperitur: ut aliquando Salueldia in patria mea charissima illum sterilem atq; pulcherrimum inueni. Pyrites autem ille uidetur mihi plus argenti uiui habere, reliquis speciebus.

DE PYRITE COLORIS

ferè aurei, Cap. XVI.

Secunda pyritis species est coloris ferè aurei, à Germanis gelber kyß, od gelber kupfferkyß, kupfferstein, kupfferertz. Hic reperitur non rarò in fodinis nostris argentarijs, frequentius tamen in ærarijs. ex illo coquitur æs. Estq; propriè pyrites, & pyrites æris, specie æris: seu ut Plinius dicit, similitudine æris. Estq; propria illa marcasita Arabù, unde conflatur æs. Hunc pyritem Dioscorides li. 5. cap. 89. præ ceteris in usum medicinae eligit, præcipuè qui facillè edat scintillas, & solidus sit. docet etiam quomodo uri & lauari debeat. Verum nec primum genus pyritis in medicina etià contemnendum est. Dioscorides χαλκοειδὴν cum loco citato dicit, significat speciem æris & formam potius quàm colorem, continet autem hæc, ut & prior species, argentum,



argentū & æs, modò solū argentū, modò solū æs, modò argentū et æs simul, modò argentū & plumbū nigrū, modò & alia metalla, modò sterilis omnino est. Has duas species olim inuentas Plin. testatur in Cypro, & in metallis quæ sunt circa Acarnaniā, uel ut aliqui legunt, Acamaniā. apud nos in nostris fodinis reperiuntur multis locis. Cæterum nota quòd pyrites tam aurei quàm argentei coloris, ut antea etiam dictum est, reperiatur sæpe in metallis argentarijs, sæpius in propria uena prorsus sterilis. & reperiatur idem pyrites etiam non rarò in riuis: ut in torrente Garmerisdorfsensi ad patriam meam: & etiam ad flumina, ut ad Albim, quem chimistæ stulti colligunt. Si tamē multus reperitur, cōflatur inde quoddam genus lapidis, cuius usus magnus est in argento excoquendo. Cum hæc scriberem, pyrites sterilis talis in propria uena inuentus est in magna copia Huelburgi, ad Hauclam miræ pulchritudinis.

DE PYRITE PRORSVS

aurei coloris, Cap. XVII.

Tertia pyritis species est prorsus aurei coloris, cyn kyß der gantz cyn farb hat wie cyn gold. & hic mihi uidetur plus habere sulphuris. Huic nonnunquam est admixta quarta illa sequens species, der glantzichte kyß: & ita, ut uehementer uisum delectet. Reperitur & is in patria mea, item in ualle, & alijs locis quamplurimis.

DE



DE PYRITE, QVI COLORE

similis est galenæ, Cap. XVIII.

Q Varta species pyritis, similis est galenæ, cyn glantzichter kyß. Sed Agricola sentit forsitan neque galenam, neq; pyriten esse, sed suum quoddam habere genus. & uerum est. pyritæ neq; colorem, neq; duritiem habet. à galena autem, cuius colorem habet, prorsus materia differt. Coquitur ex eo aurum & argentum. Et reperitur in magna copia Reichensteyni subtilis admodum: & admiscetur nonnunquā præcedenti speciei, ut dictum est. Reperitur & Raurisi maior. sed hæc continet plus argenti, minus auri: e contra quæ Reichensteyni inuenitur, plus auri, minus continet argenti, uel aurum solum.

DE PYRITE COLORIS CINERACEI, Caput XIX.

Q Vinta species pyritis est cineracei coloris. is subtilis admodum reperitur etiam Reichensteyni, & dicitur cyn grawer kyß. & admiscetur præcedenti speciei, ut ex illa possit etiam ex coqui aurum. Hæc item species, paulo diuerso modo, reperitur Aldenbergi etiam in Silesia, unde etiam conflatur aurum & argentum. Quam speciem mihi aliquando metallicus quidam prius non uisam demonstrauit.

DE



Sexta species pyritidis est coloris ferrei, seu ferri, cuius Auicenna mentionem facit. præ se fert prorsus speciē massæ ferreæ. reperitur in fodinis ferrijs: non tamen in omnibus, sed in quibusdam. sicuti in patria mea in nonnullis reperitur. fossiores uocant *eyn eisensteyn*, nicht daß es *eyn eisensteyn* sei, *sunder* daß er dem *eisensteyn* gleich ist. Ex his sex pyritidis speciebus plerisque ignis excuditur. & sunt ponderosi, & quidam ponderosissimi, & maximè idonei ad ignem excitandum. igitur & hi intelliguntur à Plinio, qui loco citato describuntur, cum inquit: *Pyritarū* etiam aliqui genus unū faciunt plurimū habēs ignis, quos uiuos appellamus: & ponderosissimi sunt. hi exploratoribus castrorū maximè necessarij, &c. Et profectò negandum est aliud esse genus pyritarum. Sicuti autem ex duabus primis pyritarum speciebus argentei et aurei ferè coloris, si sunt densi & crassi, & compacti, ignis faciliè excuditur: ita sunt quoties rari, & subtiles, & in minimas dissoluti partes, ne scintillam quidem edunt: quemadmodum nec reliqua sequentia genera; quia ipsa non compacta ac satis solida sunt. Albertus, qui suo tempore uir doctus fuit, de pyrite egregiè errat, cum tamen de metallis omnium dicitur diligentissimè scripsisse. Dicit enim omnis generis pyritem, si-

ue, ut



ne, ut ipse uocat, marchasitam, ignem consumere.
 Negat ita Albertus, metalla ex marchasita con-
 flari: cum Auicenna marchasitam auri, argenti, æris,
 & ferri esse tradit. è pyrite æs excoqui, docet Dio-
 scorides. & Serapio Arabs è marchasita æs coqui
 repetit. & nos istud fieri uidemus innumeris Germa-
 nie locis. In Silesia Cuperbergi & atramentū suto-
 rium conficitur in eodē. Quod si hæc legisset Alber-
 tus, et obseruasset, nunquā in eum errore incidisset.
 Credo ego Albertū chymistis facile dedisse aures, &
 nō adeo diligentem fuisse in perscrutandis fodinis, &
 metallis ipsis, propterea facile est lapsus. Albertus
 multa scripsit von Sanct Gehort. Postremo uolo et
 hic annotare, pyritis insignem esse uim discutiendi,
 abstergendi, excalfaciendi. uerū quomodo uren-
 dus & lauandus, consule Dioscoridem li. 5. cap. 89.
 Plinius etiam li. 37. cap. 11. pyritem nigrum attritus
 digitos adurere dicit. Vnde & antiqua illa loquun-
 tur carmina:

Tangi uult leuiter, blandaq; manuq; teneri.

Nam pressus nimium digitos tangentis adurit. Ego
 quoad scio pyritem nescio nigrū. deinde non adme-
 dum periculū feci, an pyrites talem habeat naturā,
 ut adurat manū: nisi Plinius illa uelit intelligere sim-
 pliciter de cobalto nostro nigro, qui adurit, id est
 corrodit manus operariōrū, de quo mox dicemus.

Plinio subscribit & Solinus in Polyhistore suo, ca-
 pite

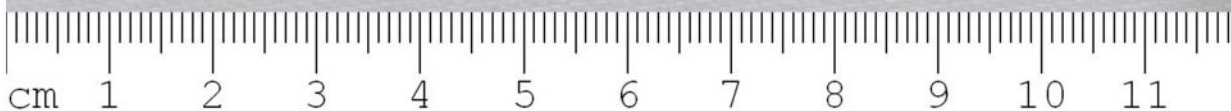


pite 46. Sed hæc in medio relinquo. Porro idem Plinius lib. 36. cap. 19. corallium pyritem uocat, quia illi plurimum sit ignis. Verum pyrites quasi genus est Plinio. & sic Plinio foret propter effectum pyrites ipse chalcedonius: item & silex, ex quo nostro tempore ignis uulgo excuditur. Ultimo, ne & hoc inscitia uidear transiisse, sunt qui et pyritis speciem esse uolunt lapidem illum fissilem, den schyfer: unde etiam æs conflatur. & de illorum sententia etiam fuit Valerius Cordus, præceptor meus charissimus, quem cheu fata terris tantum ostenderunt, quo in simplicibus omnis generis nemo doctior fuit cognoscendis & excutiendis: propterea etiã abiens in Italiam, Romæ periit. Aptissimus autem est lapis ille fissilis, impressionibus subterraneis. nam in illo uidimus aliquando pisces, serpentes, scorpiones, cicadas: gallum aliquando pulcherrimum, ornatum incuruatis pennis, & corona duplici. Item & alia in illo mirabiliter impressa sæpe conspiciuntur.

DE CADMIA NATIVA,

Caput XXI.

Cadmia est duplex: scilicet natiua & factitia. De natiua agemus in hoc presenti capite, de factitia uerò in sequenti. Cadmia ergo natiua iterum est duplex: scilicet una quæ reperitur in montibus & riuulis, & nonnunquam torrentibus. Et uidi aliquando inuentam cadmiã in torrentibus Vuestphaliæ:



Vuestphalia: de qua cadmia loquitur forsitan Gale-
nus. Alij disputant esse iram gemmā. nihil tamē hic
ego sine iudicio aliorū affirmare nec ausim, nec uo-
lo. Altera cadmia natia reperitur in fodinis metal-
lorū, fossilis, & lapidosa: ut cernere licet in ualle ad
fodinā, cui nomē est Verona. Estq; ille lapis quē Ger-
mani uocāt den Cobalt, nomine demonis qui ades
inhabitat aliquando, ut in Saxonia uidimus. Plin. la-
pidē erosum uocat. Et ille lapis, seu illa cadmianati-
ua, fossilis, der Cobalt, nō multū differt à pyrite, seu
marchasita, von dem kyß, od kupffersteyn: estq; illi
fermē similis. Succī, ex quibus pyrites & argentum
fiunt, uidentur cōcreuisse in unū corpus, atq; ita id
natum quod uocant Cobaltum. Sunt qui idem cum
pyrite esse censent; quia eadem illi ferē insunt quæ
pyriti. Sunt qui specie distinguant, nam insignem sæ-
pe corrodingi uim habet, ut manus & pedes opera-
riorum exedat: quod minime facit pyrites. Vnde
bene Plinius inquit libro tricesimo quarto, capite de-
cimo, cadmiam lapidem ex quo æs fiat, per sese esse
medicinæ inutilem: sed fieri utilem tum, cum cad-
mia fiat factitia. Cobaltum autem, seu natia illa ca-
dmia, fossilis, quo ad colorem, reperitur triplici mo-
do in fodinis. 1. Cobaltum est nigrum, schwarz
cobalt. hoc uidetur primum notum fuisse Germa-
nis. Nos enim uocamus nigros illos uisibiles demo-
nes, habitantes in ædibus, & precipue in culinis,

quem tūc Ger-
mani Koboltū
dicunt non est
lapis erosus
sed in ignem
bismuthum
caeruleum q
Zapherū dicitur
uariaq; argenti
cum genera
tandem

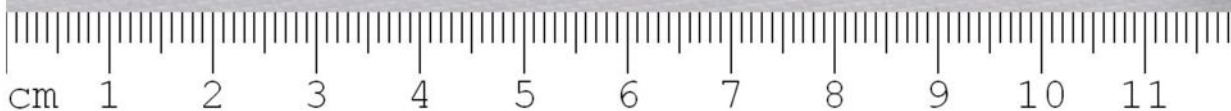
C cyn



Cobald. unde propter colorem forsan hoc metallum sic uocant, so schwarz, wie cyn Cobalt. Si hanc etymologiam non concedes, dicam quod habeat nomen ab euentu aliquo, at fabuloso. 2. cineraceū, aschfarb Cobalt. Et hæ duæ priores species communiter reperiuntur. 3. ferrei coloris. Hoc non adeo uulgare. In patria mea hanc speciem aliquando reperi in fodinis illis antiquissimis, uersus ortum hyemalen. à Germanis eisenfarb Cobalt.

Quodcumque uero ex his, argento magis quam pyrites abundat. Dioscorides has species fossiles nativæ cadmiæ non nouit. Quod patet ex his uerbis libri 5. cap. 40. cum inquit: Nec desunt qui cadmiam in lapidum fodinis inueniri tradant, falsa quadam lapidū cognatione, etc. Docet aut quomodo in Cypro è monte qui solis incūbit cremato lapide, cui sitcognomē pyrite, cadmia extrahatur: deinde quomodo illa differat à lapidib. cognatis, qui mentiātur cadmiā. scilicet pondere, sapore, masticatione demū, cōtritione, et coitione, uestione, et colore quē edit.

Quæ sit illa cadmia nativæ fossilis Dioscoridis ex cremato pyrite in Cypro, ignoratur iam quoad ego scio: econtra illæ nostræ cadmiæ fossiles illi ignote fuere. Lapidēs aut qui mentiūtur cadmiā nostrā, etiam apud nos reperiuntur, in nostris fodinis, plurimis locis. Etiam Salueldiæ quidam inueniuntur ferrei coloris: at sunt steriles, deinde uim erodendi
non



non habent. Simples homines qui talia ignorant,
pro uera tales lapides habent cadmia, & egregie
falluntur. Ceterū nota & quod lapis sit alius, quā
hac uera cadmia, qui hodie à nonnullis dicitur ter-
ra cadmia, & lapis calaminaris, à Germanis Gal-
mey, in quibusdam locis imbecillis admodum, in qui-
busdam pondere tantus, ut pro uera cadmia haberi
possit. Natiua uerò cadmia hodie in officinis no-
stris omnino non cognoscitur, ut & quidem omnis
cadmia factitia; nisi botryites, quæ Tucia Arabicum
dicitur: sicuti illa Alexandrina, uocatur Tucia du-
ra uel solida. Verū Botryites cadmia alia res est
quā Tucia, sicuti testantur Arabes, ut Serapio.
Nam spodium est tucia, & res nihili. & botryites
cadmia non est tucia, licet loco tuciae ea uti possu-
mus, si preparata fuerit, teste Serapione. Hinc Dio-
scorides meminit spodij & non tuciae, ne ita bis unā
rem poneret, et unum caput bis repeteret. in summa
id quod Arabibus Tucia est, Græcis est Pompholix,
& nobis spodium. erratum est nō uiribus, sed rebus.
Quomodo uerò differant spodium seu pompholix à
cadmia capniti, mox dicam. nempe differunt pro-
pter loca ubi fiant. quando fit in oris fornacum, tunc
est capniti: quando uerò in summitate fornacū, tunc
est pompholix, ut in sequenti capite mox clarius di-
cemus. ad quod introitum hac appendice parare uo-
lui lectori: deinde ut corrigerē errorem officinarum

C

2

& negli-

Tabe. g. m. r.
d. p. m. t. l. u. j. c. a. l.
m. i. n. a. r. i. s. C. o. b.
l. t. e. c. y. u. l. e. i.
p. r. o. p. r. i. a. u. t. e. x.
l. u. p. r. o. f. a. c. i. a. t.
m. e. t. a. l. l. u. m. a. u. r. i.
c. o. l. o. r. i. s. v. u. l. g. o.
m. e. s. s. i. n. g.

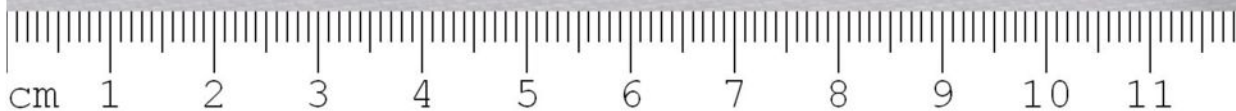
cadmia capniti
non (ob)ulto, sed
lapiili calamina-
ri respondet.

et negligentiam, quod nativa cadmia non utantur
 preparata, commoda tamen in re medica. Redea-
 mus sanè ad nostram cadmiam nativam, fossilem. Pli-
 nius libro tricesimo quarto, capite primo æs fieri si-
 ue conflare inquit è lapide æroso, quem uocant cad-
 miam, in Asia et Campania olim celebrem. Præter
 ea docet suis temporibus inuentam in agro Bergo-
 matium, et in Germania prouincia. Quo in loco
 Plinium simpliciter loqui de nostra cadmia, non vi-
 ser cobald, puto. et pulchre eum uocat lapidem æ-
 rosum. Deinde patet et hoc, tempore Plinij, cad-
 miam, den cobald apud nos inuentam esse. porro quod
 forsitan tum temporis fodinas agere Germani coepe-
 runt. Ferrarie enim et ærarie fodinæ sunt anti-
 quissimæ. Postea sub Othone magno plumbi nigri fo-
 dinæ coeperunt, et longo post interuallo argenta-
 riæ: cum Cornelius Tacitus manifestè scribat, Ger-
 manis olim nec aurum, nec argentum fuisse, multo
 minus fodinas illorum metallorum. Est nunc cò per-
 uentum, ut alba nostra Germania superet, imò lon-
 gè post tergum relinquat cæteras regiones, copia
 metallorum, omnium ferè generum. Laus Deo opti-
 mo maximo in secula.

DE CADMIA FACTITIA,

Caput XXII.

Cadmia factitia aut est substantia, tenuissi-
 maq; fauilla pyritidis, aut alterius metalli, præ-
 cipue



cipue tamen pyritis translata, aut egesta, in latera
 uel summas cameras fornacis, ubi fit suærsiue ali-
 quot septimanis, ut testatur noster Dioscorides li-
 bro quinto, capite quadragesimo. Cum, inquit, gi-
 gnitur cadmia ex ære in fornacibus candente, fuligi-
 ne egesta flatu, & lateribus camerisq; fornacum in-
 herente. Alij cadmiā sic definiunt factitiam: Cadmia
 factitia est substantia, cum ab ære iactantur sursum
 corpuscula coherentia, per summa fastigia connexa
 & concamerata, quæ insident inuicem spissius, &
 in unum globum seu corpus concrescunt: quod mo-
 dō unum genus factitiæ cadmiæ, modō duo, modō o-
 mnia continet. Verū illa est definitio cadmiæ facti-
 tiæ quam Acestidam dicunt. Diximus autem cadmi-
 am fauillam esse æris aut alterius metalli. Fit enim
 cadmia & hæc quidem optima ex ære: item ex alijs
 metallis, ut ex auro ipso, uerū illa nullius momenti
 est. Deinde fit & ex argento, quæ candidior, ac mi-
 nus ponderosa est, nequaquam similis tamen æra-
 riæ. Aes autem hoc loco propriè intellige ipsum py-
 ritem: unde præstantissima, dum coquitur, conflatur
 cadmia. Goselariæ præstātissima fit illa cadmia, quia
 nō tantum argentum uel plumbum tenet, sed omnia
 metalla. Si pyrites purus est, fit placodis & botryi-
 tis: quando uerō mixtus alijs, tunc omnis fit cad-
 mia. Dioscorides laudat Cypriam & botryiten.
 Sunt uerō factitiæ cadmiæ multæ species, quas par-

C 3 tino

cadmia cupri.
 is fit ex
 lunc ex for-
 maribus ubi
 plumbum ex-
 coquitur
 Nescio an alijs
 ex alijs. in
 ligo. tamen
 eam qui vni-
 c. dale. fordit

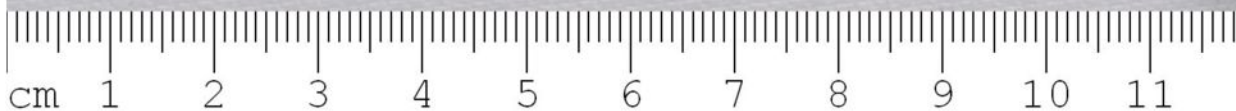


tim docet Dioscorides, partim alij, partim ipsa profert experientia: quæ etiã differunt ratione loci, ubi fiant, item & forma, ut docent ipse Dioscorides, & eius interpretes Plinius. Verum ut adolescentes tales species percipere queant, subijciemus eas ordine.

CADMIAE FACTITIAE SPECIES.

I. Est botryites quasi acinosa, densa, modicè gravis, & in leuitatem magis declinans, racemosa facie colore spodij: quæ fracta cinerulenta est, & æruginea. Hæc, & onichitis sequens, utiles sunt oculorum medicamentis. Est et alia botryites, quæ ignota forsità fuit Dioscoridi: quæ fit aut casu, in carè onibus rotundis: aut ex industria, in hasta ferrea, inserta in fornacem. Nam eam flammula dum lambit, & ei adhærescit in rotundum, hinc fit botryites, quæ colligitur deinde. Et hanc Alexandrinam dicunt cadmiam: quia illic plurimum fieri eam uolunt. & uocant etiam Tuciam solidam. est q; fermè similis corticibus arborum nonnullarum. quæ fit per sublimationem, quando fit aurichalcū (ut uocant:) ita duplex foret, tucia scilicet Alexandrina, & tucia Arabica: cum quid tucia, in præcedenti cap. attigimus, & mox plura dicemus in sequenti.

II. Onichitis, onichitæ lapidi similis, foris coerulea, intus candidior, internatis uenarum discursibus: cuiusmodi sunt, ut docet Dioscorides, quæ è ueteribus metallis effodiuntur. Quo in loco uetera metalla intellige



Tellige non fodinas ipsas, ut eruatur ex ipsis fodinis, sed quod metallica sit natura. Er meynet nichts anders daß die grossen alten schlacken hauffen, die ietzt wird geschmeltzt werden, in den selbigen wird gefunden oni. hitis cadmia factitia.

III. Placodis, id est crustosa. nam planis crustis constat. Inter has species est & quæ planitis seu zonitis dicitur, quæ ueluti cingulis apparet multiformis.

IIII. Ostracitis, gracilis nigra, sed quæ testaceâ faciem habet, terram amplexa est.

V. Capnitis, id est furnaria, uel uolatilis, quæq; ferme spodion, siue pompholix, siue nihil est. reperitur in oris fornacum, & in summis fornacibus. & est parua differetia inter illa, imò unū & idem sunt, ex eadē materia. Sunt & iisdem uirib. capnitis hæc cadmia, & pompholix: possunt tamen discerni, propter diuersa loca ubi fiunt. Capnitis hæc reperitur in oris fornacū, pompholix uerò in summitate fornacū.

Hæ species ualent ad emplastra, & est omnium illarum effectus, adstringere, cum caliditate. quemadmodum & pyritis est stipticus, ut dicit Serapio. Præterea uis illarum est, caua explere, sordes expurgare, exiccare corporis meatus, excrescentias carnis coercere, crustas creare, ulcera ad cicatricē perducere.

Qui uerò hæ cadmiæ ualde sint calidæ & siccæ naturæ, uruntur & lauantur modis, quos præclare docet Dioscorides, ut scilicet utiles fiant ad emplastra

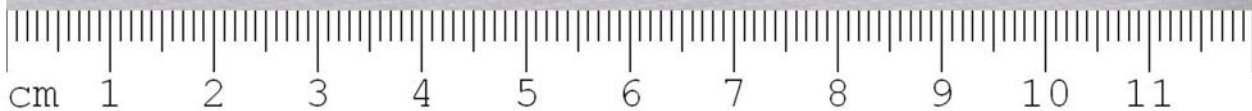
& alia medicamenta. O uinam nostri medici, præcipuè chirurgi, cadmias illas non ignorarent, sed in usum medicum reuocarent. De his factitijs cadmijs & uide Plinium libro 34. cap. 10. ubi inquit: Cadmia in fornacibus existit, aliamq; nominis sui originem recipit: sit autè egesta flammis, atq; statu, tenuissima parte materiae, & cameris, lateribusq; fornacū, pro quantitate leuitatis applicata, scilicet:

I. Tenuissima est in ipso fornacum ore, qua flammæ eluctantur, dicta capniis exusta, & nimia leuitate similis fauillæ.

II. Botryites, duorum colorum: cinerei scilicet, & sic deterior: punicei, & sic melior. Hæc interior dependet cameris.

III. In lateribus fornacum, quæ propter grauitatem ad cameras peruenire non potuit. hæc est placitis crusta uerius. Ex ea etiam fluunt duo alia genera, scilicet: 1. Onichites, extrâ penè cœrulea, intus onichis similis maculis suis. 2. Ostracitis, quæ est tota nigra, & cæterarum fortissima, uulnerib. utilis. Omnis autem cadmia in Cypri fornacibus optima est. Hæc Plinius.

Cæterum quomodo & lauari et aduri debeat cadmia, item quæ uires cadmijs, eundem ipse consule Plinium L. C. Vide & Galenum, Auicennam, & alios. Alij recentiores in his, ut de rebus ignotis, adeò turpiter sese dedere, confundentes hæc omnia in unum
chaos,



chaos, ut pudeat pigetq; me illos uel uidere, uel legere. Estq; cò peruentum, ut non res ipsas considerarent, & inquirerent: sed rebus omiſſis, tantum diſputarent de nominibus. Bonus ille uir Simon de Iannua, cadmia nomen docet tribus rebus poſſe applicari, ſcilicet:

I. fumo, quæ eleuetur à quolibet metallo, ut auro, argento, ære. Et hæc eſt illa cadmia factitia proprie, de qua nos agimus hoc loco.

II. lapidi calaminari, qui uulgo marchasita dicitur, quo tingitur æs. Hic uir bonus neſciuit, aliud eſſe lapidem calaminarem, & aliud eſſe marchasitam, id eſt pyriten, unde fiat æs, cuius ſpecies illa natiua cadmia, quam cobaltum dicimus, de quo pyrite etiam fit optima cadmia illa factitia.

III. quæ reperiatur in mineris metallorum, maxime æris. Et hæc eſt cadmia natiua, de qua nos egimus in capite præcedenti. Ita uides quàm ſint hæc conſuſa, & quòd idem ſemel bis uel dicat.

In ſumma, natiua foſſilis noſtra cadmia, eſt cobaltum noſtrū cum ſuis ſpeciebus. Factitia uerò cadmia optima fit in fornacibus ex pyrite, id eſt ex marchasita, ex ære ſimpliciter, ut dicit Dioſcorides. Habet autem nomina ſecundum loca ubi fiat: & ſecundum formam, qualis fit colore. Wir haben cadmiam natiuam in fòdiniſ, in den grùben: vnd haben factitiam in officiſ, ubi coquuntur metalla, præcipuè æs, in

C 5 den



den schmelzhütten, do man schmelzet allerley ertz,
fürnemlich kupffer. Sed de his satis.

DE POMPHOLIGE, ET EIVS
cognatis speciebus, Caput XXIII.

Dioscorides libro quinto, capite quadragesimo primo, coniungit quasi pompholigē, spodon, & antispodon. Primum pompholix est idem quod in pharmacopolijs iam dicitur nil album, uel nihili, nichtes. Vnde proverbium ortum, Nixes ist in die augen güt. Vocant & album pompholigum crasse. E contra spodion est idem quod in pharmacopolijs dicunt nigrā pompholigem, seu nil gryseum. Ab Auicenna uocatur, ni fallor, succudus. Tertiū antispodion, quod loco spodij usurpatur, est cinis qui fit ex folijs, floribus, & baccis immaturis, stipticis, myrti, uel ē termitē syluestris oliuæ, & alijs, sicuti docet loco citato Dioscorides, & Plinius libro tricesimo quarto, capite decimotertio. Nota autem quod neq; spodon, neq; antispodon iam nostram præbebis alicui per os: quia uerē nescimus quid sint, & unde nostro tempore fiant. Sed accedamus ad res ipsas.

Pompholix est cinis metallicus, qui fit in summitate aut parietibus fornacum, seu domuncularum ubi sunt fornaces, in den hütten, extinctis fauillis. qui cinis & differt secundum diuersitatem metallorum, & locum in quo uel ubi fiat. efficacior enim est quæ cinerea est, & fiat ex pyrite, quàm quæ ex plumbario la-



rio lapide. Inde Goselariensis melior est omnibus Mi-
sniensium, continens nempe in se argentū, plumbum,
et æs. sicuti optimā esse dicit Dioscorides Cypriam.
Illa uero pars quæ adhæret parietibus domuncula-
rum & fornacum, spodion est: e contra illa quæ in
summitate pendet, est pompholix. & differt à spo-
dio, candore & leuitate, ut docet Dioscorides, pom-
pholigem distare à spodio, specie sola, non genere.
scilicet spodos est 1 nigra, 2 ponderosa, 3 plena pa-
leis, 4 cæritur è pauimentis officinarum. Pompho-
lix est quiddam 1 album, quasi bulla seu ampulla, un-
de & nomen habet apud Græcos. 2 pingue, ac leue.
3 purum. 4 quod colligitur & fit in summitate
fornacum.

Est autē pompholix duplicis propriè speciei, scili-
cet prima est subpinguis, coloris aërij, hæ propriè di-
cenda est nil griseum. Altera eius species magnope-
re candida, & summæ leuitatis: quæ fit aut in ære
perficiundo, detrita cadmia cumulatius inspersa, ex
industria: aut fit ex ipsa cadmia proflata follibus. Cu-
ius rationem faciundæ docet Dioscorides longo or-
dine. & pars tenuis, & leuissima materiæ in sum-
mam quæ domum euolat, parietibus, tectis, forniciq;
adhærescens, est pompholix: ponderosius autem in
ima loca se recipiens, est spodion.

Porro quæ bona, quæ adulterata sit pompholix,
quomodo debet lauari, & quæ illi sint uires astrin-
gendo,



gendo, refrigerando, explendo, purgando, obstruendo, exiccando, consule ipse Dioscoridem, qui hæc omnia docet. Præterea addit modum uestionis, seu ut uocat torrefactionis: & unde potissimum fiat, nempe ex auro, argento, plumbo, ære. & post Cypriam, ubi lapis plurimum pyrites est, ualere dicit plumbeam. His assentitur Plinius. Galenus uires tribuit pompholigi efficaciores quàm spodio. Et profecto pompholix compositas habet uires, ueluti rosa ipsa. Suprà autem docuimus de cadmia, cadmiam botryitini dici tuciam Arabicam: sicuti illa Alexandrina, dicitur tucia dura, uel solida. Sed botryites cadmia alia res est quàm tucia: sicuti testantur Arabes, & quidem Serapio. Nam spodium de quo hic agitur, est tucia, & res nihili: & botryites non est tucia. Dioscorides spodij, & non tuciae nunciat, ne uideatur unam rem bis ponere. In summa, id quod Arabibus est tucia, Græcis est pompholix, & nobis spodion, id quod testantur Auicenna, Serapio de tucia, & Dioscorides de pompholige capitulis. Erratum est in rebus, & non uiribus. Botryite cadmia loco tuciae, id est spodij uti possumus, si præparata fuerit. Differunt autem botryitis & capnitis cadmia, & pompholix, & spodos, ex eadem materia eum fiant, tantum propter loca ubi fiant. Cadmia botryitis fit in lateribus, uel summis cameris fornacum: interior econtra capnitis in oris fornacum fit proprie.

Pompholix



Pompholix uera, nil album, nihili, cinis metalli-
 cus leuissimus fit etiam in summitate fornacum, aut
 parietibus, uel etiā domuncularū ab extra. Si in oris
 fornacū est, tum cadmīa est capnitis: si in lateribus et
 summis cameris est pōpholix. pars quæ in summitate
 dependet, est pompholix: contra pars quæ adheret
 parietibus, est spodion. Illa adoleſcētes diligēter ob-
 ſeruare debent. Et profeſſo magno labore illa à me et
 obſeruata et collecta ſunt. Ceterū nota et Ara-
 bes duplicem facere tuciam: ſcilicet natiuam in mine-
 ris: albam, uiridem, et citrinam, quæ reperiuntur in
 litoribus maris Indiæ. Deinde factitiā in fornaci-
 bus, de qua hic agimus. Nota etiā alias præter illam
 fuliginē ſpodion Serapionis, Dioſcoridis, Plinij, Gale-
 ni, qui inquit, Nunquā ſpodio uſus ſum, quia ſatis ha-
 bui pompholigos, quod Arabes duplex habent ſpo-
 don: ſcilicet ſpodium 1. de canna, ex radice cuiuſdam
 cannæ, ultra marinæ combuſtæ, ut eſt apud Auicen-
 nam, de ſpodio cum inquit: Spodion eſt radix canna-
 narum aduſtarū, frig. 2. gradu: ſic. 3. gradu: et Paul.
 frig. et ſic. complexionis ſpodion dicit. Alterum
 quod eſt ſeu fit 1. ex ebore uero combuſto. 2. de oſi-
 bus elephanti, canum, et aliorum animalium. auß
 den ſchelmknochen exuſta eſt hæc ſpodos: uſq; ad le-
 uitatem ex oſibus. Man findet noch bey den dorinnen,
 cum fieri ex ebore deberet uſto. Et nota quòd neque
 ſpodos, neq; antiſpodos alicui præbebis per os. neſci-
 mus enim



mus enim quid iam sint nec spodos, nec antispodos
in nostris pharmacopolijs. nos peregrina colimus,
nostra contemnimus. Medici spodon nostram ex offi-
cinis & fornacibus reuocare deberent. at surdis nar-
ro fabulam. Præterea quidam spodon uocant & eru-
ginem æris & ios. Postremò obserua & quæ de his
Plinius habeat lib. 34. cap. 13. cum inquit pompholi-
gem & spodon reperiri in ærarijs. & esse differen-
tiam illarum, quòd pompholix lotura paretur, spo-
dos sit illota. deinde pompholigem esse id quod can-
didissimum & leuissimum, nempe fauillam esse æris
& cadmiæ: spodon uerò nigriore, ponderosioremq;
derasam parietib. fornacū, mixtis scintillis, aliquan-
do & carbonibus: Cypriamq; optimā, quæ fiat lique-
scentibus cadmiā, & ærario lapide. Insuper & spo-
dij loco citato species facit, melleam, rubicundam,
deinde quæ fiat in argenti fornacibus, & in aurarijs,
quæ nomine lauriotis dicatur. Porro spodij è cauli-
culis, id est, antispodij mentionem facit, eiusq; mede-
las refert, lib. etiā 23. cap. 4. Item lib. 34. cap. 18. Item
docet & spodon fieri ex plumbo, eodem modo quo
ex ære Cyprio. Verum hæc ipse uidere apud eundem
poteris locis citatis,

spo- dio	{	ære Cyprio Dioscoridis et Plinij, id est, auß-
		dem kupffer, similis est uirtute spodos no-
ex	{	stra Goselariæ.
		plumbo, similis est nostra in Misnia, in offici-
		nis, ubi plumbum plurimum coquitur.



in montibus et rivulis que reperitur: de qua loquitur Galenus, quam disputant esse iri gemmam.

Fossilis, in fodinis, alias Cobaltum, Cobaldà Germanis, dictum. Estq; iterum triplex Cobaltum,

1. ære,
id est
pyrite

 $2. dy -$

gemto
3. alijs
metal-
lis, ut
auro.

Harū ite
rū sunt di
verse spe
cies, quæ
differunt

1. Botrytes quasi
acinosæ, quæ falso
nunc dicitur Tu-
cia. hæc iterum du-
plex,

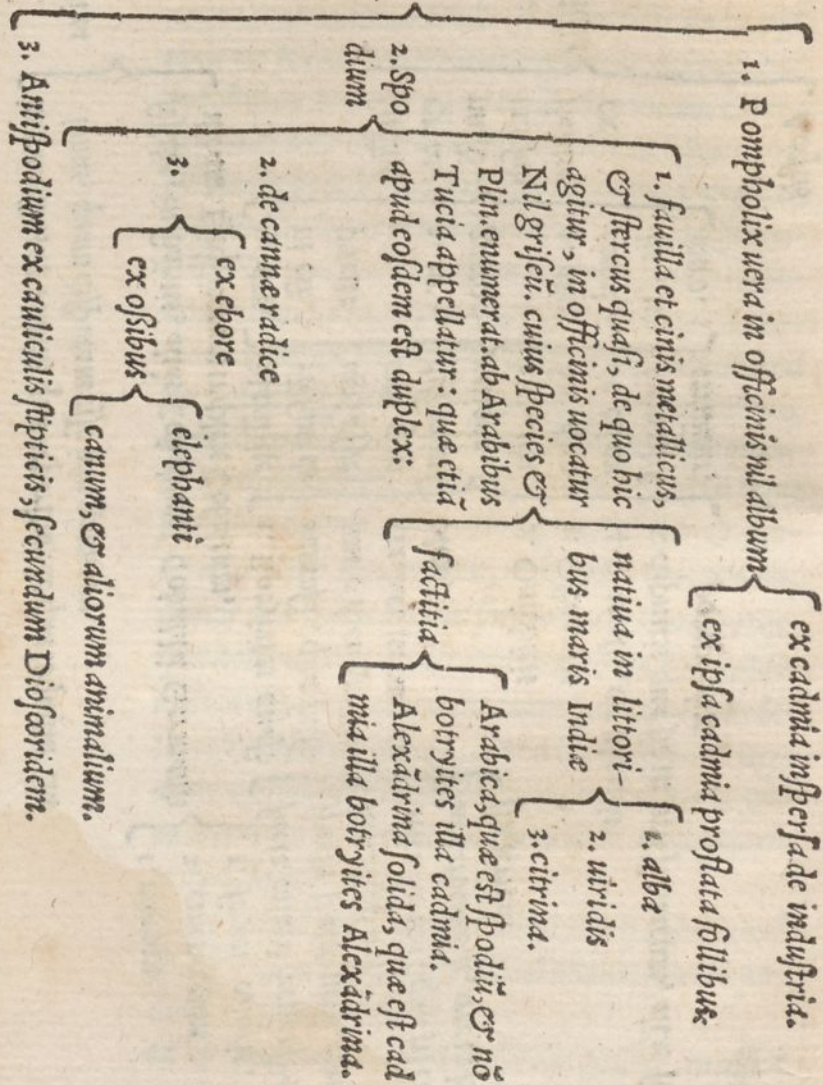
1. *nigrum*
 2. *cinnaceum*
 3. *ferri coloris*.
 facie colore representat
 spodi fractu uero, cineris
 tenua apparet.
 Alexandrina, que fit casia
 in carbonibus, arte in ha-
 bita ferrea.

Facilia

۷۳

Acetis

Cad-
mia
est du
plex:

Pom-
pholix.

Sunt & qui antispodiū nunc simpliciter dicant
ebur ustum. uerū nescimus propriē quid sit, neq;
spodium, nec antispodium nostro tempore.

DE AERE VSTO,

Caput XXIII.

AEs ustum seu crematū, à Germanis gebrant
ert, od kupffer, fit, ut docet Diosc. li. 5. cap.
42. uicib. alternis, æreis clauis cōpositis, cū sulphure
& sale, aut etiam alumine in uase fictili. Docet &
alios modos Dioscorides cremandi. licet & nunc
quoq; nostro tempore, sit æs ustum, ex ipso ære cre-
mato, sulphure et sale. Laudatur autem potissimum
Memphiticum & Cypriacum ab eodem Dioscori-
de. Estq; uis eius, adstringere, exiccare, reprimere,
extenuare, attrahere, ulcera purgare. nam quoties
inungitur ulceribus cum aceto, consumit quæ sunt
impedimento in ulceribus. Mouet uerò æs ustū nau-
seam, & stomachū, ut omnes illæ res. lauatur ut cad-
mia. Volunt & æs ustum calidum & siccum quar-
to gradu. Huic æri usto uirib. quodammodo simi-
le est (imbecillius enim est) æris recrementū, stercus,
seu scoria, à Germanis kupffer-schlacken, lauaturq;
ut ipsum æs ustū. Verū consule Dioscoridē L. C.

DE FLORE AERIS,

Caput XXV.

Flos æris per metaphorā sic dicitur, à Græcis
χαλκός & ἄνθος propriē: at nō calchantum, id est
D uiriolum



uitriolum seu atramentum sutoriū, ut indocti olim crediderunt: qui illusi uicinitate uocabulorum, & χαλκοῦ ἔνθ' & calchantum, pro uno habuerunt, maximo errore. Flos autem æris χαλκοῦ ἔνθ' diuersus est ueteribus & recentioribus. Nam ueteres florem æris dicebant, ut patet, globulos illos exiliemes purpureos, ex infusione aquæ, & respiratione æris ex aqua. Die körner die do heraußspringen auß dem abgelöschten ertz, od das schon rothe, kleine, das am kupffer hanget. De illo flore æris loquitur & Dioscorides lib. 5. cap. 43. ubi & eius uires & medicas uirtutes docet. Recentiores uerò florem æris, uel χαλκοῦ ἔνθ' uocant ærugnem æris, kupffer grün, od grünspon. Cum ergo apud ueteres leges florem æris, intellige granula seu globulos expuentis æris: cum apud recentiores, intellige ærugnem æris. Notandum & hoc, quòd olim miscebant & squamam & florē æris: & aliquid inde fiebat quod lepida uocabant, ut patet ex Plinio. Hodie in pharmacopolijs nō habetur flos æris. Plin. li. 34. cap. 11. desumens florem æris, sic inquit: Aëris flos medicine utilis est. fit enim aëre fusso, & in alias fornaces translato. ibi flatu crebriore excutiantur ueluti milij squamæ, quas uocant florem. Cadunt autē, cum panes æris (die kufferküchen) aqua refrigerantur, rubentq;. Similiter ex eis fit, quam uocant lepida: et sic adulteratur flos, ut squama ueneat pro eo. flos autem sponie



tem sponte cadit, squama excutitur ictibus, iisdē pa-
nibus. Hæc Plinius. Ceterū ut simul cum flore æris
fiat sex æris, & relinquatur in imo fornacū, in se-
cundo libro agemus in capite Diphrygis. Florē æris
ueteris laborati Nicander prædicat in Alexiphar-
maca, aduersus haustos fungos.

DE SQVAMA AERIS,

Caput XXVI.

Squama æris duplex est, scilicet crassa & te-
nuis: Crassa, de qua propriè loquitur Dioscori-
des libro 5. capite 44. dicitur à Germanis kupffer-
schlack, latum & tenue illud quod euolat per con-
cussionem ab ære. Dioscorides L. C. squamam æris
illam scilicet crassam excudi docet ex clauis Cyprijs
offinarum, & dici helitim, siue clauarem, & illam
optimam: e contra uitiosam, & damnari eam quæ
ex uili promiscuoq; ære aut candido fiat. Porro do-
cet et squamæ æris uim, & lauationem. Præterea fa-
cit mentionem stomomatis, quæ est squama decussa
ex acie, aut mucronibus. Et est erratum illo in loco
à Virgilio Marcello. Alia enim est res stomomatis
hæc, quàm stomoma, ut mox dicemus. Altera squa-
ma æris est tenuis, & uocatur stomoma: de qua non
Dioscorides, sed Plinius loquitur. à Germanis kup-
ferbraun, kesselbraun. *æris, λεπίδι*. Estq; stomoma
quasi remissa ab ore & superficie æris. inde Bacha-
tura, à percutiendo, dicitur à recentioribus. Aliàs

D 2

uulgo



uulgo (ne & hoc uidear transijſſe) ſtomoma eſt fer-
rum purgatum, & puriſſimum, & chalybs, der ſta-
hel. Seu propriè eſt ferrum chalybe paratum in ali-
quod instrumentum, geſtålet eiſen. Plinius libro tri-
ceſimo quarto, capite undecimo, primùm docet, ſqua-
ma æris craſſa quomodo differat à flore æris, cum
inquit: Eſt autem ſquama æris hæc decuſſa ui clauis,
in quos panes ærei ferruminantur. in Cyprijs offici-
nis maxime omnia. Differentia hæc eſt, quod ſqua-
ma excutitur ictibus iſdem panibus, flos cadit ſpon-
te. Porro idem Plinius ſecundo loco L. C. docet de
tenui ſquama æris, cum inquit: Squamæ eſt alterum
genus ſubtilius, ex ſumma ſcilicet lanugine, decuf-
ſum quod uocant ſtomoma. Addit uero idem quomo-
do & ſquama & flos æris urantur in patinis ficti-
libus aut æreis, deinde & lauentur. Subijcit & ſqua-
mam fieri Cypriam ex candido ære, at longè ineſſi-
caciorem. Reliqua ipſe uidere poteris. Ceterum
neque ſquamæ etiam æris noſtris iam medicis notæ
ſunt, ut & fuerunt olim Plinij temporibus.

DE AERIS AERVGINE,

Caput XXVII.

A Erugo æris, uel uiride æris raſile, quod re-
centiores, ut in præcedenti capite docuimus,
& uocant florem æris, & χαλκοῦ ἄνθος diuiſa uoce,
duplex eſt, ſcilicet natua & factitia.

Natua, in metallis Cyprijs, lapidibus nonnihil
æris



eris habentibus, quibus aerugo efflorescit. hæc quidē
 pauca & optima est, quæ etiam in nostris iam fodi-
 nis ærarijs reperitur. Spangrün, kupffer grün. Cuius
 & Dioscorides lib. 5. cap. 45. mentionem facit. Ad-
 dit & aliā speciem manantē ē specu uitiosam. docet
 eius bonitatem, notas, & præterea adulterationes.

Factitia, quæ fit in superficie æris, Joann das
 kupffer so grün wirdt. Hæc triplex est, scilicet:

I. Rasilis, uel rasa, uel rasitia, quia raditur. de qua
 primo loco agit Dioscorides loco citato: item quomo-
 do fiat, docet.

II. Vermicularis, scolecia. scolis enim propriē uer-
 mis est. quia in uermicularem crescit uel fit figuram.
 quæ iterum duplex est, fossilis scilicet & factitia.
 Fossilis, quæ optima, & per se rasa ab lapide ærario
 est. de qua uide Plinium libro tricesimoquarto, ca-
 pite duodecimo. Hanc quidam disputant uitrioli aut
 aut chalcitidis esse speciem, aut ipsam esse chalcitim.
 Verum est profectò, magnam cognationem esse æru-
 gnis æris, præcipuē natiuæ, id est χαλκῷ ἄνθος: &
 deinde chrysocollæ & uitrioli, id est calchantum ip-
 sum. Sed an hæc fossilis scolecia uermicularis sit ui-
 trioli, aut chalcitidis species, uel chalcitis ipsa, uel
 aliquid medij, in medio relinquo. Tu optime lector
 illa bene considera, & Plinij sententia quæ sit,
 iudica. 2. Factitia, cuius modū faciēdi docet Diosco-
 rides & Plinius loco citato.

D 3

III. Auri-



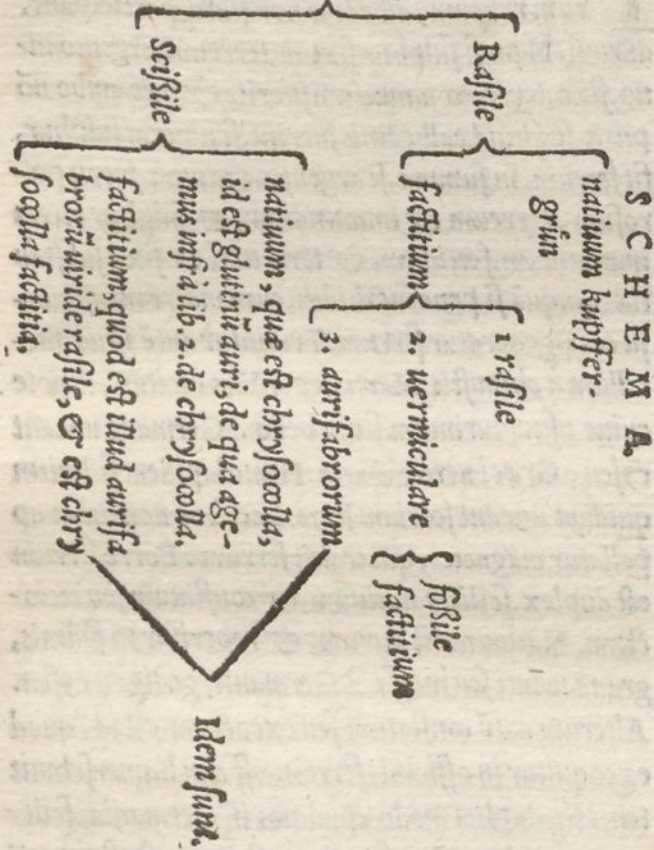
III. Aurifabrorum. quæ quomodo fiat & conficiatur, ab eodem Dioscoride loco citato traditur. & hæc est Santerna, & iam utuntur pro illa alumine. Quidam hanc uocant Tincar, uel Boracen Arabicè. Ceterum quid tincar propriè sit, suo loco dicemus de chrysocolle. Est autem hæc ærugo aurifabrorum nihil aliud quam factitia chrysocolle. & hanc Plin. chrysocolle nomine cõplectitur libro tricesimo tertio, capite quinto. Consule & eundem li. 34. capite 11. & 12.

Omnes hæ species respondent usto æri. astringunt, extenuant, excalfaciunt, ut omnes solent facere æruginis. Ceterum quomodo adurantur, uide Dioscoridem loco citato. Iam nostro tempore tales æruginis multum fiunt in Hispania. Arabes, ni fallor, & omnes tales æruginis uocant generali nomine zincar. Hæ sunt, optime lector, species æruginis æris, quantum ad ipsum Dioscoridem, Plinium, & alios. Verum si acutè cõsideras, sunt & aliæ species, ab his non adeò obseruatæ, quas in sequenti schemate proponemus. & considera nostram diligentiam & immensum laborem in his colligendis.

Aerugo



Acruo,
seu uiri-
de aris
est



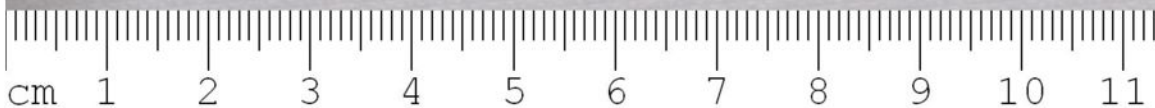
Ferrum est metallicum, liuidum multum, parum rubeum, albedine non pura, participans, durum. Nam si sulphur fixum, terreum, argento uiuo, fixo, terreo commixtum fuerit, & hæc ambo non puræ, sed liuidæ albedinis fuerint, si superat sulphur, fit ferrum. In summa, si argentum uiuum fuerit porosum, terreum & immundum, & sulphur etiam immundum, foetidum, & terreum, & fixæ substantiæ (tanquã si penè morbidus, cum matre menstruosa coit) generatur ferrum. Tribuitur autè istud metallum à chimistis Marti, & Mars dicitur, utpote cuius usus plurimum sit in bello. Germani uocant eysen, Græci uerò σιδηρος. Hunc lapidem sideritum quidam uocant scoriã ferri. licet hoc nomine et appellatur magnetes, qui trahit ferrum. Porro ferrum est duplex, scilicet natiuum, & conflatum seu excoctum. Natiuum est purum, & reperitur in fodinis, grana ueluti seu massa. à Germanis, gedigen eysen. Alterum autè conflatum seu excoctum est id, quod excoquitur in officinis ferreis, vff den hamerschmitten: idq; duplici modo apud nos in Germania, scilicet: Aut ex lapidibus ferreis, auß dem eysenstein, oder ut fit circa patriã meam, præcipuè in ualle quæ à regibus nomen inuenit, & alijs locis quàm plurimis. Et notandum est etiam hoc quoq; quòd in eadẽ

uena



uena ferri non rarò reperiuntur magnetes gemmæ:
adeò illi concordia est cum ferro. Deinde excoquitur
etiam ferrum ex terra rubra ferrugine quasi læsa:
à Germanis eisen erde. ut fit in Silesia, item in Mar-
chia. ut aliquando uidi nò procul à Berlinijs, ubi se-
des Marchionum, in officina quæ ab artifice diceba-
tur Niciana. profectò dicere fermè ausim, quòd sicu-
ti pyrites alius est solidus & adunatus, durus: alius
est frangibilis, & facile teritur: ita ferri lapis ille a-
lius est solidus (ut in patria mea) & magis excoctus,
& calore induratus: alius est frangibilis, & quasi
terra rubigine læsa, nondū indurata in lapidem fer-
ri imbecillitate caloris, licet tam frugifera sit ferri
quàm ille lapis solidus, ut illa Silesiaca & Marchi-
tica Niciana terra. Sunt autē fodinæ ferri, antiquissi-
mæ fodinæ, ut Tacitus refert, qui Gothinos coluisse
docet ferri fodinas, eosq; usos lingua Gallica. In Ger-
mania etiā primæ fodinæ fuerunt ferreæ. Ceterum
quod nam ferrum sit bonum, quod uel malum, com-
mendo fabris ferrarijs. In patria mea commendatur,
ni fallor, Dylmeracense: ecòtra damnatur uitraceū,
ut uocant glasseisen, quod facile ad incudem frangi-
tur elisione. De speciebus ferri, & metallis ferreis,
consule ipsum Plinium libro tricesimo quarto, capi-
te decimo quarto & decimo quinto, &c. Dioscori-
des libro quinto, capite quadragesimo sexto, de rubi-
gine ferri, von dem eisenrost, ac eius uiribus agit. ha-

D 5 bet



bet enim rubigo ferri egregiam uim medicam re-
stringendo, ligando, siccando. calid. & sicc. secun-
do gradu. Hac sanasse Telephum proditur Achilles.
Ad quod & alludit Ouidius libro primo Tristium,
elegia prima:

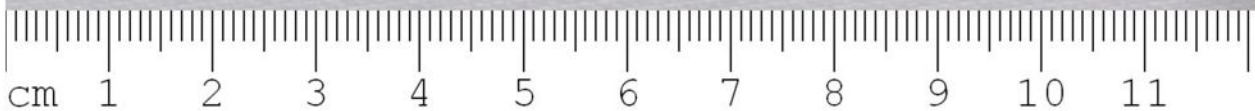
Namq; ea uel nemo, uel qui mihi uulnera fecit,
Solut Achilleo tollere more potest.

Porro Dioscorides loco citato & agit de recremen-
to ferri, von dem eisenschlacken: quod et uocant sco-
riam, & stercus ferri, & lapidem sideritin, Saxones
uocant sunderstein. Sicuti enim omnia illa maiora
metalla, quando coquuntur, habent recrementum,
schlacken, ita & ferrum habet. Sic dicimus:

Recrementum	{	eris, kupfferschlacken.
		argenti, silberschlacken.
		ferri, eisenschlacken, sunderstein
		plumbi, bleischlacken.

Eandem uim habet quam rubigo, recrementum
ferri, sed inefficacius. Sic & ferri squama latum il-
lud & tenue quod euolat per percussione a ferro,
der hammer-schlack. Ceterum de his et eius uiribus
consule & Arabes, Serapionem libro Aggregat. ca-
pite Haid. Nicander scoriā ferri uocat fecem ferri,
& prädicat illā ualere cōtra aconiton. Quod et
transtulit in suum Dioscorides,
more solito.

DE

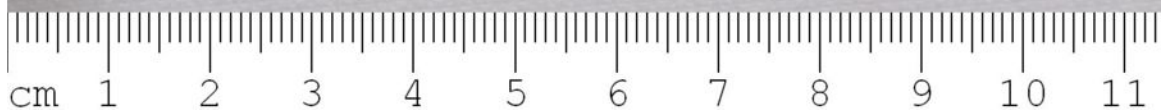


Liber I.
DE PLUMBO NIGRO,

59

Caput XXIX.

Plumbū à chimistis tribuitur Saturno, & eius nomine appellatur. Estq; corpus metallicum, liuidum, terreum, ponderosum, parua participans albedine. multum habet de substantia terrea, & in stannum per lauationem uertitur. Hinc patet stannum quiddam esse perfectius plumbo. & plumbum plus habet de substantia sulphuris fixi, ad compositionem suam, quàm Iuppiter, id est stannum. plumbum enim est corpus immundum, imperfectum ex argento uiuo, impuro, non fixo, terreo, feculento, aliquantulum albo in manifesto. sed rubeo in occulto, & ex tali sulphure adustibili procreatum ex aliqua parte. Deficit illi puritas, fixatio, color, ignitio. In summa, argentum uiuum, malum, grossum, mali saporis, & foetidum, debilis uirtutis, tanquam menstruosa mater initur à sulphure marito leproso aut liuido: & Saturninus ille frigidus nascitur filius, cui nomen est plumbū. Nota autem quod plumbum purum, gedygen blei, cuiuscunq; coloris nō reperitur in fodinis: neq; legi, uidi, audiui inueniri in fodinis. Estq; plumbum, nempe quod excoquitur, triplex, scilicet: nigrum, quod uerū est plumbū: deinde est cinereum, & candidum. De plumbo nigro, vordem blei, agimus in hoc capite. à Græcis μέλανος dicitur: fitq; & excoquitur ex galena, de qua mox dicam.



dicam. aut sit ex pyrite, de quo actum est supra. **C**eterum quomodo fiant plumbum elotum & ustum, & quæ sint illorum vires in medelis, consule Dioscoridem lib. 5. cap. 47. & 48. Plumbum elotum habetur iam in quibusdam officinis, contra ulcera inflammata, & cancerum. Quædam officinæ omnino illo carent. Plumbum uerò crematum habet vires efficaciores, eloto plumbo. & figuli illo plurimum utuntur ad pingenda uasa sua. Potest & eadem quæ plumbum ustum, scoria seu recrementum plumbi, der bleischlacken. quorum magna est copia Goselariæ, itè in Misnia ad officinas, ubi metalla excoquantur. Cōsule Plin. lib. 34. cap. 16. et sequentibus.

DE PLUMBO CINEREO,

Caput XXX.

Plumbum cinereum, species plumbi, à Germanis dicitur *zaisemut*, *mythan*, od *comerfeyt*. Et distat à nigro & candido plumbo colore. Estq; quasi sui generis metallum. Nobilius quiddam est plumbo, deterius argento: et quasi est medium inter species plumbi, & ipsum argentum. Metallum eius unde conflatur, simile est galenæ, unde coquitur plumbum nigrum: sed differt à galena in illo, quòd inficit manus tractantis nigrore, nisi planè sit solidum. Porro solidum cum est, friabile non est, ut galena ipsa, sed secatur. Est & nigrius aliquanto, genere argenti rudis secundæ speciei, quæ est plumbei coloris.



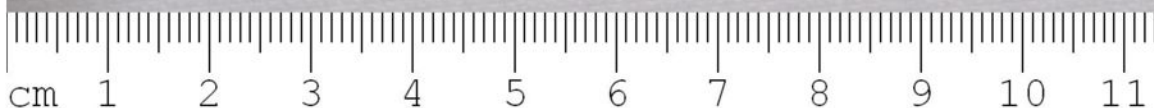
coloris, licet in se et illud metallū cinerei plumbi nō
 raro aliquid argēti cōtinet: et quo loco effoditur, ar-
 gentum plerunq; subesse significat: & propterea
 tectum argenti à metallicis dicitur. Hinc conflatur
 quod uocant Conterfeyn, Dwyssmuth, od mythan.
 unde fiunt & nunc conflantur res uariæ, ueluti ex
 argento, ut pocula, uasa, & alia. Conficitur etiam
 hinc genus cœrulei. Hoc metallicū omnino nesciue-
 re Arabes, nesciuerunt chimistæ, aliàs plura fecissent
 corpora metallica.

*Hec est res
 et lapis noster
 multum est argē-
 rum fuisse, sed
 uocatur Kolwit*

DE PLUMBO CANDIDO,

Caput XXXI.

Veluti plumbum nigrū uocatur à Germanis
 blei simpliciter, od schwarzblei: ita plumbū
 candidū ab his uocatur weißblei, od zinn. Impropriè
 autem plumbum hoc nostrum candidum zinn, stan-
 num dicitur. & non sunt idem, ut hactenus uolue-
 runt, stannum & plumbum candidum, vnser zinn.
 Aliud est stannum, de quo mox agemus: & aliud
 plumbum candidum nostrum, vnser zinn, quod ni-
 gro plumbo quasi est quiddā purius & perfectius.
 Plinius hoc cassiterium uocat à Cassiteride insula,
 ubi hoc primum est inuentum à Mydacrito. Consta-
 tur iam apud nos ut plumbum nigrum tum ex py-
 rite, tum ex galena, auß dem kyß vnd glantz. Coqui-
 tur etiam ex lapillis nigris candore (ut & uult Pli-
 nius libro tricesimo quarto, capite decimo sexto) ua-
 riatis



riatis, qui lapides nigri nonnullis locis magni reperiuntur: interdum uerò tantum ut arena. His quoque nigris lapillis interdum pyrites, et saxi genus arenosum, et alia commixta reperiuntur, interdum mixta, interdum distincta. Plinius candidum plumbum in Britania, item in Galecia et Lusitania prouenire scribit, cum in Galecia minimè fiat nigrum. Idem Caesar de bello Gallico lib. 5. candidum plumbum in Britannia prouenire testatur. Accedamus sane ad caput de ipso stanno, in quo plura de plumbo candido dicemus.

DE STANNO,

Cap. XXXII.

IN precedenti capite indicauimus aliud esse stannum, aliud esse plumbum candidum. Illa ergo definitio plumbi candidi, deß zinnes, etià apud chimistas, non de stanno, sed de plumbo candido (ut mihi uidetur) intelligenda est, cum dicunt: Stannum (es sol heysen plumbum candidum) est metallicum album, non purum, liuidum, terreatate pauca, participans ex argento uiuo, puro, fixo, et non fixo, claro, albo in suo manifesto, et rubeo in suo occulto, et de tali sulphure deficit ei sola decoctio, siue digestio. Nam si sulphur fuerit in radice cõiunctionis, fixatione pauca, participans album, albedine non pura, non superans, sed superatum, cum argento uiuo, secundum partem fixo, albo non puro commixto, fit inde stannum



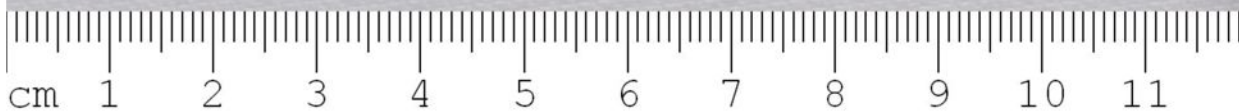
nm (es sol heysen plumbum candidum) sulphur ma-
lum, nō bene mixtum & congelatum, quasi lepro-
sus aut liuidus pater coiens, cum matre quasi purio-
re, argento uiuo, non admodum puro tamen, nasci-
tur filius inde aliquo modo formosus: sed tamen non
generosus, scilicet plumbū candidum. Ridiculi chi-
miste stannum semper intelligunt zinn nostrum: at
magno errato. & illud tribuunt Ioui. appellantes
stannum Iouem, cum plumbum candidū Iouem in-
telligamus. Dices, Ergo quid est stannum, cum non
sit plumbum hoc candidum nostrum, vñser zinn?
Respondeo, primum Serapio lib. Aggregat. capite
Femezeg, id est, stannum effodi dicit ex mineris ter-
ra, et inueniri frustis (si credendum est:) plumbū ue-
rō nostrum candidum, nunquam, ut dixi, in fodinis
reperitur purum, per se: sed fit ex galena, & pyri-
te, & lapillis nigris, &c. Porro Plinius (nam reli-
quos taceam certis de causis) libro 34. cap. 16. cum
inquit, plumbi nigri duplicem esse originem, scili-
cet, primò quod proueniat in sua uena, aut quod na-
scatur cū argento, apertè docet plumbi nigri liquo-
rem in fornacibus qui primum fluit, stannum appel-
lari: cum prius docuerit album plumbum constari
ex lapillis nigris candore uariatis. Insuper idem eo-
dem libro, cap. 17. stannum adulterari docet plum-
bo albo seu candido, item albi plumbi nigriq; libris.
Sic uides stannum, secundum Serapionem, metalli-
cum esse

Zwitter



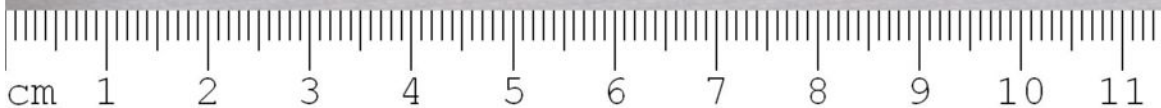
cum esse quod reperitur in sua propria uena, ut forsi-
 tan apud nos bisemutū: ecōtra nostrū candidū plum-
 bū, est Plinij candidū plumbū, das zinn, quod cōflatur
 ut plumbum nigrum, ex pyrite, galena, & lapillis
 nigris. Deinde uides stannum Plinio esse quiddā de
 plumbo nigro, nempe primum fluorem plumbi ni-
 gri, als wann man vnser bley ertz schmelzet, das erst
 das do fleüßet, wäre Plinio stannum. Et hoc docet
 Plinius adulterari plūbo candido, mit vnserm zinn.
 vnd wann du ihm recht nachdenckest, so ist stan-
 num Plinio schier wie vnser halbwerck, daruon die
 kannen gemacht werden, das man halbwerck heist.
 Accedant sanè nunc alchimistæ, accedant & alij
 qui candidum nostrum plumbum uolunt esse stan-
 num, & sic etiam interpretantur stannum zinn.
 Nolo alia adducere propter breuitatem: hæc enim
 satis firma credo. Intelligite nunc alchimistæ in ue-
 stris libris louē stannū, id est zinn, quod est plumbū
 candidum: & egregiè intelligetis Arabes, & bonā
 componetis lunam. O irlosen vngelerten, vncken-
 brenner. Stannum proculdubio Arabibus metallum
 est preciosius nostro candido plumbo: sicuti apud
 nos est bisemuthum quiddam plumbo preciosius.
 Si quis tamen erit, qui me uincet euidentioribus argu-
 mentis, huic possum cedere, stannū esse plum-
 bum candidum, vnser zinn. quod
 uix fiet.

DE



Stibium, uel stummi, uel antimonium, uel platyophthalmon, est metallū uel minera quæ à Germanis dicitur spysglass. & antimonium uolunt esse substantiam plumbi emortui. Reperitur & hoc in nostris fodinis, ut Persibrane. Interdum in propria uena effoditur, ut sit in magna copia, cum in alijs locis, tum Fichtenbergi, in quo monte quatuor illa egregia flumina oriuntur, Moenus, Sala, Aegra, Nabus. Interdum argento permixtum est, & ita ut nō nisi igne separetur. Hoc si sæpius liquefit, transit in plumbū. Vis eius est restringere & refrigerare principaliter. Conuenit medicamentis oculorum, propterea & dicitur platyophthalmon. Dioscorides libro quinto, capite quadragesimonono eius uires, & modum torrendi, adurendi, lauandi docet. Sum & qui stibi uocant & alabastrum, à splendore forsitan. & inde fit unguentum alabastrum, longè tamen aliud, ne erres, nec simile quidem isti apud ueteres unguento alabastrum, quo unctus legitur Christus. Plinius libro tricesimotertio, capite sexto, stibium in iisdem argenti metallis inueniri docet, & esse lapidem spumæ candidæ nitentisq; non tamen translucens. Cuius duo genera, scilicet mas & fœmina, quæ magis probetur. & addit, marcm esse horridiorē, & scabriorem, & minus ponderosum, minusq; radiantem, &

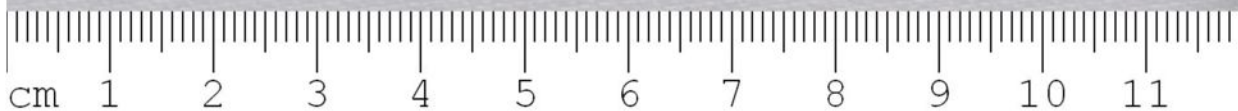
E arno-



arenosiore. Ecōtra fœminam nitentem definit esse friabilem, fissuris, non globis dehiscentem. Quæ discrimina optimè possunt demonstrari & in stibio de nostris fodinis.

DE MOLYBDENA SEV PLUMBAGINE, Cap. XXXIIII.

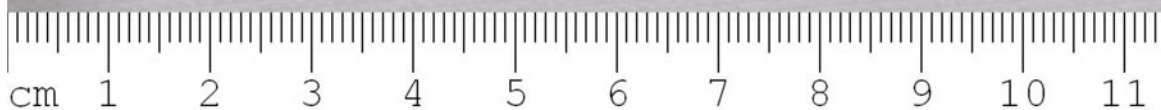
Plumbago, galena, & molybdena, unum & idem sunt. idq; sic probamus: Primū ex plumbagine nostra fossili, auß dem glantz, bleiertz, oder bleisch weyff. Friburgi in Misnia, Goselaria etiam, & multis alijs locis iam coquitur plumbum nigrū, & argentum etiam id quod Plinius lib. 34. cap. 18. in molybdena et galena fieri inquit. Ergo nostra plumbago. vnser glantz, est galena, & molybdena. Secundò, allusio uocabuli testatur idem esse. Nam quod Plinius libro trieesimo tertio. capite sexto, aut Hispani galenam uocant. nos iam glantz dicimus. non autem galena uocatur, ut uult Marcellus, interpres Dioscoridis aliàs non indoctus, à Galecia. Nam Plinius negat lib. 34. cap. 18. in Galecia plumbum nigrum fieri: quod tamen fit ex galena. Tertiò, plumbago nostra est coloris potissimū plumbi: atq; ob id græcis molybdena, & latinis meritò plūbago dicitur, uel lapis unde fiat plumbū. Sicuti aut lapis plumbarius (ut & hoc obiter indicē) dici potest, ita uena plūbaria, et terra plūbaria, & materia unde fit plumbū, rectè dicitur. Quartò, Plinius nihil habet de lapide molybdoide



lybdoides, de quo tamen scribit Dioscorides, & contentus fuit nomine galenæ. ergo galenæ, & etiam molybdoidis lapis Dioscoridis, unum & idem sunt.

Quintò, Galenus & molybdenam nativam lapidis speciem, proiectam riuis uidisse se ait: nec seorsim lapidis plumbarij mentionem facit, quia pro iisdem habuit. Ergo molybdena & lapis plumbarius idem sunt. Sextò, idem Galenus in libro qui de Compositione medicamentorum inscribitur, ait è cerussa et lithargyro, alba, et è molybdena subsusca, & quæ cineracco colore sint, cõfici ὁ Ἀρχαῖος: et hoc ex nostra galenæ, non quidè flaua, sed plumbea confici potest. Ergo galenæ & molybdena unum & idem sunt.

Septimò, Dioscoridi galenæ nostra quæ plumbi colore est, lapis μολυβδαῖος ἄλλος dicitur, quia sit specie plumbi, & materiam plumbi in se continet. & habet easdem uires cum plumbo loto, & recremento plumbi, & eodem modo lauatur. & differt à molybdena nativa ipsius Dioscoridis, colore tantum, non materia. Nam molybdenam suam fossilem flauam scribit esse, & splendentem. at color mutari facile potest in plumbagine, diuersis uaporibus è terræ uisceribus excitatis. Sic apud nos in nostris fodinis galenæ reperiuntur coloris nigri, cœrulei, & iocinoris. Sic et flaua reperiri potest proculdubio calidis regionibus & reperitur apud nos in fodinis galenæ quæ obducta est flauo colore, quæ forsitan est illa molybdena



Dioscoridis. Et flauū hoc quo conspergitur seu tinguatur illa galena; interdū reperitur seorsim in uenis, calore terræ, nonnunquā ita temperatum, splendēs potissimum si diffindatur, ut uideatur aliquid metalli in se continere. Arabes nihil sciuerē de molybdēna, aut eandem cum lithargyro esse credidere. sunt enim similes temperamento. molybdēna tamen frigidior est paulo, & magis densarum partium, nec habet uires abstergendi. Serapio nihil aut parum habet de molybdēna. Vide lib. Aggregat. cap. Hasas. Si uerō aliquam uis habere differētiam, uel aliquod discrimen, plumbarium dic lapidem molybdēnam, cum solum continet plumbum: e contra cum plumbum & argentum continet, dic esse galenam. Cum ergo unum & idem molybdēna, plumbago, & galena, nota quōd galena seu molybdēna sit duplex, scilicet natia & factitia.

Natia scilicet, quæ iterum duplex est, scilicet:
 I. frugifera, quæ est uena uel solius plumbi: et tunc uerē lapis plumbarius dicitur Plinio & Galeno. Plinius & lib. 33. cap. 6. galenam uenam plumbi uocat quæ iuxta argenti uenas reperiatur. Deinde uel uena est communis argento & plumbo nigro, man schmelzet blei vnd silber darauß. & tunc uerē est galena. Hæc frugifera iterum est duplex: quo ad colorem, non quo ad materiam. sunt enim eiusdem materiæ, scilicet alia est coloris i. plūbi resplendentis, & hæc

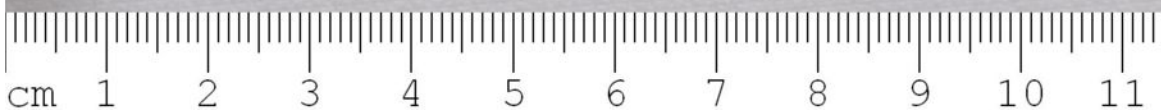


Et hæc est nostra plumbago, seu galena, seu molybdena Plinio. Dioscoridi autem est *μολυβδαίνε lapis*. à Galeno uena, terra, seu lapis plumbarius dicitur, et riuulis nonnunquam reperitur. 2. alia flaua, et splendentis: quemadmodum describitur et celebratur à Dioscoride. inuenta ad sebastiam et Coricum, et etiam à Plinio libro 34. cap. 18. ubi meliorem inquit esse molybdenam seu galenam, quando magis aurei sit coloris, quanto minus plumbosa et friabilis, et modicè grauis sit. in calidis regionibus forsitan tali colore tingitur, uaporibus è terræ uisceribus excitatis. Nam si acutè plumbaginem nostrā cōsideras, quo ad colorem, quomodo tincta sit coloribus in terræ uisceribus, per uapores, inuenies in nostris fodinis plumbaginem coloris 1. nigri, schwarzer glantz. 2. cœrulei, grauer glantz. 3. iocinoris, leberfarb glantz. 4. flauo obducta colore, quæ est illa forsitan Dioscoridis. A Germanis omnes hæ species dicuntur generali nomine, bleiertz, glantz à splendore, bleischweyff, et c.

II. sterilis, nullius momenti, colore nō absimilis frugiferæ, sed prorsus est sterilis, et totam uis ignium consumit. *blende*

Factitia, quæ fit opere fornacum, adhærescit auri et argenti fornacibus: quam Plinius libro 34. cap. 18. uocat metallam, quæ quondam laudatissima in Zephyrio fuit. à Germanis dicitur Thest, oder herd

E 3 kleien,



kleien, à nonnullis & silbergledē, propter cognationem quam habet cum spuma argenti: improprie tamen sic dicitur. Plinius etiam libro 33. cap. 6. etiam spumæ argenti speciem facit, quam molybditim uocat. De illa factitia plumbagine & Dioscorides agit libro quinto, capite 50. quod sit æmula argenteæ spumæ, quæ ex auro & argento fiat: estq; fex argenti. Ex hac quoq; fit ὑδατοειδὲς emplastrum, ut ex natia galena. Sed nota quod hæc metallica, igne cū coquitur, liquescit. Spuma enim est & defluit. natia uerò minime liquescit. Præterea hæc metallica cocta oleo, ut docet & Dioscorides, colorem iocinoris accipit, & nō natia. ut Plinius uult loco citato, qui male illum Dioscoridis locum transtulit, cum inquit: Natia cocta oleo, iocinoris colorem trahit. Postremo nota & quod Syluaticus in Pandectis suis molybdenam plumbum ustum, & stercus plumbi uocat. Verum quomodo hæc conueniant, tu uide. molybdena illa nequaquam est plumbum ustum, nec stercus plumbi, id est scoria: sed est residuum (si modò sic sit dicendum) ex plumbagine quæ continet argentum, et plumbum, quod adhærescit fornacibus. & Plinio placet, quod iterum coctum sit plumbum. Syluaticus illo in loco errat, &c. Ceterum quæ sint uires plumbagini, item quomodo uratur, lauetur, uide ipsum Dioscoridem, & Plinium loco citato. Item de excoctione eius consule eundem libro 34. capite 16.

cum

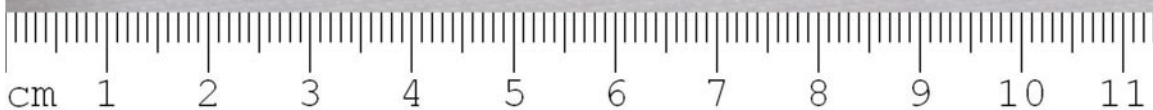


eum inquit: Plumbi nigri duplex est origo: aut enim sua prouenit uena, nec quicquam aliud ex se parit: aut cum argento nascitur, mixtisq; uenis conflatur. eius qui primus fluit in fornacibus liquor, stannum appellatur: qui secundus, argentum: qui remansit in fornacibus, galena appellatur, quæ portio est tertia addita uenæ. hæc rursus conflata, nigrum dat plumbum, deductis partibus duabus. apud nos, nisi fallor, prima concoctione argentum separatur, & plumbum in lapide coagulatur: qui deinde iterum coquitur, & fit plumbum. sed hæc committimus metallorum coctoribus.

DE CERUSSA, Cap. XXXV.

Cerussa à Græcis *τιμυδισκος* καὶ *τιμυδς*, à Germanis bleiweiß, uenenum est sumpta intra corpus, ut docent Dioscorides & Nicander, frig. & sicc. 2. grad. Est autem ferè omnibus nota cerussa, et in pharmacopolijs retinet nomen suum bleiweiß.

Nam ex plumbo uel albo, uel nigro fit puluis: uel ut alij etiam uolunt, ærugo, cerussa. Sic enim definiunt, quod cerussa sit ærugo, aut cinis plumbi. si ex plumbo albo fit, Hispanica dicitur, & est candidissima. hodie etiam Venetijs & Nurebergæ fieri uidemus. olim laudatissima fuit, quæ parabatur in Rhodo, Corintho, et Lacedæmone. At quomodo fieri debet, docet idem Dioscorides li. quinto, cap. quinquagesimo tertio. addit et quomodo torreatur donec similis fiat sandaracæ, quæ deinde dicatur sandix, à Germanis



rhote zur schmincke. fitq; species sandarachæ facti-
 tiæ, der berckrote, ut vult Vitruuius. Porro & au-
 ripigmenti rubei, cuius species est minium nostrum
 illud adulterinum ex plumbo, vnser mennige: de qui-
 bus tamen infra suis locis plura agemus. Vide Sera-
 pionem li. Aggregat. cap. Afreg. Ita uides sandicem
 non tantum herbam esse, ut quidā uoluere. Et qui-
 dem Seruius ipse super illud Vergilij in Pollione:
 Sponte sua sandix pascentes uestiet agnos.

Et Propert. Illaq; plebeio uel sit sandicis amictu.

Forſitan iuxta Plinium lib. 21. capite 15. ubi tamen
 scandix non sandix legitur: & libro 35. cap. 6. Sed
 etiam sandicem metallicum esse uides, & quidem ce-
 ruffam certo artificio torrefactam, ſimilem sandara-
 chæ: quam ceruffam Plinius uocat adulterinam, lib.
 35. cap. 6. Cæterum quomodo ceruffa & lauetur,
 conſule eundem etiam Dioſcoridem: & de eius ui-
 ribus Serapionem libro Aggregat. cap. Affidhegi:
 Auicennam libro 2. cap. Ceruffa: Plinium libro 34.
 cap. 18. & libro 35. cap. 6. Leuiſſima omnium ce-
 ruffa ad candorem ſceminarum etiam adhibetur.

Vnde Ouidius de Medicamine faciei inquit:

Nec cum ceruffa, nec uitri ſpuma rubentis

Deſit, &c. Hæc breuiter de illis metallis maiori-
 bus, et rebus ad ea pertinentib. agere uoluimus. per-
 gemus nunc ad metalla media, ut uocant, ſeu remota

& ſpiritus metallorum, & adu-
 uantia ſpiritus.



CHRISTOPHORI
EN CELII SALVELDENSIS DE
re Metallica Liber Se-
cundus.

DE ATRAMENTO SVTORIO,
seu uitriolo, Caput I.



Actenus in libro primo egi-
mus de corporibus metalli-
cis maioribus, & de rebus
ad ea spectantibus. In hoc
autem secundo libro age-
mus de corporibus metalli-
cis medijs seu remotis (ut vo-
cant chimistæ:) item de fumis & spiritibus, & de
adiuvantibus spiritus. Incipiam ergo, & nunc di-
cam de atramento sutorio, id est uitriolo. Atramen-
tum sutorium nihil aliud est quàm uitriolum, id est
chalcanthum, hoc est, quasi flos aris: non autem est
χαλκοῦ ἄνθος diuisa uoce, id est, aris flos ipse, de quo
in 1. li. egimus: seu arugo aris, quæ etiā flos aris di-
citur, iuxta recētiōres. Sed hoc χαλκοῦ ἄνθος dicitur
quasi aris flos. Alia enim res est aris flos ipse, aut æ-
rugo aris, quæ etiā tali nomine uocatur. et alia res
est χαλκοῦ ἄνθος, id est uitriolū. Hinc Plin. li. 34. cap.
22. Græci cognationem fecere, aris nomine & atra-

E s mento



mento sutorio . appellant enim calchantum : sicuti est quædam cognatio inter uitriola & æris æruginem, quam æris florem etiam dicunt. Dicitur uero atramentum sutorium ipsum uitriolum, quod olim eo coria sua tingeabant sutores, & alij opifices qui corio utuntur. Sed quia acre facile corrodit calceamenta, à sutoribus atramentū aliud est excogitatū, quo tingunt coria, nempe ex ferro, vnser schuster schwertze. Sed apud ueteres atramentū sutoriū, intelligendū est uitriolū, metallicū illud, quod nihil aliud est, quàm aqua congelata, & assumpta natura æris, diuersam habens naturam & formam, secundum naturam lapidis cui adheret. Seneca præclare disputans de fontibus & fluminibus, inquit terram uarios continere humores, & etiam spiritus instar humani corporis, ubi humorum uaria genera, scilicet, ubi alij necessarij sint, alij corrupti, alij pinguiore, alij qui maturè durantur. Hinc est omnis huius metallorum, ut aurum, argentum, & qui in lapidem ex liquore uertuntur: sicuti sunt talia metalla, de quibus iam agimus, quæ chimistæ non iniuria uocant spiritus, qui sunt contrarij fluoribus : de quibus libro tertio agemus. Sed redeamus ad institutum. Dioscorides libro quinto, capite sexagesimo quarto, genere quidem unum & idem esse dicit atramentum sutorium, molle & concretum: sed in specie esse triplex, scilicet:

I. Primum



I. Primum quod cōcrescit humoribus collatis stillatim in cuniculos, quod stillaticium uitriolum uocant, qui Cypria perficiunt metalla: alij pimarion et stalacticon, id est, stillaticium dicunt. à Germanis iam hæc species dicitur gockel gut.

II. Alterum quod fit in speluncis, simplici ratione postea transfusum in excauatos scrobes, concretum capefit: & pecton, id est concreticium & congelatum uitriolum uocant. Et hæc due species sunt nativæ, & differunt glebis, & ratione formationis: à Germanis dicuntur aliàs kupfferrauch, quasi fumus æris, seu pyritis, in ipsis fodinis concretus seu congelatus. Harum vires conueniunt medicinæ: astringunt enim, & calfaciunt, & crustas inducunt. Secundum colores uerò natiui atramenti sutorij seu uitrioli sunt tres species, scilicet 1. uitriolum aliud est candidum: cuius non facit mentionem Dioscorides: sed Plinius libro 34. capite 12. hoc propter candidum colorem, uel coloris similitudinem. uiolam leucoion idem Plinius appellari dicit, & illo pingere fullones: atq; in hoc transeunt melanteria & sory. Caterum uiola leucoion, Theophrasti & Dioscoridis nota flos est medicis. 2. uiride. 3. cœruleum: cuiusmodi Dioscorides loco citato stillaticium docet esse optimum: scilicet quod graue, cōcretum & translucens sit. Ab alijs & hoc dici ait Lonchoton, quia quasi lancea nascitur: cui proximum fit



fit concretitium. Modum urendi istorum doce
Dioscorides in Chalciti. Et magna est profectio co-
gnatio, ut docuimus supra, floris aris, id est arugi-
nis aris: secundum recentiores & chrysocolle, &
utriolorum.

III. Coctile factitium est in Hispania: cuius paran-
di modum loco citato docet Dioscorides. & hoc a-
ptissimum dicit ad insectus & denigrationes, præ-
ceteris natiuis. à Germanis dicitur kupfferwasser.
Est autem hoc factitium simplex, & racemosum
quasi, efficacissimum, quod coeruleum colorem
habet.

Plin. lib. 34.
cap. 12. chal-
cantu, id est
utriolu, &
atramentum
sutorium di-
uidit etiā in

Natiuum
fosile,

1. quod fit scrobe ca-
uato.
2. quod fit in saxo-
rum catinis.
3. quod fit salis, mo-
do, fragrantissimo
sole, admixtis dul-
cib. aquis, cogente.

Factitium: quod in Hispania ex pu-
teis stagnis ue fit, habentibus id
genus aquæ, unde natiue fiant.

Arabes



1. Zeg nigrum, id est atramentum nigrum: & hoc est marchasita, id est pyrites. Nam marchasita, seu pyrites dissoluta, facit encastrum: quod uocatur à Serapione zeg nigrum: quod & cum uino uel aceto soluitur in nigrum colorem. & ab Auicenna lib. 2. cap. de Atramento, uocatur atramentum album, quia non dissolutum uidetur albi esse coloris.

Arabes uero atramentum simpliciter zeg uocant. & has atramenti species faciunt:

2. Zeg colcothar, uel chalcitis, uel zegi: de quo mox agemus. Citrini est zeg coloris, seu aeris, secundum Dioscoridem, & dicitur zeg, id est, atramentum citrinum. ex illo fit quarta species, quæ dicitur zeg rubrum, uel rubeum, id est atramentum rubeum, uel rubrum: & uocatur Asuria.

3. Zeg uiride, seu atramentum uiride: & est calchantum, id est uitrinum, de quo iam hic agimus: & hoc est atramentum sutorium.

Serapio



Scrapio in capite zeg, sese uidisse testatur in fodinis
 zeg nigrum, id est marchasitam, id est pyriten: &
 deinde colotar, id est chalcitin: & zeg uiride, id est
 uitriolum, uel chalcantum, una coniunctim. Et dicit
 has tres species diuersificari adinuicē in subtilitate
 & grossitudine. Quoniam quod ex his sit grossius,
 inquit, est zeg nigrum, id est pyrites: quod uerò sub-
 tilius, est zeg uiride, id est chalcantum, seu atramen-
 tum sutorium: colotar uerò, id est chalcitis, existit
 medium inter hæc duo. Præterea zeg uiride, id est,
 chalcantum & colotar, id est chalcitis, soluntur
 & liquefunt igni. zeg nigrum uerò, id est marchas-
 ita, non facile soluitur, non facile liquefit. Solidum
 est, zeg uiride, id est chalcantum, seu atramentum
 sutorium, tanquam subtilius, præcipuè Cyprium fa-
 cile mutatur in misy. & exterior eius pars interdū
 tempore transit in chalcitin, cum intus adhuc sit a-
 tramentum sutorium. Estq; pulcherrima hæc trans-
 formatio mutua. Talia metalla natiua, ut sunt chal-
 cantum candidum, seu uiride, seu coeruleum, quod
 est in colore: deinde etiam chalcitis, quæ æris: misy,
 quod auri: sory, quod melāteriae ferè est coloris: quo-
 rum toties Galenus meminit, et utitur in emplastris,
 nec minus alij ueteres: quæ olim laudatissima et uul-
 garia fuerunt in Cypro: non scio an iam in nostris
 fodinis argentarijs inueniātur: licet non nego posse
 in his inueniri, si quis diligenter perscrutaretur.

At



At in fodinis ærarijs (licet non crebro etiam) reperiuntur, ut Goselariæ, & alijs locis. Cum olim in patriam rediero, inquiram illa in antiquissimis illis ærarijs fodinis, ad Salam. Profecto aliquoties miror, quod ubicunq; marchasita, id est pyrites sit, ibi hæc omnia metalla fiunt, chalcantum, chalcitis, misy, sory: & omnes hæ species etiam denigrant: unde & atramenta dicuntur. Est autem chalcantum, cal. & sicc. 4. grad. secundum Paulum.

DE CHALCITIDE,

Caput II.

M Arcelli Virgilij translatio speciem pro genere ponit, cum inquit lib. 5. cap. 65. Chalcitis lapis est unde æs coquitur. nam hoc uocabulo generali multe intelliguntur & significantur res et species, ut una est lapis chalcitis, id est lapis ærarius, id est marchasita, seu ipse pyrites, unde æs coquitur: quem Macer & Mesua lapidem stellatum dicunt: ut de pyrite primo lib. docuimus. Altera est significatio chalcitis, quod significet chalcitim, trichitim, id est alumen capillare, & ærarium quod in pyrite concrevit. Hinc chalcitis aliquoties alumen dicitur concretum, schiston. aliàs uide Plinium lib. 35. cap. 15. Et hinc Arabes aliquoties simul mentionem faciunt colcotar, id est huius chalcitidis, de qua hic agimus: & chalcitidis, id est aluminis, ut legitur apud Serapionē & Mesuam, qui in Trociscis

de



de croco, ni fallor, ponit colcotar, id est chalcitin, de qua hic agimus, & chalcitin, id est atumen, schiston. Sic Dioscorides chalcitin, id est alumen aduri dicit more chalcitidis, id est chalcitidis de qua hic agimus. Vltima & propria est chalcitidis significatio. Hec illa ipsa chalcitis, de qua hoc loco loquimur, quæ est species calchæti, id est floris quasi æris, atramenti futorij, id est uitrioli. Estq; medium inter calchantū, id est uitriolum, et inter marchasitam, id est pyritem. Hec uero chalcitis species calchanti duplex est, scilicet natua & factitia.

Natua, quæ rursus est duplex, scilicet Cypria et Babylonica. Cypria, quæ æris ruborem habet: unde & nomen accepit, ut Plinius dicit lib. 37. cap. 11. Hanc describit Dioscorides loco citato, quod sit similis æri, friabilis, nec lapidosa, nec inueterata, intercurfantibus oblongis uenis splendētibus. Ita hæc potius deberet dici lapis stellatus, quàm marchasita. & hoc est zeg, id est atramentum citrinum coloris citrini, uel æris, et est colcotar: uel zegi. unde Arabes dicunt, quod quarta species fiat Asuria, atramentum rubeum. Sed hoc colcotar atramentum citrinū, propriè uitriolum est rubeum, rot vitriel, & non sory: licet Arabes solum uitriolum rubeum sory uocant: uerū facilis est lapsus. nam chalcitis uitriolū rubrum fit sory. Verū chalcitin hanc in argentiarijs fodinis ego (ut prius etiam dictum) nunquam inueni:



inueni: in ærarijs tamen reperitur, & Goselariæ.
 Hanc natiuam chalcitin & Plinius describit libro
 34. cap. 12. quod scilicet contineat in se tria genera:
 scilicet æris, misyos & soryos, & habere æris uenas
 oblōgas: & quod optima sit, quæ coloris mellei, gra-
 cili uenarum discursu friabilis, nec lapidosa, recens,
 quoniam inueterata sit sory. Quomodo uerò idem
 Plinius chalcitin discernat à cadmia, ipse uidere po-
 teris: deinde quam cadmiam, quam chalcitin intelli-
 gat, unde æs coquatur, nempe marchasitam, id est py-
 riten, & cadmiam natiuam, id est, cobaltum nostrū.
 Vtraq; uerò chalcitis iam ignota est uulgo, imò ipsis
 pharmacopolijs. Dioscorides & idem Plinius nati-
 uæ uim esse testantur, abstergere, excalfacere, et cruo-
 stas ulceribus obducere. Præterea docet quomodo
 cum melle & ipsum calchantum debet aduri, & in
 quem usum. Postremò & quomodo inde fiat medica-
 mentum psoricon, quod lepræ succurrit, quod hodie
 non conficitur: cui eadem uis cum chalcitide, quæ uis
 Paul. cal. & sicc. dicit 3. grad. Babylonica, de qua
 Serapio agit, uide caput Zeg: quæ dura et fracta in-
 terius albas habet maculas.

Factitia, quæ fit ex calchanto ueteri, quod in fila-
 mēta trāsit. Huius Dios. nō meminit, sed ipse Galen.

DE MISY, Caput III.

Misy secundū quosdā, genus est myrrhæ, aliās
 etiam quiddā est ex tuberibus, ut uult Plin.

F lib. 19.

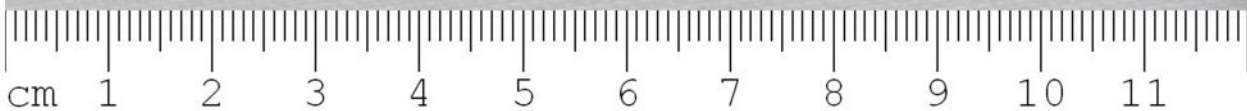
lib. 19. cap. 3. Sed hoc loco ut nos uolumus, est res metallica, ex speciebus chalcanti, ex humore coagulato, ut chalcitis. Nam misy, & sory, chalcitidi generi cognata sunt, ex una radice quasi producta. tenuius est misy, crassius est sory. Hodie misy omnino non cognoscitur, & multis seculis in usu non fuit.

Est aut misy ut chalcitis duplex: scilicet,

1. Natium, quod sponte gignitur in fodinis, cum aqua coagulatur. reperitur hoc in fodinis avarijs Goselariae, auri similitudine (ut describit illud Diosc. li. 5. cap. 66.) durum, quod friando auri colorem imitatur, et stellae modo splendet. Quidam credunt misy esse insectum, ab aqua transeunte ab ochra, ut fiat huiusmodi coloris. Plin. tamē li. 34. cap. 12. fieri ē lapide concretum natura: discretumque dicit, & optimum in officinis Cypriorum. Et hoc à nonnullis uitriolum rubeum, uel zegi rubeum uocatur. Germanicum aut nomen etiam ipsi metallici ignorant, quibus cum aliquando misy demonstrare, hi qui uidebantur prudentissimi, uocabant illud, berckvitril. quod tamen nomen uitriolo nativo proprie convenit kupfferrauch: et uitriolum, id est calcantum, profecto facile transit in misy. Vritur uero misy, docente Dioscor. loco citato, ut ipsa chalcitis: uerum ex illo sporicon non fit.

2. Factitium, quod fit cum chalcantum est mutatum in chalcitum: sicuti mentionem huius facit Galenus.

DE

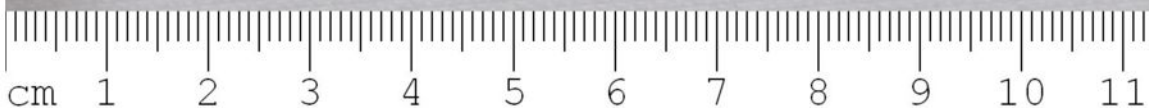


Lib. II, 83
DE MELANTERIA,

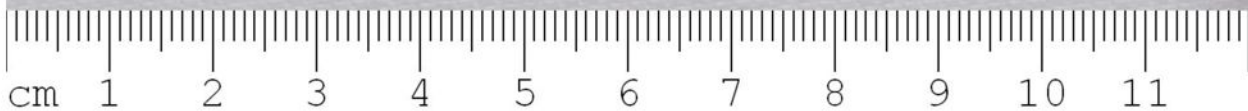
Caput IIII.

ET melanteria metallicum chalcanti, id est atramenti sutorij, id est uitrioli est species, fusi in coeruleo coloris, in blawen graw. Tingitur autem illa secundum diuersas terras, in quibus gignitur. Dioscorides lib. 5. cap. 67. duplicis esse originis melanteriam docet: scilicet quaedam in faucibus cuniculorum, quibus aes eruitur, salis modo con- crescit. aliquando super ipsum aes reperitur eadem species: & ni fallor, à Serapione dicitur maltira, & ab alijs etiam melatria. Secundò quaedam melanteria in summa facie cuniculorū coit, sicuti sal, estq; terrena. Arabes dicunt bitriam. Est & quaedā fossilis in Cilicia, & alijs regionibus. Prestare autem illā fossilē dicit Dioscorides: scilicet eam quæ sulphuris colorem trahat: & quæ leuis, pura, æquabilis, quæ contactu aquæ (seu digiti tantum, ut uolunt Arabes) confestim nigrescat: habēs uim causticam quam misy. talis in nostris fodinis haud reperitur: licet priorum duarum species habemus, quas Arabes disputant esse species zeg colcotar, id est chalcitidis, quia & eiusdem sint cum chalcitide uirtutis. Aliàs melanterion est clauorum ueterum ferreorum rasura, aut atramentum sutorium, quale ferme hoc est, quod iam fit à nostris sutoribus.

F 2 DE



Sory ex eodem genere est quo melanteria, eiusdem ferè coloris. Hinc idem esse ueteres sory & melanteriam credidere. & profectò utrumque transit in calchantum leucon, quo pingunt fullo-nes, ut suprà dictum est. Sed sory uirus inest graue, ita ut nauseam moueat: quod melanteria non facit. Inueniri sory Dioscorides libro 5. capite 68. docet in Aegypto, Libya, Hispania, & Cypro. Optimum autem esse Aegyptiacum, quod frianti nigrius apparet, in multa dehiscens foramina, subpingue, astringens, olfactu, deuorationeq; magnum uirus o-lens. Quòd uerò friatum scintillas misyos modo nò emittit, alterius esse generis, & inualidum, censen-dum est. Hæc Diosc. habet, qui & uim, & adu-sionē eius addit. de quo uide & Plin. lib. tricesimo quarto, capite duodecimo. De sory combusto uide & Paulum capite de Pterygijs unguarum, pedum & manuum. Et hæc ferè omnia metallanaſcuntur ubi sit pyrites. & cruda perustis sunt ualidiora. li-cet sal, fex uiui, nitrum, calx, & consimilia cruda sunt remissiora combustis. In patria mea dulcissima in fodinis ærarijs dilapsis, quasi uersus uillam Ober-nitz, ubi sedem habent antiquissimæ familiæ nobiles de Thun, reperitur quiddam nauseabundum metal-licū odore, schier graw in schwarz: quod profectò mihi uidetur esse species sory. Cum aliquando mihi licuerit



licuerit uitam agere in patria, omnia talia metalla diligentissimè inquiram in fodinis illis antiquis aerijs. Hactenus mihi, ô patria, non licuit tecum, nescio quo fato, uiuere: & forsitan oblita es Encelij, qui nunc Vlysses quasi alter (aliquando rediens) cupit, priusquam moriatur, tuum uidere fumum.

DE DIPHYGE,

Caput VI.

Diphryges tria sunt genera, seu species, secundum Dioscoridem libro quinto, capite sexagesimonono. Primum est genus scilicet natiuum metallicum, quod in Cypro gignitur, & extrahitur solum lutosum: ex luto cuiusdam specus, & extractum sole siccatur, & mox circumpositis sarmentis uritur. & ideo diphryges uocatum est, quod à sole, & à sarmentis uratur, torreatur, & arescat. Natiuum genus hoc diphrygis ex materia simili calchanti constat. humor enim est instar limi per uenas delabens. Creditum est quod in sola Cypro nascatur. Sed Goselariæ talis res gignitur in speluncis, flauum est, colore ad nisy accedit: sed non est ita aridum & splendens. eructat ex ipsa terra. illud colligitur, & sarmentis, & sole adurit, inde biscotum dicitur. Hoc natiuum aliquo modo est in usu apud nonnullos chirurgos. Islebiæ si pyrites esset, & non lapis ille fissilis, der schifer, illud quod dicitur die

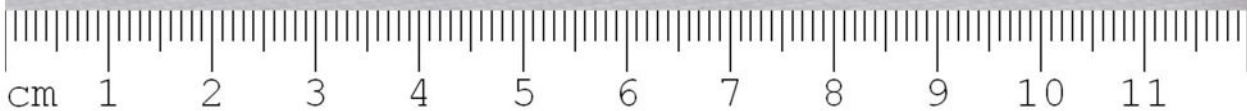
F 3

saw,



*ſaw, ſermè hæc eſſet prima ſpecies diphryges. Repe-
 ritur & in iſdem fodinis Iſlebie, altera quaſi ſpe-
 cies diphrygis natiua, quæ dicitur gerſterſteyn. &
 ſic, ſi bene conſideras, duas nos ſpecies habemus na-
 tiuas diphrygis. Secundum genus diphrygis eſt fa-
 ctitium, quod iterum duplex. Primum eſt nihil a-
 liud quàm ſex ſubſidens perfecti æris: quemadmodum
 molybdæna factitia ſex eſt argenti, ex qua fit $\alpha\lambda\alpha\sigma\phi$
 ut ſuprà docuimus. In ſumma diphrygis pri-
 ma ſpecies factitia eſt ſex æris perfecti ſubſidens: &
 fit ſimul cum flore æris, wann man das erz oder
 kupffer abkület, obfuſione frigide aque, ſublato
 ære, fornacum in ima parte coherens inuenitur, ha-
 bens adſtrictionem & guſtum æris. Cæterum an-
 iam etiam noſtro tempore ſex æris ſic fiat una cum
 flore æris, ut uult Dioſcorides, inquire à coctoribus
 æris, von den ſchmeltzern. Alterum genus factitium
 diphrygis eſt ſimpliciter, quando pyrites ut calx
 concrematur in camino, donec rubefcat ut rubrica.
 Hanc ſpeciem tradit Dioſcorides etiam fieri, ſecun-
 dum nonnullos, ex ſola materia quæ lapidem æris
 gignit, quando aſſatur. & hæc ſpecies adulteratur
 ochra exuſta. Verùm ſapore poſſunt diſcerni, nem-
 pe ſic: Diphrygis ſpecies uſta ex pyrite ipſo, aut
 eius materia, ſaporem habet æris, æruginisq; aſtrin-
 gentem & exiccantem linguam: ochra autem adu-
 ſta, necquicquàm talem habet ſaporem, nec uim.*

De

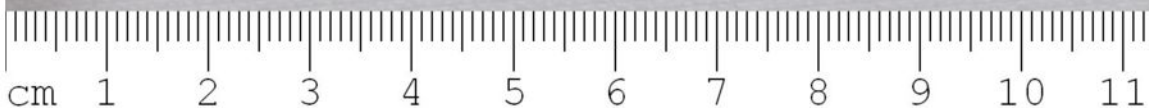


De his speciebus diphrygis, consule & Plinium libro tricesimoquarto, capite decimotertio: Serapionem libro Aggregationum, capite Diphrygis. Estq; diphryges aptissimum medicamentis, astringit, perpurgat, extergit, siccatur, excrecentia consumit, ad cicatricem ulcera perducit. Sed prohi dolor, nulla iam diphrygis est nota chirurgis, imò neque habetur in pharmacopolijs, adeò res bona contempta iacent socordia. Vtinam talia reuocarèt ad usum medicum nostri physici.

sed surdis narro fabulam.

F 4

SCHEMA



Atria
men-
tum
388

S C H E M A.

1. nigrum, hoc est marchasita, id est pyrites, de quo supra.

2. Citrinum, vel coloris aeris,

collocat. Estq; proprie chal-
cis, et vitrioli ruberū speci-
es, calcinati, cuius iterū duo
genera, seu due species sunt,
scilicet,Nativa }
Fassitia, ex calcamento veteri, quod
transit in filamenta.Cypria, apud Diofco-
ridem friabilis, quæ
aeris ruborem habet.Babylonica dura apud
Serapionem.
Roth vitri.

Chalcantorum

3. Viride, seu a-
tramentū viri-
de. Estq; chal-
cis atramen-
tū sutorū, vel
vitrioli, quod
iterū est du-
plex, scilicetNatiuū }
Fossile,
kupfer
rauch:
quod
iterū ē
duplex1. Pimarion, stilla-
tium, stacti-
con, lonchoton,
gochelgu.Et secun-
dum co-
lores est
triplex:
1. Candidū, viola,
leucoion.
2. Viride.
3. Cœruleum.

Cochle factū, kupfer wasser.



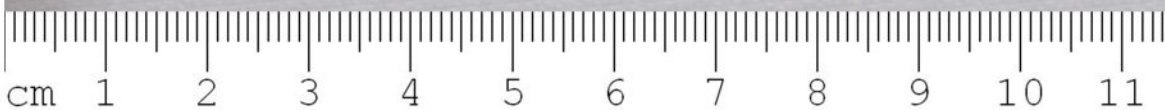
Chal-
canto
rū spe-
cies
sunt:

1. Chalcitis ipsa, id est colobas, & seg, & seg citrinum.
2. Misy } Natium, similitudine auri.
Factitium cum calchantum est, mutatum in chalcitida.
3. Melantheria } 1. Fossilis.
2. In faucibus cuculorum, maltria uel
melatria dicitur. (citur, Arabes has uolūt esse spe-
cies colobas, id est chal-
citidis.
4. Sory } 1. Aegyptiacum
2. Libyiacum
3. Hispanicum
4. Cypriacum.
5. Diphrygis, cuius tie-
rum duo sunt genera: } Natium, cuius nos duas
habemus species: } 1. Die saw Ischie.
Factitium } 2. Gernster stein.
Fex cris.
Pyrites concrementatus.

S. C. H. E. M. A. A.
nigrum, & hoc est marchasitida et amites de quo supra.

METAMOR.

F. S.



METAMORPHOSIS TRANSMUTATIO

seu transfiguratio, talium metallorum,
artifice natura ipsa.

Magna est cognatio floris aeris, id est aeruginis aeris, secundum recentiores, & chrysocolle, & utriolorum, & reliquarum eius specierum:

1. Zeg viride, id est a tramen tū subo- ritū, vel utrio- lum, vel chalcen- tum na- tuum: muta- tur vel transit in	1. Nisy facil- lime.	2. Calcium, p parte exteri ori, cū intus adhuc sit a- tramentū su- torū longiq- tate tēporis.	3. Filamenta, cum vetera- scit, & sit chalcitis sa- tū. Et sic rū calciantū mutatum in chalcitū, sit faciliū nisy	2. Chalcitis, zeg citrinū, melleū, secundū Pliniū: coloris aeris, secundum Diosc. collocat vel zeg g, secundū Arabes: me- dū inter machastā, id est zeg nigrū, vel pyri- tem, vel atramentum ni- grū: & inter utriolū, id est, zeg viride, vel chalcantum, inueterata scilicet: Mutatur & transit in	Sory autē et me- lan- terid econ- tra tran- seunt in	Chal- car- tum len- con- idē, cam di- dū.
--	-------------------------	---	---	--	---	---



4. Vbi uerò marchasita, id est pyrites, geg, uel atramentum nigrum est, ibi omnia hæc metalla fiunt: calchantū, chalcitis, misy, sory, melanteria, diphryges, scilicet natua. Et omnia hæc denigrant etiā, Et referunt ita quasi primam matrem, geg: uel atramentum nigrum, id est pyritem, uel marchasitam. Ita uides, optime lector, naturam optimam Et doctissimā esse chimistam, nec adeò stultam, ut iam nostri sunt chimistæ (de indoctis loquor, qui aureos pollicentur montes, cum uix ipsi stramineos præstant.) Nam sese imitatores naturæ appellant, cum nec minimū imitari queant in natura, nedum ex cupro aurum, ex plumbo argentum facere, ex stercore equino scarabeum, ex papilione crucam: Et e contra, ex musca uermem, transformare quod poterint. Utinā hi suis præparationibus, mundatione, attenuatione, subtiliatione, diuersificatione, calcinatione, sublimatione, descensione, solutione, distillatione, coagulatione, fixatione, Et ceratione (his enim titulis nescio quid promittunt) non tam ex tauro apes, quā ex apibus e contra tauros facerent. Et his indoctis scribis delectantur nunc uiri principes, qui tales e medio potius tollere deberent. Caterū de origine horum metallorum in principio libri i. egimus.

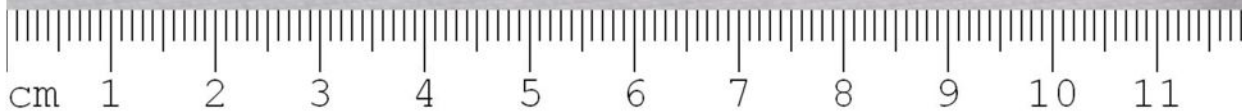
DE AVRIPIGMENTO, Cap. VII.

Auripigmentum, arsenicum luteum, à Germanis, gold gelb operment, hüttenrauch uocatur:



catur, pictores uti solent. Natium metallicum est, quod in iisdem metallis, in quibus nascitur sandaraca, reperitur, ut docet Dioscorides libro quinto, capite septuagesimo. Estq; crustosum, aureo colore micans. Estq; ad sine quiddam sulphuri, ex simili materia & odore. Estq; sterquilinum terrestre (ut ita dicam) in cauernis terre, quod per longam decoctionem transit in substantiam auripigmenti. Huius altera species fissilis est in squamas, qualis in Mysia Hellesponti nascitur. Altera est pallida, glebosa, glandis effigie, colore imitatur sandaracam, quæ defertur ex Ponto & Cappadocia. Arabes natium auripigmentum speculari lapidi simile esse dicunt: scilicet respicientes ad crustas. Sed lapis specularis ipsam pinguitudinem non habet. Miscet autem iidem Arabes sandaracam cum arsenico, & confundunt, atque uno nomine, hoc scilicet arsenico, utrumque & sandaracam & auripigmentum censent, solo uero colore distinguunt: nec medici solum, sed & chimistæ. appellāt enim arsenicū rubrum, quod nos modò sandaracā: & arsenicū luteū, quod nos auripigmentū dicimus. Auicenna albū quoq; habet arsenicū: uerū albū cum nunquā fossile reperitur, Auicenna uidetur ad alterū forsitan factitiū genus respexisse: quorū unū est luteū, alterū est albū, quæ chimistæ cōficiunt: et sunt uenena præsentis. quia fiunt ex sulphure et argēto uiuo, & hodie solo nomine arsenici appellātur.

Harmech



Sandaraca aliàs illa erythace, quid sit, uide Pli. libro undecimo, capite septimo. Hoc autem loco sandaraca natiua metallicum est, de quo Dioscorides agit libro quinto, capite septuagesimo primo, à Germanis dicitur berckröte, reißgelb, roßgelb. estq; arsenicum & auripigmentum rubrum, natura magis excoctū: roterschwefel, feuerschwefel, rot opermenth, cal. & sicc. 2. grad. Sed non est argentū rude rubrum, ut quidam somniauere, ut supra docuimus. Sandaraca metallicū est, & terra purpurea, ut paulo post dicemus: & reperitur in iisdem metallis, in quibus auripigmentum natiuum. Estq; species auripigmenti, illi per omnia similis, odore, & substantia, & uiribus: præter colore, quia ruffum est, & consentit colore cinnabari. Hinc Plinius dicit arsenicū ex eadem esse materia, qua sandaraca: per arsenicū intelligens auripigmentum. Alchimistæ discernere student arsenicum hoc auripigmentum, & sandaracam. uerū errant. Vnum enim & idem sunt, & fiunt ex sulphure & argento uiuo debili à natura. In summa sandaraca metallica est terra rubea, seu purpurea, seu ignea, redolens sulphuris uirus. Inter auripigmentum interdum rubræ, siue flammeæ glebæ reperiuntur: & si quis acutè consideraret, inueniret forsitan ueram in auripigmento illo sandaracam.

vulgo rauhsch.
geß



cam. Plinius sandaracam in aurarijs & argentarijs metallis scribit inueniri, li. 34. cap. 18. quæ ruffa sit, quæ redolet uirus, quæ pura & friabilis: iam tale quippiam & in nostris fodinis reperitur non raro: sed sulphuris uirus non redolet, ut uult Dioscorides. estq; quasi harenula. Et Theophrastus, ni fallor, scribit auripigmentum & sandaracam harenam esse, seu puluerem. Et possit hæc nostra dici sandaraca, propter similitudinem coloris, more Vitruuij, qui sandaracam etiã id dicit, quod sit ex cerussa, id quod Dioscorides uocat sandicem. Sandix aut, secundũ Plin. aliter fit: ut & minium nostrum adulterinum factitium ex plumbo species est factitiæ sandaracæ. Deinde hæc nostra sandaraca dici possit sandaraca Plinij, quia reperitur in fodinis aurarijs & argentarijs. Tertiò nostra sandaraca, possit dici sandaraca Theophrasti, quia harenula est. An uerò habeat uirtutes quas tribuit Dioscorides sandaracæ suæ, nempe coiens cum auripigmento, nescio. Color forsitan bonus ex illa fieret, si quis periculum faceret. illam Dioscoridis, quæ sulphuris uirus redolet, haud credo reperiri in nostris fodinis. & distant nostra & illa Dioscoridis sandaraca longè. Modò etiã uulgus medicorum sandaracam gummi esse credit, maximo errato. Et omnes officinæ errantes plerunq; iam pro sandaraca, uera metallica, gummi seu resinam iuniperi habent. Est & illa cal. & sic. 2. gradu. credo autem



autem errorem hinc ortum, quod Arabes sandarax, seu uernix, resinam seu gummi iuniperi simpliciter dicunt: & sandaracam illud metallicum, rubrum auripigmentum, auripigmenti speciem illam dixere. Econtrà, Græci hoc metallicum ignei coloris uocauerunt sandaracam. Hinc cum audiuerunt indocti, & legerunt apud Græcos sandaracam, intellexere mox secundum Arabes resinam iuniperi: cum metallicum hoc, de quo hic agimus, intelligere deberent. Porro quia resina illa iuniperi sandarax, & uernix dicitur apud Arabes, unus error alterum traxit: quidam indoctissimi asini mox factitium hoc, quod uocamus fernitz oder vernisch, quo utuntur pictores, & alij artifices, quod fit ex oleo et gummi, habuere pro uera sandaraca metallica. ut si scriberes R^x. sandaraca, isti intellexerunt secundum Arabes R^x. gummi, uel resinam iuniperi, aut fernicen illud factitium, artificum, cum metallum hoc significatur. ô officina respiscite. Es gehet warlich zu, wie der gut Vlen Spiegel kochte das Wasser mit dem hundert, Hopffen genant, für rechten hopffen, bier zubræwen. In nostris officinis non habetur iam sandaraca metallica. Die buchbinder brauchens nun zum grunde. In summa sandaraca hæc metallica Græcis, Arabibus est auripigmentum rubeum. & sandaraca Arabibus est gummi iuniperi: alia est Græcis, alia est Arabibus sandaraca. Cæterum de sandaraca hac metallica, id est, de auripi-



auripigmento rubeo uide Serap. cap. Harnech, Aui-
cennam libro secundo de Arsenico, Plin. lib. 35. ca-
pite sexto: Sandaracam natiuam & insula rubri ma-
ris Topazo nasci dicit, sed non adferri. De factitia
eundem uide Plin. lib. 34. cap. 18. item Vitruium,
& chimistas ipsos.

DE ALV MINE,

Caput IX.

Aseb, alumen, à Germanis alaun: res est me-
tallica, seu uena terræ, quæ habet mediâ sub-
stantiam inter calchantiũ & sal, & reperitur in fo-
dinis. Estq; falsugo quasi terræ, ut Plin. inquit libro
35. cap. 15. fitq; ex aqua, limoq; hoc est terræ exun-
dantis natura: corruatum hyeme, æstiuis solibus ma-
turatur. Estq; uena quasi terræ, quæ per nimum ca-
lorem in album colorem transducitur. Et omne cal-
chantum alumẽ continet. nobis iam alumen factitiũ
quiddam est: licet & species aluminis nonnullas na-
tiuas cognitæ à doctis tenemus, licet & potissimum
alumen fiat in calidis regionibus: & præcipue in lo-
cis sulphureis, & ignitis. Quia uerò alumen multas
habet species, proponemus more solito sche-
ma propter pueros, & studiosos
harum rerum.

Aseb,



Gignuntur in Hispania, Aegypto, Armenia, Macedonia, Ponto, Aphrica, insulis, Sardinia, Melo, Lipara, Strongile. Vis illis calefaciendi, stringendi, expurgandi, extenuandi. uruntur modo chalcitidis. Reliquæ quæ illorum sint uirtutes medicæ, quæ patria, quæ signa, consule Dioscoridem libro quinto, capite septuagesimo secundo, Plinium libro tricesimo quinto, capite decimo quinto. Serapionem libro Aggregat. capite Seben, Auicennam libro secundo alumen. Conueniunt medicinæ rotundum, scissile, liquidū. Est & alia species aluminis, quam uocant alumen affar, seu usnen Arabicè, latine ster cus passerinum, uel haron: cuius plures iterum species inuenies apud Auicennam & Serapionem.

Quidam sal Alkali uocant: quidam non aluminis, sed salis speciem faciunt. Verum quale sit alumen, siue sal, nescio. Speciem eius noui syluestrem, ad siluam Hercyniam mihi aliquādo à Cordo demonstratam. Erat quiddam stercorei passeris simile, ac falsi saporis. Si mihi Deus & fata concedent uitam, cum aliquādo de herbis edam meum Dioscoridem, in capite de Anthyllide libro tertio plura de his agemus.

DE PVMICE,

Caput X.

FAmechi, uel fenec Arabicè, pumex, uel lapis Vulcani, à Germanis, cyn pyhms, od byhmes steyn, buems. suntq; eius duæ species, scilicet niger
G & albus.



et albus. Niger dicitur et tophus, schwarzer badsteyn. et hic præstatißimus in Melo, Scyro, et insulis Aeolijs. aptissimi ad corpora leuiganda, ut et Catullus dicit. Ecõtra albus, weiß badsteyn, quem Dioscorides describit libro 5. capite 74. in principio quod sit leuis, spongiosus, scissilis: non harenosus, facilis teri, et candidus. Deinde addit idem modum cremandi, et eius uires medicas. de quibus etiam uide Plinium libro tricesimo sexto, capite uicesimo primo. In fine citatur Theophrastus, ni fallor de Plantis lib. 9. capite 18. et c. Dicitur uerò pumex lapis, propter duritiam, lapis, non propter raritatem. nam raritate nõ est lapis, et degenerat plane à lapide, quia innatat aquis: reperitur autem pumex, ubi alumẽ et sulphur nascitur. Credo esse terram omnino exustam in insulis, quæ deinde aquis adfertur usq; ad Barchẽ, ciuitatẽ Libyæ. propterea et lapide barche uel barchin uocatur. et reperitur in littore maris. Hinc crediderunt quidã, sed falso, esse spumã concretam maris. uerũ hi lõgẽ à scopo aberrarũt. Ad nostra Germaniæ flumina, præcipue ad Albim, ad promontoria illa ueteris Marchiæ, inueni lapides aliquoties pallidos, raros, spongiosos, pumici similes, uerũ adhuc graues: quos profectò credo prima rudimenta esse pumicis, et pumicem nondum calore excoctum. Nam periculũ feci, igni an eius pòdus diminueretur: et inueni aliquid

diminutum



diminutum de eius pondere. Plinius libro decimo-
tertio, capite uicesimoquinto, algas & fungos mu-
tari sole in pumices dicit. Vide Serapionem lib. Ag-
gregat. capite Famechi. Ouidius libro tertio Meta-
morphoseon pulcherrimè describens antrum laud-
cri Dianæ, fingit hoc ex pumice & tophis factum
ab ipsa natura, cum inquit:

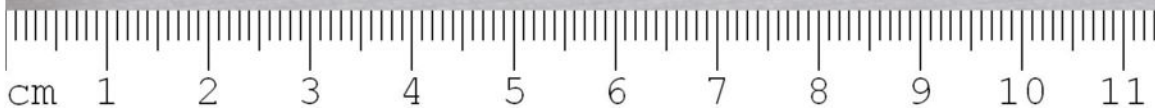
Cuius in extremo est antrum nemorale recessu,
Arte laboratum nulla, sinuauerat arcum
Ingenio natura suo. nam pumice uiuo,
Et leuibus tophis natiuum duxerat arcum.

DE SALE NATIVO,

Caput XI.

MAlck Arabicè, Latinis sal, à Germanis saltz,
optimum condimentum, duplex est: nati-
uum scilicet, & factitium arte. De natiuo agemus
in hoc capite, de factitio uerò in sequenti.

G 2 Natiuum

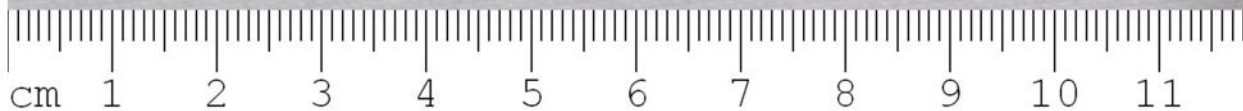


SAL factitium est id quod fit seu coquittur arte:
Idq; est duplex iterum, scilicet:

I. Marinum, cuius L. C. Dioscorides secundo loco facit mentionem, & predicat id quod sit candidum, æquale, densum, & à patria Cypriacum, & c. Fit autem hoc sal marinum stagnis completis marinis aquis, & exiccatis sole ardentissimo, quasi coctione quadam, & imbre seu aquis dulcibus admixtis. nullum enim sal fit sine aqua dulci, ut uult Plinius libro secundo, capite centesimo sexto. Admischent autem salsis aquis dulces aquas, parantes sal, ut abluant uehementiam acrimoniæ. ut adhuc fieri nonnullis locis Hispaniæ & Galliæ fertur. & sic fieri & siccari in lacu Tarentino, & in Sicilia in lacu Cöcanico, refert Plinius lib. 31. cap. tertio.

II. Quod coquittur arte ex muria natiua fontiu: sicuti nostrum iam coquittur sal Hallis in Saxonia, & in locis alijs tum Thuringiæ, tum Saxonie: uerum unum alterum superat bonitate, ratione murie. darnach das saltzwasser gut ist, od viel wildes wassers hat. ut uidemus fieri in Marchia in loco quodam.

In regionibus prope Lyssbonam, ut iam uocant, ad mare magnæ sunt paludes, multis in locis stagnantes aqua marina, ueluti sunt quas aliàs uocant nautæ cynhasen,

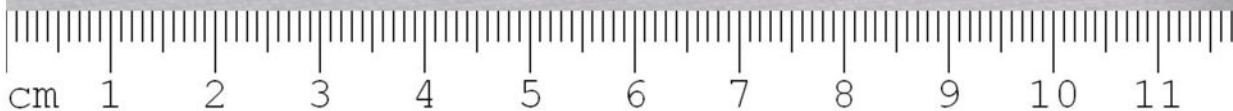


eyn hafē, in illis etiā fit tale sal marinū lacustre, ad litora, relabentibus fluctibus, operante sole, qui coquit aquam istam marinam in sal. quod incolae, praesertim miseri rustici, mox certo artificio, factis quasi cistulis, colligunt, ne iterum auferatur fluctibus redeuntibus. & in litore magnis cumulis coacervant: ubi deinde magis magisque sole in siccum excoquitur. & fiunt frusta eius immensa magnitudinis, tanquam forent alumen aut glacies fluminum ipsa, nisi quod frusta illa salis non ut alumen & glacies translucent, sed coloris sunt subpallidi, aut viridis, aut nigri. Hoc idem sal deinde aufertur navibus ad nationes varias marinas. & teritur certo artificio, ut fiat tanquam harena grandis. & illo pisces saluntur, ut sunt ceti, phocae, haleces, tergora canum marinorum, ctenes, pectines, passeret, et galli marini, raiae, salpae, siluri, pergolici, & alij pisces. Illud sal lacustre iterum coctum fit optimū sal et candidissimū.

Ceterum quae vires salis, longo ordine habes apud Dioscoridem L. C. & Plinium libro tricesimo primo, capite nono. & de salis differentiis in eodem, capite septimo & decimo. deinde Serapionem libro Aggregationum, capite Malk. Addit uero Dioscorides modum urendi salem tunc fissilem, tunc factitium, quod sal ustum saliaculum & cotulum dicunt. Praeterea facit mentionem spumae salis, quae illi est nihil aliud quam spumosi maris lanugo, siue



ramentum, in exilibus petris quod reperitur, locis
maritimis in litore quod alluit mare, coagulatum
quiddam est, saporem habens salis, & odorem ma-
rinum uirosum. (alijs & spumam maris Alcyonium
uocant, de quo suo loco infra.) Verum hanc spu-
mam salis uel maris Plinius refert inter genera salis
natiui, cum inquit L. C. Aliud genus ex aquis ma-
ris sponte gignitur, spuma in extremis litoribus ac
scopulis relecta. hæc enim omnis rore densatur, &
est acrior qui in scopulis reperitur. Nicandri in-
terpres spumam salis in Alexipharmaca ἀλὸς ἄχινω,
id est spumam salis esse definit hoc, quod cum homi-
nes sal conficientes, salsis aquis dulces admisceant,
quibus uehementiam acrimoniæ abluant: dumq; u-
trumq; miscent, ut etiā Plinius indicat, spuma que-
dā fiat ex tēperatura illa quæ appelletur ἀλὸς ἄχιν,
id est salis marisq; spuma. Si hoc uerum est, habe-
mus duplicem spumam salis: unam à mari factam,
illam Dioscoridis, quam Plinius dicit speciem salis
natiui: alteram factitiam illam interpretis Nican-
dri. Sicuti autem sal & spuma salis se adinuicem
habent: ita nitrum, spuma eius, de quibus infra a-
gemus. Postremò notandum & hoc, quod salis sint
quasi infinitæ species, si loca, patriam, colorem, mi-
neram, qualitatem, & alia considerare uelis: quas
species si omnes perstringere uellem, cresceret mihi
opus longius Iliade, Quasdam species breuiter per-
curremus.



curremus. sal Cappadocium, sal panis, sal massæ, sal
 usuale, sal commune, unum & idem sunt. Secundo
 sal Sodomæ est, sal quod generatur in mari mortuo,
 ubi aqua est amara. Dicitur aut Sodomæ, à montib.
 mari adiacentibus. Videtur mihi hoc sal species spu-
 mæ esse maris, uel salis concretæ. Tertio, alia est spe-
 cies salis, quæ dicitur sal alkali, uel alkal, quod facti-
 tium est, & fit de herba kali, uel usuen, cuius supra
 mentionem fecimus. quod uolunt fieri combustione
 herbe anhyllidis in fouea. Est & sal lucidum, no-
 mine nitrum: & sal Alexandrinum, & sal Andere-
 næ, baurach, aphronitrum. nam nitrum species est
 salis. Est & sal sacerdotale, quod ponitur in Anti-
 dotario uirili. est & sal Tragesicum, quo caremus.
 est & sal arsenicum, id est arsenicum sublimatum.
 est & sal Alebrach, uel Alebroth, id est sal chimi-
 starum. de quo chimistas uide.

DE MURIA,

Cap. XIII.

Commodè post sal, ipsam muriam & florem
 salis tractabimus. idem fecit Dioscorides.
 Muria habet effectum salis, & aquæ marinæ: à Ger-
 manis dicitur saltzwasser, oder falle. Estq; du-
 plex, scilicet: Quædam est natiua, unde fit seu co-
 quitur sal nostrum commune, ut fit Hallis in Saxo-
 niæ, & alijs locis. Quædam est factitia, cum mi-
 scemus cœlesti aquæ sal parum. Hinc sal leue dici-

G 4 mus,



mus, cum liquefit sal iniectum: & e contra, sal durū cū nō liquefit, sal iniectū. et ita probatur etiā obiter sal an sit bonū. Huius species sunt garū, liquamē il lud ex piscib. carnibusq; sale maceratis, fischlackē, heringslacken, fleyschlacken, oder peckel, ut uocāt Saxones. Præterea huius altera est species oxalme, id est acida muria, quæ fit ex aceto, & aqua marina. uide Serap. libro Aggregat. cap. Muri. Plinium libro tricesimo primo, capite septimo & octauo. item libro tricesimo secundo, capite sexto. Plinius uidetur muriam miscere cum garo. Sed de garo Dioscorides docet lib. 2.

DE FLORE SALIS,
Caput XIII.

Alosanthus flos salis, à mari mihi nomen habere uidetur. Estq; quædam efflorescentia maris. & emittit hoc mare medicamentum, alio sub nomine. habetur in officinis, nēpe dicitur sperma, uel semen ceti uel balenæ, seu ambar subalbidum. Saxones uocant ðwalrath, oder baldrath: forsità ab effectu in nonnullis morbis. Veteres nō mentionem fecerunt spermatis ceti, sed floris salis, estq; idem. Reperitur autē ipso in mari, ut mihi nautæ aliquoties, & mercatores retulerūt (licet & supra petras in Nilo reperiri uolunt) aut in paludibus ad mare, & in stagnantibus maris partibus. Dioscorides lib. 5. cap.



9. cap. 77. in Nilo et lacubus natare dicit. color illi
 croceus aut lateritius: sed ut deponat ruborem, &
 fiat candidum. purgatur. hinc ruffi, quasi grumi, ad
 huc inueniuntur, in ipsa eius massa, ut ita dicam. Est
 autem res, pinguedine uirus olens, & ingrati odo-
 ris, quæ aqua non resoluitur, sed tantum oleo. Dio-
 scorides loco citato eius patriam, bonitatē, & adul-
 terationē, malitiamq; docet. Deinde eius uires me-
 dicas. Ceterum uide Cassium Felicem de Alosach-
 ne, Plinium libro tricesimo primo, capite septimo,
 qui primum florem salis definit esse leuissimam ex
 ipso sale fauillam & candidissimam. Deinde & flo-
 rem salis dici ait rem diuersæ naturæ, utpote humi-
 dioris & coloris crucei, aut ruffi: ueluti rubigo sa-
 lis, odore quoq; ceu gari dissentientem, à sale, non
 modò à spuma. inueniri autem in Aegypto, et defer-
 ri Nilo, & innatare quibusdā fontibus, fieriq; stan-
 tibus Aquilonibus. In Saxoria eius usus adeò uulga-
 ris, ut nescio ad quem non morbum illo utantur.
 Scio ego propter nimium eius usum periisse hone-
 stissimam matronam ad ostium Tangræ. Quidam
 & ambram uocant hoc sperma ceti: alij ambram
 fructum arboris uel gummi sub mare crescentis, alij
 iecur piscis, alij stercus cuiusdā piscis, alij spumam
 quandam maris, alij nasci in specie fungorum sub
 mari dicunt. tu consule Serapionem libro Aggre-
 gationum, capite Hambar, Auicennam de Ambra,

G s Almanfo-



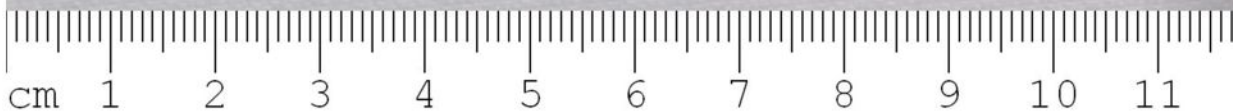
Almansorem tractat. 3. de Ambra capitulo. Ita
flos salis duplex est:

I. Tenuissima fauilla, & candidissima salis.

II. Sperma ceti, Waldrath, baldrath: citò auxiliū,
citò auxilians.

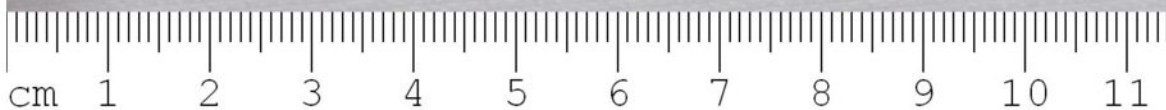
DE NITRO, Cap. XV.

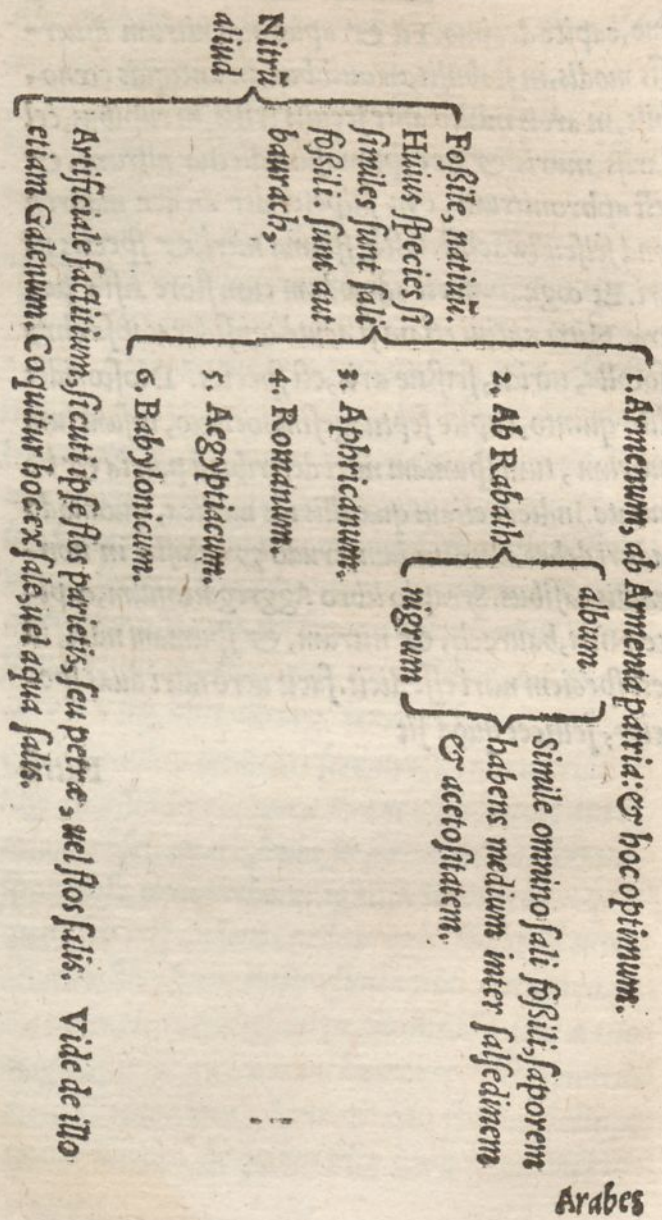
B Aurach, sal petrosū, nitrū, à Germanis sal-
peter, berck saltz, quasi sal petræ, cal. & sicc.
2. grad. Estq; nitrum res cognata sali, & quasi est
species salis. Hinc sal lucidum, sal Alexandrinum,
sal anderena, sal nitrum, unum & idem sunt. Fit
autem nitrū ex coagulato humore. Qualia uerò o-
lim fuere nitra, nescimus, et diuersa sunt illa nostra.
Nam olim etiam in cibo utebantur nitris, & con-
diebantur illis uina, & semina imbuebantur, ut te-
statur Plinius libro 14. cap. 20. & libro 18. cap. 17.
Sic & Virg. lib. 1. Georg. Semina (inquit) uidi e-
quidem multos medicare serentes, Et nitro prius, et
nigra perfundere amurca. Erant olim autem nitra,
coloris rosei, amara, leuia, in foramina dehiscencia,
spongiosa, comburebātur igni: nostra uerò necquic
quam his respondent, nedum quòd illa apud uete-
res terrestria fuere, nostra sunt acria. Verum econ-
tra nostra in medelis sunt præstantiora, quia multo
magis aperiūt, & euocant humores. Estq; cum iu-
dicio illis utendum. Sunt & eius species factitiæ
quamplurimæ, de quibus Plin. libro tricesimo pri-
mo.



Ino, capite decimo. Fit & apud nos nitrum diuer-
sis modis, in stabulis, in ouilibus, in antiquis cœno-
bijs, in areis multo antè seculis tritis, in rupibus, cel-
larijs, muris. & hoc spumofum dicitur nitrum, &
est aphronitrum, eyn salpeter der an den mauren
vnd felsen wächst. Estq; spuma nitri, & species ni-
tri. Et cognatum est admodum cum flore Asiæ pe-
tre. Nitri natiui etiam si acutè consideras ipsa chry-
socola, uiride, scissile æris, est species. Dioscorides
lib. quinto, capite septuagesimooctauo, ipsum tum
nitrum, tum spumam nitri describit à patria & bo-
nitate. Indicat etiam quæ illis uis medica, quomodo
aduri debet. utuntur iam crudo & adusto in non-
nullis casibus. Serapio libro Aggregationum, capi-
te Nitri, baurach, & nitrum, & spumam nitri, id
est speciem nitri esse dicit. facit uerò nitri duas spe-
cies, scilicet quod sit

Nitrum





Arabes solum duas species, primam scilicet, & sextam celebrauere. Et Babylonici iterum duas faciunt species, scilicet nitrum, sal petrosum, purpureum, salsum, modicè amarum: & alterū baurach, panis, quia in massa utuntur in pane, dissoluunt in aqua, & liniunt ex eo panem, antequā coquant: ita ab eo recipit claritatem quandam. Verū nos illas ueterum species ignoramus, ut dixi. Plin. libro 31. capite 10. de ipso nitro, præcipue factitio & spuma eius, satis est copiosus. Nicander & nitrum prædicat in Alexi. contra potionem sanguinis taurini. uolunt nitrum cal. & sicc. 2. grad. Est & nitrum ingrediens in puluerem istum tormentorum, ut sciunt isti apothecarij sathanae, qui à tormentis nomen suum habent.

DE APHRONITRO,

Caput XVI.

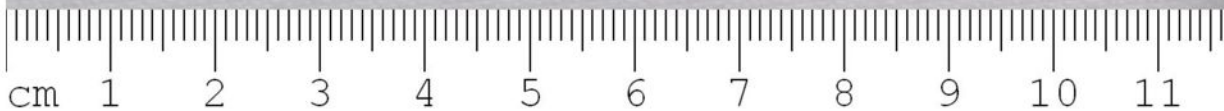
Sicuti sal & spuma salis se habent adinuicem, ita se habent nitrum & spuma nitri adinuicem. Estq; in his salis ad nitrum, & ecōtra nitri ad salem: item spumæ salis ad spumam nitri magna cognatio. Cæterum spuma nitri, aphronitrū, flos petrae, uel parietus (sicuti spuma salis) res est leuissima, glebosa, friabilis, spumosa, mordēs, coloris penè purpurei, & hæc optima. Nos spumā nitri dicimus & spumosum aphronitrū, quod nascitur muris & petris, cyn salpeter der an maurē vñ felsen wächst.
in quibus-

in quibusdam locis uocant Mergel. Variat uero spuma nitri secundum petras & muros ubi nascitur. & huius uirtus est similis sali adusto. Sunt autem ferme unum, aphronitrum, id est spuma nitri, flos petrae, & flos Asiae petrae, de quo suo loco infra agemus. differunt tantum substantia paululum. nam si resoluitur igne, est flos petrae Asiae: si non resoluitur, est spuma nitri nostri. Ienae in Thuringis, ubi generosus locus simpliciorum, pulcherrima species reperitur aphronitri, quae respondet plurimum flori Asiae petrae, à Diosc. descriptae, ut infra suo loco indicabimus.

DE ARGILLIS IN FODINIS, Cap. XVII.

HActenus tractauimus metalla media, quae remota dicuntur, & spiritus, quia soluantur igne in spiritus & aerem. Deinde etiam ferme metallorum sunt spiritus, & exhalationes. addidimus etiam adiuuantia spiritus. Nunc de speciebus argillarum & terrarum ordine agemus, quae ex ipsis fodinis partim steriles, & nullius momenti: partim praegnantibus metallis, & feraces, & utiles in re medica, effodiuntur. His finitis, subiiciemus & alia quae de talibus scriptores metallicis rebus addidere: scilicet de calce, gypso, alcyonio, adarce, spögijs, tinere sarmentitio, fece, fuligine pictoria, atramento librario, &c. In hoc uero praesenti capite de argillis primum agemus, quae reperiuntur in ipsis fodinis.

Argillae



Argillæ dicuntur, quia similes sunt his argillis, quibus figuli utuntur, der dopffer erde: uel ut Saxones dicunt, der potter erd: & superiores dicunt than.

Harum argillarum uaria sunt genera, quæ coloribus discernuntur, & reperiuntur in nostris fodinis, multis locis, scilicet

I. Candida: crebrò hæc in fodinis reperitur, & weiß erd, oder than.

II. Nigra, schwarz erd, oder than.

III. Lutea, in qua est tenacitas magna, gelb than.

IIII. Punicea, braun than.

V. Purpurea, quæ maximè abundat in patria mea, wann die hawer außsaren, so sind sie gantz rot, so habend sie sich zesolet.

VI. Viridis, grün than.

VII. Cærulea, graw than.

VIII. Cineracea, äschfarb than.

Ex omnibus his pigmenta fieri possint, si non tam humida forent. ollæ ex his optimæ fierent, si argillæ rectè elaboratæ à figulis, in ollas more solito informarentur. Sed hæc commendo figulis.

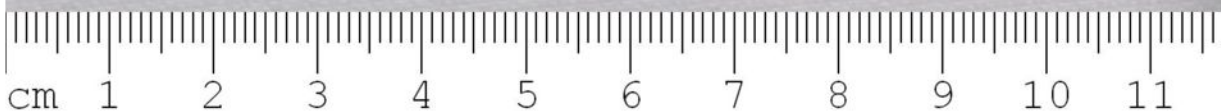
DE TERRIS, ET PRIMUM DE
terra candida, Cap. XVIII.

Terræ in fodinis reperiuntur, quæ quo ad colores argillis sunt similes, sed sola siccitate, unde fiunt, distinguuntur. Quædā est candida, quædam nigra, quæ est pnigitis: quædam lutea, quæ est ochra:

ochra: quædam punicea, quædam purpurea, seu rubra, quæ est sandaraca, berckrôte, reischgelb, roßgelb: de qua supra egimus proprio capitulo. quædã est uiridis, quæ est chrysocolla: quædam est cinerea: quædam est cœrulea, Græcis *κόλα*, Latinis cœruleum. In hoc præsentī capite agemus de terra candida, de reliquis uerò ordine in sequentibus.

Terra candida diuersa habet nomina, ex rei diuersitate & regionibus unde adfertur. & hæc per rarò in metallis reperitur, sed suis proprijs locis effoditur. Notandum uerò, quòd præterea quiddam aliud reperitur in uenis metallorum, referens candore medullam: quod & nos uocamus medullam saxi, *Steinmarck*. et est quasi medulla ossis alicuius animantis. Hinc pulchrè dictum est, quòd ossa matris lapides dicti sunt oraculo Delphico. estq; ferè illud fluidum, nec sic tenacis pinguedinis ut argilla. quanquam interdum exiccatum & durum inuenitur. Sicuti etiam lenæ in Thuringis, & ad Hercyniæ syluam, apparet illa medulla saxi tanquam uena intra saxa, candida, friabilis omnino indurata, unde pueri arenulam terunt ad lituras siccandas. & in patria mea integri tales lapides interdum ingentis magnitudinis reperiuntur ad fodinas cis Salam. In Saxonia nonnullis locis ad flumina & reperiuntur similes ferè alabastriti. & hinc optimum fit gypsum, ut suo loco dicemus.

DE



Liber II,
DE PNIGITE,

116

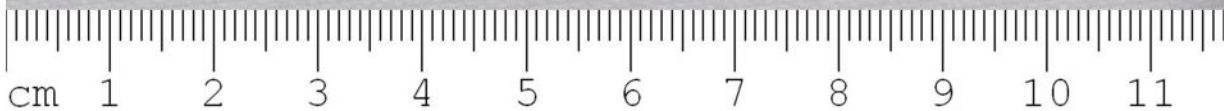
Caput XIX

Terra quedam est, quæ nigra est, & pnigitis dicitur, quam Dioscorides libro quinto, capite nonagesimo quarto, colore similem esse dicit Eretrie terre, pro qua & uēdatur, grandiori tamen gleba existat, & glutinosa, refrigerans manus, uiribus par cimolæ. Idem Plinius habet libro tricesimo quinto, capite decimosexto. Verum quæ sit illa terra pnigitis propriè, quam Dioscorides & Plinius L. C. describunt, nescitur. Est terra nigricans. Nos quidem terram habemus nigram, quæ tamen nō est pnigitis. nam est nigerrima. ipsa interdum aliquid argenti continet, & tunc argentum rude appellatur, ut suprà de argento rudi docuimus. Interdum etiam est sterilis, & tunc simpliciter est terra nigra. Illa etiam quæ à Dioscoride dicitur melāteriaz de qua etiam prius actum, quæ sulphurei est coloris, & aquæ tactu nigrescit, quoad ego scio. apud nos etiam non reperitur. In patria mea dulcissima, in torrēte Garmerisdorffensi, qui labitur per agros petens Salam, reperitur lapis niger, friabilis, unde pueri atramentum componunt, & ipse puer inde composui: is mihi uidetur omnino esse pnigitis indurata calore, ingentis nonnumquam magnitudinis, ac levis proportionē sui. Aut est simpliciter ochra, quæ exusta calore solis aut terre, transijt in rubri-

H cam,



cam, & consequenter nimium adusta in talem pignitum. Aut est ampetitidis species. periculum tamen non feci an resoluatur oleo. De his iudicent sanè talium inquisitores. In tennerrimum lapis ille & bene digestum & mollißimum potest puluerem redigi, & qui minimè aliquid harenæ contineat. Est, quid quid est, pulcherrimum quiddam, licet spretum contemptumq; iacet ab illis incolis locorum. Interdum reperitur & scintillulis minimis quasi micans, ita ut minime sterilis lapis seu materia esse uideatur. Sed de his satis. O sancta simplicitas Germanorū. ô felix patria, tua si nosset bona. Possit profecto uerum esse iuxta illud: Daß mancher Thuringer cyn streyn werffe nach seiner küe, & do besser ist dan sein bester ochse. Dulcis patria, utinam tibi aliquando coningeret talis uir, inter tot præclara ingenia quæ hactenus aluisti & habuisti, qui talia tua bona diligentissimè inquireret: qualis profecto futurus fuisset Erasmus Reinholdus, nisi potius animum generosum ad sidera, & non herbas & lapides terre adiecisset. Idē et frater germanus eius Iohannes Reinholdus, qui nunc legibus forsitan, ut tibi pro-sit, dabit operam. taceam alios nulle, quos sacrosancta theologia ad se trahit. Et equidem te credo illud omnibus uotis quoq; expetere. non enim puto te irridere talia, ut quæ metallicis rebus das operam, & præclaras habes fodinas. A tempore Othonū usq; & nunc



Et nunc quoque sub ducibus Saxonie (quibus semper fidiſſima) oppidum Germanie celebre, et antiquum es o patria. Deus opt. max. tibi uaria dedit dona, quibus si diu et foeliciter uti uolueris, rogo, parum illius uerbum omnibus modis ames, ac foueas bonas artes.

DE OCHRA,

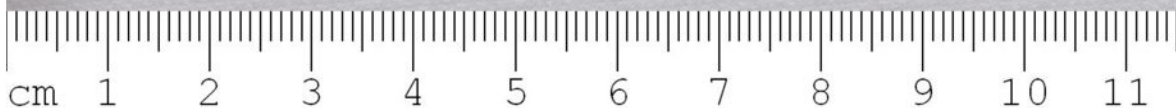
Caput XX.

Ochra Græcis terra est lutea, quæ Latinis dicitur sil. estque duplex, scilicet natua et factitia.

Natua ex fodinis, à Germanis ockergelb, gelberde, berckgelb: sicuti chrysocolla est berckgrün: et coeruleum, berckblaw. Nota est autem ochra pictoribus, præcipue Dacica illa et Hungarica. nostra quidem iacet contempta. Dioscorides lib. 5. capite quinquagesimo octauo, laudat Atticam leuissimam, omnino luteam, saturatam, non lapidosam, friabilem. Præterea docet ut et ochra possit et aduri et lauari cadmiae modo. Tertiò, quod illi uis medica sit astringere, erodere, dissipare. Sunt autem species ochrae uariae: quædam est metallica, et quædam apud nos dura, quædam est simpliciter terra flaua, quæ reperitur et in nostris fodinis. Theophrastus simpliciter ochram terram esse describit. Plinius libro tricesimo tertio, capite duodecimo, silis citia diuersa enumerat genera, cum inquit: In argenti et

H 2

auri



auri metallis nascuntur etiam optima pigmenta, sit
 & coeruleum, quod proprie limus est, optimum ex
 eo quod uocatur Atticum, proximū marmorosum.
 Tertium pressum Cyricum, ex insula Cyro, Achai-
 cum, Gallicum lucidum. Porro libro eodem, capite
 decimotertio, sile primum pingere instituisse dicit,
 Attico polygo natum, & Myconem. Reperitur ue-
 rò & ochra ad flumina, ut ad Albim: & plurimum
 ad flumen Ochram, quæ per Brunsvigam labitur:
 unde & nomen habet, & Ochra dicitur à Saxoni-
 bus. Dicunt enim, an der Ocher. propterea si acutè
 considerare uoluerimus, ochræ quatuor habemus
 species. Prima est lapidosa ex fodinis, & ad ripas,
 & litora fluminum. Secunda est puluis, & terra
 arida, hærens in lapidibus, ut coeruleum & chryso-
 colla. Sicuti Salueldiæ effoditur unà cum lapidibus
 ad ædificia, ex fodinis quæ dicuntur die steynbreche.
 Tertia est terra sicca, simplex ad ripas. Quarta est
 uel limosa & tenax, uel marmorosa ex fodinis.
 Transit uerò ochra (ne & hoc uidear transiisse) in
 fodinis, & ad flumina, adusta calore, terræ solis, in
 rubricam natiuam & consequenter in pnigitim: &
 ego aliquoties inueni ad ripas Albis, prope ostium
 Tangere. Ochra, quæ iam in rubricam cœpit mu-
 tari, pro parte adhuc ochra existente, calore terræ
 aut solis operante. Porro ex ochra adusta arte fit ru-
 brica fabrilis. Verum hæc infra repetemus de Ru-
 brica fabili.



Facilitia, quæ sit ex plumbo: hac plurimum utuntur pro nativa pictores, & dicitur à Germanis bleigelb.

DE CHRYSOCOLLA,

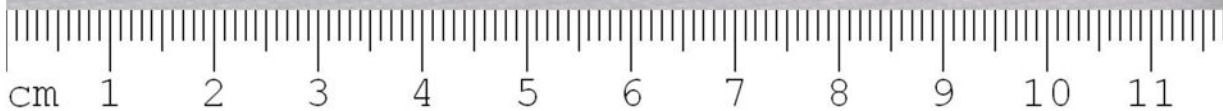
Caput XXI.

Terra uiridis, Græcis & Latinis est chrysocolla, quasi gluten auri, à Germanis dicitur steyngrün, schifergrün, berckgrün. Estq; duplex, nativa & facilitia. De nativa Dioscorides agit lib. quinto, capite quinquagesimoquarto: et primas tribuit Armeniaca, secundas Macedonica, tertias Cypria. Sunt & iam apud nos excellentes, Dacica, et nostra Germanica mille locis. Gignitur uero in fodinis aurarijs & ærarijs, hæcenus incognita nostris medicis. Effoditur iam in Hungaria, Burgundia, Goltpergæ in Silesia. & hinc aurum conflatur, ut de auro supra significauimus. Hanc natiuam quidam boracem uocant: non autem est lapis borax de buffonibus, de quo suo loco in tertio agemus. Et pos sit dici chrysocolla uiride scissile, sicuti ærugo æris, uiride rasile dicitur. Estq; quasi species nitri. Plin. libro tricesimo tertio, capite quinto, definit chrysocollam natiuam humorem esse in putris, per uenam auri defluentem, crassescere limo, rigoribus hibernis, usq; in duritiem pumicis, laudatiorē in ærarijs metallis, proximam in argentarijs, tertiam aurariam, quartam plumbariam. In summa, chrysocol

H s lam

lam uenam putrem dicit. Porro & factitiæ id nomen tribuit cum Galeno, & in asperam, mediam, & herbaceam attritam, & luteam, quæ nullius sit momenti, diuidit. Sed Dioscorides factitiam enumerat inter æruges simpliciter æris, quæ utuntur aurarij: & olim utebantur medici. & fit hæc natiua ex urina infantium: & hæc etiam tincar & borax dicitur. Ita uides quàm cognata sint hæc metalla, ærugo æris natiua, quæ dicitur uiride æris rasile.

Et chrysocolle, quæ scissile æris uiride est. Item metallica illa, ut æruges æris factitiæ, & chrysocolle factitia, quæ est aurifabrorum ærugo rasilis. Sic æruginū æris natiuarū, id est uiridis æris rasilis, speciebus, itē chrysocolle, id est uiridis æris scissilis speciebus, cognatæ species etiā sunt uiriola ipsa. Sed pergemus. Chrysocolle natiua habet uim discutiendi & exedendi. Plinius & libro 35. capite 6. chrysocolle inter colores enumerat. Item lib. 37. capite 10. chrysocolle alterius speciei meminit, ubi formicæ aurum eruunt, quæ tu ipse legere poteris. Sic uides & chrysocolle natiuæ & factitiæ certas esse species. Conflatur uerò ex natiua chrysocolle & cœruleo optimum aurum. Nota & quòd in lapide illo, ubi terra uiridis, id est chrysocolle & cœruleum, id est χρυσος, insint. Tertium quiddā candidum, scintillarum modo lucet, quod uocant micam, & felium argentum metallici, à Germanis glymmer,



glimmer, oder katzen silber. habet quidem colorem argenti, sed argentum non est. felium autem argentum dicitur, à similitudine forsitan, quòd eorum oculi noctu luccnt, tali modo: siue quòd cassum & inutile quiddam sit. nullum enim fructum præbet, sed igne consumitur. Si uerò acutè consideras, minime consumitur, sed tantum purgatur (ut obseruaui aliquoties) licet sit res nullius momenti, & alium colorem assumit, et proculdubio species est amianthi: ut de amiantho infra libro tertio plura dicemus. Natura his coloribus in intimis terræ se oblectare uoluit. Caterum de chrysocolla uide Serapionem lib. Aggregat. capite Tincar, qui & natiuam chrysocollam in ripis maris inueniri dicit, & esse ex speciebus salis cal. & sicc. 4. grad. Porro quis sit eius usus in medelis, & quomodo lauari debet, consule L.C. Dioscoridē. Est & chrysocolla uenenata, plus dosi iusta accepta.

DE COERULEO,
Caput XXII.

CRæcis κῦανθ, κῦανθ, Latinis coeruleū, propter colorem, lapis lasuli. Venetus color idē, à Germanis lasur. omnia hæc quasi imitatur Arabes, qui lasuli uocant, eius genera duo sunt, scilicet:

H 4 Coeruleum



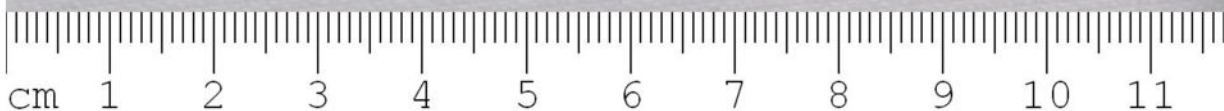
Natiuū
foſſile,
proprie
laſur,
quod i-
terū eſt
duplex

Cœru-
leum a-
liud eſt

In fodinis Cypri, ſecundum Dioſc.
Lauterbergæ, in Saxonia, ad Hercyni-
dicitur ſchifer blaſ. naſcitur & in Hi-
ra, quæ unā cū chryſocolla, lapidi fiſſi-
tiuū, quod in ſe chryſocollā continet. E-
ſia. uis eius eſt in medelis, diſcutiēdi,
à crudo tibi caueas. Plinius lib. 33. cap.
& his acceſſiſſe Puteolanum & Hiſp-
rendo. Cognatio uero cœruleo, perm-
Hoc cœruleum dicitur laſur, ſchifer bla-
parum cedens, mundum à marmore
cies eius, friabilis immunda, quæ par-
capite Hager, Alzanard: Meſuam de
uolunt. Eſt in eo ſtipticitas, cum acui-
ſcorides primo capitulo prope cœruleo
re cœruleo. uel ut Plinius uult, max-
iam pro ſmaragdo, & utimur illo pro
aliàs non cognoscitur lapis Armenus.
nium libro triceſimo quinto, capite ſe-
propter ſtudioſos addere de armeno la-
ceſimo ſeptimo, cap. 9. & Solinum ca-
ceſimo

In ſubcauatis ſpecubus maris ex ar-

Facitium, cuius iterum multa ſunt genera, & qu-
lula parantur magno errato, cum è natiuo
in Necheſſote.



f. c. 56. ex metallis aurarijs, & in nostris aurarijs et aurarijs, ut
in Goldbergæ in Silesia, species eius nascitur optima, &
in Silesia, & Lothoringia. Estq; ueluti harenula, seu lapis, seu ter-
re adheret. Hinc Theophrastus etiã bene inquit: Cœruleū est na-
tū cœruleo aurū conflatur Lauterbergæ, & Goldbergæ in Sile-
sia, uis nonnihil astringat. uritur ut chalcitis, lauatur ut cadmia,
eius tria facit genera, scilicet Aegyptium, Scythiū, Cypriū:
Silesiense. Deinde docet ex illo parare lomentum lauando & u-
tū est cum chrysocolle, quæ dicitur schifergrün, berckgrün.
berckblaw. Eligi dicit cœruleum inebriatum, durum, ferro
lapis archasita, id est pyrite, pulchri coloris. reperitur enim spe-
cies utilis. Ceterum de cœruleo uide & Serapionē lib. Aggreg.
de lazuli. quidā cal. & sic. 3. grad. quidā cal. 2. sic. 3. grad.
dosis eius est à 3. i. usq; ad 3. i. sup. Facit et mentionem Dio-
scoridi lapidis Armenij, quod scilicet lapis Armenius sit leuis, colo-
re uiridis, communicato colore cum cœruleo. Hic lapis adfertur
et uelut smaragdo, licet male, et ist nicht so hart als eyn smaragd:
reditur is, ni fallor, in confectionem Diasene. Vide de illo Pli-
nius. Auicennam libro secundo, Mesuam, & alios. Hæc paucis
de uolui. Postremò de lapide cyaneo uide & Plin. libro tri-
gesimo uicesimo.

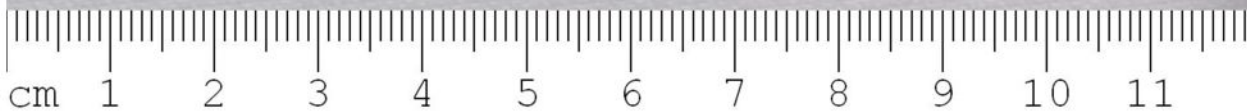
in litorali.

est preciosa apud chimistas, & iam ex factitio cœruleo pi-
perino parari deberent: de cuius purgandi ui scripsit Actius

H 5 DE INDI



Sequutus in plurimis methodum optimi Dioscoridis, & hoc loco commodè de Indico etiam aliquid addemus. Indicum spuma est duarum specierum: scilicet est Indicum partim natuum, quod sua sponte nascitur in arundinibus quibusdam Indiae. Pictoribus dicitur lapis Indicus, licet improprie. non est enim lapis. à Germanis uocatur Indich. huic similis est ferme adarces, de qua infra agemus, quia ita & adheret arundinibus. sed adarces fit, Indicū nascitur sua sponte in arundine. Partim factitium in officinis tinctorum. estq; spuma purpurea, innatans cortinis. optimū est factitium illud, quod coerulei præbet speciem. habet enim coeruleum in nigro colorem. Germani dicunt Waidblum, oder ferber indich. leuiter astringit, rumpit, purgat, & reprimiit ulcera. Plinius libro 35. capite sexto, Indicum natuum inexploratae inuentionis esse sibi dicit. factitium autem fieri ex flore nigro, qui adhærescit eris cortinis. Alij succum herbae simpliciter dicunt, qua tinguntur nunc panni, quā uocant Indicum, id est glastum, quod aliud est domesticum Waid, notum Thuringis, quo maximè utuntur tinctorum. unde & hoc factitium Indicū, Waidblum, ferber indich proprie fit. Alterum est glastū siluestre



siluestre, wilder waid. de quibus uide Dioscoridem
libro secundo de Glasto cap. consule Serap. lib. Ag
greg. cap. Nileg.

DE CINNABARI VERO,
Caput XXIIII.

His terris metallicis annumeremus nos quoq;
cum Dioscoride cinnabarim, terram sinopi
cam, lemniam, & alias terrarum species proximè
sequentes. Dicemus autè in hoc præsentì capite de
cinnabari uero. Maximum est dubium apud medi-
cos, quid sit cinnabaris, quia nomen hoc cinnabaris
multis & diuersis tribuitur rebus ab auctoribus.
Verùm ut eo melius intelligas quid uera, quid simi-
litudinis, quid factitia sit cinnabaris, obserua hanc
diuisionem sequentem.

Cinnabarū



Cinnabaris
barisuel
cinnabari
barisuel
plex est,
scilicet

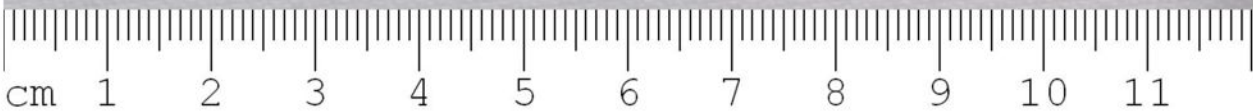
Verum, de quo in hoc
presenti agemus capite.
Verū ergo cinnabari ne
teres dicere sanguinem
draconis, & adhuc no-
men retinet. Est q̄ iterū
duplex: scilicet,

Metallum, de quo in sequenti agimus capite.

1. Rubrum, ut sandracæ & mirum: suntq; glebæ non
magnæ. utuntur Venetijs illis piores, quia sangui-
nem colore imitantur: & utuntur illis etiam medici
ad antidota.

2. *Astrum, in globi figura formatum adfertur, compressi-
tamen, et non assurgens, quod est adulterium. ci-
us rei indicium est nimius leior. Videtur enim quæ-
dam admixtæ gummi, neræ cinnabaris particulæ
quas licet conspici, idg medicamentarii pro vero
vendant.*

Vera



Vera autem cinnabaris quid sit, uariae sunt sententiae. Plinius libro tricesimo tertio, capite septimo, uocat Indiacum cinnabarim, differentiae causa: & dicit esse sanie draconis illisi, elephantorum morientium pondere, permixto utriusque animalis sanguine: cui assentitur Solinus. Leoniceus uero quiddam metallicum esse censet, cum Dioscorides inter metalla id recenset. Arabes succum esse uolunt. Serapio sideritidis Achilleae. uerum Dioscorides e contra, cum diligenter illam herbam describit, talis succi non facit mentionem. Eo tamen in horum sententiam, qui cinnabarim succum, seu lacrymam alicuius herbae seu arboris potius esse uolunt, quod etiam ipse gustus & sapor indicat. Ferunt arborem esse in Libya, & finitimis regionibus proceram, ex qua sanguis ille draconis manat: perinde atque in Rhetis e larice, & apud nos e nostra picea, & abiete tempore ueris manat resina, quam medicamentarii etiam Itali pro terebinthi resina uendunt, cum uera terebinthina mastiche Chiae colore dicitur esse similis. Sic Platearius quoque sentit, sanguinem draconis esse arboris seu herbae succum in India, aut Persia.

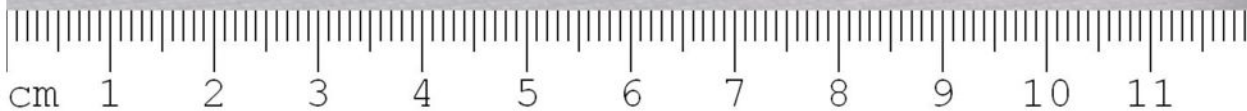
DE CINNABARI METAL-
lico, Caput XXV.

Metallicum est alterum cinnabari, & dicitur multon, ut etiam minium, & Graecis uocatur



uocatur cinnabaris: & hoc in causa fuit, quare mi-
scuerunt, & usi sint medici metallico illo, pro uero
cinnabari, cum tamen metallicum cinnabari sit ue-
nenum: ô medici resipiscite, nolite obsecro uenenū
illud alicui præbere loco ueræ cinnabaris. Also wer
den die kirchhöfe vngleich. Est autem duplex me-
tallicum cinnabari, scilicet minium natium & fa-
ctitium.

NATIVVM, à Germanis berckzinober,
quod resolutum, sit argentum uiuum, & sulphur:
aliàs minium natium dicitur, estq; rubri coloris ut
sandaraca. inuenitur in argentarijs metallis, ut Pli-
nius scribit. Cordus præceptor meus olim obseruan-
dus, cuius anima sit in sinu Abrahæ, cum omnibus
piè mortuis, indicauit mihi quòd hoc natium mi-
nium reperiatur etiam ad Rhenum, Eberborgi, si-
cuti Schonbachi inuenitur magna copia. In nostris
fodinis Misnensibus habemus uenam eius, quecksil-
ber ertz, quæ tam præcij quondā fuit apud Roma-
nos, ut scribit Plinius libro tricesimotertio, capite
septimo. Vnde & Virgilius dicit decima Aegl. Pa-
na minioq; rubentem. Et Plinius nunc uenā minij,
nunc minium lapidem etiā appellat. Et ut uidemus
generi lapidis fissilis ita adhæret, ut innatum uidea-
tur. Sic enimquit Plinius libro tricesimotertio, ca-
pite sexto: Et est lapis in ijs uenis, cuius uomica li-
quoris æterni, argenti uiuū appellatur. Vitruuius
anthracen



ambracem scribit dici hoc minium natiuum, das
 quecksilber ertz. nam prunæ uena similis est. Verba
 ipsius Vitruuij hæc sunt: Ingrediar uñc minij ratio-
 nes explicare: id aut agris Ephesiorū Cilbianis pri-
 mum memoratur esse inuentum: cuius & res & ra-
 tio satis magnas habet admirationes. foditur enim
 gleba quæ ambrax dicitur, antequam tractationi-
 bus ad miniū perueuiat, uena uti ferreo magis sub-
 ruffo colore habens circa se rubrū puluerem. Cum
 id foditur ex plagis ferramentorum, crebras emit-
 tit lacrymas argenti uiui, quæ à fossoribus statim
 colliguntur. Hæc Vitruuius. Verum nota quod Græ-
 ci multas res ob coloris similitudinem uocarunt an-
 thracas. ut sunt:

I. Vena minij, ut hic declarant uerba ipsius Vi-
 truij.

II. Hematites gemma iuxta Plinium libro 36. ca-
 pite 20. de qua infra.

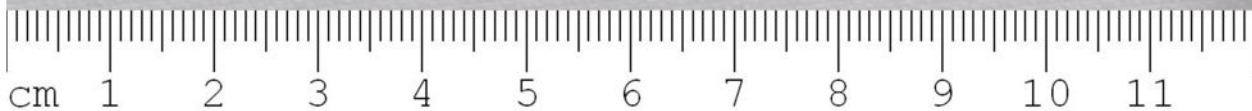
III. Gemma illa nobilissima, quam Plinius hinc uo-
 cat carbunculum, ni fallor, libro 37. capite 7. Eyn
 carbunckel, à Germanis, oder carfunckel, à Græ-
 cis $\alpha\pi\rho\omega\tau\omicron\varsigma$, quod ignem nō timeat, aliàs $\alpha\upsilon\theta\rho\alpha\kappa\iota\tau\eta\varsigma$.
 uulgus eius genus longè præstans omnibus rubore
 & fulgore rubinum uocat: quem lapidem aliàs di-
 cere possumus lichniten.

IIII. Terræ genus, cuius scriptores rei rusticæ men-
 tionem fecerunt, credo esse illam terram quam Sa-
 xones



xones nonnullis locis effodiunt, in sole siccant, & pro ligno utuntur: illa deinde ad fouendum ignem, & proculdubio est species bituminis. Saxones uocant thorff. Estq; bitumen calore solis exiccatum extra terram mater proculdubio carbonis lapidei, qui est bitumen induratum calore intra terram. uocant autem thorff, forsan quia torrefit sole.

V. Est id quod Theophrastus describit, cum inquit: Quos autem mox carbones uocant in eorū numero, quæ propter usum effodiuntur, habendi terreni sunt. Exuruntur autem, & igni accenduntur quemadmodum carbones. Apud nos genus quoddam reperitur, sic terræ calore excoctum, ut atrum ac leue sit, perinde carbo. attamen pingue quo fabri utuntur, à Germanis dicuntur steynkolen, quasi λιθωδονες. Theophrastus dicit λεωδες, quia leues sunt, ut aquæ innatent, quod uidetur terræ esse excoctæ & raræ. in agro Leodiensi effodiuntur graues, quæ dicerentur λιθωδες. De his Plinius nihil habet. Græci autē tam carbones quàm prunas ανθρακες (ni fallor) uocāt, kolen sie sind gelöscht. vñ schwarz, od glüende, vñ rot, also sind die ersten 2. species ανθρακες Wie glüende kolen, vñ die letzten 2. wie die schwarzen geläschten kolen. Ceterum nota quod et Theophrastus: uerū illud minū non αμύλον, sed cinnabarin ob coloris similitudinem nominat, ut & alij Græci: nō quod sit uera cinnabaris,



baris, id quod noster Dioscorides & Plinius locis citatis etiam uolunt. Postremo cum minium natium ut sandaraca rubet, nota illorum differentiam. Ex minio siue iam elaborato, siue rudi, conficitur argentum uiuum, ut dictum est. quod è sandaraca minimè fieri potest: imò dum lauatur uena minij, ut postea teratur, cum primum humorè hauserit, pars ipsius in argentum uiuum mutatur. idq; rursus siccatum & contritum, redit ad suum colorem. Sicuti autem dicimus, milton uel minium natium & factitium: sic etiam à gente uel usu dicitur $\mu\acute{\iota}\lambda\tau\omicron\varsigma\ \sigma\iota\nu\omicron\pi\iota\kappa\eta$, rubrica Sinopica: $\mu\acute{\iota}\lambda\tau\omicron\varsigma\ \tau\epsilon\kappa\tau\omicron\nu\iota\kappa\eta$ rubrica fabrilis: sic $\lambda\eta\mu\iota\alpha\ \gamma\eta$, uel $\lambda\eta\mu\iota\alpha\ \mu\acute{\iota}\lambda\tau\omicron\varsigma$. de quibus nunc agemus ordine. De argento uiuo in primo libro actum est. **FACTITIVM**, quod conficitur ex argento uiuo & sulphure à chymistis. à Germanis dicitur zinnober à latino nomine. Estq; hoc nostrum factitium, cinnabari uulgare, vnser gemeyn zinnober. Est & aliud minium adulterinum, quàm illud quod cinnabarim uocant: scilicet quod hodie solum nomen minij retinet, & conficitur ex plumbo. A Germanis dicitur meninge. Estq; species sandaracæ factitiæ. Vide Bulkasim, & Serapionem libro Aggreg. capite Afreg, siue Afrangi. Est & tertium genus adulterinum, in argentarijs et plumbarijs metallis, exusto lapide quodam, in uenis reperto: de quo Plinius



nus scripsit libro tricesimo tertio, capite septimo.
Quomodo uerò cōficiatur miniū, Plinius ex Theo-
phraſto uidetur tranſcripſiſſe.

DE RVBRICA SINOPICA,

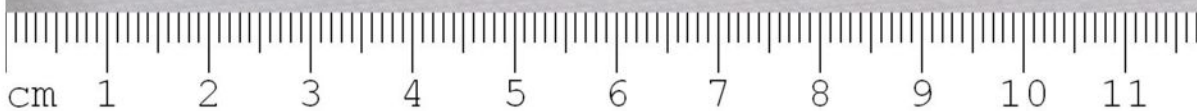
Caput XXVI.

Dioscorides libro quinto, capite ſexageſimo
primo, rubricam Sinopicen, quam aliàs uo-
lunt dici lepniā, Græcis Magram uel Mogran,
Latinis Sinopidam, eligit eam quæ grauis, denſa,
iocinoris colore, non calculoſa, ſibi concolor, & co-
pioſe cum diluitur, ſe diffundens. Deinde docet,
quo in loco effodiatur, & unde cognomen tum ha-
beat: nempe à Sinope urbe, in qua uēdebatur olim,
uel per quam ferebatur. inuenta primū in Pon-
to, Plinius ut reſert. Talis rubrica Sinopica gleba-
rum modo è Byzantio adfertur Venetias, licet ra-
rò. interdum ex eadem urbe adferuntur paſilli co-
loris ſerè ſului, literis Turcicis ſignati: quos ob id
materialiſtæ terram ſigillatam appellant. Sic olim
Lemnia terra, imagine capræ ſignabatur, quia illi
admiſcebatur ſanguis hircinus. quò ſe Galenus con-
tulit, ut uideret quantum hircini ſanguinis illi ter-
ræ admiſceretur. Dicebantur autem illi paſilli ſi-
gnati, Sphragida egos, ſigillum capræ. Proſc̃cto
Lemnus inſula, in qua ſodiebatur illa terra, nō lon-
gè abeſt à Thracia, & in eam Turca etiā habet im-
perium: quare facile Byzantium portari poſſit.

Quòd



Quòd si color talium pastillorū, quæ adferuntur è Byzantio, minus quàm debet rubricæ respondet, seu conuenit, causa forsitan est, quòd cum terra diluitur, ut in pastillos cogatur, nonnihil mutatur. deinde iam profundius foditur, atq; ita minus calore aduritur. Turcæ magni aestimant ad pestem curandam tales pastillos. Arabes etiam maximam uim pestis curandæ, adscribunt glebæ Armeniacæ: ut est etiam uidere apud Galenum, qui tradit eam pallidam. Illa profectò non multum huic terræ sigillatæ dissimilis est: nisi quòd Armeniacæ terræ, sigillum nusquam impressum legatur. Vtra hæc terra sit tandem signata redacta in pastillos, cū literis Turcicis, an sit rubrica Sinopica diluta, an terra Lemnia, an Armenia, nō magni referre puto, cum easdem uires omnium talium habet: Byzantiij inquirenda esset, an è Lemno, an ex Armenia adueheretur, an à Sinope in Thraciam deportaretur. Olim hoc genus rubricæ proculdubio peculiare fuit. hodie propter Turcarum rabiem non adeò adfertur. Cæterum de Sinopide illa uide & Plinium libro tricesimo quinto, capite sexto, cum facit eius species tres, rubram, minus rubentem, & inter has mediam: deinde & Serapionem libro Aggregat, capite Mezgreth, ubi etiam species enumerat eius: item & Paulum de megra Sinopida.

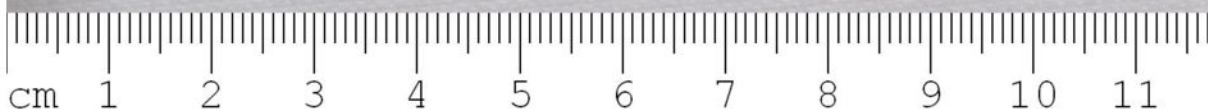


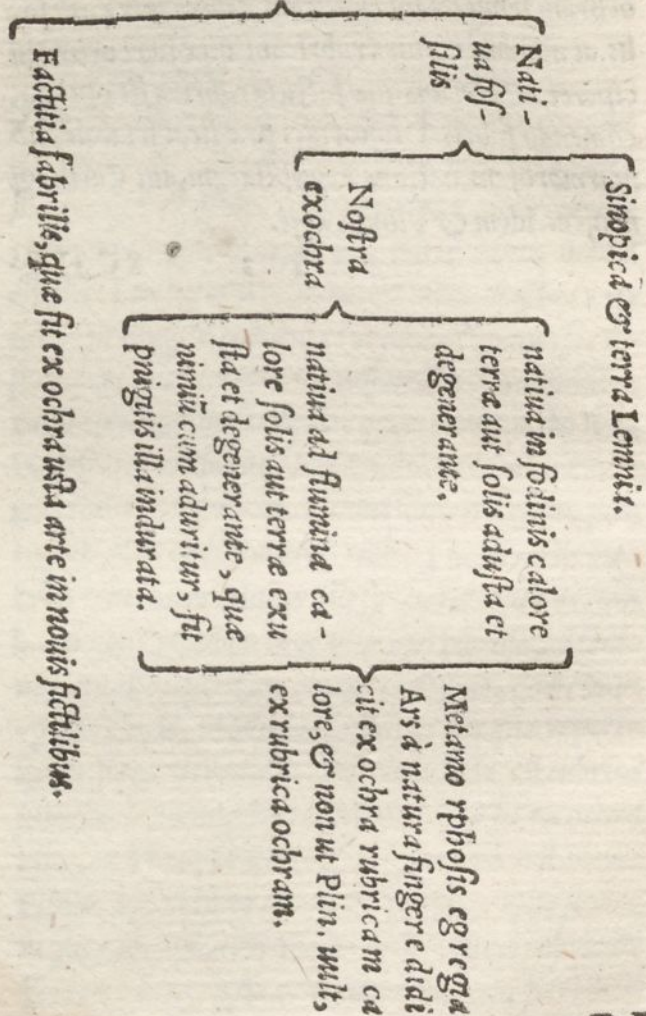
Rubrica fabrilis duplex est. à Germanis autem utraq; dicitur rottel, röttelstein, wie die zim merleüt vnd steynmetzen brauchen. à Græcis ^{μικρο} ^{τετραγωνικη}. Est enim alia natiua, alia factitia. Natiua à Germanis proprie dicitur berckrottel. hæc apud nos est fossilis, & reperitur nonnunquam ad ipsa flumina, ut ad Albim: in patria mea ad torrentem Garmersdorfsensem, quæ pro parte adhuc ochra est, fieri iam incepit rubrica. & nimium usta ex rubrica, fit pignitis indurata (ut supra egimus) sic usta calore solis aut terræ. Dioscorides libro quinto, capite sexagesimo, secundo, gigni natiuam in Iberia testatur uersus occidentem, ochra exusta, & de generante in rubricam. Plinius libro tricesimo quinto, cap. 6. de eadē natiua scribit, q̄ in ferrarijs metallis reperiatur. Huius autem species aliquot iterum habemus. Quædam inuenitur marmorosa, ad fodinas in ualle: quædam econtra insignis, quæ etiam apta picturis, ut Plinius scribit de illa quæ reperitur in ferrarijs metallis. Porro factitia est rubrica fabrilis, à Germanis braunrottel, quæ fit ex ochra usta, ut Theophrastus & Dioscorides testantur. Plinius autem libro tricesimo quinto, capite sexto, negligentia quadam hoc inuertit, scilicet rubricam fieri ex ochra. nam ochram ex rubrica fieri dicit exusta



exusta in ollis nouis luto circumlitis. Sed contrarium est uerum. & natura etiam hoc testatur, ut ipse obseruaui. inueni enim ad flumina aliquoties ochram semifactam rubricam, calore terræ aut solis. at minime e contra rubricam quæ fieri ochra inciperet. Cæterum quæ factitia rubrica sit optima, cōmendo fabris. Dioscorides prædicat friabile, nō marmorosam, natione Aegyptiacam, aut Carthaginensem. Idem & Plinius agit.

I 3 SCHE-



Rubri-
ca.

DE



DE TERRA LEMNIA,

Caput XXVIII.

LHMNIA γῆ, uel λημνία μῆλις, Lemnium
minium, rubrica Lemnia, terra Lemnia, spe-
cies rubrica colore minio proxima. Dicitur autem
Lemnia terra, quia ex Lemno deferrebat. Auicenna
terram sigillatam et lutum sigillatū dicit, quia
à sacerdotibus Dianæ, signabatur imagine Dia-
næ, in cuius tutela erat: uel capræ, quia caprino
sanguine miscebatur. unde et sphragida ægos, id
est sigillum capræ nominabāt. Huc se Galenus con-
tulit, ut uideret quantum hircini sanguinis admi-
sceretur illi terræ: ut inde conijceret, quæ illi uis
inisset, et quare tam magni ac mirabilis effectus
esset in medelis. Suprà autem attigimus de rubrica,
quam terram sigillatam Turcicis literis materiali-
stæ adferant. Nos ueram terram Lemniam iam pa-
rum credo habemus, propter Turcæ rabiem, qui
imperium habet in Lemnum, licet illinc in Thra-
ciam et Byzantium facillè portari possit. Pro illa
quidam hodie creta figulina signata utuntur. Cir-
culatores quidam nequam in Italia fingunt se de
prosapia esse diui nescio cuius Pauli, et uendunt
fictitium quiddam hominibus pro Lemnia terra,
contra uenena perniciosa pro antidoto. Imperator
Turcarum nunc sodinas eius terræ tenet, et mittit
cum legatis nonnunquam nostro Imperatori (ut au-
diui)



diui) pro magno, quia aduersus uenena & pestem
 præsens sit antidoton. Dioscorides eam nasci do-
 cet in Lemno, in cuniculoso specu, palustri loco. i-
 dem alij testantur, nempe quibusdam in montibus
 Lemni, aut circa radices montium, præcipuè circa
 illum montem in quem delapsus Vulcanus, teste Ga-
 leno. Plinius lib. tricesimo quinto, capite sexto, pri-
 mum dicit effossam, in speluncis quæ saxis adhæse-
 rit, excellentem: & quod glebis suis color extrâ
 maculosus. Consule & Serapionem libro Aggreg.
 cap. Theumacen uel humatum, uel Thermathin:
 Paulum item, & Auicennam de terra sigillata: Ni-
 candrum in theriaca inter antidota contra morsus
 letales. Platearius uocat hanc calcem odoriferam,
 & terram argentariam, & terram Saracenicam.
 Nos suprâ admonuimus, pro terra Lemnia nunc
 uendi cretam figulinâ signatam. et ipse monet Pla-
 tearius faciliè sophisticari Lemniam terram ex cre-
 ta. Plinius Lemniam terram proximam esse dicit co-
 lore minio. Omnes autem pastilli, quos mihi uidere
 contigit semel atq; iterum, qui de Lemnia debuerunt
 esse terra, fuere aliquantû suppalidi, propter dilu-
 tionem forsitâ terræ. Deinde quod profundius iam
 foditur, atq; ita minus calore aduratur: ut suprâ et-
 iam de Sinopide docuimus. Ita uides, cum Deus ho-
 minem ex terra creauit, & quidē ruffa, econtra ho-
 mo in terram soluitur, & terra illi contra uenena
 & mor



Et morbos grauissimos pro antidoto est. Et uolunt illam ipsam terram Lemniam maximè conformem esse in temperamento humanæ naturæ. quod etiam constat. O mirabilis Deus in operibus suis.

DE TERRA ERETRIADE,

Caput XXIX.

Nunc et alias species terrarum addemus, quarum Dioscorides mentionem facit lib. quinto, capite nonagesimo quarto, quæ olim receptæ in usum medendi fuerunt, quibus uis refrigerandi, meatus obducendi, occludendi. Sunt autem omnino nobis istæ species terrarum incognitæ. olim ex Græcia ferebantur, iam uerò minimè: forsitan propter Turcarum rabiem, et alias causas. Et si quis acutè cōsiderare uelit in nostris regionibus illæ omnes species reperiuntur, et quidem præstantes. In hoc uerò capite præsentī dicemus de terra Eretriade. Dioscorides L. C. duas species terræ Eretriadis esse dicit, scilicet albam et cinericeam: quæ cum mollis sit, et trahitur per aramenta, refert lineam uiolaceam: et illa ipsa est tum optima. Docet et idem, quomodo lauentur et parentur illæ species: et quæ his qualitas, nempe astringendi et refrigerandi, molliendi, caua explendi, sanguinolenta conglutinandi: idem Plinius docet libro tricésimo quinto, capite decimosexto. In Saxonia cinerea hæc eius species reperitur aliquoties ad fodi-



nas figulorum, et etiam ad littora fluminum, præcipue Albis: ut in copia est uidere ad ostium Tangre in littore cis Albim, regionis Hierichuntina.

DE TERRA SAMIA,

Caput XXX.

Samia etiam terra duplex est secundum Dioscoridem: 1. Cãdida leuis, tangenti linguæ glutinis modo adhærescens, mollis, succosa, friabilis, cuiusmodi est quam alij Collyrion appellant. 2. Aſtera, crustacea, cotis modo prædensa. Vruntur & lauãtur ut Eretriades, & uiribus illis sum uicina. Sistũ sanguinis reiectiones, fluxiones uulua. Proſunt testium & mammarum inflammationibus, et uenenis & ictibus serpentium. Consule Plinium libro tricesimoquinto, capite decimosexto. & Nicandrum in Alexipharmacis, contra potionẽ cantharidum. Ceterũ de lapide Samio, cuius usus in poliendo auro, cuius Dioscorides facit mentionem penes Samiam terrã, uide ipsum Dioscoridem L. C. & Plinium libro tricesimosexto, capite uicesimo-primo & Albertum in lapidario suo. Nos terras Samias nomine habemus in fodinis figulorũ in regione Hierichuntina, non procul ab Albi, prope pagum Gentin.

DE CHIA TERRA,

Caput XXXI.

Chia terra candida est, & crustosa, similis terræ



terrae Samiae, tum forma, tum uirtute, sicuti docet Dioscorides & Plinius libro tricesimo quinto, capite decimosexto. Praecipue autem illa commendat colorem corporis, detergit in balneis pro nitro, maxime cutem mulierum. Et haec terra reperitur in Saxonia multis locis, praecipue in fodinis prope Belzick oppidum.

DE TERRA SELINVSIA,

Caput XXXII.

Selinusia terra eandem habet naturam quam Chia & Samia, teste Dioscoride & Plinio L.C. praecipue illa quae resplendet, inquit Dioscorides, candida; uel ut Plinius dicit, lactei coloris, friabilis, et celerrima dilui humore. Plinius eadem lacte diluta interpolari docet albaria tectoriorum.

DE TERRA CIMOLIA,

Caput XXXIII.

Cimoliae terrae secundum Dioscoridem duo sunt genera, scilicet alia candida, alia ad purpuram inclinat. Optima uero, quae innatam pinguitudinem habet, quae & tactu frigida sentitur. uis est dilute excutiendi, cohibendi, in frigidandi. Plinius libro tricesimo quinto, capite decimosextimo inter cretae genera enumerat. Fuere olim autem haec terrae notissimae, non tantum medicis, sed etiam ad pannos inficiendos, & ad argentum coquendum, ut dicit Gerodius. Vnde & haec terra dicta est



dicta est argentaria. Celsus cimoliam terram laudat, quæ sit subcærulei coloris. Vide & Serapionem libro Aggreg. capite Thenchi molea. Fuerunt et de his terris etiam uariæ opiniones. Quidam in Hispania nigram inueniri, quidam marmor esse in uiridi luco, quidam fieri ad rotam illam arenariam qua acuntur gladij uolebant; & pro ea posuere, illam nostram materiam quæ reperitur ad tales rotas, seu limum aquaticum. nunc cum rem ipsam ignoramus, nihil uel parum certi etiã de illa dicere possumus. Gallus quidam mihi aliquando demonstrabat pro terra uera cimolia concreticium quiddam quasi lapidosum & pumicosum, wie ein schyrben vom dopff, coloris ferme candidi, tanquam ex spuma maris seu alicuius fluminis conflatum fuisset.

DE TESTIS FURNACEIS,

Caput XXXIII.

Teste fornaceæ, von gepranten pothen oder dopffen die scherben, quid etiam possint in medelis, docet L. C. Dioscorides, scilicet quod crustas ulceribus obducant, eruptionibus & podagricis prosint, strumas discutiant. Easdem uires & habet terra fornacum, quæ retorrída fuluescit, der geprante leymen, furnemlich auß dem backoffen.

DE



Liber 143
DE TERRA MELIA,

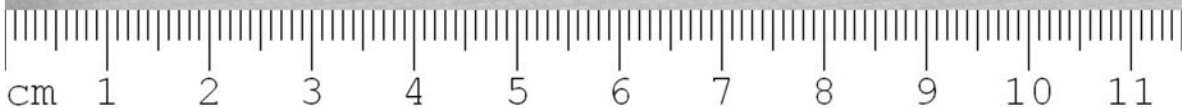
Caput XXXV.

Terra Melia olim ex Melo insula ferebatur, colore similis Eretrie cinerea, aspera tactu, crepitans, derafa pumicis modo. vim habet aluminosam, ut vult Dioscorides L. C. Hodie quia ex Tripoli Libyæ Aphricæ affertur, lapis Tripolis dicitur. Estq; ille lapis quo solent abstergere barbitores pelues. Estq; pallidus in cinereo & flavo. abstergit & specula, & omne quod mundum ita esse debet. In Saxonia crebris locis, præcipue propè Hildesheimiū nascitur lapis, qui respondet viribus, colore, et reliqua natura omnino lapidi illi Tripoli, & Melia terræ. Er rauschet, wan man ihn anrühret, & ueluti Melia. Sic omnis terra eligenda, recens, mollis, non lapidosa, friabilis, quæ facile resolvitur.

DE TERRA AMPELITIDE,

Caput XXXVI.

Terra ampelitis quasi uinaria, seu pharmacitis, nascitur in Seleucia Syriæ, laudabilis in primis, nigra, bitumini simillima, assulosa, carbonem referens æquabili splendore. Soluitur oleo. Vim habet dissipandi & refrigerandi, ut docet Dioscorides L. C. & Plinius libro tricesimo quinto, capite decimosexto. Damnatur contra quæ candida et cinerea, & in liquorem quæ non resolvitur. Ceterum



rum quis eius usus etiam in oeconomia, ulde L. C. Cigneae inter lithanthracas, & etiam in inferiori Germania, ubi bituminis reperiuntur species, inuenitur copiose ampelitis, & dicitur à Germanis schwarz kreide.

DE FVLIGINE PICTORIA,

Caput XXXVII.

DE his quoq; rebus cum Dioscoride alijsq; breuiter agemus. Fuligo qua pictores utuntur, à Germanis, schmitz, rham, schwertze, iam fit uarijs modis, & multis ex rebus. fit apud nos ex tæda, & dicitur kottelrhom, oder kottlofrohm, oder kinrauch. Dioscorides fuliginem prædicat ex uitriarijs officinis, das auß den glashütten wird zusammen gelesen: cuius uis medica est, astringere & erodere. Vide & Plinium libro tricesimo quinto, capite dccimosexto.

DE ATRAMENTO LIBRARIO,

Caput XXXVIII.

Atramentum sutorum quid ueteribus, & quid iam nobis sit, supra egimus. hic uero de atramento librario pauca cum Dioscoride agemus, von der diuen oder black, ut uocāt Saxones. Modos autem quos docet Dioscorides, quomodo fiat artramentum, omnino iam sunt obsoleti. Nos enim iam multo aliter componimus nostrum atramentū ex uitriolo, galla, gummi, etiam alijs modis, ut



dis, ut sciunt scribere, quare mutabilis est & qualitas eius iuxta ingredientia. Si uis, poteris atramentum librarium ita diuidere.

Atramentum librarium, dinten oder black, duplex est, scilicet naturale quasi, & factitium. Naturale quasi, succus ille omnino similis atramento librario. 1 in sepia, in dem blackfisch. de quo consule Dioscoridem lib. 2. Plinium & Nicandrum, aliosq; ut de hac suo tempore agemus. 2 in eruca terrestri alba, qua comesta moriuntur sues, de qua in libro secundo Dioscoridis aliquando agemus.

Factitium iuxta Dioscoridem, 1 ex fuligine, 2 tædis coacta. 2 è fuligine resinarum, & pictoria, cui uis erodendi. Factitium uerò nobis, 1 ex lapide de quo supra egimus in capite de pnigite. 2 ex charta combusta. 3 ex semine alni. 4 ex lacte & cote. 5 ex fuliginibus. 6 ex uitriolo, galla, & gummi.

Plinius libro tricesimo quinto, capite sexto, docet & alios modos, quibus olim atramenta libraria sint composita, nempe ex terris coloris sulphurei, ex carbonibus digestis in sepulchris, ex fuligine. Sed de his satis pergemus.

DE FECE, Caput XXXIX.

FEX à Germanis hesen, oder berme secundum Saxones. Intelligimus autem semper uini fecem, ut Dioscorides etiam libro quinto, capite septuag-

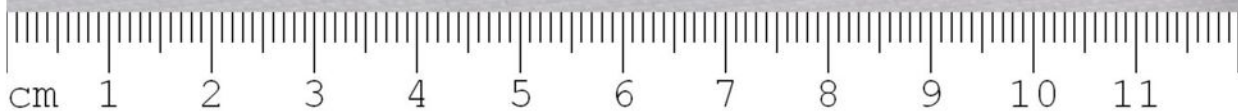


ptuagesimonono docet. Deinde etiam addit fecem
aceti, et quomodo siccata crematur, ut halcyonū,
& etiam alijs modis: quæ illi uis medica, nempe
adurens & abstergens: quid possit cruda, usta, elo-
ta. De fece uini consule Serapionem libro Aggreg.
capite Haarim. De fece autem indurata uini, un-
de fiat tartarum, der Weinsteyn, consule Paulum
de tartaro.

DE CALCE VIVA,

Caput XL:

CAlx uiua, non extincta, asbestos, fit uarijs
modis. In quibusdam locis fit lapidibus uel
calculis litoralibus, coloris cæsi uel cinerei, candi-
diue, cuniculis nempe actis in agris ad littora, uel
simpliciter collectis calculis ad littora, aut etiam e-
ruiis proprijs fodinis: ut fit in patria mea ad Salam,
& alijs locis, auß den kalckbrüchen vnd bergen.
Fit & ad mare ex testis ostrea & marmorum buc-
cinorum: & de corticibus ouorū, ut pro parte do-
cet Dioscorides libro quinto, capite octuagesimo,
& Plinius libro tricesimosexto, capite uicesimo-
tertio & uicesimoquarto: item libro tricesimoter-
tio, capite quinto: lib. decimosextimo, capite octa-
uo, ubi de calce agit. Est autem calx uiua, der vn-
gelescht kalck, duplex, coloris candidi & cerulei,
graw vnd weiß. Vis omnium est adurens, ignea, mor-
dens, crustas inducens. Vrit in summa, discutit, &
extra-



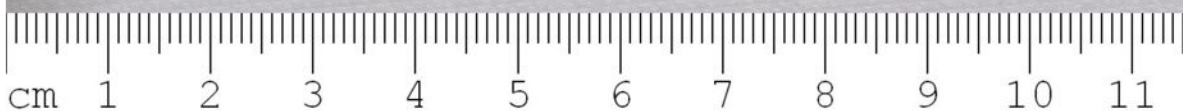
extrahit. Odit naturaliter aquam qua accenditur, amat oleum quo etiam facillimè commiscetur. Vide de calce et Serapionem libro Aggregationum, capite Horach.

DE GYPSO, Caput XLI.

Gypsum à Germanis dicitur sparkalck, oder Gyps à latino, Saxones uocant sparkalck: quia sit forsitan ex lapide speculari, quem uocant spar oder sperglass, propter uitri similitudinem, also daß auß sperglass, wird sperkalck. Est autem gypsum cognata res calci, sed non est ita calidum. Differunt quòd calx restincta humore aliquo acquirit calorem, gypsum uerò non accenditur restinctum. Vis illi est astringere, obstruere, potius strangulat. Consule Dioscoridem libro quinto, capite octuagesimo primo, & Plinium libro tricesimo sexto, capite uicesimo quarto, licet olim uino illo condiebantur. Vfus eius tantum extrinsecus est propter nimiam eius exiccationem & strangulationem. Est uerò duplex gypsum. Vnum est fossile & natium, & è terra effoditur, summa tamen tellure. Estq; res similis ferè nitro, latis nonnunquam uenis. Notum illud Theophrasto, & Plinio, qui Theophrastum imitatus est. & nomen suum apud nos retinet, & dicitur gyps. Reperitur aliquot locis, atq; etiam ad Albim. nam Albis ubi inundaue- rit, secum uehit gypsum & lapidem specularem.

K

Alterum



Alterum gypsum est factitium, & fit seu coquitur (utur enim uerbo Plinij) ex lapide albo, simili alabastriti, cuius lapidis quasi uenae reperiuntur in Saxiis Ienae & ad syluam Hercyniam: item in patria mea ad fodinas, & in Saxonia ad ipsa flumina, ut supra docuimus. & mihi uidetur quod ille lapis sit quasi medulla indurata saxi, steinmark: aut uidetur esse species aphronitri, aut gypsi ueri, aut lapidis calaminaris. Vnde et quidam Saxones et hunc lapidem uocant, vnser lieben frawen eisz, cum sic calaminaris lapis proprie dicitur. Secundo gypsum factitium fit ex lapide illo scissili speculari, qui a Germanis dicitur sperglass, glacies Mariae, vnser lieben frawen eisz, quia repraesentat formam glaciei. & hoc est optimum gypsum, ut testatur Plinius libro tricesimo sexto, capite uicesimo quarto. De lapide uero speculari infra libro tertio plura dicemus, de lapide Arabico et Selinite. Albertus gypsi extremitatem natiui uult esse lapidem specularem. Ceterum de gypso consule Plinium L. iam C. & libro tricesimo quinto, capite duodecimo, et decimo septimo, & Serapionem libro Aggreg. capite Gypsen uel Ilgetin.

DE CINERE SARMENTICIO,

Caput XLII.

Cinīs sarmenticius à Germanis dicitur reben asch oder esch, weinreben asch. Estq; cinis ille



ille non tantum utilis medicis chirurgis, sed & chi-
mistis. Plinius et Dioscorides eius non vulgares e-
numerant vires. Cōtinet uim salis, at leniorem: e-
rodit excrescentias carnis. Virtus autem eius diuer-
sificatur secundum combustæ materiæ differen-
tiam & qualitatem. Vide Serapionem lib. Aggr.
cap. Mamad, Galenum etiam in s. Simplicium.

DE HALCYONIO,

Caput XLIII.

QUæ sint aues dilectæ Tethidi halcyones,
quæ species, quando foetificent, quis mo-
dus paradi nidi, quæ eius forma, uide Plin. lib. 10.
cap. 32. & lib. 2. cap. 49. & lib. 18. cap. 26. & il-
lam lepidissimā fabulam apud Ouid 11. Metamor.
& alios qui de talibus scripsere. Nos quoq; si ui-
tam nobis Deus dabit, libellos edemus de piscibus
& uolucris. & cum halcyones habemus in infe-
riori Germania, imò ad ipsam Havelam flumen, di-
ligentissimè naturam & formā illarum tum expli-
cābimus. Meritò quidē Glaucis Nereidibus, ut no-
ster dicit Virgilius & Theocritus, halcedones uel
halcyones aues pulcherrimæ sunt uoluptati. Ab i-
stis ergo halcyonibus nomē habet halcyonium: seu
ceycū à Ceyce, de quo hic agemus. Est autē hal-
cyonium nihil aliud, q̄ maris spuma cōcreta, & in-
tus res scissilis, stimulans in faucibus & oculis. Un-
de & hodie spuma maris in officinis dicitur. Sed

K 2 non



non est spuma salis illa seu maris, de qua supra egimus, licet cognatio in his quædā sit. spuma enim salis illa est lanugo siue ramentū spumosi maris in petris coagulatum. Hoc uerò halcyonium est spuma maris concreta, scissilis & spongiosa. Dicitur autem halcyonium, quia halcyones aves cōdunt nidos pendentes æquore, ut Poeta dicit, ex isto spongioso & cōcreto quasi lapide, uel iuxta hanc concretam spumam. Dioscor. lib. 5. cap. 53. quinque genera halcyonij recitat, hodie uix unum et alterum habetur, scilicet: Est halcyonium primum spissum acerbi saporis, spongiosa facie, tetri odoris, piscem olens, es fischen get sehr. hoc in littoribus maris & etiam ad Hælam reperitur, ubi sunt halcyones (quæ ab incolis dicuntur, licet improprie, wasser hünlein, & aliquo modo proprie eißvögel, quia glaciosa hieme nidificat & excludit pullos. Illo tamen nomine dicitur & alia avis, nempe quæ ispidā est.) Secundū halcyonij genus est simile pinnulis oculorū, aut spongiæ, fistulosum, leue, odorē refert algæ. Hæc duo prima genera in sinigmatā fœminarum sumuntur. Hinc Ouid. dicit de Med. faciei: Addita de querulo uolucrum medicamina nido,

Ore fugant maculas: halcyonea uocant.

Tertium genus est in forma simile uermiculo, & magis uergit ad purpuram: & illud uocant Milesium. Estq; diureticū. Quartum genus est suauis uelleri-



uelleribus nō dissimile, multisq; hiat inanitatibus,
 leue. Quintum genus existit fungi figura, sine odo-
 re asperum; in Propontide iuxta insulā Besbicon
 nascitur: & patrio nomine, quia falsum & aspe-
 rum est, uocant halosachnē. Estq; aptum dealbādīs
 demibus. & hoc assumitur ad smeigmata & psilo-
 thra. Ceterum quomodo cremari & lauari debēt
 halcyonia, uide Dioscoridem L. C. & Bulkasim.
 Plinius lib. 32. cap. 5. fieri halcyonium dicit ex ni-
 dis halcyonum siue ceycum, aut ē sordibus spu-
 marum crassescens, aut ē limo, uel quadam ma-
 ris lanugine. et facit eius genera quatuor. Primum
 cinereum spissum, odoris asperi: secundum mol-
 le, leuius, odore ferē algæ: tertium candidioris for-
 ma uerniculi: quartum pumicosius, spongiae putri
 simile, penē purpureum quod optimum, Milesium
 uocetur. Ceterum de uiribus illorum eundem con-
 sule L. C. & Serapionem lib. Aggreg. cap. Zebus
 Albach, siue Zebethabahar: Almansorem 3. tract.
 capite Spuma maris. qui omnes has species dicit
 calidas & siccas. Postremò fuerunt & qui hal-
 cyonium non spumam maris esse dicerēt, sed idem
 hoc quod artis, id est, adarce dicitur, & caro ma-
 rina. Verū hi errarunt. nam quid adarce
 propriē, in sequenti capite
 dicemus.

K 3

DE

A Darces, artis, & caro marina secundum nonnullos similiter res est, in maritimis locis nascens, præcipuè in Cappadocia seu Galatia. Estq; concreta tanquam salsilago, humidis & palustribus locis emergens, siccitate, ac arudinibus & herbis agglutinata. Indicum natiuum (sicuti supra docuimus) ueluti in arundinibus Indiae sponte nascitur, uel ut sal Indum in canna. Similis uero adarces res est in colore flori lapidis Asij, & in forma molli halcyonio, & aliquantum cauo proxima, ut possit uideri lacustre quasi halcyonium: & quia ita pendet arundinibus, pericalamitum & calamochium quondam dicebatur. hodie, nisi fallor, ballamarinum uocant. ita uidemus medicos his ridiculis sepe uti, contemptis nobilioribus. nonnumquam etiâ res ita obscuris uocant uocabulis, ut Oedipo ipso foret opus. quoties enim scribunt, Recipe adipe infantis deformis, & lachrymam uitæ Dionysiæ: quis hæc intelligit, nisi Oedipus? infantem deformem quis subito ursam intelligeret: & lachrymam uitæ Dionysiæ, id est, gummi hederae? Ceterum adarces quas habeat uires in medelis, docet Dioscorides libro quinto, capite octuagesimo quarto, Plinius libro tricesimo secundo, capite sexto, qui adarcem nasci ait circa harundines tenues & spuma



Spuma aquæ dulcis, ac marinæ, ubi se miscem, et
habere uim causticam.

DE SPONGIIS,

Caput XLV.

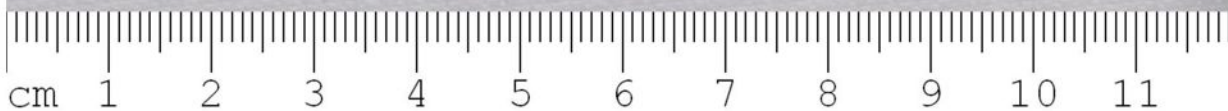
Spongia seu fungus marinus, attrahens et as-
seruans aquam, à Germanis schwam, est zoo-
phyton, neq; animal, neq; frutex: sed tertiam quan-
dam habet naturam, et illi cōmixta est natura ani-
malis et plantæ, hinc Auicenna definiens spōgiam
inquit: Spongia est corpus marinū, laxum, rarum:
quod cui rei adheret, ab illa nō separatur, habetq;
animas: calidum in primo, siccum in secundo gra-
du. Diosc. lib. 5. cap. 85. eius duo genera esse dicit,
scilicet marem et foeminam. Marem existere den-
sis et exiguus fistulis, albis: cuius speciei duriores
dixere olim Tragos: contra foeminā magnis existe-
re foraminibus rotūdis. Quidā addunt et tertiam
speciem, habentē intra se lapides duros, et pluri-
mas cauernas. Istorum lapidum in tali spongia et
Auicenna L. C. mentionē facit, quod scilicet sine
minus calidi quā ipsa spongia. Dicuntur autem
isti lapides à Plinio libro 36. cap. 19. Cystolithos,
quoniā medentur uesticæ, et calculū in uesticis rum-
punt, ut in tertio de gemmis repetemus. Inueniunt
tur et in ipsis spongijs in mari et in foemina nu-
clei (licet rarō) in modum pomi persici, aut amyg-
dalæ enucleatæ, ut mihi aliquando Iudeus medicus

K 4

uetera-

ueterator demonstrabat. Et hi nuclei sunt magni momenti in medelis, præcipue contra puerorū uermes, in uentriculis. Ceterum spōgia quomodo aduratur, quæ illi uis medica, cum fuerit recens, cum fuerit adusta, arida, uetus: item quomodo cura & studio candida fiat: consule Dioscoridem L. C. & alios. Serapio Aggreg. cap. Affegi albach, uel affengara, easdem spongiæ esse species affirmat. Plinius lib. 9. cap. 45. & lib. 31. cap. 11. ubi & mentionem facit urtica marina, spongiarū tria etiam perstringit genera. scilicet, spissum, prædurū & asperum, quod tragos dicatur: & minus spissum et mollius, quod manos uocetur: postremò tenue, densumq; ex quo penicilli, idq; Achilleum appelletur. Nasci autem omnes spongas docet in petris, ac ali conchis, pisciculis, limo: præterea illis inesse intellectum: quia cum sentiunt auulsores contractæ, multo difficilius abstrahuntur. & hoc idem faciunt fluctu pulsante. audire enim illas sonum, & contrahi ad illum. Reliqua quibus argumentis idem Plinius L. C. probet uesci ac ali spongas conchis, item quomodo auulsione emittant sanguineū succum, & ex radice renascantur, item quæ aplysiæ, quæ malæ, quæ bonæ, ipse uidere poteris.

Spongia duplex est, marina scilicet, & nostra. Marina, Schwem wie sie die krämer feyl haben: 1. Mas, 2. foemina, continent nucleos. 3. species quæ continet



continet lapides . Nostra quæ marinæ partim simili
lis est, & nutritur humore pratorum, à Germanis
ein posist, ualde accedit ad naturam marinæ spon-
giæ, ut testatur ipsa experientia . huius iterum ua-
ria species, si quantitas & ipsarum interior lan-
guo consideratur .

Hactenus de rebus metallicis egimus, id est, de
ipsis metallis seu mineralibus, tum maioribus quæ
originē habent ex argento uiuo & sulphure: tum
etiam de mineralibus medijs seu remotis, quæ chi-
mistæ uocant spiritus: quia in spiritum & aërem
igne soluntur . Nunc addemus tertium librum
(Deo fauente) de gemmis & lapidibus,
alijsq; rebus in medelis
preciosis.

FINIS.

K ,

CHRI-



CHRISTOPHO-
RI ENCELII SALVELDEN
sis de Lapidibus, & gemmis, alijsq;
rebus preciosis in medelis, Li-
ber Tertius,
DE FLVORIBVS,
Caput I.



FLVORES, à Germanis
flüsse, lapides ex fodinis si-
miles sunt gemmis ipsis, sed
minus duri. metallici uocāt
fluores: siquidē ignis calo-
re, ut glacies sole, liquecūt
& fluunt. sumq; flores
quasi cōtrarij metallis istis medijs seu remotis, quæ
in spiritus & aerem soluantur. Theophrastus i-
psos si nouisset, *ἐν οὐρῶν* uocasset, quod fluxu in
terra fierent. sed credo ignotos fuisse omnino uete-
ribus. Verū ut fluorum species agnoscas melius,
propter studiosos more consueto subiiciemus.

Rudimenta gemmarū, & similes gemmis sunt
fluores, die flüsse, notī in fodinis, suntq;:

1. Rubri coloris. uidentur primo aspectu argen-
tum quasi rude rubrum: quanquam & hoc inter-
dum translucidum apparet. Videntur etiam esse
carbunculi: sed perspicui languidius resurgent. qui
uero



uerò non translucent, uel eo ipso distinguuntur à carbunculis. Omnis autem generis fluores quamprimum ignem senserint, diffiunt. carbunculi uerò igne non liquefunt.

2. Purpurei coloris dilutioris. Videntur esse amethysti uiridiores, quales in Bohemia reperiuntur multis locis, & certè non multū dissimiles eis sunt: quare uulgus his illuditur, deinde amethystos non nouit. Nequam annulis inserunt, & uendunt pro amethystis.

3. Candidi coloris. Videntur esse crystalli.

4. Lutei coloris. Videntur quasi topazij esse.

5. Cineracei coloris.

6. Subnigri coloris. Sunt & fluores aliorum colorum, si quis diligentius inquireret.

Est autem fluorū usus, dum metalla excoquūt, illos adhibent, & iniiciunt. reddunt enim materiā in igne fluidiorem, perinde ac lapidis genus quod ē pyrite conficitur. Ex talibus fluoribus credo fierent optimi colores, si quis tentaret.

DE SAXIS,

Caput I I.

EX fodinis eruantur quædam species saxorum, quas nec te latere uolui, optime lector.

Saxum aliud ex fodinis est:

1. Fissile, der schyffer, coloris quasi cærulei: quod aliquando nigrius, aliquando albidius esse solet. Estq;

158 De lapidib. & gemmis

let. Estq; quasi species pyritidis, & lithanthracarum, ut in prioribus libris docuimus.

2. Saxum quod Germani uocant Quartzum. idq; interdum est candidissimum: & huic scintillae auri adherent, ut de auro docuimus. interdum subluteum, interdum etiam subcaesium.

3. Saxum, quod spathum, Spath Germani uocant, quod est politius & densius ceteris.

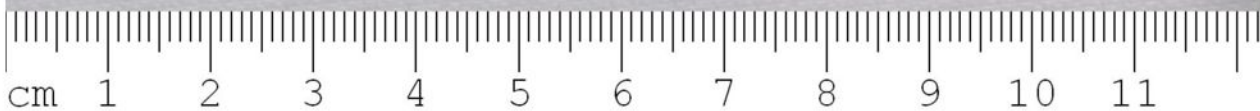
4. Saxum cornutum, siue filex, à Germanis hornsteyn, quia habet colore cornu, uel refert quiddam cornei. longè est durissimū. & partes eius interdū sunt cōtinuatae, ut unam ab altera uisus discernere nequeat: interdū conspicuae aliqua intersectione.

5. Arenosum, quod ex arena quodammodo concreuerit. Germani uocant sandisteyn. Hinc cum ingentis est magnitudinis, fiunt molares, gemmae preciosae notae molitoribus, quibus minimè carere possumus. Cuius species iterum sunt uariae, nempe coloris candidi, pallidi, caerulei, ruffi ad Rhenum, flauī, subnigri.

DE CORALLIO,

Caput III.

Sequuntur nunc gemmae. Bassad, besed, bassath Arabice, Latinis corallium dicitur, & à nonnullis *λιθόδινδρο*. Metrodorus uocat *ροφρίαν* à fabulosa forsitan eius origine de capite Gorgonis. Plinius libro 32. capite 2. coralliū dici ait, quod occupetur



occupetur aut euellatur retibus, aut acri ferramento præcidatur. Hinc & dicitur à nonnullis cerialium, ciralium, curalium. Bñ autem corallium nihil aliud quàm frutex marinus, qui alto extractus induratur, atq; emergit, & protinus concre-
scit obfuso ære. De origine coralliorum Ouidius 4 Metamorphoseon pulcherrimam adfert fabulam, nempe hanc: Cum Perseus caput abscisum Medusæ in arenam substratis folijs & uirgis ad litus poneret, uirgæ induruerunt tactu capitis. Quod fieri cum nymphæ pelagi spectarent, & plurib. in uirgis contingere uiderent, sparserunt illas uirgas hinc inde per mare, quæ semina quasi mansere coralliorum. Vnde Poeta idem L. C. scitè inquit:

Nunc quoq; coralijs eadem natura remansit,
Duritiem tacto capiant ut ab ære: quodq;
Vimen in æquore erat, fiat super æquora saxum.

Item libro 15, sic inquit:

Sic & corallium quo primùm contigit auras
Tempore, durefcit: mollis fuit herba sub undis.

Sic lapis lyncurinus ex urina lyncis ære congelatur in saxum: ueluti illa planta marina congelatur ære in gemmam corallium: & ueluti (teste Plinio & Solino) uniones molles in aquis exempti, protinus ære durefcunt. Contrarium fieri in alnis & silice dicit Pontanus in Meteoris, capite 44 de amaris fontibus, cum inquit:

Videas

160 De lapidib. & gemmis

—Videas lapidescere Sarni

Ceruleo sub fonte alnum, filicisq; maniplos,
Et palea intortos lenio cum uimine culmos.

Nam sicuti planta coralliorum aere congelata fit lapis: ita alnus & filix herba, in aqua fontis Sarni fiunt lapides. Idem Seneca fieri testatur in alijs Italiae locis, ut si uirga uel frons demergatur, lapis post paucos dies extrahatur, propterea quod forsitan circumfundatur limo, qui corpori paulatim assimilatur. Sic Ouid. 15 Metamorph. flumē Ciconum carnea uiscera potu docet saxea reddere. Sic apud nos in fluminibus quercus nigrae fiunt, & quasi lapidescunt. Qualis autem sit herba uel planta, uel quales uirga, unde ita indurentur corallia, parum constat. Plinius libro 32. cap. 2. coloris uiridis esse plantam dicit, cui sint baccae candidae sub aqua, ac molles: quae exemptae confestim durentur, & rubeant quasi corna satiuia. Sunt autē coralliorū tres species iam notae, scilicet: album & weiß corallen, ignotum omnino Dioscoridi: deinde rubrum, roth corallen, lithodendron: tertium est nigrum anti-pallas, schwarz corallen. & id cum est nigerrimi coloris, quoniam estrarum, in magno nunc est precio. Contra morbum phrenesin, praesentissimū est remedium. In Ligustico mari primum dicitur inuentum. Dioscorides libro 5. cap. 86. celebrat rubrum & nigrum, Et rubri patriam Syracusas docet,



et. item quod'nam sit optimum, quodue malum
corallium, quæ illi & uirtutes medicæ. Plinius lo-
co citato corallia apud indos in maximo docet esse
precio inter alia, quia illorum aruspices uatesq;
baccas corallij gerant quasi religiosum gestamen
amoliendis periculis. & quod Galli illis olim gla-
dios, scuta & galeas adornarunt: & quod surculi
adalligati infantiulis, tutelam habere credebantur.
quæ consuetudinē nostræ matronæ adhuc retinent.
nā pueris appendit corallia cōtra nescio quos mor-
bos. Imò olim corallia matronarum & puellarum
ingenuarum commune gestamen erant, ad conci-
liandam gratiam. nam hanc illi inesse uim prædi-
cant. Steindalia in metropoli ueteris Marchiæ, no-
biles matronæ adhuc corallijs sese adornant, in-
terferto argento, certo artificio ad id composito.
Veteres quoq; magi qui singulis planetis suo more
rebus quæ his dicatæ erant sacrificarunt, Soli sty-
racem & mastichem, Veneri corallia obtulerunt,
tanquam deæ gratiæ, rem quæ conciliaret gratiam
puellis. At nunc aurea sunt secula. contemptis co-
rallijs, nostræ puellæ auro se gratas faciunt, & si-
bi conciliant formam. Solinus capite 8 de corallijs
citatur Metrodorum & Zoroastrem, & nescio quas
fabulosas enumerat uires corallij contra fulmen et
typhones. Si uis, uide Serapionem libro Aggreg.
cap. bassath. is fruticis corallij radicem uocat Ni-
gem &



162 De lapidib. & gemmis

gem & Mergem, e contra ramos ipsos dicit bassath: Auienna etiam corallia tractat. & hi tribuunt coralijs uim contra epilepsiam, sanguinem, mala somnia & med. camenta. Vtut tamen fabulosa hæc uidentur, testatur experientia, corallia rubea albescere, quoties à homine gestantur iam uicino mortu, aut laborante morbo periculoso, nedum quod corallia, præcipue rubra adusta, maximam uim (quod expertus loquor) habent in frangendo calculo uesicæ. Cæterum de reliquis illorum uiribus consule L. C. Sed nec hoc te latere uolui, Plinius libr. 36. capite 19. corallium pyriten dici ait, quia illi plurimum sit ignis. Sed non est pyrites, id est marchasita: nec eius species, de qua supra egimus libro 1. Pyrites sic Plinio genus est, nō species. estq; illi pyrites omnis lapis quo ignis excutitur. Postremo fuerunt & qui dicrent contra sententiam horum omnium auctorum quos citauimus, corallium substantiæ esse terreæ, & reperiri in locis marinis, & montibus, maxime cauernosis locis, & in mari existentibus. Fieri aut ex glutinosa et humida uiscositate terræ, adhærente lapidib. quæ condensata sit, tū propria, tū maris caliditate et siccitate, et transmutata in substantiā lapideā: ita, ut quod maiorem habeat siccitatem, fiat rubeum: & quod maiorem aquositatem, fiat candidum, seu album frigidius rubro, & sic fieri à natura in modum ramorum arborum.



borum. His quid respondeam, in promptu iam non habeo. Turpe est à sententia doctissimorum uiro-
rum, quos iam citavi, recedere. Deinde corallium
ex frutice fieri, indicat ipsa forma, representas fru-
ticem ramis. sicuti ego corallium ingentis magnitudi-
nis aliquando uidi apud quendam episcopum.

Econtra ego ad Albim prope ostium Tangræ, in lo-
co quem infra describemus, inueni uerum album
corallium. Quod procul dubio tali modo ex uisco-
sitate terræ factum erat, induratum calore proprio,
et aqua. Inueni et illo in loco ipsos silices ramis
insignes. quid si natura gemmā tam nobilem utro-
que modo, ex frutice indurato aere, et ex uiscosi-
tate terræ facere uoluisset, ne deficeret plurimo u-
su? Sicuti sepe uidemus res uarijs modis fieri, ut e-
go obseruavi lumbricos illos aquaticos die neimau-
gen, item anguillas et murenas gigni uiscositate
terræ: deinde mutua attritione ex saluario lento-
re quem faciunt: tertio, ex ouo, more reliquorum
piscium. Quamprimum uero exclusi, suscipiun-
tur in branchias, et illis fouentur (ut Nicander di-
cit de sepia et lepore marino) à pisce ploceno, ut
ita dicam, von den plotzen. et ab his piscibus, qui
à rubore oculorum dicuntur rotaugen. Item à mu-
rilegulis piscibus, von den deueln, qui uorant aqua-
ticos mures. Item à gusteris et uckelaugis istius no-
minis piscibus. sicuti mihi piscatores ad ostiū Tan-

L gra sepe



164 De lapidib. & gemmis

græ sepe ostenderunt, ita & lupuli aquatici iam
editi ex ovo ab his piscibus in branchijs fouentur,
propterea lupi aquatici etiam tales nō comedunt,
nec lædunt, ne nutrici malam referant gratiam. an-
guille tamen ingrata sobolem talium piscium ue-
ram plurimum comedunt, imò nutricem ipsam, ut
cuculus garrucam. Sed redeamus ad corallia.

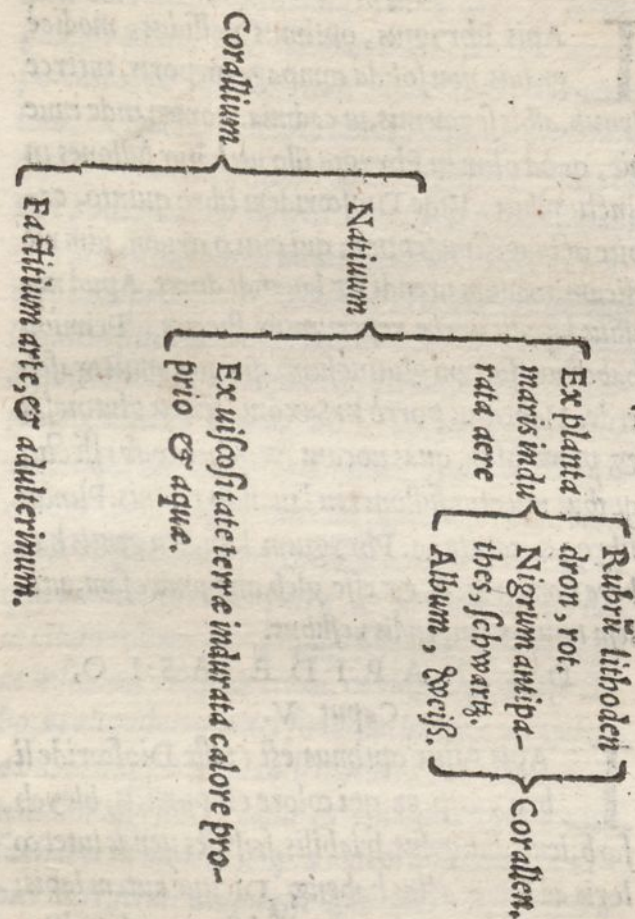
Ars quoq; imitando naturam, corallia facit. Facti-
tia enim corallia inueniuntur, quæ optimè mentiun-
tur natua. Consule chimistas nonnullos,
qui illa probè componere
sciunt.

S C H E-

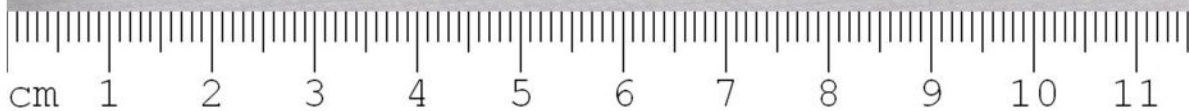
Ex Ethim artib. & adulterium.



S C H E M A



L a DE



166 Delapidib. & gemmis
DE LAPIDE PHRYGIO,
Caput IIII.

Lapis Phrygius, optimus pallidus, modicè
grauis, non solida compage corporis, interce-
dentib. albis segmenis, ut cadmia. nomen inde inue-
nit, quòd olim in Phrygia illo utebātur fullones in
tinctionibus. Vide Dioscoridem libro quinto, ca-
pite octuagesimosextimo, qui eius patriam, uim me-
dicam, modum urendi & lauandi docet. Apud nos
istius lapidis uariae reperiuntur species. Primum
habemus succum glutinosum, quē uocamus wasch-
erde. Habemus porrò in Saxonia terras glutinosas
& pumicosas, quas uocant Wascherde ab effectu,
quibus utuntur fullones in lauandis pannis. Plinius
libro 36. capite 19. Phrygium lapidem gentis ha-
bere nomen dicit, & esse glebam pumicosam, uti-
lem tantum tingendis uestibus.

DE LAPIDE ASIO,
Caput V.

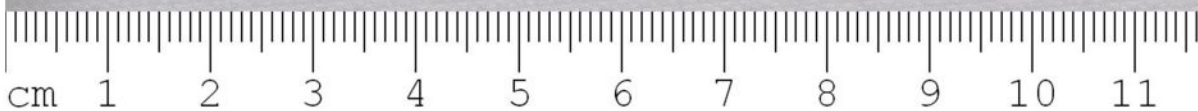
Lapis Asius optimus est (teste Dioscoride li-
bro 5. cap. 88. qui colore est pumicis, bleych-
farb, leuis, fungosus, friabilis, scissiles uenas lutei co-
loris ad imum aëtas habens. Dicitur autem lapis,
tantum propter colorem & substantiam lapidis.
nam duritia sua non est lapis, ideo quia leuis est &
fungosus. Vocatur uerò lapis Asius, quòd in Asso
monte Troadis nascitur, & non tantum in Asia.

Vis



Vis eius astrictoria est, & modicè erodendi, & leuiter corrodendi superfluā carnem. hinc & sarcophagus dicitur. & est unus lapis, sarcophagus à potentia, & Asius à natali. licet Plinius in eodem loco, ex quadam incuria libr. 36. cap. 17. diuersum ponit. Nam dicit Asium lapidem gustu salsum, lenire podagras: & in istis lapidicinis sanari omnia crurum uitia, cum in metallis omnib. crura uitentur. cum prius in Asso monte Troadis sarcophagū lapidem fissili uena scindi doceat, & in eo corpora defunctorū condita absumi 40 diebus, exceptis dentibus. Cuius & meminit lib. 2. cap. 98. Qualis uerò sit lapis ille, uulgò ignoratur. Habemus tamen eum in Germaniā, & in eius superficie, circa eum et sub eo flos nascitur, & salsa lanugo specie nitri, quæ dicitur flos Asiæ petreæ. & ut Dioscorides loco citato testatur, est salsugo subflaua, summo lapidi insidens, compage tenui, in aliquibus colore albo, in aliquibus pumici simili, ad luteum uergente, a mota linguae aliquantū mordens: uiribus lapide ualidior. qui flos siccatur & lauatur, & uarios usus habet in medelis. Suprà autem docuimus in capite nitri, fermè unum esse aphronitrum, id est spumam nitri, florem petreæ, & florem Asiæ petreæ. et differre paululum substantia. nam flos iste Asiæ petreæ resoluitur igni, ideo non uritur: spuma autem nitri nostri non resoluitur. Ienæ pulcherrima species

L : cies



168 De lapidib. & gemmis

cies aphronitri reperitur, quæ respōdet plurimum
 Asiæ petræ descriptæ à Dioscoride. estq; flos Asiæ
 petræ quasi species aphronitri. Huic flori Asiæ pe-
 træ colore similis est adarces, de qua supra. Cete-
 rum hunc florem petræ Asiæ Plinius L. C. & pumi-
 ci ruffo similem dicit. is nos latet. Consule Serapio-
 nem lib. Agg. cap. Hager Asios, ubi florem eius su-
 cam uocat, & diuersas eius species ponit. Nam qui-
 dam flos eius est albus, qui apud nos plurimū repe-
 ritur circa Ienam: quidam ruffus seu rubeus, qui
 est Plinij ille: quidam pumici similis, declinans ad
 croci colorem, qui est Dioscoridis ille flos petræ
 Asiæ. Volunt illum florem Asiæ petræ nasci ex ro-
 re maris, imbre superueniente.

D E H A E M A T I T E,

Caput VI.

HAematites, sedeneg Arabicè, à Germanis
 blütsceyn, propter colorem sanguineū quo
 tingit, & etiam spectatur, præcipuè qui fossilis est
 in fodinis, & propter effectum etiam quem habet
 in sistendo sanguine, in omni fluxu sanguineo. Pli-
 nius uarias eius species facit. Est enim hematites
 diuersus secundum regionum natales, in Libya,
 Aegypto, Hispania, et apud nos in Cheruscis, Nort-
 hufiæ, quæ patria est Laurentij Hameri uiri cla-
 rissimi: item Hattesgerodæ, in Saxonia Goselariæ:
 in Sudetis montibus, Annebergo & Geuro: ad Sa-
 lan



lam, Salueldia, Salburga, Iena. Est & diuersus hæmatites, si mollitiem & duritiem eius consideras. Sint ergo hæ eius species mihi notæ.

HÆMATITES.

1. Fossilis, qui celebratur à Dioscoride libro 5. cap. 90. cuius patria Aegyptus est. niger, colore saturato, durus, friabilis, suo ingenio æqualis, nulla sorde admixta, nulloq; Zonarum discursu. Hæc prima species inter fossiles hæmatites nostros reperitur, sed rarissimè uix unum & alterum uidi, uulgo aliàs omnino ignotus.
2. Niger reperitur Goselaria, reddēs succum croceum: durissimus, incognitus etiam officinis. Reperitur & is, licet rarò, ad Hercyniā syluam in Cheruscis. Estq; procul dubio gemma seu lapis Alberti Medus niger, qui tritus reddit croceum succum. Cuius altera species uiridis. Dicitur autem Medus, quia à Medorum regione adfertur, & reperitur ad Phasin.
3. Fossilis in Hassia, multis in locis reperitur, qui purpureus fissilis, seu scissilis.
4. Fossilis pulcherrimus nascitur in Geuro et Annebergo, Salueldia. Hunc laudant aurifabri, quòd sit ad cotem durissimus, ad gemmas poliendas. niger est, & quasi turbinatus.
5. Fossilis reperitur in iisdem locis, niger, tres ad cotem reddens colores, Trichrus qui possit dici:

L 4 sicuti



170 De lapidib. & gemmis

sicuti Plinius libro 37. cap. 10. trichrum ex Aphrica describit nigrum, qui tres succos reddit: à radice nigrum, medio sanguineū, à summo candidū. et hic quoq; noster ille trichrus turbinatus est, & durus. 6. Reperitur in Cheruscis, Northusiæ, Hatzgerodæ, quibusdam in montibus, qui omnino formam cerebri detecti præbet, longè pulcherrimus. Cuius formam satis mirari nequeo. & eius uirtutem mirabilem in sistendo sanguinē ex narib. expertus sum.

Plinius lib. 36. cap. 20. hæmatiten & schiston cognationē habere docet. & hæmatitē discernere uenas rubentes, & quòd sit natura friabilis. Præterea hæmatitē et anthracitin uocari ait. quo nomine anthraces Græci multas res dixere, ut suprā docuimus. Facit autem eius 5. genera secundum Sotacum, præter magnetem.

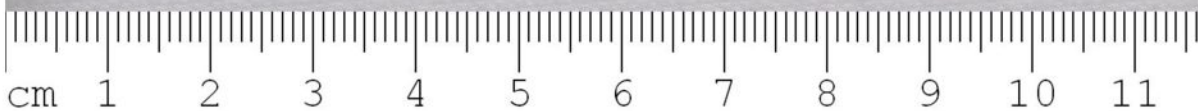
H A E M A T I T E S P L I N I I.

1. Aethiopicus, utilissimus oculis, ex ijs quos uocant panchrestas. hunc idem Plin. lib. eod. cap. 16. hæmatitē magnem uocat. & reperiri eum dicit in Aethiopia, ubi sit magnes ipse Aethiopicus. est uerò iuxta eundē hic sanguinei coloris. si teratur, sanguineū & crocēū reddit succum, sed tamen ferrum non attrahit ut magnes. & profecto est magna cognatio magnetis & hæmatitis. Ex magnete uehementer calore ambusto fiunt hæmatites. 2. Androdamanta, uel atrodamāta, duritia ac pōdere in signis.



signis. unde et nomen inuenit, coloris nigri, præcipue in Africa inuenitur, trahens ad se ferrum, reddens succum sanguineum. Huic respondet plurimum noster hamatites, qui reperitur in Geuro durissimus ad cotem, qui est trichrus. 3. Arabicus, durus, uix reddens succum ad cotem aquariam, aliquando croco similem. huic noster respondet qui reperitur Gosclarie, et ad Hercyniam siluam. 4. Elatites, cum crudus est. coctus autem dicitur miles. utilis ambustis, ad omnia utilior rubrica. 5. Schistos, cuius altera species nascitur in Africa, s. nigrum schiston. quod attritum aquarijs cotib. reddit ab ea partem qua fuerit radix, nigrum colorem, ab altera croci. Ceterum quæ sint uires et auxilia his speciebus. consule Plin. et Dioscor. L. C. ubi et inuenies modum adurendi et adulterandi hamatidis. deinde ubi plurimum reperitur, nempe in rubrica sinopica: et quod fiat plurimum ex magnete combusto uehementer, seu igni artificiali, seu calore terræ. Hinc possibile est ubi sit magnes, et ibi reperiri hamatitem: et e contra. sic uti fieret in nostris fodinis ferrarijs, ubi magnes reperitur. Olim cum mihi licuerit esse in patria, inquiram et magnetem et hamatitem in fodinis illis ferrarijs antiquissimis. Docet Dioscorid. etiam L. C. in Aegypto et hamatitem sponte natura in metallicis enasci. id fieri in nostris fodinis in Sudetis montibus crebro uidemus. Ceterum de hamatite uide Se

L 5 raptionem



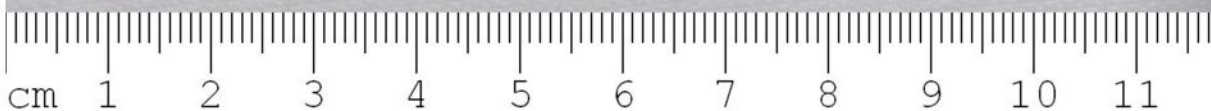
172 De lapidibus & gemmis
pionem lib. Ag gr. cap. Sedeneg. Et hæmatiten ue-
teres Marti dicarunt.

DE SCHISTO.

Caput VII.

HOc loco schistum gemma est & lapis, spe-
cies hæmatitis, et multum cognata cum hæ-
matite, ut patet ex præcedenti capite: ubi schiston
Plinius ex Sotaco enumerat inter hæmatites. Dif-
fert autem ab hæmatite, quia schistos est pallidior,
& crocei coloris, & friabilis, suapte natura fissi-
lis, concremento, & alterno cohæretium uenarum
discursu, pectinum modo, ammoniaco sali similis.
Cuius est altera species, quam Plinius in præceden-
ti capite perstringit, ut docuimus. At hæmatites ue-
nis rubentibus friabilis est, & sanguineus. Viribus
etiam quodammodo conueniunt, licet schistus infir-
mior sit hæmatite. Nos quoad ego scio, uero schisto
caremus: species tamen habemus. Dioscorides lib.
5. cap. 91. patriam eius esse dicit Iberiam Hispaniæ:
& Plinius, alterius speciei Aphricam: Euax in La-
pidario suo, schistum lapidem dicit esse coloris fu-
sci & subruffi, habentem oblongas pinnulas, non
erectas, ut alumen scissum: cuius uis sit, fortiter a-
stringere. Talis reperitur Salueldiæ lapis in fodinis
ferrarijs: sed modicè astringit. Caterum quomodo
schistum lapis cum auro ad lichenas crematur, ui-
de Plinium lib. 33. cap. 4.

DE

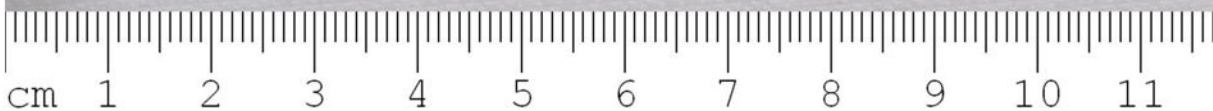


DE MAGNETE,

Caput VIII.

Magnes ab inuentore dicitur, teste Plinio lib. 36. cap. 16. Præterea lapis Hercules, Heracleus. hinc prouerbium Ἡρακλεῖα θοῶς. Dicitur autē Heraclius à ciuitate Heraclia Lydiæ: uel ut alij uolūt, Magnesiæ, ubi laudatissimus magnes gignitur. Vnde quidam habere & nomen uolunt. Hinc Lucretius inquit:

Quem magneta uocant patrio de nomine Graij,
Magnetum quia sit patrijs in montibus ortus.
Porro magnes uocatur lapis sideritis, quia ferrum attrahat: nam Græcis σιδερίτης, ferrum significat. licet sideritis aliàs & scoria ferri est, & singularis gemma apud Plinium lib. 37. cap. 10. & 4. Germanis à latino uocatur magnet, & à Saxonibus ein segelstein, lapis nauticus: quia eius usus est per magnus in nauigationibus, ut sciunt nautæ: dum eius natura sit, semper uersus septentrionē sese uertere. Est autē lapis, teste Dioscoride lib. 5. cap. 93. colore uergente ad ceruleum (optimus semper est ceruleus) densus, non admodum grauis, attrahens ex naturali quadam dynami ferrū, ut gemma sagda attrahit lignum: uel ut gagates, & succinum stipulas & fila. Imò ferrum, quo nihil duritia pugnatius cedit magr eti, & patitur à magnete: & quod maius est, ferrū tactum à magnete. deinde alterum
ferrum

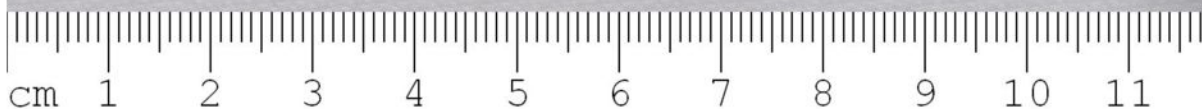


174 Delapidib. & gemmis

ferrum trahit: & ferrum quasi domitrix omnium rerum consistit, tenetur, & haeret amplexu magnetis. E contra quod saepe miror, magneti maxime est contrarium allium & caepe, ut si illorum succo magnes illinatur, minime attrahit ferrum: recipit autem vires, intinctus sanguine hircino. Reperitur gemma magnes & in ferri uenis: in fodinis etiam nostris, ut in Bohemiae finibus ad Schwartzbergū: & procul dubio Salueldiae, in antiquis fodinis ferri. Goselariae in fodina antiqua semiobruta, in propria etiam uena apparet magnes. Sic in Hispania (ut fertur) & alijs locis. Docuimus autem in praecedentibus, magneti magnam esse cognationem cum hematite. nam hematites Plinio magnes dicitur, qui est species hematitis Aethiopici. & magnes combustus siue calore terrae, siue igni artificiali, fit hematites, & uenditur pro illo. Plinius L. C. quinque genera secundum Sotacum magnetis facit, & eum à Magnete armentario inuentore nomen habere dicit, scilicet;

M A G N E S magneth. 1. Aethiopicus. Huius summa laus est, & reperitur in Aethiopia, Zinuri, in regione arenosa, unā cum hematite magnete coloris sanguinei. de quo supra. Hic magnes Aethiopicus non tantum ferrum attrahit, sed & magnetē alterius cuiuscunq; generis. Hinc illud Silij: Venere Aethiopes, gens haud incognita Nilo,

Qui



Qui magneta secant: solis honor ille metalli,
Incoctum chalybē uicino ducere saxo.

2. Magnesiacus ē Macedonia, si est ruffus & niger.

3. In Echio Boeotiae, qui plus ruffus est q̄ niger.

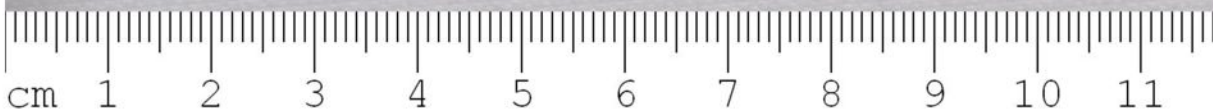
4. Circa Alexandriam, & circa Troadem, niger, & sexus foeminini, & nullius usus.

5. In Magnesia Asiae candidus, nullius momenti, nec ferrum attrahens.

Differentia horū est, an mas sit, an foemina: deinde etiam in colore differūt. Sed de ferri & magnetis concordia eundem consule Plinium lib. 34. cap.

24. Vbi & magnetem in Cantabria nasci scribit, sparsa bullatione, qui inficiat & ferri aciem, ut reliqui magnetes. Porro idē Plinius in eadē Aethiopia ubi & sit magnes, docet inueniri lapidē nomine Themamedē, qui ferrū omne abigat, respuatq̄, contrariae naturae cum magnete. Item lib. 36. cap.

26. idem testatur alteram naturam magnetis esse, attrahere in se liquorē uitri. Veluti autem magnes naturali potentia & dynami attrahit ferrum, & liquorem uitri, & concordat cum illis: ita discor- dat ab alijs & cepis, & disidet cum adamante: in tantum etiam, ut iuxta positus, ferrum non attrahat, & minimē apprehendat. Consule & Scapionem lib. Aggreg. cap. Hager Abnāies, siue Almagritos, qui mineram huius in maritimis esse docet prope



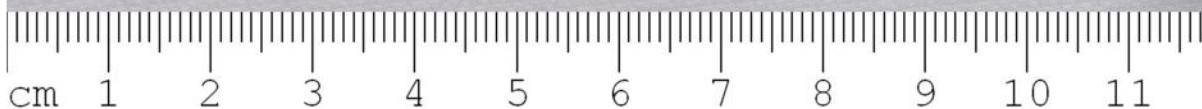
176 De lapidibus & gemmis

cet prope Indiam, & reddit rationem quare ibi omnes naues cōpactæ sint non ferreis, sed ligneis clauis propter frequentem magnetem. Magi ferunt quod quia concordia adeo fortē habeat cum ferro magnes, eum et potentia habere ad amorē cōciliandum, & conseruandā concordia inter homines. Ceterum quæ aliàs uis sit in medelismagneti, consule Dioscoridē, & Pliniū & alios locis citatis. Euax et speciē magnetis esse dicit, quæ attrahat carnem, præcipuē hominis. Sed hoc forsità mutuatus est ex Aristotele. Albertus & nigrū magnetē reperiri inquit in Francia nostra Oriē tali, in specie ac si esset ferrū æruginosum, cōbustum cum pice. quererent hūc Franci. procul dubio is quoq; in patria mea erit quæ adiacet Franciæ, si quis inuestigaret. Porro idem Albertus dicit suo tempore esse magnetem inuentum, qui ab uno angulo ferrum traheret, ab altero fugaret, (cuius Aristoteles ni fallor meminit.) Si hoc uerum est, facile constat quod Plinius scribit de lapide Themamede. Tertio Albertus addit et Imperatori Friderico magnetem fuisse, qui non ferrum traxit, sed qui à ferro ipso traheretur. Hæc sunt mirabilia Dei, & arcana naturæ.

DE LAPIDE SAGDA,

Caput IX.

Sagda uel Sagdo coloris prasij, gemma est secundum Albertum & Euacem, & Solinum
capite



capite 40. & Plinium lib. 37. cap. 10. Est autē eius
 gemma sagdæ natura, quod ut gagates attrahit pa-
 leas & fila, & ut magnes ferrum: ita hæc lignum,
 imò ita fortiter adhæret ligno, et cuelli non potest,
 nisi abscindatur. Reperitur ad naues tabulis forti-
 ter adfixa. Inde colligi potest, patriam eius esse i-
 psam mare. Apud nautam speciem eius uidi, at de-
 bilis omnino uirtutis. nam uix sarmenta quàm mi-
 nima attrahebat, coloris non uerè prasi, Er war
 bleychgrün, magnitudine fabæ. Solinus L. C. ait,
 apud Chaldaeos sagdam gemmam reperiri uulgò.
 Plinius in Samo Thracia speciem eius gemmæ esse
 dicit, nigram ligno similem, sine pondere.

DE ADAMANTE.

Caput X.

Adamas, Arabicè hagar subedhig, à Ger-
 manis ein demuth, demanth, & à latino,
 adamantstein. Plinius lib. 47. cap. 4. hunc extra
 aurum, & ipso in auro nasci dicit, contra opinio-
 nem ueterum, quibus uisum illum tantum in metal-
 lis Aethiopum cum auro nasci. sed ut rem melius
 intelligas, obserua schema quod partim ex Plinio,
 partim ex alijs de adamante collegimus.

Adamas demanth, demuth. nascitur & extra
 aurum, & in auro nobilissimo.

Extra aurum, & sic est duplex:

- a. Indicus non nascens in auro, cognatus colore
 crystal-



178 De lapidib. & gemmis

crystallo translucido, & laterum sexangulo, tenore turbinatus in mucronem, aut duabus contrarijs partibus iunctis, magnitudine nuclei auellane. Huius profectò rudimenta inueni ad Albim, non procul ab ostio Tangrae. hunc Serapio dicit colore appproximare ad sal ammoniacum.

2. Arabicus etiam extra aurum nascens, praecedenti minor.

In auro nobilissimo.

1. Milij grani magnitudine, quem uocant cenchron.

2. Macedonicus in Philippico auro par seminis cucumi.

3. Cyprius in Cypro inuentus, uergens ad colorem aereum, efficacissimus in medelis.

4. Sideritis ferrei splendoris, pondere reliquos antecellens: sed natura his dissimilis. hic frangitur ictibus, & ab alio adamante perforari potest. Hi duo postremi sunt degeneres, & nominis tantum habent auctoritatem.

Optimi uerò adamantes incudibus deprehenduntur. nam respuunt ictum, ut ferrum utrinq; dissuldet, incudesq; ipsi dissiliant: quippe quia adamas duritia est inenarrabilis, contēptor et uictor ignis, nunquam igne calescens, unde ab illa indomita etiam ui nomē habet, à græco *ἀαμάς*, id est domo.

Sic illa herba apud Plinium lib. 24. cap. 17. quæ teri nequeat,



nequeat, adamantis dicitur. Rumpitur tamen hic lapis carne, uel potius sanguine calido recenti hircino: præcipue cum hircus prius uinum bibit, uel comedit petroselinū, & montanū siseleos. Propterea adamantes expetuntur (ut adhuc fieri uidemus) à sculptoribus, ad reliquas materias & gēmas exsculpendas & formādas, & tum solo ferro debent includi: reliquas enim res metallicas nō patiuntur, imò à plumbo, quod sæpe miror, ipsi soluantur. Supra etiā docuimus lapidē adamantem dissidere in tantū cum magnete, ut iuxta positus, ferrū non patiatur abstrahi. aut si admotus magnes ferrū adprehenderit, ferrū rapiat atq; auferat. In summa, adamas ligat magnetem, & uiribus priuat. ō Deus admirabilis in operibus suis. Cæterum adamas uenena irrita facit, abigit lymphationes, lemures, incubos, succubos: reddit animatos, fortes: propterea anachitis dicitur. Valet contra iurgia, rixas, abstergit fortiter & emundat, curat fluxas gingiuas. Vide Serap. lib. Aggreg. cap. hagar subedhig, & Euacem in suo Lapidario. quidam uolunt frigidum & siccū 4. gradu. quidam ecōtra calidum & siccum, quia admiscetur etiam medicinis cōburentibus. Reperiuntur & proculdubio in nostris fōdinis adamātes, si quis inuestigaret (quod mihi nondū licuit) & reperiri in Germania, teste Plinio, in Baltica insula, Metrodorus docuit. De adamāte

M

te uide

180 De lapidibus & gemmis

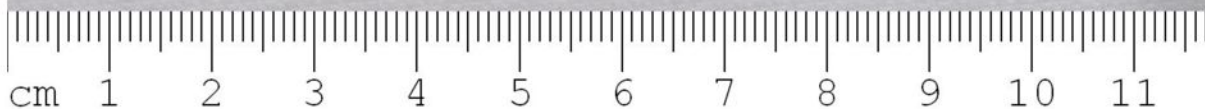
te uide & Solinum cap. 55. Veteres Astrologi adamantem dicarunt lunæ.

DE GAGATE.

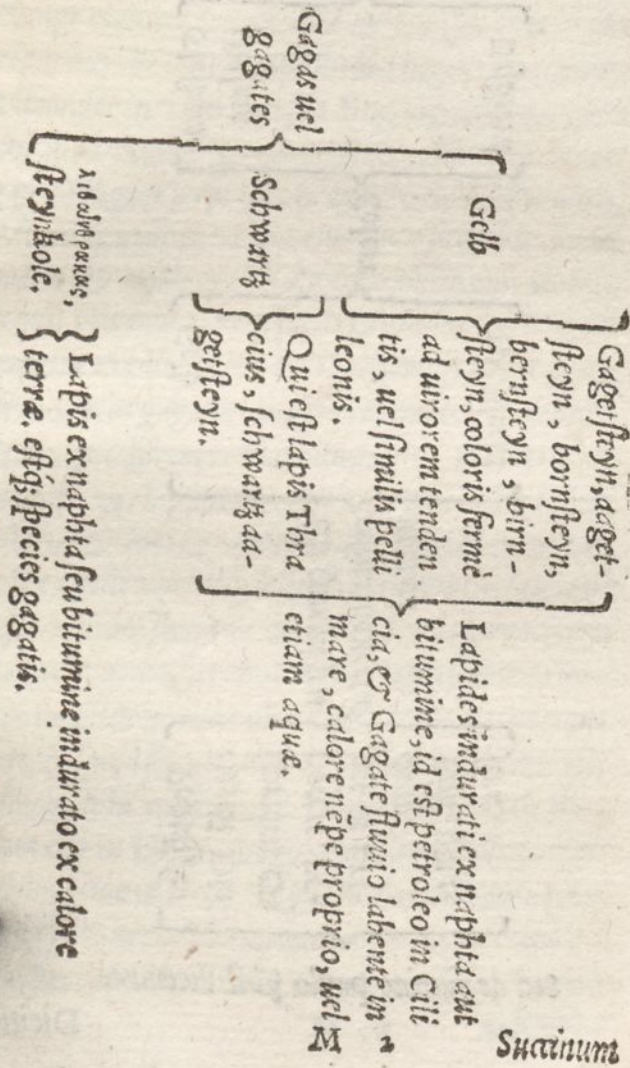
Caput XI.

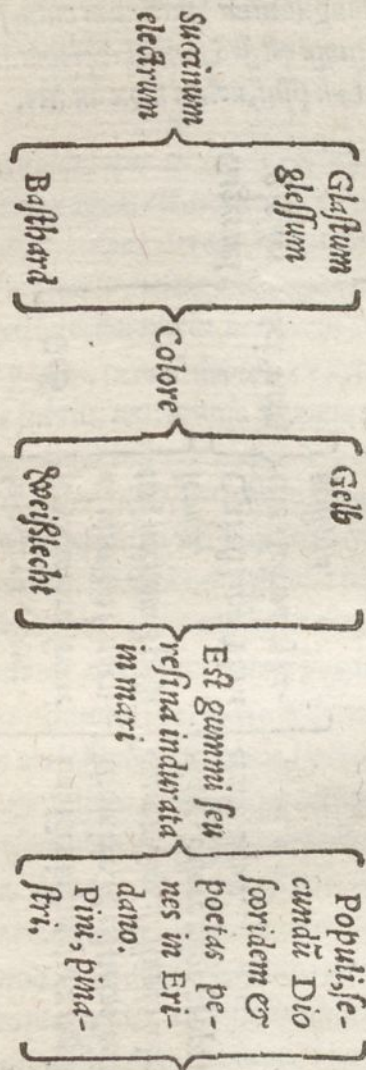
GAgates lapis, & non gagites, dicendū est. Nam gagitis est ætites; secundum Plinium libro 10. cap. 3. Gagates uerò lapis, de quo hic agimus, à Germanis dicitur ein gagathstein, gagetstein, agetstein, bornstein, bernstein. Fit in mari et flumine gagas, procul dubio, ex petroleo, id est, naphtha subtili, uel liquido bitumine naturali: sicuti altera gagatis species lapis Thracius Schwartz bornstein, oder agetstein, fit ex nigra naphtha aut bitumine. cum stillat uel fluit in mare, uel flumina prope maria, bitumē uel naphtha liquida, petrolium illud, ut in capite naphthæ mox dicemus, fit dico gagatas. Germani autem gagates lapides omnino cum succino seu electro miscent, cum tamen materia unde fiant dissident, licet cognatio quedam sit & adfinitas in his, in attrahendis paleis. nam & succinum & gagas calefactus motu attrahit fila et stipulas, ut magnes ferrū, ut sagda lignū. Deinde etiam uterq; igne accensus, flagrat, sed succinum non ardet aquis, licet oleo quodammodo ardeat, propter resinæ unde fit debilitatem. Gagates uerò, quia ex bitumine fiant, eo magis in aqua ardent, & aqua acceduntur propter uim bituminis.

sicuti



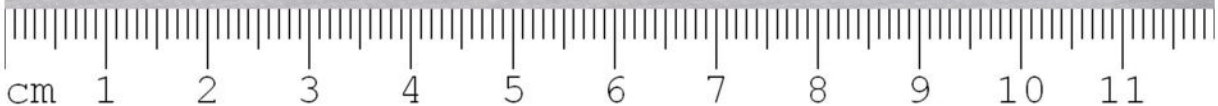
sicuti oleo restinguuntur. succinum enim seu ele-
ctrum, non bitumē est, sed tantū lachrima arborum
populi, uel etiam pini, ueluti mox audies.



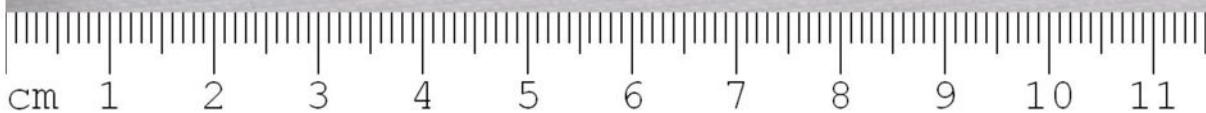


sed de succino paulo post dicemus.

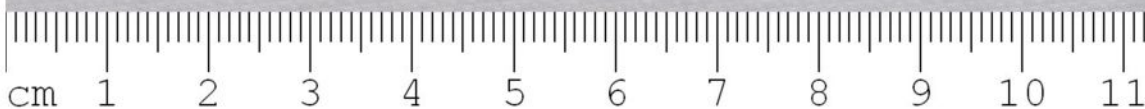
Dicitur



Dicitur autem lapis gagates à loco et amne nomine
Gagas in Cilicia, ad cuius ostia seu fauces ad mare
prope urbem Plagiopolim, hic lapis reperitur, ut
docet Dioscor. lic. 5. cap. 92. uel ut alij uolunt, à
Gange ciuitate Lyciæ, quæ & Gangis dicitur, ubi
reperitur ille lapis prope littora ingens & uiridis.
Nicander in Theriaca sua Engangin & gangitin
uocat, à Gange Lyciæ ciuitate, ubi nidore docet
gagatē fugare serpētes, propter odorē bituminis.
Est enim, ut dixi, natura eius, quia fit ex bitumine,
ardere, & aquis accēdi, & oleo restingui. & hūc
inquit Nicander, neq; fortis & consumentis ignis
impetus exedit. Hinc & Dioscorides docet præ-
ferendam in gagatarum genere, qui celeriter accen-
datur, & odorem reddat bituminis. Plinius libro
36. cap. 29. lapidem gagatem nomen habere idem
testatur & loci & amnis Gaggis Lyciæ, & in Leu-
cola expelli mari atq; colligi. Galenus (ni fallor) se
nescire illum fluuium dicit, in Lycia, cui nomen
Gagas. Verū fieri potest, ut Gaggis fluminis no-
men mutetur nomine alterius fluminis, ut uidemus
fieri, in quod sese exoneret. Verū Strabo & alij
cosmographi consentiunt Dioscoridi, talem flu-
uium esse in Lycia. Ergo non solum Galeno cre-
dendum hoc in loco. Quid si Gagas flumen par-
uum esset, nec adeò notum uulgo, ut uidemus e-
tiam fieri apud nos? Orla, Schwartz, ipsa Tangera
M 3 nobilissi-



nobilissima sunt flumina: at quia parua, quia bre-
 uis cursus, quis ea nouit admodum, nisi accolæ?
 Ceterum quæ sint uires gagatis, consule Diosco-
 ridem & Plinium locis citatis. Fugat nidore ser-
 pentes: sufficit morbum fonticum deprehendit, &
 strangulationes uulue recreat. quod expertus lo-
 quor. habet etiam uim molliendi & discutiendi:
 olim autem gagates erant gestamina matronarum,
 & matronæ his lapillis quoq; ipsis, ut corallijs,
 sibi gratiam conciliabant: sicuti adhuc pueris or-
 natus gratia, nonnullis locis appenduntur. Or-
 nabantur his etiam galeæ, scuta, & gladij. Vidi
 ego templum in arce ad ostium Tanageræ funda-
 tum, & miris modis ornatum, uarijs gemmis à Ca-
 rolo quarto Imperatore, cuius fenestræ ex gagate
 miro inuento compositæ erant. Vidi & in eodem
 templo pugionem ipsius Caroli, cuius capulus ex
 gagate lapide integro, miro artificio erat compo-
 situs. Utinam nunc quoq; reges & principes cu-
 rarent religionem, ut ille bonus Carolus quartus.
 Nunc uerò magis in usu est ipsum succinum, ut po-
 te suauius olens. Postremò gagates aliquid com-
 mune habet cum ætite, quòd uterq; parum igne
 deperdit. hinc & ætites Gagitis dicitur. Sed non
 est gagates, ut in principio indicauimus. Quidam
 gagatis species esse has etiam faciunt, scilicet, quòd
 sit gagates colore similis pelli leonis. & hic est ille
 noster



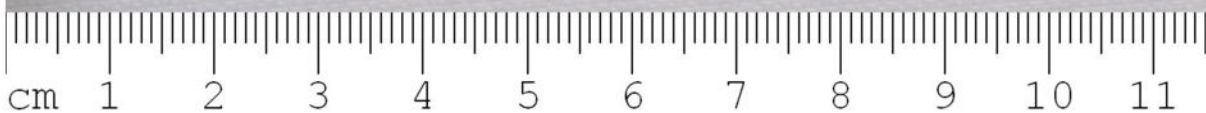
noſter vulgaris aagetſtein. ſecundò, niger albis uenulis. tertio niger uenis croccis, is communis in Creta. quartò, uarius in India quaſi ſanguine aſperſus. quinto, niger ſimilis corallo.

DE LAPIDE THRACIO,

Caput XII.

Lapis Thracias, uel Thracius, uel Threicius à Nicandro dictus, naſcitur in flumine Scythiæ, cui Ponto nomen eſt. Vim habet gagatis, accenditur aqua, & oleo reſtinguitur, ſicuti accidit in bitumine. Eſtq; ille lapis nihil aliud quàm altera illa ſpecies gagatis, nigra, ſchwartz, er aagetſtein, bernſtein, bornſtein: ſitq; ex nigra naphtha, aut bitumine liquido nigro: ſicuti flauus gagates ex petroleo, id eſt, naphtha liquida candida, cum ſtillat uel fluit in mare. Induratur in lapidem uerò calore tum proprio, tum aquæ. cuius ſpecies propriè ſunt luthanthraces, die ſteinkolen, lapidei illi carbonēs, leues, uel etiam graues. Deinde etiam lapis ille fiſſilis, der ſchyffer. Quòd uerò lapis thracias fiat ex bitumine, teſtatur odor, & ſubſtantia bituminofa, colorq; niger, quòd & ſit lapis ſquidus, cruſtoſus, leuis, ut etiam lapis hic deſcribitur à Dioſcoride. Quomodo uerò differat ab ipſo ſuccino, in præcedenti capite dictum eſt. In ſumma, lapis Thracias, & gagates, ſunt lapides unius generis, ex una eademq; materia, tātum differente

M 4 colore,



186 Delapidib. & gemmis

colore. Niger crustacior est flauo, propter naphthā matrem impuriorem, & minus purgatam, quā plus in se habet terreitatis, quā illa dilutior naphtha candida. Nicander in theriaca, unde sua transtulit Dioscorides, pulcherrimē hunc describit lapidem, cum inquit: Vel Threiciū lapidem igni comburas, qui aqua irrigatus lucet, & ardet. Quā primum uerō uel parum olei adpersura senserit, restinguitur, quem à Threicio flumine, quod ponūt appellant, pastores adferunt, ubi ignobiles pecoris magistri Thracij carne uescentes, pecudes segnes comitantur. Hæc Nicander. Scholia uerō Nicandri citant Aristotelem, qui talem fluuium in Media & India esse dicat, in quo nascatur huiusmodi lapis, qui in aqua ardeat: oleo autem unctus, conspersusq; restinguatur. Euax in Lapidario suo de lapide Thracio nihil ualet. Plinius libro tricesimotertio, capite quinto, naturam perstringit lapidis Thracij. Item libro tricesimosexto, capite decimonono describit quis sit lapis Thracias. Quæ historia per omnia conuenit nostro nigro gagati. scilicet est niger, planus, pumicosus, non multum differens à ligno, leuis, fragilis, odoris grauis: si aduritur, reddit odorem sulphureum, accenditur aqua, restinguitur oleo. Thracias ille lapis reperitur & in Libya & Britannia, & in litoribus maris Germanici. iam et ipsum succinum,
olim



olim qui iter faciebant ad sanctum Iacobum, ad-
ferebant secum in pallio & pileo imagines diui
Iacobi factas arte, ex lapide isto, ut aliquoties
puer uidi. Et ex illo pulchræ imagines, quia cedit
torno, formari possunt. olim magi & utebantur
Thracio lapide in Axinomantia. Ceterum uide
& Solinum cap. 25.

DE LITHANTHRA-

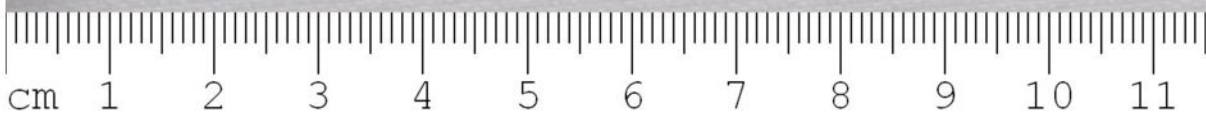
cite, Caput

XIII.

Lithanthrax, lapideus carbo, ευνστεinkol,
(sicuti effodiuntur apud nos isti lapidei car-
bones, ut prope Cygneam) species est gagatis: est
enim nihil aliud, quàm induratum & excoctum
sub terra bitumen calore. Sunt autem duplices ta-
les carbones, leues scilicet & rari, ut aquæ non-
nunquam innatent, propter terræ excoctionem.

Hos Theophrastus λιθῶδες dicit. Deinde sunt &
grauēs, quales effodiuntur in agro Leodiensi, quæ
dicerentur λιθῶδες. Græci huiusmodi carbones, ut
in libro secundo docuimus, sub nomine ἀνθρακος
comprehendunt. Plinius de his nihil habet. & fū-
erunt illi procul dubio incogniti. Theophrastus eos
autem procul dubio describit, cum inquit: Quos
autem mox carbones uocant, in eorum numero,
qui propter usum effodiuntur, habendi terreni
sunt. exuruntur autem, & igni accenduntur, quem

M 5 admo-

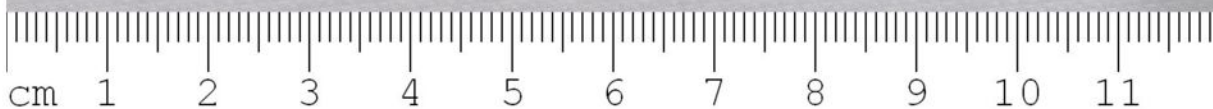


188 De lapidib. & gemmis
admodum carbonēs. Huiusmodi lapides bitumi-
nosos & in causa esse puto, quare ita multis locis
montes flagrant, ut mox dicemus. Huius carbonis
& esse credo speciem, lapidem illum fissilem, den-
schyffer, quia etiam uidetur ex bitumine constare.
Flagrat enim, licet sit ipsis lithanthracitibus ari-
dior. Verum quia aliquoties facta est mentio in
precedentibus naphthæ & bituminis, & succini,
pauca nunc de his subiiciemus. Concedat mihi
hoc lector candidus, ut hæc quæ docuimus, fiant
clariora.

DE BITUMINE,

Caput XIII.

Bitumen à Græcis asphalton dicitur, forsitan,
à lacu Asphaltite in Iudæa, qui nunc uocatur
mare mortuum, ubi scilicet olim Sodoma & Go-
morra fuere. Nam ex illo lacu lentor ille asphal-
ton eruitur, in usum mortalium, cum cætera sit
omnino sterilis. Præterea bitumen in Assyria &
Chaldæa copiosè adeò nascitur, ut pro cemento
sit in muris condendis. Semiramis enim dicitur bi-
tumine fabricasse muros Babylonie. Dicitur uerò
bitumen nasci in Babylonia, propter frequentia
illic fulmina. Estq; bitumen nihil aliud, quàm li-
mus aquæ extractus lentissimus, pici similis, &
quasi pix terræ. Propterea etiam Dioscorides li-
bro primo post picem bituminis mentionem facit,
et enume-

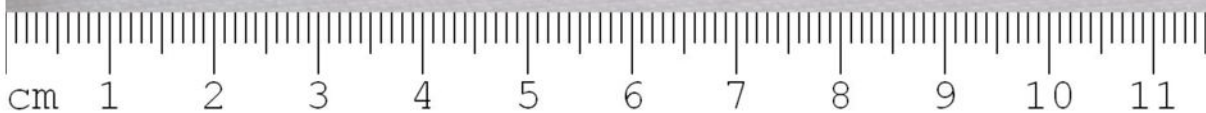


et enumerat eius geuera esse à patria Phœniceū, Babylonicum, Zacynthicum, Sicilicum. docet et bonum esse, cum sit purpureum, seu purpure modo splendeat: e contra malum et uitiosum, cum sit nigrum. Caterum quoad ipsam substantiam, bitumen duplex est, scilicet glutinosum, durum, in terra, et liquidum: in aqua et fontibus etiam, ut Curtius testatur natans, quo usi sunt uice olei, in iuslè oleum Sicilicum nominātes. Plinius bitumen alibi limum, alibi terram testatur esse: limum scilicet emergentem à Iudæe lacu. In Babylonia et liquidum et candidum gigni docet, quod est pissā sphaltō: et est liquidius, et magis accedit ad naturam picis. De bitumine è terra pulchrè Ouidius dicit 9. Metamor.

Vt ue tenax grauida manat tellure bitumen.

Optimum tamen fertur Iudaicum. Estq; proculdubio species naphthæ: sed non naphtha ipsa, ut quidam uolunt. Vide Serapionem capite Brasa lendi. Naphtha enim est petroleum, et liquidum oleum. Sed bitumen uel asphalton est res dura, tenax, quæ puluerisari nonnunquam potest, non resoluitur tamen, habens foetorē naphthæ. Miror autem aliquoties in undis reperiri, tam aduerso incendijs elemento materiam, tam amante ignis, ut accensa affusis aquis magis ardeat.

Nicander



190 De lapidib. & gemmis

Nicander in theriaca bitumen prædicat ualere ad uenenata abigenda. Bitumen certè epilepticos exturbat, uino potum. quartanam expellit sua uehementia & spiritus acrimonia. Non mirum ergo si uenenata abigat. Fuit & olim eius usus in statuis tingendis, & ferro indurando. Consule Arabes, item Dioscoridem, Plinium, Solinum, Strabonem, & alios. Addemus & pauca de pissasphaltum. Pissasphaltum liquidius est ipso bitumine, & nomen habet à pice et bitumine, forsitan quia redolet picem bitumini mixtam. Estq; duplex pissasphaltum: scilicet naturale, quod crescit: & factitium, quod fit ex pice & bitumine arte. Dioscorides libro primo, capite octuagesimo tertio naturale describit. Plinius libro uicesimo quarto, capite septimo factitium etiam celebrat. Ioan man bitumen vnd bech zusamen schmeltzet. Quod contra scabiem ouium proculdubio intelligi uult 3. Georgiorum, cum inquit:

—Idæasq; pices, nigrumq; bitumen, &c. Nisi nigrum bitumen sordidum & uitiosum, aut Sicilicum liquidum uelis intelligere. Ceterum naturale pissasphaltum ex agro Apollonitarum circa Epidaurum effoditur. Sed reliqua in sequentibus agemus.

DE



Liber III.
DE NAPHTHA,
Caput XV.

191

Iudaicum bitumen diximus esse speciem naphthæ, & non naphtham ipsam. quoniam naphtha nihil aliud est quam petroleum, oleum illud liquidum, quod ad nos licet corruptum ferunt agyrtæ. Dioscorides libro 1. capite 84. naphtham à Babylonijs uocari dicit bituminis colamē, & esse, seu inueniri candidam et nigram. naphtha candida est petroleū nostrum. Nigra, quæ est forsitan illa Amiani picea & glutinosa, bitumini persimilis, quæ flagrans nulla alia re extinguī queat quam puluere iniecto. sicuti ille limus apud Plinium ex stagno Comagenes terra extinguitur. Hanc nigram naphtham, stercus dæmonum quidam fuisse ueteribus uoluerunt. Nos iam pro stercore dæmonum habemus ipsum laserpitium. Verūm nihil ausim affirmare. Multa foetida preciosa fuerunt ueteribus.

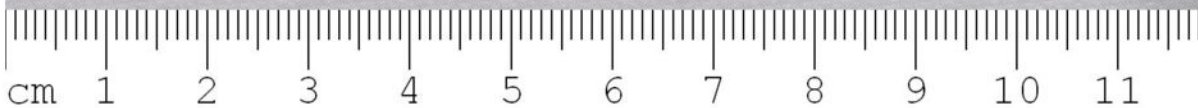
Ceterū naphthæ est uis ignium rapax, ut docet Dioscorides L. C. & Plinius libro 2. capite 108. Neq; est aliud quod citius rapiat, pertinaciusq; foueat ignem quam naphtha. Plinius L. C. exemplum recitat, à Media pellicem crematam, ad aras quæ cum accederet sacrificatura, gestans coronam ex naphtha, ignis in ipsam coronam inuolauit, & pellicem consumpsit. Est autem naphtha, teste Plinio, profluens materia circa Babyloniam, & in
Aust-



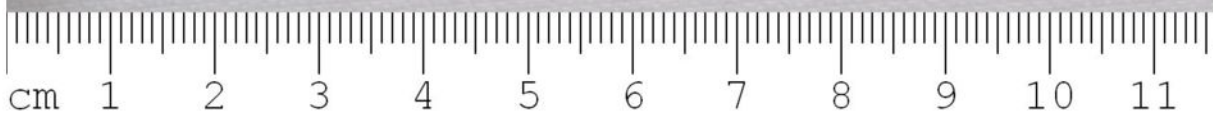
192 De lapidib. & gemmis

Austagenis Parthiae modo bituminis liquidæ. sic naphtha est duplex: naturalis, de qua loquitur Plin. quæ est propriè petroleū: deinde factitia, quæ est colamen bituminis, ut uult Dioscorides. Et huius altera species candida, potest esse species petrolei, at non tam bona ut naturalis. At altera species nigra, potest esse ueteribus stercus dæmonum. Hinc dico ex bitumine subtiliori, id est ex naphtha (quæ est petroleum uerum) indurata, sole operante aut indurante, ut Ouidius de succino dicit, in mari fit gagates, & non ex factitia illa candida naphtha. hæc non obseruata, fecerunt libi Serapionem. Ita duplex est bitumen, in aquis & terra, liquidum & glutinosum durum. Duplex est pissasphaltum, naturale & factitium: duplex & est naphtha, naturalis & factitia, quæ est colamen bituminis candidum uel nigrum. Sic res ferè una est uariarū species bitumen, pissasphaltum & naphtha. Sic gagates lapis cum fit ex naphtha naturali, id est ex petroleo uero, quod eius odor facile indicat. Lapis Thracias, altera species gagatis, forsitan fit ex nigro bitumine, uel naphtha nigra. ardet enim & ille aquis, & oleo restinguitur. E contra succinum ex resina fit arborum. licet adfinitatem habent in attrahendis filis & paleis. Succinum non ardet aquis, propter resinæ debilitatem. sed gagates ardent & magis aqua accenduntur, propter nim bituminis

sen



seu naphthæ, ex qua constant. Sic etiam carbonēs isti crustosi lapidei, die steinkole, qui apud nos effodiuntur, species gagatis sunt leues & graues. & sunt nihil aliud quàm bitumen sub terra induratum uel excoctum calore. Profectò ille ipse lapis oleo restringitur: & aqua aspersus, eo magis ardet, quæ est natura bituminis. & hi carbonēs ex bitumine causa sunt, quare montes, ut Aetna & Vesuuus, apud Plinium flagrent, sicuti uidemus etiam multis locis fieri in Germania, idq; magis noctu quàm die: quia de die calor solis deprimit istud incendium, uel obfuscatur: e contra in nocte, quæ est humida & frigida materia, iterum excitatur humore. Illa etiam species pyritis, lapis ille fissilis Islebiæ, der schyffer, uidetur ex bitumine constare: tum quia facile flagrat, & bitumen odore quodammodo refert: tum quia lapis est aptissimus impressionibus, ut in precedentibus diximus. Nam sicuti chimistæ dicunt, anima suum corpus facile & citò ingreditur: sic imperante & agente natura non ociosa, in illo lapide bituminoso sub terra, tanquam in materia apta & parenti causis, facile fiunt impressiones. Sed de his satis. Petroleum, id est naphtha quam ad nos ferunt agyræ, non (ut mentiuntur) de sepulcro nescio cuius sancti effluit. figmentum est. Ceterum est & alia naphtha factitia, id est uenenum factitium apud Nicandrum. quem ipse consulere poteris in



194 De lapidib. & gemmis

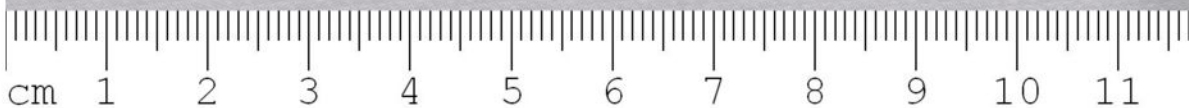
ris in Alexipharmaca. Bituminis speciei quæ effoditur in Saxonia, & dicitur thorff, supra mentionem fecimus.

DE SVCCINO,

Caput XVI.

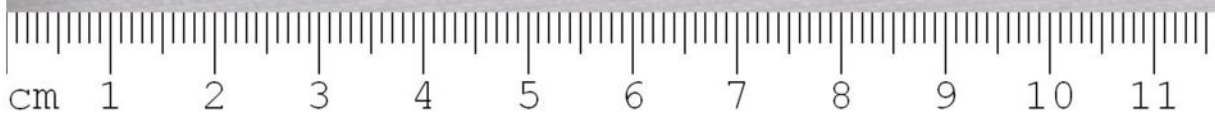
G Agates lapis fit ex naphtha, id est petroleo, sic species altera gagatis, quæ est lapis Thracias, der schwarz bornsteyn, aagetsteyn, fit ex bitumine uel naphtha nigra. Cuius species sunt lithanthraces, & lapis scissilis der schyffer, ut aliquoties diximus. Succinum autem fit ex resina populi, ut uult Dioscorides, destillata in Eridanum, & indurata calore uel proprio, uel aquæ. Hinc & Ouidius dicit in fabula Heliadum 2. Metamorph. Inde fluunt lachrymæ, stillatæq; sole rigescunt. De ramis electra nouis, quæ lucidus amnis Excipit, & nurius mittit gestanda Latinis.

Vocant enim succinum, electrum, glessum, & chrysophoron & chrysolectrum alias homines docti. Nos Germani & uerum succinū habemus, sicuti de nobis scribit Tacitus. Efflui, die Islander, adhuc legunt succinum inter uada & in litore. Legunt & Britani, ut fertur. Legitur etiam in parte Borussia, et litore, amstrande, id est in litore. hinc dicitur magister litoris, der strandmeyster, qui electroleulis mercedem rependit, et quidem sale. Est uerò succinum nihil aliud, quàm succus arborum, qui in



qui in mare proximum lapsus durefcit & coit, & potest in modum tædæ succendi, alitq; sua pinguedine flammam, eamq; optimè olentem. Estq; duplex succinum seu electrum. Primum est flauum, & perlucidum quasi uitreum. hoc ueteres glessum dixere à perspicuitate uitri, quam habet. Germani perspicua illa uitra enim uocant glefer. Hinc Glessinga & Glessaria, & Glessarij populi nomen habent, teste etiam Plinio, lib. 37. cap. 3. & lib. 4. cap. 16. Secundum electrum est obscurum, & album, penè osseum & preciosissimū. incolæ uocant bast hard. Sunt uerò in isto littore Borussiae & finimarum regionum, non populorum aut alnorum, sed abietum, & pinastrorū uidelicet resinatarum magna copia, unde potest esse. Ex resinis quoq; istarum arborum succinum fieri, & pineus odor et cum teritur, & cum accenditur, est indicio. Vide Plinium libro citato, & Solinum cap. 23. Sic non tantum ex alno uel populo fit succinum apud Eridanum, ut & Lucianus in Eridano non uernacula, sed aliunde esse perlata succina dicit. Ergo & totum fabulosum est quod scribunt poete. Tu uide & Irenæi exegesi de Germania, & Tacitum. Postremò succinum esse lachrymā uel resinam arborum, præsertim pini & pinastri, non tantum odor, color, materiaq; ipsa cum atteritur & accenditur, ostendit: sed etiam hoc argumento est, liqui-

N dam

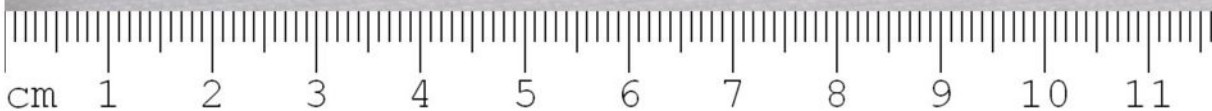


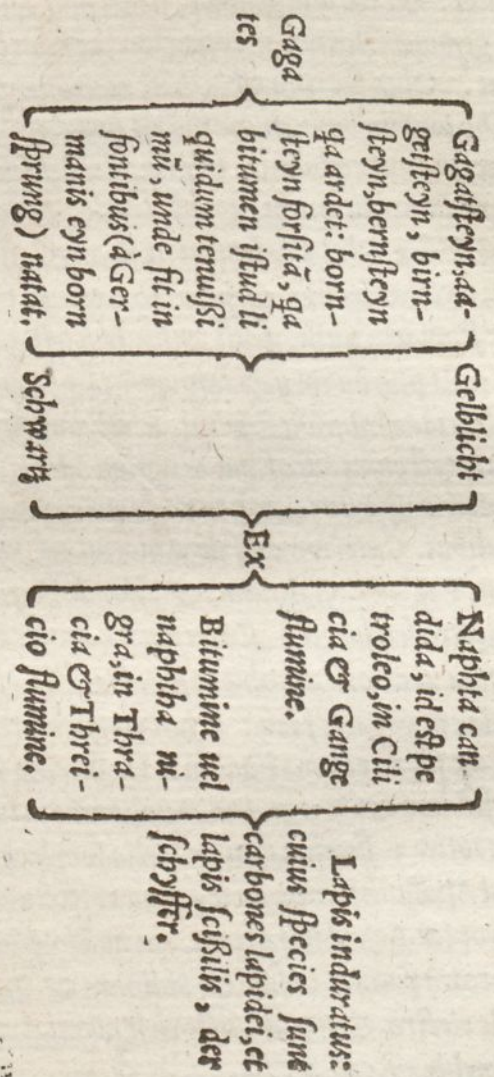
196 De lapidibus & gemmis

dam primū destillasse resinam ex arboribus, quod uidemus succino inesse et translucere, muscas, araneos, puluerem, formicas, aliaq; animalcula, ut culices: quæ animalia inciderūt forte fortuna, cum destillaret gutta in aquam, uel dum penderet adhuc in arbore iam cadens, & ita unā cum massa coierunt & induruerunt, teste Tacito. & Plinio L. C. Quidam tamen succinum, nescio moti quibus rationibus, prolificum semen cuiusdam piscis, uel ceti esse uolunt, durum, glebæ terræ simile in mari inueniri, ac supernatare ad littora. Aliqui ex Caspio mari aduehi uolunt. Benedictus Veronensis libro 13. cap. 26. de morbis, succinum etiam describit albo & nigro mixtum colore, leue, odore primo olfactu ingratum. hoc mihi ignotum, nisi sit species basthardi impuri. In summa magna fuit hæcenus disceptatio inter doctos, & adhuc est, quid sit succinum. ego resinam arborum esse dico, & præsertim pini & pinastri. Plinius & electri alias species enumerat, non tantum candidum, quod est nostrum basthardum odoris præstantissimi: deinde fuluum, quod est gleffum: sed quod molli fulgore perspicuum sit, falernum nomine, quia uini falerni colorem habeat: postremò et in quo leuitas mellis placeat. At hæ species & inter nostra succina reperiuntur, si quis acutè considerat. Verum quod electrum & fossile dicit in Liguria, illud ego simpliciter

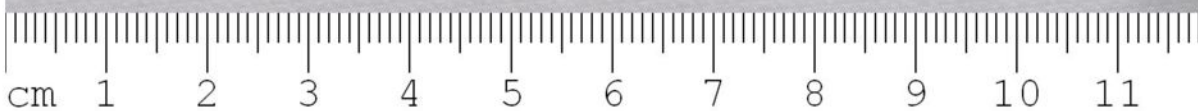


cetero credo esse gagatem ex bitumine terræ, et non succinum: aut est alia gemma, sicuti sunt talium multæ gemmæ colorum ut topazion, et lapis lyncurinus. Olim succino et gagate matronæ gratiam sibi conciliabant, nunc pueris propterea etiam succina appenduntur. Item quia ualet lapis ille contra lymphationem, et est amuletum, teste Plinio. Estque nihil præsentius in strangulatione iulæ, electro incenso, et subiecto naribus. prodest et stomachi uitijis, acuit sensus, prodest comitialibus. Et plurimum ualet argumentum: Omnia bene olentia exhilarant spiritus. Electrum est bene olens, (est enim dulcissimi ac optimi odoris) ergo exhilarat spiritus, et per consequens prodest comitialibus. Ceterum consule Auicennam, Serapionem, Paulum, Galenum, et alios de Karabe, id est electro seu succino. Ceterum succinum attritu accepta ui caloris attrahit in se paleas, fila, et folia arida, ut gagates facit: ueluti magnes ferrum trahit, et sagda gemma lignum. De succino uide et Hesiodum et Euripidem. Apollonius in libro Argonautico 4. succum non ex Heliadum lachrymis, sed Apollinis natum dicit, quando affectus dolore propter Aesculapij necem, aut quando Admeti regis pecora pauit. Consule et Solinum et Strabonem, de electro, et uarias auctorum sententias apud Plinium lib. 37. cap. 2. et 3.





Succinum



SVCCINVM, ELECTRVN.

Hoc impro-
priè Germa-
ni mīscet cū
gagete, &
uocat born-
steyn, bren-
steyn, aaget
steyn. Est
cuius

Gummi
seu resi-
na, uel
lachry-
ma

indurata

1. Populi, secun-
dū Dioscoridē,
Ouidi. et alios:
uel alni, licet po-
puli & alnum
pro una habent
arbore.

2. pini.
3. pinā
fir.

uere

in

Eri-
dano,
seu Pa-
do.

Co-
lo-
ris

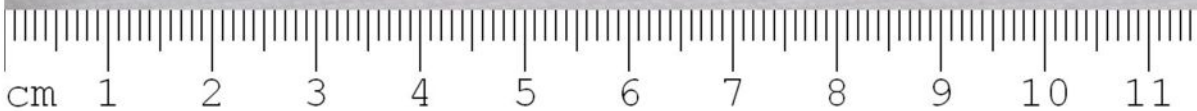
Flauis,
mel-
lei,
per-
spi-
cui.

candi-
di, of-
fei

er di-
citur
à Ger-
manis
qui le-
gunt
succi-
num

Gla-
sum

Bast-
hard

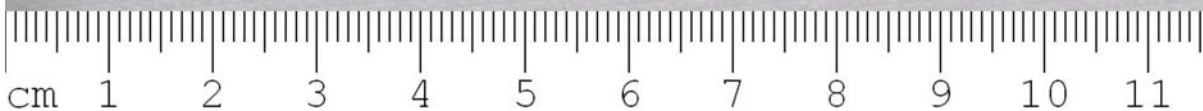


200 De lapidib. & gemmis
DE LAPIDE ARABICO,
Caput XVII.

Lapis Arabicus similis est ebori maculoso, teste Dioscoride L. C. & Plinio libro 36. capite 21. cuius usus in dentifricijs & in exiccandis hemorrhoidibus est. Verum qualis is sit lapis, multi docti uiri disputarunt, & adhuc disputant: sed si acutè uis considerare, lapis Arabicus non est alius quàm lapis specularis, seu lapis luna, seu glacies Mariae, à Germanis sperglass, oder, vnser frawe en eiss: unde olim fenestrae parabantur, lignis laeuigatis positis loco plumbi. Vnde & fit gypsum optimum, teste Plinio, ueluti de gypso docuimus. Estq; quasi gypsi extremitas, ut uult Albertus, qui & hunc specularem lapidem Aphroselinum uocat, quia noctu imaginem lunae representet, uel quasi spuma lunae ex rore factus. Quidam tamen disputant & seliniem esse specularem lapidem, quem & Dioscorides Aphroselinum uocat. Sed de his paulo post dicemus. Hic lapis uerò specularis uocatur lapis Arabicus, quia primum in Arabia repertus. licet Albertus hunc in Hispanijs in urbe Segundia primum inuentum uult, & abundantius: deinde in multis Germaniae locis. Si consideras, sunt & huius lapidis species uariae. Primum is lapis reperitur breuis & maculosus, in Bononien si agro Italiae, teste etiam Plinio: qui similis forsitan ebori



ebori maculoso, ut uult Dioscorides esse lapidem Arabicum. Secundo reperitur apud nos subniger, qui satis lucidus non est. Tertiò reperitur apud nos candidissimus qui maximè tràslucet, unde olim fiebāt fenestræ. Et is est selenites de quo infra. Quarto reperitur apud nos in Saxonia ebori similis, qui est Arabicus Plinij. Quintò reperitur nigris aut rubris maculis, qui etiam Dioscoridis esse possit lapis Arabicus. Albertus lapidis specularis tantum tres facit species: unam uidelicet lucidam ut uitrum, unde fenestræ fiunt: alteram nigram, sicuti atramentum: tertiam citrinam, quæ dicatur auripigmentum uel arsenicum. uerum est quòd Arabes, ut supra docuimus libro secundo, arsenicum uel auripigmētum natium dixerunt esse simile speculari lapidi, respicientes ad crustas. Sed lapis specularis quamuis sit citrinus, non est simpliciter auripigmentum, ut hic uult Albertus errans. Lapis specularis ipsam pinguitudinem non habet auripigmenti. Et quid stultius ferme, quàm auripigmentum confundere cum lapide speculari, in quibus nulla est similitudo, præter in crustis? Est uerò hic specularis, insignis lapis, et humor quasi concretus terræ, qui non resoluitur: et dum est humor terræ cryskalli modo glaciatus, et in lapidem induratus, nostri eum propterea lapidē uocant glaciem Mariæ. Quidam dicunt quòd sit ros



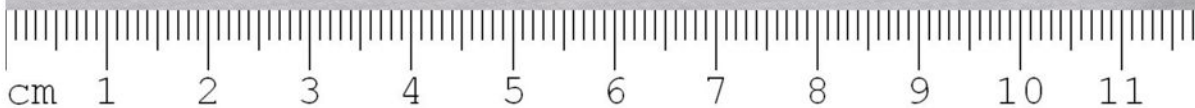
202 De lapidib. & gemmis

cœlestis, ad lunæ claritatem potius in speciem lapidis coagulatus ac constrictus, præcipue ille qui est candidissimus, & Aphroselinon dicitur. Hic specularis reperitur apud nos in fodinis ipsis, etiam alijs locis quàm plurimis. Albis etiam secum uehit hunc lapidem nonnunquam, unà cum gypso. Cæterum si uis aliquid perfecte scire de illo lapide, uide Plinium libro tricesimo sexto, capite uicesimo secundo. quem locum propter breuitatem nunc omitto. Postremò notandum & hoc. Quamquam specularis lapis cognitionem habet cum gypso, ita ut gypsum sit eius caput: tamen eius usus præclarus est in medelis, cum gypsi usus sit dubius & uenatus, utpote qui strangulet. Nostri enim speculari lapide utuntur auellana quantitate in dysenteria magno experimento. Utuntur & ad siccandas hæmorrhoides, & ad dentifricia, ut scribit Dioscorides de lapide Arabico, & Plinius libro tricesimo sexto, capite sexto. De Arabico lapide, quem nos specularè dicimus, uide Auicennā de lapide lunæ.

DE CRYSTALLO,

Caput XVIII.

CrySTALLUS lapis est concretus gelu uehementiore ex niue glacieq; nec reperitur aliubi, quàm ubi maximè hibernæ niues rigent. & glaciem esse, certū est, quia impatiēs est caloris. Hinc & nomen habet. Mittit illum oriens, India, Asia, Cyprus,



Cyprus, iuga Alpium, teste Plinio libro 37. cap. 2. ubi & citat auctorum sententias de eius patria & magnitudine: nempe reperiri in terreno, in fodinis & inter cautes, & deportari torrentibus. Certè fluor iste candidus qui in nostris reperitur fodinis, de quo supra egimus, est per omnia similis crystallo. In cauitibus Alpiū inuijs, quo radius solis nunq̃ peruenire potest, adhuc miræ magnitudinis nascitur. nec mirum est. illic enim nix non resoluta permanet, & semper quotannis alia super additur. Plinius nasci sexangulis laterib. dicit crystallū per se. ego crystallos planas & triangulares uidi, forsitan arte ita paratas. nam ueluti electra, ita crystalli arte parantur, & abstergantur. Insestantur uerò crystalli uitijs quàm plurimis, scabro, rubigine, maculosa nube, occulta uomica, præduro fragiliq; centro, & sale, capillamētis rimarū. Quæ uerò puræ, nec spumei coloris, limpidaq; appellantur à Plinio Accenteta. Ex his optima uasa & pocula parantur nunc quoq; adeò iuuat hoc. & gloria est luxuriæ, habere quod statim pereat, fragmenta sarciri nullo modo queunt. Ceterum crystallus habet usum medicum in cremandis corporibus. Posita sub lingua, dicitur restinguere sitim. trita, ac melle mixta, mulierib. augrt lac. habet & alias uires & usus. Consule de crystallo & Solinū in Polyhistore, cap. 20. Veteres Astrologi crystallum soli dicarunt.

N s DE



204 De lapidibus & gemmis
DE GALACTITE,
Caput XIX.

Lapis galactites dicitur, quia lacteum succum
resudat, coloris cinerei, gustu dulcis, præci-
puè in aqua. Apud nos in Saxonia nascitur terra,
& incrementum habet, ut obseruavi. uerum Germa-
nicum eius nomen nondum expiscari potui. De hoc
consule Dioscoridem L. C. & Plinium libr. 37. ca-
pite 10. qui galaxiam siue galactiten similem dicit
epimeli, sed intercurrentibus sanguineis aut candi-
dis uenis. Galactites autem inquit ex uno colo-
re lactis est, & eundem uocant leucogageam, & leu-
cographiam, & synephiten, succo lactis ac sapore
notabilem, in educatione nutricibus lactis fœcun-
ditatē, infan- tium alligatus collo, saluam facere di-
citur. Ferunt & illum ore liquefcere, & memoriā
adimere. Mittit hunc lapidem amnis Achelous, &
etiam Nilus. Sunt et qui smaragdum albis uenis cir-
cumligatum, galactiten uocent. De illo consule &
Albertum, qui nescio quas magicas uires illi tri-
buit. Item Solinum in Polyhistore capite 13. qui a-
trum scrupulum dicit esse succi albi.

DE MELITITE,
Caput XX.

Melitites lapis iam planè est incognitus,
præcipuè in officinis. Dioscorides similem
dicit galactiti, et eiusdem esse effectus, præter quod
habea



habeat dulciorem succum. Plinius libro 36. cap. 19. melitem tusum succum remittere dicit dulcem, melitumq; . Et mederi mixtum cera eruptionibus pituitæ, maculis corporis, faucium exulcerationi, uuluarum doloribus.

DE LAPIDE MOROCHTHO,

Caput XXI.

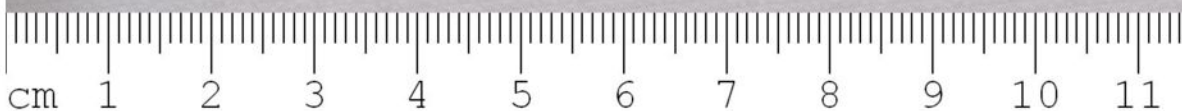
Morochthus est lapis, qui et galaxia et leucographis dicitur à Dioscoride. In Aegypto nascitur mollis, ita ut eo lineæ ducatur, candidissimus facile liquefcens. utilis uestibus dealbandis, similis galactiti. Hinc uidet Plinium L. C. de galactite, omnino miscere hunc morochthum, galaxiam, leucographum, cum galactite: cum tamē Dioscorides aliam facit galactiten, aliam leucographum seu galaxiam. Et aliās Plinius, quoad ego scio, nihil habet de morochtho: nisi lib. 37. cap. 10. legere mauis pro merocte, Morochthus porracea lacte sudat. Neq; hic iam habetur in officinis. nascitur tamen pulcherrimè hinc inde in Saxonia, præcipuè Hildesheimij. Cæterum quæ eius uis sit medica, consule Dioscoridem libro 5. cap. 93.

DE LAPIDE ALABASTRITE,

Caput XXII.

Alabastrites, alabaster steyn, à patria Alabastria regione, ubi crescit in Aegypto et Syria Damasco. Estq; lapis ex speciebus marmo-

ris no



206 De lapidib. & gemmis

ris notus Venetijs. Eius tres sunt species. Prima candidat, quæ à Germanis dicitur *weiß alabaſterſtein*, de quo olim fiebant imagines sanctorum, & monumenta ſepulchrorum. Secunda eius species habet nigras maculas *bundſchwartz alabaſterſteyn*. Tertia in ruſſo interdum candidat, propterea onyx dicitur (*rothlecht alabaſterſteyn*) quia unguis humani colorem repræſentat. Et hanc propriè intelligit ſpeciem Dioſcorides, cum inquit: *Alabaſtrites*, qui & onyx dicitur, crematus, duritias cum pice aut reſina diſcutit. Cæterum de onyche, id eſt teſta conchylij, & ungue odorato, in ſecundo libro Dioſcoridis aliquando dicemus. Poſtremæ duæ ſpecies etiam apud nos in Germania reperiuntur. ut in Cheruſcis non procul à Northuſia, & in Saxonia circa Hildesheimium. Plinius libro triceſimoſexto, capite 7. & 8. *alabaſtriten* aptum ad uſa unguentaria dicit, & exuſtum emplaſtris conuenire. patriam eius eſſe circa Thebas Aegyptias, & Damascum Syriæ, & illum cæteris candidiorem. probatiſſimum tamen in Carmania, mox India, & iam in Syria, Aſiaq;: uiliſſimum econtra in Cappadocia. Conſule & eundem libro decimotertio, capite ſecundo.

DE ALECTORIO,

Caput XXIII.

Alectoris eſt gemma, teſte etiam Plinio libro tri-



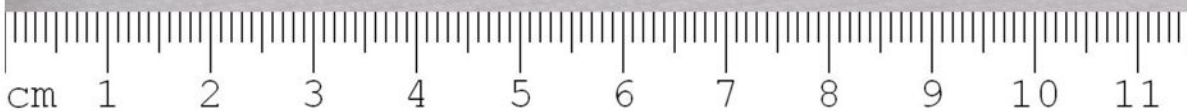
bro tricesimo septimo, capite decimo, crystallo similis, uel aquae limpidae. Et in summa, praese fert crystallinam speciem magnitudine fabae, in uentriculis gallinaceorum, seu ut Albertus uult, galli castrati, post quartum annum reperitur. Reddere dicitur fortes & bellicosos se portantes. Et Milonem Crotoniensem hunc propter ferunt in certaminibus inuictum fuisse. Conciliat gratiam puellis, restinguit sitim. Vide & Solinum capite quarto.

DE IRIDE GEMMA,

Caput XXIII.

IRis gemma crystallo similis, & secundum nonnullos radix crystallici frequenter hexagonus reperitur in Arabia, & secundum Plinium libro tricesimo septimo, capite nono, in insula quadam rubri maris. sic etiam apud nos inuenitur in montibus & riuulis Vuestphaliae inter Rhenum & Treuerensem ciuitatem, & hunc uolunt cadmiā esse natiuā ipsius Galeni, ut in primo libro docuimus capite uicesimo primo de caamia natiuā. Volunt autem illum hexagonum fieri, cum in alijs lapidibus nonnunquam reperiatur rotundus, sicuti foramina apum in medio posita, hexagona efficiuntur, cum illa quae sunt in extremis sunt rotunda. Estq; lapis siccissimus, idq; sua maxima subtilitate indicat: uolumq; eum nasci ex aqueo succo, qui labitur de materia lapidis, qui generatur in luto rubeo. Dicitur

herō



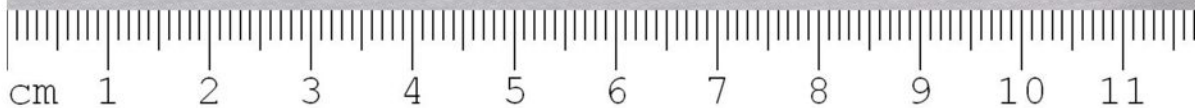
208 De lapidib. & gemmis

uerò iris, quia in medio eius representat irin meteoron distinctis uenulis: uel quia sub tecto reper-
cussus lapis is sole, species & colores arcus coelestis
in proximos parietes ei aculatur, teste Plinio L. C.
Et addit idem Plinius aliquas esse scabris laterib. et
angulis inaequalibus, quæ cum in sole aperto proj-
ciantur, radios faciant in se recadentes discurrere,
aliquas etiam ante se proiecto nitore adiacentia il-
lustrare. Postremò addit & aliam irin similem ce-
ræ, præduram, quæ in Perside nascatur, & huic si-
mitem aspectu, sed non eiusdem effectus gemmam,
quæ zeros nomen habeat, albam, nigrâq; in trans-
uersum distinguentem crystallum. Si uis, huc re-
ferre poteris lapidem demonis Alberti, qui bico-
lor etiam ut iris qui confert febricitantibus, & pel-
lit uenenata. De iride uide & Solinum in Polyhi-
stori cap. 36.

DE CERA V N I A,

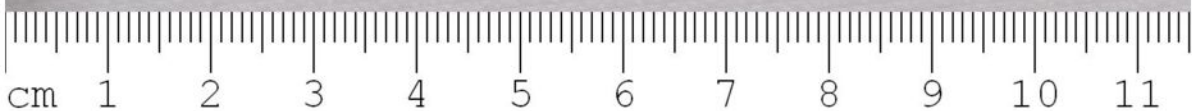
Caput XXV.

INter gemmas candicantes referuntur hæ sequen-
tes. Asteria primum gemma à Plinio libro trice-
simo septimo, capite nono. Est autem asteria gem-
ma, quæ inclusam lucem pupillæ modo continet, ac
transfundit cum inclinatione, quæ nascitur in In-
dia & Carmania. Alia est astrios crystallo similis
in India nascens, & in Pallenis litorib. intus à cen-
tro stella quasi lucet fulgore lune plenæ. opposita
astris



astris fulgorem rapit ac regerit. optima in Carmania nascitur. Huius species quæ deterior est, à nonnullis dicitur ceraunias. pessima est, quæ similis lumini lucernarum. Est & alia astroitis, similis piscium oculis, radiat candore ut sol. Est & inter candidas quæ ceraunia uocatur, rapiens fulgorem siderum: & ipsa est crystallina splendoris carulei, in Carmania nascens. Zenothemis, teste Plinio loco citato albam esse dicit, sed intus stellam habere concursantem. Sotacus & alias species Cerauniæ addit, scilicet nigras, rubentesq; te nō aliubi inueniri q̃ in loco fulmine ictō. Hæ cerauniæ lapides sunt quos Germani uocant donnersteyne. cadunt de nubibus cum tonitruo. Reperiuntur in Grania, item in Hispania candenti colore ut ferre ignis. Inueniuntur etiam hinc inde in Germania, præcipuè ad flumina, ut ad Albim. ubi ceraunias gemmas crystallo similes infecto colore caruleo inueni, diuersæ formæ: nonnunquam sicuti clauas, nonnunquam tanquam pyramidem, ut representarent caput zuccarinum, ut uocant cyn zuckerhüt. integras tamen nunquam inuenire potui, forsitan propter uim fulminis quæ excutuntur nubibus, & resultationem in terram. Harum uim esse prædicant, prouocare dulces somnos, & ualere contra fulmina, item facere ad prælia & causas uincendas. Vide & Solinum capite uicesimotertio de ceraunijs.

D E



Thyites lapis à mortarijs nomē habet. uel iūm qui sit, iam ignoratur. Dioscorides eum gigni in Aethiopia uult subuiridis coloris, ueluti iaspis: qui cum diluatur, lacteum reddat succum, uehementer mordens. De illo parū aliās constat apud reliquos auctores. Sunt qui lapidem lyncis esse uolunt. Verū quid lapis lyncis, mox dicemus.

DE LAPIDE LYNCVRIO,

Caput XXVII.

Lyncurius, uel lapis lyncis, fit ex urina lupi ceruarij, scilicet lyncis, in syluis & montib. coagulata, in terra. ē maribus fuluus & igneus fit, ē foeminis candidus ac languidior. Egeritur autem terra, quia bestia operit suam urinā, quasi eam inuideat usui hominum, aut pudoris innati causa. sicuti uidemus alia animalia facere, lupos, canes, catosq; ex qua coagulatur calore lyncurius, teste Plinio libro 37. capite 2. & 3. & libro 8. cap. 38. Non est autem electrum, uel succinum pierogophoron, pennas & floccos ad se trahens, ut quidam uoluerent, quia lyncurius gemma coloris fului, ut gagates, & ignei reperitur: & non attrahit pennas aut floccos, quamuis attrita. Huius gemmae Ouidius quoq; libro decimoquinto Metamor. egregiē meminit, cum inquit:

Vicia



Viſta racemiſtero lyncas dedit India Baccho.

E quibus ut memorant, quicquid ueſica remiſit,
Vertitur in lapides, & congelat aëre tacto.

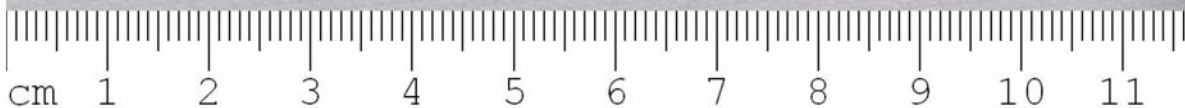
Cæterum conſule & Solinum capite ſ. Albertum
& Euacem in Lapidarijs ſuis. Prodeſt contra cal-
culos, ictericiam, fluxus uentris, dolorem ſtoma-
chi. Volunt ſuper illam naſci ſaluberrimos fungos.
Sunt qui lapides lyncis hodie putant eſſe dactylos
Ideos, uel ut uocant dactylos illos lapideos. Cæte-
rum notandum & hoc, quòd lynx animal, ſolum
animalium in calce binos habet digitulos, unde col-
liguntur ungues, magni momenti in medicina, die
luchs claxen. Appenduntur pueris contra comi-
talem, & alia. Poſtremò fuerunt & qui thyiten
crediderunt eſſe, ſed falſò, lyncurium. Verū quod
ſit credibile urinam lyncis coire in lapidem, præ-
cipuè calore terræ, tibi ſimile dicam, idq; experien-
tia habeo. In exitu ueſicæ ſilueſtris porci, apri ſci-
licet, nonnunquam etiam porci domeſtici caſtrati,
reperitur lapis coagulatus ex urina, calore anima-
lis, flavus & ſubpallidus nonnunquam, ſicuti mi-
hi aliquando uenator, & idem coquus principis de-
monſtrauit, magnitudine nonnunquam fabæ, qui
preſentiſſimum eſt remedium contra ueſicæ calcu-
lum. idq; expertus loquor. Cur ergo non fieret, ut
urinæ lyncis, imò aliorum animalium ſæpe coirent
calore terræ.

O DE



212 De lapidib. & gemmis
DE LAPIDE IYDAICO,
Caput XXVIII.

THecolithos lapis iudaicus dicitur, quia in Palaestina & terra Iudæorum reperitur. habetur iam in officinis. Estq; duplex, scilicet, maior & minor. Maior similis est glandi, & lineis quasi torno ductis, quemadmodum egregie describitur à Dioscoride. & dicitur phoeniciæ, quia in Phoeniciâ reperitur: aut quia similis balano, ut uult Plinius lib. 36. cap. 10. Porro dicitur & pyrena, quia similis nucleo oliuæ, ut idem Plinius testatur in eodem, cap. 11. habet et alia nomina, ut uocatur Thecolithos, quia oleæ nucleo similis, & quod lingen-
tium calculos frangat, pellatq;. Præterea uocatur Eueostriata concharum modo non adeò candida. Sed Plinius supra L. C. deceptus horum nominum appellatione, putat esse plures species, cum non sunt. Vnum & eundem significant hæc nomina lapidem proculdubio Iudaicum. Hic reperitur & in Germania, ut ad Albim prope ostium Tangræ. At minor qui est in forma chilindro similis, fractus resplendet. Er sibi wie ein klein mühlstein. Hic ignotus proculdubio Dioscoridi, reperitur etiam apud nos in Saxonia, circa Hildesheimium, & in Marchia antiqua ad ostium Tangræ, ad littora Albis, egregie pulchritudinis. Ambo difficultati urinae calculosisq; mirè prosunt. Consule Dioscoridem & Serapio-



et Serapionem libro Aggreg. capite hager alien-
di. Et Solinum capite quadragesimo.

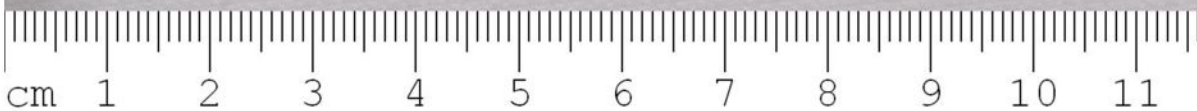
DE LAPIDE AMIANTHO,

Caput XXIX.

AMIANTHUS lapis, teste Dioscoride, nascitur
in Cypro, similis alumini scisso, ex quo ut
pote flexibili tela et uela fiunt spectaculi gratia,
quæ ignibus iniecta ardent: sed flammis inuncta,
splendidiora exeunt. Germani talem lapidē uocant
federweiß, oder erdflachs, et fabulatur eum nasci
ex pilis salamandræ, quia non consumatur igne ut
salamandra. Verū amianthos proculdubio est alu-
men nostrū plumosum, et hinc æterna candelā fieri
possit. aliās amianthus lapis nō est magnæ uirtutis,
ceterū exiccat. Plin. lib. 36. cap. 19. amianthū simi-
lem dicit alumini, nihilq; deperdentē igni, qui resi-
stat omnib; ueneficijs magorū priuatim. Profecto si
acutē cōsideramus, nos quoq; amianthi speciem ha-
bemus, nempe metallicū hoc quod reperitur in fodi-
nis, et micam dicimus, à Germanis glimmer, oder
katzen silber. habet colorem argenti. selium autem
argentū dicitur, à similitudine, quod corū oculi no-
ctu lucet tali modo, siue quod cassum et inutile sit.
nullū enim fructū fert, sed igne uulgi opinione con-
sumitur. sed si acutē cōsideras, non cōsumitur, uel
luti amianthū uerum: sed tantū purgatur, et alium
assumit colorem, res aliās nullius momenti. Possunt

O 2

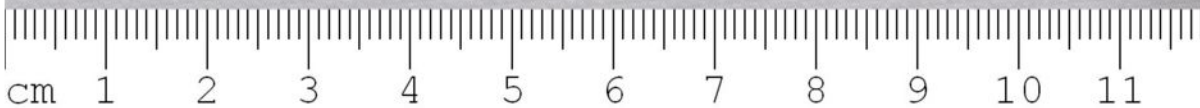
tamen



214 De lapidib. & gemmis
tamen cedere meliora docenti. Huc referre poteris
propter uirium cognationē, primum gemmā quæ
asbestos dicitur, quæ reperitur in montibus Arcadiæ
teste Plinio lib. 37. cap. 10. coloris ferrei: uel etiā in
Arabia, ut uult Albertus: quæ cū semel accenditur
uix aut nunq̃ extinguitur, cum sit unctuosus & hu-
midus. Itē huc referas absinthitē, gēmam coloris ui-
tri, rubeis uirgulis, quæ cum accēditur etiā per mul-
tos dies nutrit ignē: remissior tamē est uiribus asbe-
sto. Dicitur prouocare sanguinē gestatus, sicuti hæ-
matites sistit sanguinē. Plinius lib. 37. cap. 10. api-
ston illam gēmam uocat. Tertiō Albertus & lapi-
dis Iscultos mentionē facit, qui an idē sit cū amian-
tho, an eius species, tuo relinquimus iudicio, cum
inquit fermē in hāc sententiā: Iscultos gēma croco-
similis, in ultimis Hispanorū partibus et iuxta Ga-
des reperitur, quæ filabilis est propter uiscositatem
in eo arefactā. si de ea fiat uestis, non comburitur,
sed igne purgatur, & nitet. Estq; fortē illud quod
gehennam uocant Salamandræ: quia hæc lanugo,
est sicuti lanugo lapidis humidi.

DE ACHATE, Caput XXX.

Achates primū reperta in Sicilia iuxta flu-
men eiusdē nominis, deinde etiā alijs locis
teste Plinio lib. 37. cap. 10. Species eius sunt pha-
spachates, cerachates, sardachates, hamachates,
leucachates, dēdrachates, uti arbuscula insignis
antacha-

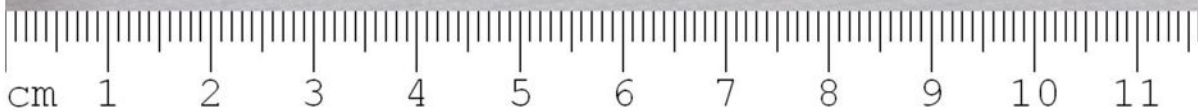


antachates: quæ cū uritur, myrrhā redolet. corolo-
chates guttis aureis distincta saphiri modo quæ re-
peritur in Creta. Profunt cōtra arancorū et scōpio-
num ictus. Hinc aquilæ eas imponunt nidis, ut de-
fendāt pullos cōtra uenēnata. sedāt sitim, cōfortant
uisum. Reliqua inuenies apud ipsum Pliniū L. C.
qui & hoc refert, quòd in achate uariæ appareāt
impresiones, scilicet cōspiciātur in his flumina, ne-
mora, iumēta, hederæ, effeda, staticula, ornāmēta
equorū. itē lib. 37. cap. 1. Pyrrhū habuisse achatem
gēmam dicit, in qua Apollo & nouē Musæ cū suis
insignijs spectarētur. Ego gemmam aliquādo uidi
apud principē (uerū achates nō erat) in qua macu-
lis discurrentibus apparuit rusticus & integrū ara-
trum. Inueni & aliquādo ad Albim silicem prope
ostium Tangræ, in quo apparuerūt uestigia lupi,
uel leonis, circa dimidiā rosam ita expresse inscul-
pta à natura, ut si gemmarius data opera fecisset.
Credibilia ergo illa sunt Plinij, quæ de impresio-
nibus gemmæ istius scribit.

DE VNIONIBVS SEV MARGA-
ritis, Caput XXXI.

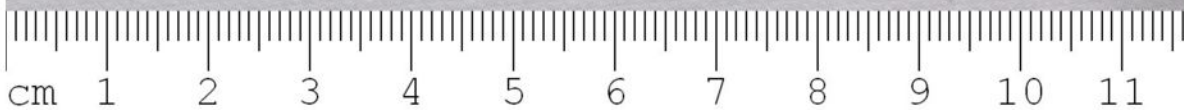
Margaritas preciosas mittit oceanus Indi-
cus, item mare rubrū in sinu Persico circa
Arabiam, & nunc mare Britannicū. Estq; margari-
ta seu unio nihil aliud, q̄ genitura seu partus con-
chæ margaritifera. Nam cōchæ illæ certo tempore

O 3 anni.



216 De lapidibus & gemmis

anni quando eas genitalis anni hora stimulat, sese
pandūt, quadā oscitatione: sitiūtq; rorē ueluti ma-
ritum, eiusq; desiderio hiāt, ac roscido cōceptu sese
impleri cupiūt. mox cū lunares liquūtur aspergi-
nes, hauriūt rorē, humorē cōcupitū matrice quasi
hiāte, & fiunt grauidæ: deinde pariūt margaritas:
pro qualitate roris cōcepti. Si purū rorē concepe-
rint, cādore mirabili unio apparet: si uerò turbidū
rorē cōceperint, sordescūt et foetus. pallēt etiā mar-
garitæ, cœlo mināte tēpestates, si fuerint cōceptæ:
si tēpestuæ, hiātes cōchæ satiātur, margaritæ gran-
descūt: si tempore coitus, fulgurat, cōprimūtur con-
chæ, ac pro ieiunij modo pariūt uniones. Si tonue-
rit, pauidæ repētē cōprimuntur cōchæ, & deinde
abortus pariūt, quos physmata uocāt. ferūt etiā, si
post illarū cōceptū crebra audiātur tonitrua, illas
expuere in flumina uniones, ac sic crebrò reperiri
in fluminibus, ut uolunt in Mosella inter harenas.
porrò tēpore coitus si unā cum rore incidit in hian-
tem conchā radius solis, uniones rubedine tingūtur
sicuti fieri uidemus. Propterea Oriente sole con-
chæ sese mergūt. sentiūt enim sese aliās ruffos quasi
deinde procreare. Postremò sit clarius margariton
si cōchæ excipiūt matutini aëris semē, id est rorē,
quā uespertini. Adcō magna est adfinitas cœli
& cōchæ in coitu cū rore qui est semē quasi aeris.
Nec iniuria, margaritæ Veneri dicantur propter
mirabi-



mirabile coitū. Dicitur autē unio, quia nulli duo
reperiūtur. Dos omnis est in cādore, magnitudine,
pōdere, orbe, leuore. Et in aquis omnis unio mollis
est, ut coralliū: exēptus, aere protinus durefcit, &
fit lapis. Verū de unionibus, et de natura istarum
concharū, cōsule Plin. lib. 9. cap. 35. Itē lib. 6. cap.
28. Solin. cap. 55. Serap. lib. Aggr. cag. Hager Al-
balo. uolūtq; frig. & sic. 2. grad. profunt cōtra syn-
copē & cardiacā. spiritus cōfortāt, ualēt cōtra flu-
xus sanguinis, itē lienteria, diarrhoeā. cōferūt uisui
retinēt mēses, abstergūt dētes, clarificāt sanguinē,
profunt melancholicis, cōfortāt cor. Didicit et iam
ars parare margaritas, ac fallere pene; illam.

DE GEMMA PERCAE Cap. XXXII.

Perca piscis est qui teutonicē dicitur ein parß
oder persick, duræ carnis. Estq; duplex, scili-
cet, maior et minor. Maior propter colorē dicitur
ein parß simpliciter, oder punter parß. Saxones uo-
cāt ein puntel parß. Minor à Germanis propter ro-
tunditatē corporis dicitur ein kaulparß. In huius
capite binæ reperiūtur gēma, cādidißimæ, osæ,
magnitudine seminis lini, proportionē tamē piscis.
Hac gēma nihil præsentiū in frāgendo calculo ue-
sicæ, propterea etiā meritō & cautē ab his qui eius
uires sciūt colligitur. Eandē uim habere dicitur ex
enteratū caput funduli der schmürlein, repræsētās
multum uirginis ornatū, Sed tendamus ad reliqua.

218 Delapidib. & gemmis
DE LAPIDE CARPIONIS,

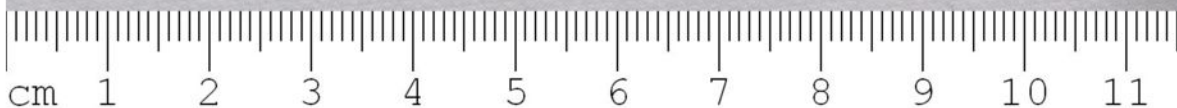
Caput XXXIII.

INgredimur nunc quasi anatomias multorum animalium. recitabimus enim ordine (ut partim iam incepimus) gemmas, & alias res quæ in medicis usum habent, quæ ex ipsis animalculis colliguntur. Commodè autem nunc post gemmam perca, tractabimus gemmam ipsius carpionis. Piscis est carpa uel carpio dulcis aquæ, notus, admodum uiscosus, propterea & uino coquitur, ad tollendam eius uiscositatem. A Germanis dicitur eyn karppe, oder carpen. In huius faucibus reperitur gemma seu lapis qui dicitur eyn karpensleyn, forma triangulari, magnitudine pro proportionem piscis, coloris candidi extra, intus flauæ. Is quoque prodest calculosis. præcipuè hanc dynamin habeat, ut aduersetur ebullitioni flauæ bilis: Wan eynen der soth seüt, ore contentus. Habet & alias uires, quas nunc breuitatis causa omitto. Præseruat contra colicam passionem.

DE LAPIDE EX CANCRO,

Caput XXIII.

INueniuntur & in ipsis canceris, præcipuè foemellis cum syphar exuerunt & deposuerunt lapides bini candidi rotundi, quos Germani uocant krebs augen, quod quasi formam habeant oculi, od krebsleyn. Vis illorum est frangere calculum uesticæ: pro-



ca: propterea etiam colliguntur. Sed illis nihil est
praesentius, frangere lapidem his qui de alto deiur-
bantur. Arabes, ni fallor, lapidem uocant, rostein,
siue reiben, frigida & humida naturae. alij uolunt
sicca.

DE GEMMA EX ARANEO,

Caput XXXV.

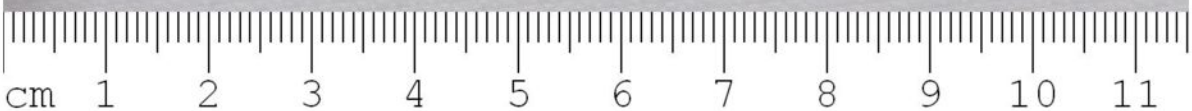
Nos Germani speciem aranei habemus do-
mestici ingentis magnitudinis, quae à cruce
nomen inuenit, propter causam nescio quā: siquidē
dicimus *eyn kreützspinn*: forsitan à textura forma,
aut à coloribus corporis transuersis. & piaculum
est quasi tales araneos lādere. dicuntur enim attra-
here omnia uenena in aedibus. & tempore pestis ra-
rò, uel nunquam conspiciuntur. In horum capitu-
lis gemmam ferunt reperiri praesentissimam contra
omnia uenena, & incantationes. uerum illa nun-
quam uidi, nec ausus fui dissecto araneo quærere.
nec mirum est, illam gemmam talem habere uim,
cum uidemus telas ipsas araneorum magni esse mo-
menti ad quamplurima.

DE SAVRITE GEMMA,

Caput XXXVI.

Saura à Latinis lacertus, uel lacerta, à Germa-
nis *eydechs*, *egleß*, oder *heydechs*, multarum
specierum est: inter quas tamen pulcherrima uiri-
dis candicante uentre, prope dumeta & sepes. qua

O 5 rum in



220 De lapidibus & gemmis

rum in uentre dissecto arundine, teste Plinio etiam libro tricesimo septimo, capite decimo, reperitur gemma saurites, quæ contra uenenata ualere dicitur. nunc nouo experimēto ossa uiridis lacerti profunt comitialibus. Colligi autem ossa tali modo debent. Imponas lacertam uiridem adhuc uiuam, captam, in aliquod uas clausum, plenum optimo sale, & sal paucis diebus consumit, carnem eius & intestina omnia: & sic facile ossa colligere poteris. & tam ad illum morbum profunt illa ossa, quam ipsa ungula alfinis, seu ut ut uocant Brutenici, des Elends klaw. Quamuis & hæc est magni momenti.

DE GEMMIS RUBETARVM,

Caput XXXVII.

PHrynus, buso, seu rubeta, cyn irdische krotte, oder pathe, ut uocant Saxones; tam secundum animal, degens in antris, non sine gemmis est. Huius enim species in Gallia & Hispania, quæ cornuta, maculis croceis & nigris liuentibus, nomine borax, in capitibus gemmas fert eiusdem nominis, die krottensteyn, coloris interdum in candido fusci: quemadmodum talem uidi apud quendam nobilem. Interdum etiam in medio ceruleum habet oculum, si uiuæ boraci extrahitur adhuc uel palpitanti. Interdum niger est notulis liuentibus nigris, ut nostræ sunt bufones. & talem ego aliquando habui.

forma



forma erat rotundus, magnitudine mediocris fabæ. Interdum uirides, interdum uersicolores etiam boraces reperiuntur. Vulgo tales lapides cropodinas uocant. Interdum etiam in his forma bufonum apparet sparsis pedibus. gestantur hi annuli à principibus. nam ubi uenena sunt, præsens talis lapis colorem mutat, & quasi sudans guttas emittit, & mirè quod uidi expetuntur à nostris boraces lapides bufonibus, ita ut saltu eos rapere nitantur. congregantur etiam circum eum, ubi apponitur in terrā. Ceterum an boraces fiant seu gignantur ex cerebro bufonis, ut draconites uel echites, tuo relinquo iudicio. Alij boraces nasci ex uiscositate spumæ uolunt, quam boraces seu bufones in uere congregatæ efflāt in caput alicuius eximij quasi regis boracis. Nostri quoq; bufones tales flare lapides dicuntur. Ceterum de apocimis, von den zacken in den krotten, uide Plinium. Nunc quoq; bufones suspenduntur aere, ut arefiant. & præsentissimo remedio sistum omnem fluxum sanguinis.

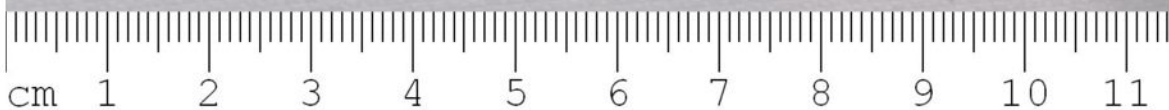
DE ECHITE,

Caput XXXVIII.

Echis, id est uipera masculus, echidna id est, uipera foemina. echiees catuli, seu filij echidis. estq; echis serpens quæ à nobis dicitur cynatter oder atter. Cuius patria est circa domos, proprie tamen in dumetis ad aquas. Eius formam Nicander

222 De lapidib. & gemmis

Nicander pulcherrimè describit in Theriaca. de eius
 uerò coitu hic pauca addemus. Echis mas tempore
 coitus inserit caput in os echidnae foeminae, ita se-
 men suum illi infundens. Echidna uerò siue futuri
 praesciens periculi, seu uoluptatis dulcedine mota,
 dum absorbet semen, seu quia scit uirum adulterū,
 cum muræna sepius coire, impetuosa mordicus in-
 haerens, marito caput dentibus abscindit. at echies
 iam concepti in utero (sola enim uipera conceptu
 grauitur intra se, parat oua, & fouet, ut fiant ani-
 malia, cum reliquæ passim serpentes oua pariant,
 & nido quasi congesto more auium, fimo scilicet
 ad sepes & dumeta fouent squameam suam genitu-
 ram, ut Nicander dicit) cum uitæ primordia ha-
 buerint, & tempus appetiuerit partus, parentis sui
 interitum ulciscuntur, & erumpunt molli matris
 alio corrosa, & nascuntur orbi & matricide. nec
 hæc uana sunt. Vidi ego in patria mea aliquando
 talem matrem echidnam corrosam, & catulos cir-
 cum in sole iacentes uiuos ad Salam, ubi coquitur
 es in modum lumbricorum. A uipera ergo echide
 gemma echites nomen habet, seu quia similis sit co-
 lora echidi, uel forma, habens maculas uipereas. de
 quo consule Plinium libro tricesimo septimo, capi-
 te undecimo, & Solinum capite quadragesimo, &
 Germanis dicitur eyn nattersteyn. Vis eius contra
 uenenata ualere. Eandem uim habent linguae uipe-
 rin

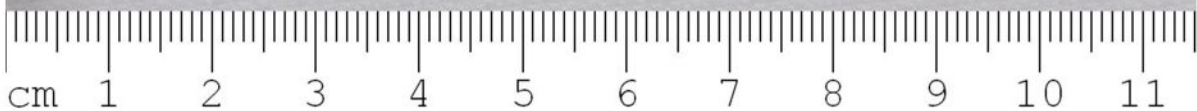


rine crepta furca palpitanti adhuc uiperæ: item & totum eius caput abscisum, & arefactum, quod testatur etiam Nicander in Theriaca.

DE DRACONITE,

Caput XXXIX.

DRaconites, siue draconias, siue drachates gemma est, teste Plinio libro tricesimo septimo, capite decimo, & Solino capite 33. quæ sit è cerebro draconum: sed nisi uiuenti abscindatur, nunquam gemmascit, inuidia animalis mori se sentientis. igitur dormientibus draconibus caput amputatur, & ita aufertur. animæ enim actus ad multa confert. quæ mortis corruptio humoribus alterat. coloris candidi est, fugat omnia uenena, & uenenosos morsus curat. Illa gloriatur reges Orientis, ubi etiam sunt dracones magni. Nostri quoque hydri et chelydri, vnser grawen & wasserschlangen in capitibus gemmas ferunt nonnunquam (ut uidi) quas dicere possis draconites à similitudine, forsitan hæ quoq; ex illorum cerebris nascuntur: uel ut uolunt alij, ex spuma quam uerno tempore excitant attritione mutua uel ore sibilanti, indurata sole, & an sie den schlangensteyn blasen, ut de bufonibus diximus. Tales nostras draconites uidi coloris cerulei aut nigri in forma pyramidis. Albertus sese draconitem uidisse dicit exemptam tali nostro chelydro, nigram, non perlucidam, in circuitu coloris

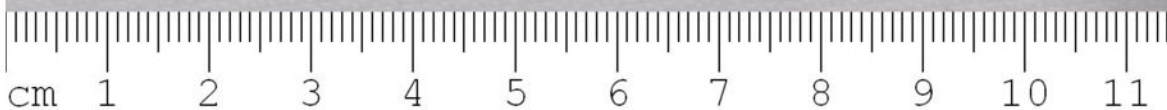


224 Delapidib. & gemmis

loris pallidi, pulcherrimā habentem descriptant serpentem in superficie. Fugat & hac uenenata, ut uera draconias, & saluat uenenatos morsus. Habet & syphar, id est senectus chelydorum nostrorum, die schlangen haut, suas uirtutes in medicina. suffitu enim sanat mirè sedem & uulua prolapsam. Stellionis quoq; tunica quæ rarissime reperitur, quia stellio resorbet illam (ut pavo suum stercus inuidens tale nobis bonum) prodest comitialibus.

DE OPHITE, Caput XL.

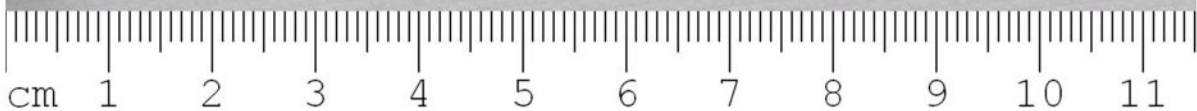
Commodè hic dicemus post draconiten & echiten, de ophite quoq;. Est autem ophites species marmoris, cuius Dioscorides tres facit species. Prima est ponderosa & nigra. Secunda est cinerei coloris, habēs lineas cinereas, distincta punctis, quæ reperitur apud nos nō procul à monte Ioa chimico, seu ualle, ut dicunt. Tertia lineis quibusdā candidis intercincta est. Dicitur autē ophites, quia colorem habet serpentinum. Non est uerò echites cyn nattersteyn, de quo supra, qui uipereas habet maculas: licet is quoq; ophitis species esse possit. neq; est draconias peregrinus, neq; noster, der drachensteyn, oder vnser schlangesteyn, qui fit ex cerebro draconum aut serpentum, uel ex spuma ut docuimus coagulata. In summa, ophites dicitur tantum propter colorem, cyn schlangensteyn, quia colore serpentes repræsentat. Et illa species lineis cinereis,



nereis & nigricantibus omnino est, tanquam sunt nostri chelydri in colore, ad ostiū Tangræ, ubi fuit olim regia sedes Caroli Quarti, in arce templum est uarijs ornatum gemmis, in quo undiq; parietes ophite tali splendent, & huius species est echites, qui uipereas notas habet. Est alia etiam species ophitis magis accedens ad formam serpentis, quia squamas habet ut serpens. & est crustaceus lapis. Reperitur in Saxonia multis locis circa Hildesheimium. sordet omnino tanquam cornu. Illa species aliquando mihi est à Cordo demonstrata. Est & tertia ophitis species à me inuenta ad litora Albis prope ostiū Tangræ. eratq; lapis tenuis, oblongus, in forma omnino tanq̃ serpens, ut si serpens induerisset in lapidē, intus coloris nigri in caruleo nitentis, forās albicantis. Plinius libr. 36. cap. 7. ophiten quoq; nomen accepisse docet à serpentium maculis. eiusq; duo facit genera, molle candidum, & nigrum durum, ex albo docet fieri uasa & cados: sic quoq; fierent ex ophite nostra uasa, si quis tentaret. Prosunt ophites leihargo, dolori capitis, & ictibus serpentium, teste Dioscoride & etiam Plinio. Suntq; ita duplices ophites, quoad notas & lineas, & quo ad ipsam formam serpentum.

Ceterum ophiten ueteres astrologi dicarunt Saturno.

DE

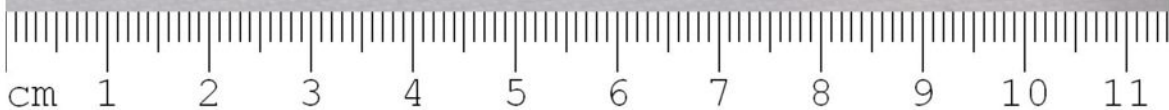


226 De lapidib. & gemmis
DE LAPIDE SPONGIARVM,
Caput XLI.

Suprà in fine libri secundi docuimus de spon-
gijs, tertiam esse spongiarum speciem, quæ in
se comineat lapides quasi natiuos, qui minus calidi
secūdum Auicennā, quā ipsæ sint spongiæ, quos
Plinius libro tricesimosexto, capite decimonono,
cysteolithos uocat. Hi lapides uino poti, uesticæ cal-
culos, teste Dioscoride, uel etiam renū rumpere ad-
firmant.

DE OSTRACITE,
Caput XLII.

Ostracites ab ostreis nomen inuenit, cum ta-
men sit similis testæ, crustosus, & fissilis in
laminas. Plinius libro tricesimosexto, capite deci-
monono, unam eius speciem, id quod & Dioscori-
des facit, similem dicit testæ, cuius usus sit pro pu-
mice. Porro libro tricesimosextimo, capite decimo,
ostraciam siue ostraciten testacea hac priori specie
durio rem dicit, & illi nomen & similitudinem o-
stream dedisse. Alteram eius speciem similem esse
achatæ docet, nisi quod achates politura pingue-
scat duriori. Sic ostracitidis sunt tres quasi diuer-
sæ species: una quæ testæ, altera quæ ostrea, tertia
quæ achata similitudinem habet. prima, quæ testæ
similis est, reperitur, habens scissiles uenas, natu-
raliter incensis montibus in Saxonia. Altera quo-
que



que quæ ostrea similis reperitur in rupibus in Saxonia. teste Dioscoride, ostracites plurimū ualēt ad mēses sistendos; inflammationes māmārum, nomas.

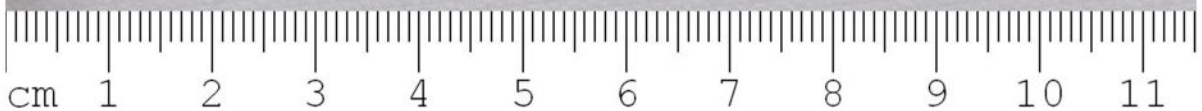
DE CHELONITIDE,

Caput XLIII.

Plinius libro 37. capite 10. mentionem quoq; facit gemmæ chelonitidis, quæ sit similis testudinibus. in ueteri Marchia ad ostium Tangræ, quæ Tangra flumen confluit Albi, ubi quondam sedes regia fuit Caroli Quarti, ad Albim infra oppidum prope uillam quæ à Carolo condita, et eius nomen habet, & nunc crasse dicitur Calpu, cum Caroligeperw propriè deberet dici, ubi est scaturigo cuiusdam fontis irruentis in Albim, locus est amoenissimus, & fœcundus uarijs gemmis, quas hætenus in præcedentibus mihi inuentas ad ostium Tangræ perstrinximus. In illo quoq; loco, chelonitis gemma mihi est inuenta, uariarum tamen specierum. Primum illic à me inuenta est chelonitis, quæ forma omnino repræsentabat cochleas marinas, wie ein Jacobs müschel, oder meer müschel. nonnunquam chelonitin perfectam & solam inueni illam, nonnunquam uix inchoatam, imperfectam, in lapidem introrsum alium inscul-

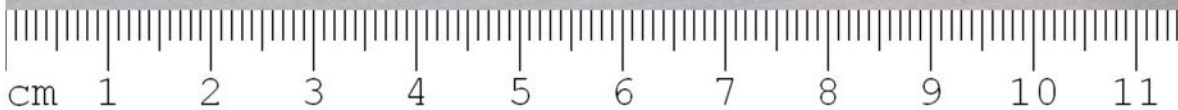


P ptam



228 De lapidibus & gemmis

ptam, nonnunquam eleuatam miro modo, nonnunquam perfectam: sic tamen, ut pro parte alieri lapidi adhaerebat: interdum duo uel tres perfectæ uel imperfectæ unâ erant: interdum magnæ, magnitudine fabæ: interdum adeo parvæ, ut sermè uisum fugerent: interdum fulvæ, candidæ, nitentes in morem onychis: interdum nigrae lineis egregijs cochleæ marine in modum expressis. Accidit aliquando, cum peterem illum locum, cum uenerabili uiro eximia uirtute & doctrina M. Christophoro Lybio & Ambrosio Barbato, amicis meis, Lybius inuenit forte fortuna lapidem coloris pallidi mollem, de quo cum prospiceret talis chelonitis pro parte corporis quasi è medio lapide, cum nos illam, fracto lapide, eruere conaremur, inuenimus lapidem illum prægnantem talibus chelonitibus tribus uel quatuor perfectis integris. ita quæ sunt perfectæ chelonitides et solæ reperiuntur, mihi uidetur sic nasci in alijs lapidibus tanquam in matrice, ut si lapides tales frangantur prægnantes, (ueluti ætites) excidant chelonitides. & profectò mihi uidentur hi lapides prægnantes talibus chelonitibus, aliquid arcani habere, & ingentem uirtutem. Plinius L. C. dicit facere ad tempestates sedandas. Quomodo uerò fiant imperfectæ chelonitides istæ in lapillis, impressæ ab extra, aut eleuatæ, tu iudica. puto ego fieri eas sicuti reliquæ impressiones, & profectò ille locus non



non sine aliquo singulari genio mihi esse uidetur.
 forsitan si illic fodinae fierent, aliquid boni subesset.
 Sed de chelonitide, quae similis cochleae marinae, wie
 ein meermuschel, iam satis est. Porro & in illo loco
 à me inuenta chelonitis est, alia forma,
 nempe oblongā referens aquaticam con-
 cham tornatilem, quae hinc inde reperitur
 ad flumina, ut ad Albim. Spero autem me
 illic adhuc quā plurima inuenturum. Vi
 dentur et haec chelonitides mihi habere uim
 ostracitis. Plinius etiam ni fallor speciem cheloniti-
 dis describit esse aureis guttis. Profecto reperitur
 illo in loco chelonitis cādicans ueluti onyx, guttu-
 lis quibusdam. aliās chelonitem uolunt reperiri in
 corde testudinis. Sed Plinius cheloniam illam uocat,
 & esse oculum dicit Indicae testudinis.

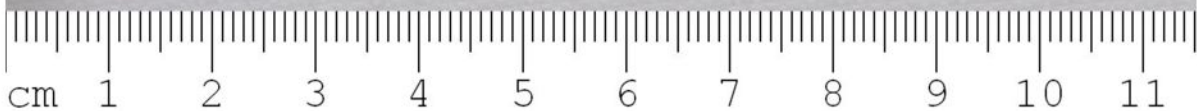


DE CHELIDONIO,

Caput XLIII.

Chelidonium lapis uel gēma chelidonia reperi-
 tur in uentriculis hirundinū, captis pullis hi-
 rundinū, crescēte luna, ut uult Diosc. lib. 2. cap. 47.
 scilicet his qui primo partu exclusi sunt, dissectis il-
 lorum uētriculis inueniuntur duo lapilli, magnitudi-
 dine, ut ipse uidi, seminis lini, & etiā eiusdē formae.
 unus niger, alter ruffus apparet: uel ut Diosc. uult,
 unus calore uariius, alter parus: uel ut Plinius do-
 cet libro 37. cap. 10. colore hirundinum, alia parte

P 2 purpu-



230 De lapidib. & gemmis.

purpurea, nigris maculis interpellantibus. Ego nigros & rufos tales uidi lapillos. Rufus seu purpureus ualere dicitur contra insaniam, epilepsiam. dicitur & conciliare gratiam. Niger sedat iras, & facit contra febres, malos humores. cōducit oculis. reliqua magica omitto.

DE LAPIDE QVANDRO,

Caput XLV.

Quandros lapis est seu gemma quae reperitur in cerebro & capite uulturis, coloris candidi: quae replet mamillas lacte, & contra nociuos casus ualere dicitur.

DE LAPIDE QVIRITE,

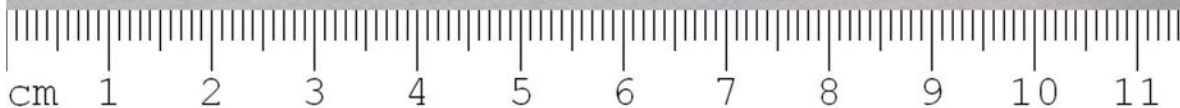
Caput XLVI.

Vpupa obscœna auis, crista uisenda plicatili contrahens eam, subrigensq; per longitudinem capitis, tota auis prestigiosa, & augurialis. in huius nido reperitur lapis, nomine quiris, qui dicitur esse secretorum proditor, & excitator imaginum in somno uariarum. sed nos non tractabimus magica. pergemus.

DE AETITE,

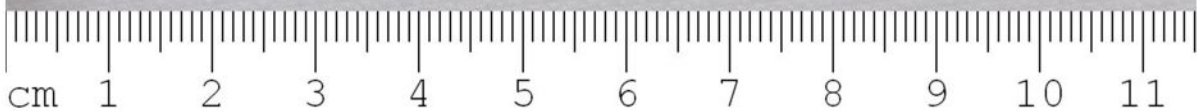
Caput XLVII.

Aetites à Germanis dicitur ein adlerstein, uel propter colorem, uel propter uirtutem illam, quod aquila sine illa parturire nequeat. alleuiat enim partū. ab alijs dicitur lapis erodialis uel aquileius.



aquileius. Estq; gemma uariarū specierū ut ego ob-
seruaui. Prima eius species pragnās est lapide, ut
eam describit Diosc. cum quatitur alius lapis in u-
tero sonat. Estq; lapis rotūdus, ut galla cōcauus a-
lium in se pragnās lapidē continens. hęc species re-
peritur ad Salā, Albim, & plurimū in regione quę
iam a nostris dicitur die Stewermarch. hęc immen-
sas habet uirtutes, præcipuē cōtinet partus graui-
dis, cum uulue sint lubricę. Secūda species actitis
est pragnās terra siue argilla cādida uel crocea, et
hęc est geodes gemma cuius Dioscorides in fine ca-
pituli citati mentionē facit. talis quę in se terrā siue
argillam conceptam tenet, reperitur Dresden in
Misia, & hinc inde in Saxonia, ad Albim loco de-
scripto illam speciē crocea argilla pragnantē in-
ueni. reperitur ad Salam, candidam in se continens
argillā. Tertia est pragnās aqua quę posita in loco
calido sudat & enydros dicitur. Vnde & carmen:
Perpetui fletus, lachrymis distillat enydros,
Qui ueluti ex pleni fontis scaturigine manat.
Plinius lib. 37. cap. 11. & Solinus cap. 40. huius e-
gregiē mētionem faciunt Sic enim inquit Plinius:
Enydros semper rotunditatis est absolutę, in can-
dore est leuis, sed ad motum fluctuat intus in ea ue-
luti in ouis liquor. Et Solinus: Enydros exudat, ut
clausam in eo putes fontanam scaturiginem. Quar-
ta species est pragnās arena et lapillis. Quinta est

P a præ-



232 De lapidib. & gemmis

prægnans chelonitide, mit den mſchelsteinen, de-
qua in præcedenti capite. Sexta species prægnas est
candido silice. quam speciẽ etiam inueni ad Albim
in loco supra descripto. cuius matricem cum ape-
rirem, inueni silicem tali for-
ma, candidũ, subrotundum
in longum, durissimũ, quasi
ad caput alicuius animalis adhæsisset. erantq; in e-
ius superficie cellula quasi apum in fauis. cuius spe-
ciem alteram aliquando extra matricem inueni so-
lam, tali forma, quasi ferme
pilcus. Plinius lib. 10. cap.



3. aetitem, quem aliqui &
gagite dixerunt, reperiri inquit in nidis aquilarum,
præcipue barbararum: & esse lapidem prægnan-
tem, intus cum quatitur, alio ueluti in utero so-
nante, & qui nihil igne deperdat: & hoc quasi com-
mune habeat cum gagate, unde forsitan & gagites
dicatur: præterea illi maximam uim medicam qui
è nido aquila diripiatur. Porro libro tricesimo se-
xto, capite uicesimo septimo, reperiri aetitem in ni-
dis aquilarum dicit, & binos unam marem & foemi-
nam, & sine his parere aquilas non posse: sicuti
aquila exclusis pullis, supponit achatem, qui custo-
dit illos à morsu uenenatorum. Facit autem aetitis
hæc genera, uel species hæc.

Aetites

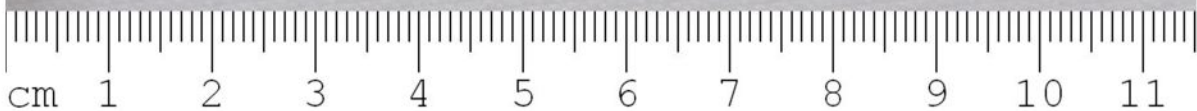


Aetites Plinij est quadruplex, scilicet:

1. Pusillus, mollis, in Aphrica nascēs, intra se ac ueluti in aluo habens argillam suauem candidam. Estq; friabilis. & putant esse foeminini sexus. & hac species reperitur apud nos argilla flaua prægnaans. Et hic est geodes Dioscoridis.
2. Durus similis gallæ nascitur in Arabia, qui mas esse creditur, subrutulum in aluo habens lapidem ac durum. hic maxime celebratur à Dioscoride, & etiam reperitur apud nos, ut in precedentiibus dictum est.
3. Nascitur in Cyprio, colore similis illi qui in Aphrica nascitur, amplior tamen atq; dilatatus. cæteris globosa facies mollis est, & friabilis, habet in aluo arenam iucundam & lapillos. cuius species sunt prægnaantes cōchylitide & silicibus.
4. Nascitur iuxta Leucadem in Taphiussa, unde dicitur Taphiusius. inuenitur in fluminibus candidus & rotundus. hinc est in aluo qui uocatur calimius, nec quicquam est tenerius.

Aetites omnes continent & custodiunt partus, & ualent contra omnes abortiuū insidias, ut idem Plinius testatur libro tricesimo, capite quarto. Porro libro tricesimo septimo, capite undecimo, aetitem à colore aquilæ cauda cādicatis esse. Cæterum nota, quod hunc aetitem uocāt quidā & echitē, quia echis quæ hæres auium sit, habitet iuxta illa littora.

P 4 oceani,

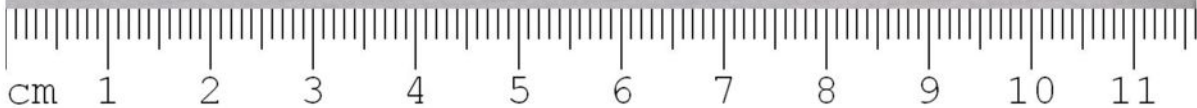


oceanis, ubi actites reperiatur. Verum alia est actites, ein adlerstein, de quo hic agimus. Et alia est echites, ein naterstein, de quo supra. Plin. L. C. & specialiter echitis & actitis meminit, ergo non sunt idem. Vide de actite & Solinū cap. 40. Serap. lib. Aggr. cap. Hager Athamach, & Rasim libro de proprietatibus, Albertum, Euacem, et alios.

DE CALLAITE.

Caput XLVIII.

CALLAIS uiridis, pallensq; gemma, nascitur, teste Plinio, in India, apud incolas Caucasi: etiam in Germania in rupibus inuijs & gelidis, oculi figura extuberans, leuiterq; adherens, nec ut annata petris, sed ut apposita. Sunt qui in Arabia eam inueniri dicunt, in nidis auium quas uocant melancoryphos. Vide Plinium lib. 37. cap. 8. et 10. ubi eam imitatore saphiri uocat. candidiorem tamen, & littoroso mari similem. Vide & Solinum in Polyhistore, capite uicesimo tertio. At quæ sint aues, in quarum nidis inueniatur, quæ à nigro capite seu uertice nomen habet, (nam melancoryphos est quasi atricapilla) tuo relinquo iudicio. Quidam melancoryphon uolunt ipsam alaudam seu galeritam esse. A pastoribus nostris in Saxonia reperiuntur lapides in nidis auium, quæ à sono uocis dicuntur kwbiuh, coloris subpallidi. Estq; illa auis propriè siluestris, quasi pica, candidis & atris



atris constans pennis, capite nigro, in quo crista uisenda conspicitur, sonora, pro more picarum, circa latentes homines stridula, propterea à latronibus odio habetur. Hæc mihi ferè uidetur esse melancoryphus, nihil tamen affirmo. pastores talibus lapidibus inuentis utuntur contra incantationes & laruas nocturnas. Ceterum de melancoryphis consule Aristotelem. Plinius libro decimo, capite uicesimonono, ficedulas melancoryphos dici ait, præter autumnno, cum mutant formam coloremq;. Item libro eodem, capite sexagesimo, post picam melancoryphum tradit, cumq; parere supra uiginti oua, numero semper impari. & hoc semper facit nostra illa avis Kubith, nidificans ad paludes, & in pratis, ad aggeres plerumq;. in superiori Germania rarissimè conspicitur.

DE LAPIDE BEZAAR,

Cap. XLIX.

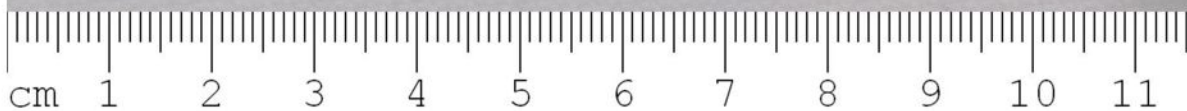
Lapis bezaar, teste Serapione, libro Aggregauonum capite Hager bezaar, primum significat omne medicamentum conueniens alicui ueneno. Secundo in specie significat lapidem qui generatur in oculis ceruorum (sicuti legimus totos oculos hyænæ lapidescere. hinc gemmæ hyænæ dicuntur apud Plinium) in Oriente. Ceruus enim uerno tempore inuestigat cauernas serpentium, nariumq; spiritu extrahit reuentes, easq; comedit,

P 5 ut ita



236 De lapidibus & gemmis

ut ita purget annum tedium. mox petit aquas & flumina, quibus sese mergit usque ad ipsum caput, tandiu quousque semit superatam uim ueneni. interea lachrymas emittit oculis ui ueneni, quæ coagulatae penes oculos desiccantur, & decidunt. Hæ lacrymæ coagulatae sunt bezaar, contra omnia uenena. & reperiuntur coloris citrini, puluerulenti, subuiridis, & candidi. & uolunt eas inueniri in Syria, India & Oriente. Nos in Germania etiam in nostris ceruis uidemus aliquid penes oculos sepe lapidescere. & materia illa coacta ossea quasi ex lacrymis proculdubio, colligitur à uenatoribus, & est bezaar. id est, aduersatur etiam omnibus uenenis, prodest cardiacis, & contra defectus animæ, sanat omnes ictus uenenatos. propterea magni æstimari deberet à principibus. Eandem uim habet, & est bezaar, os de corde cerui, Die creützlin die man findet inn dem hertzen des hirschen. sicuti sciunt uenatores. pro forma, ut sunt ferme cruces in capite lupi aquatici: præterquam quòd ossa sunt. Porro talia ossa de corde ceruæ seu hinnule custodiunt partum, & pregnantibus mirè conducunt. Eandem uim habet lapis reperiunt in uentriculo & intestinis ceruæ. Sed cum facta est mentio cerui, addemus pauca de reliquis eius uirtutibus. Medulla eius conducit omnibus inflammationibus, præcipuè uulvæ. Genitale eius



eius nervosum arefactū, sedat colorem coli, potu.
 Ramenta eius pudendi incitant uenerem. San-
 guis eius sistit aluum, & prodest calculosis.
 Cornu eius acquisitum intra festa, ut uocant, Ma-
 riæ, præcipuè extrema ramorum, mirè comitali-
 libus profunt. & aduersatur hausto ue-
 neno. Pulmone eius nihil utilius
 phthificis.

DE VARIIS,

Caput L.

Tophus in uentre secundo iuuenæ custodit
 partum, & ægrè parturientibus summum
 est remedium. Iecur apri siluestris sistit aluum.
 & tophus repertus in eodem, mirè prodest cal-
 culosis. Dentes crocei castoris, si inde bibi-
 tur, profunt ictericis, & quartanis febribus.
 Tali leporini, Der hasen sprungh, ut uocant
 Germani, item renes eius inueterati, profunt cal-
 culosis. Adeps eius frangit abscessus. Exem-
 ptus partus ex utero eius, concrematus, ualet
 asthmaticis, custodit partum, facit ad conce-
 ptionem. Coagulum eius, & hinnuli præcipuè
 interfecti in utero materno, aduersatur omni-
 bus uenenis haustis. Eandem uim habet sto-
 machus ciconiæ, inueteratus. Nec mirum, cum
 ciconia omnia uenena digerat.

Eandem



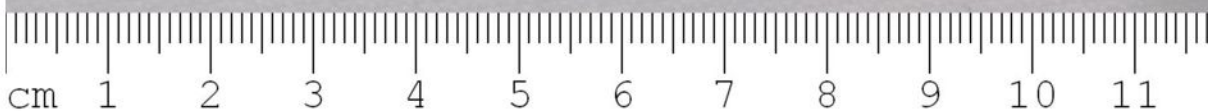
238 De lapidib. & gemmis

Eandem uim habere ferunt cachrin quercinam,
den eychen hopffen. ungula alsines (ut uocant) uel
Brutenici, des elēdes, prodest comitialibus, et iuuat
partum. Cochlea terrestres nigrae, quae in folijs
& gramine reperiuntur, reptantes absque domi-
bus, tempore ueris & aestatis, conquassatae &
impositae ulceribus, omnia emolliunt ulcera, miro
auxilio.

DE VVA QVERCINA,

Caput LI.

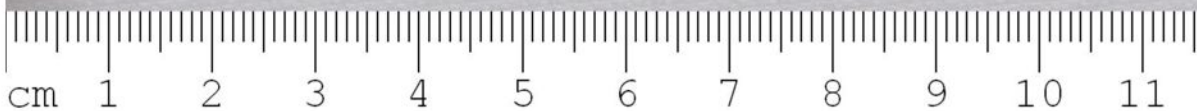
VVa quercina ignota fuit ueteribus, res ma-
gni momenti. Est autem uua quercina à me
primum inuenta forte fortuna, tempore ueris, cum
ad quercus alias effoderem herbas, in siluula quer-
cina prope ostium Tangerae. quam & ut tu can-
dide lector noscere discas, eius descriptionem huc
apponere uolui. Est q; uua quercina concreticium
quiddam, in forma uuae, ad radices quercuum sub
terra tempore ueris, ex humore radicum forsitan
superfluo. saporis omnino styptici, colore foras pur-
pureo, intus candido, & quasi lactifero: Es si het
wie eyn roter Weintraub von vielē beeyen zūhauf
getruckt. in aestate, quod obseruaui, uua perit illa,
& quasi fit lignea. Tempore ergo ueris colligi de-
bet ad radices quercuum, & debet siccari umbra,
& deinde puluerisari. illo puluere est nihil (exper-
tus loquor) praesens in dysenteria, & in omni
fluxu



fluxu sanguinis. Desperatos dysentericos aliquot
seruari illa uia quercina: meritò ergo digna est
omni laude. Habet & alias uirtutes, de quibus me-
dicis est cogitandum.

DE STOMACHO CUIUSDAM
piscis, Caput LII.

Piscis est ex genere anguillarū capitosus, Ger-
mani quem à sono uocis uocant eyn quappe.
illum piscatores ferunt ore coire cum ranis aquati-
cis illis maioribus. Sicuti uidemus sepe animalia di-
uersæ speciei inuicē coire. Sic uulpes cum martio-
rallo, sic marena cū uipera, sic lupus cum cane, sic
lusciniā cū xanthiuro coit. Ceterum ore aliās coeūt
cancrī, sepīæ: item maiores corui, bonosæ, & silue-
stres gallinæ, quæ à uitibus, uitice, & agris noua-
libus nomen habent, de quib. paulo infrā. Et nescio
quid ille ipse piscis ranini præ se fert ore, deinde
pinnis inferioribus ad caput, colore tēpore coitus.
Postremò quod omnium maximum est stomacho.
Nam stomachus eius quasi ex quinq; uel sex rani-
nis pedibus constat & compactus est. Hinc Saxo-
nes dicunt prouerbio, Es ward eyn quapp no nie
so güt, sie heft inn sick eyn patten futh. pedes enim
uocant eyn futh, & ranas uocant patten. propte-
rea etiam ille piscis ab illis odio habetur. Hic sto-
machus eius raninis constans pedibus, ingen-
tes habeat uirtutes. Inueteratus enim, ut fit in Sa-
xonia



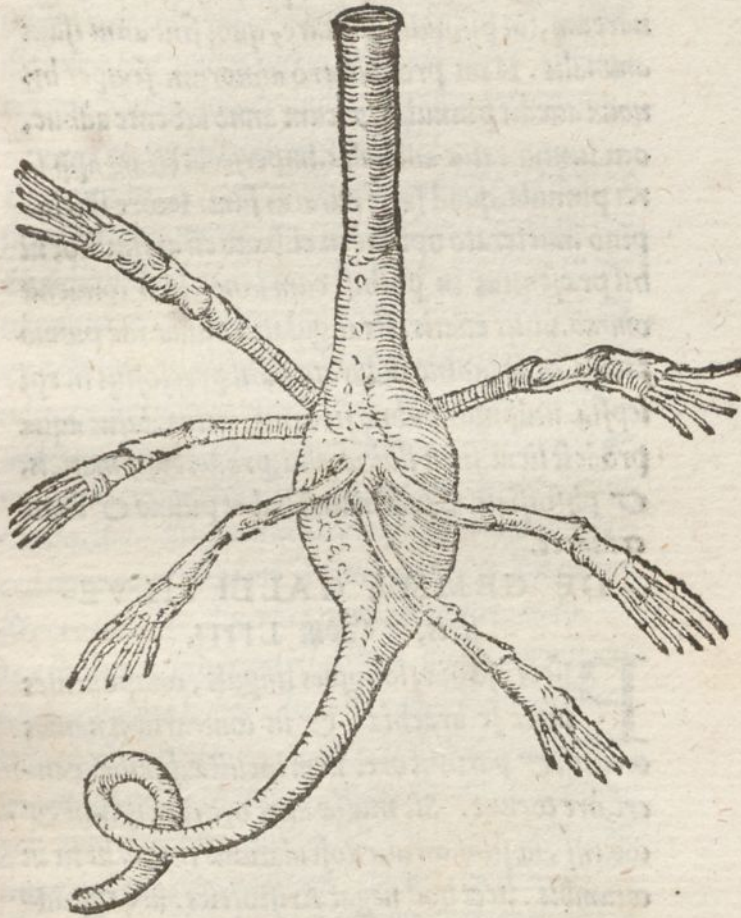
240 De lapidib. & gemmis
xonia à matronis, trahit mirabili dynami secundas
herentes aut relictas in partu. potu datus, & ma-
gni momenti est ad omnia uitia matricis. Quis ta-
lia primus inuenit? quis perscrutatus est?
ô immensa Dei bonitas, qui nihil
ociosum, nihil inane
finxit.

STO-

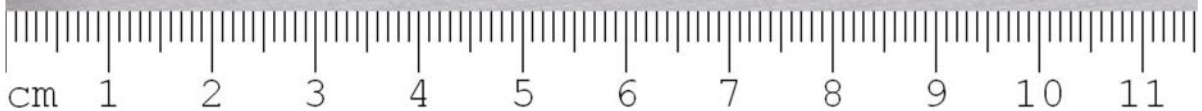


STOMACHVS PISCIS, QVEM
uocant quappium. Hinc stomachus à Saxonibus
ille dicitur quappen futh, quappen hendicken,
quasi manus seu pes quappij piscis.

ΟΙΣΟΦΑΓΟΣ.



DE



242 De lapidib. & gemmis
DE IECORE LUPINO,

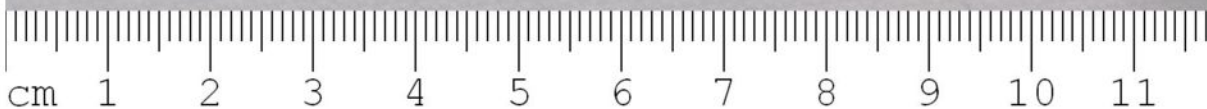
Caput LIII.

Sicuti epas hominis quinq; habet pinnulas, & his ceu digitis amplectitur uentriculum: sic e contra ego obseruau iecur lupinum, uulpinū, erinaceum, tot pinnulis constare, quot sint anni istius animalis. Nam pro numero annorum semper his noua accedit pinnula: & cum anno labente adhuc, occidunt talia animalia. imperfecta etiam apparet pinnula, quod sepe miratus sum. Iecore illo lupino inueterato optimè in clibano cū absinthio, nihil praesentius in phthisi cum uino, imò conuenit omnib. uijs epatis. Strangulatui uuluae idē pulmo facit. Corde lupino indurato nihil preciosius in epilepsia. uulpinus pulmo siccatus, tritus, datus aqua prodest lieni, sistit fluxus alui, prodest asthmaticis, & phthisicis. Eandem uim habet pulmo & iecur erinacei.

DE GEMMA GALLI SILVE-

stris, Caput LIIII.

Pisces, sepia, loligines linguis, componentes inter se brachia, & in contrarium nantes coeunt, & pariunt ore. Item locustae, squille, cancri, ore coeunt. Sic multae aues ore concipiunt & coeunt, ut sunt corui, exosculatione facta. ut fit in columbis. licet hoc negat Aristoteles. nec ego admodum adfirmo, quia non uidi coeuntes, coeunt enim



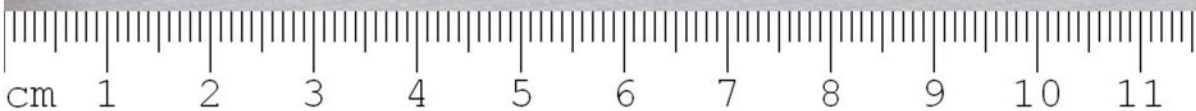
enim corui circa æquinoctium uernum (loquor ego de ueris coruis von den großen raben, welches man heist kolck aben, à sono uocis) & per quadragessimam excludunt pullos & fouent. Nam ipse aliquoties in Saxonia circa festum paschatis illorum pullos uidi et habui. Altera uerò species corui, quæ dicitur à Saxonibus corracken, æstate circa solsticiū excludit pullos, de quibus loquitur hoc carmē: Coruus maturis frugibus oua refert.

Et potest fieri, ut corui isti ueri ore coeant (diuina sic ordinante mente) in frigore. nam si uulgari modo auium coirent, frigus semen unā incidens in matriculam corrumpere. & profectò horum species quæ templa incolit, & à Germanis dicitur ein dole oder gacke, à sono uocis, ore coit tempore uerno. Sed hæc alio tempore disputabimus. Mirum est unius generis species, diuersis ita excludere pullos temporibus. Inquamus sanè nigros coruos, & accedamus ad rem ipsam. Fere omnes gallinæ siluestres coeunt ore, diuerso tamen, ut audies modo.

Hæ species gallarum siluestriū, quæ à corylis & uitibus nomen habet, dicuntur enim ein haselhün, ein rebbün: item quæ ab agris requiescentibus nomen inuenere in Marchia, ein brachhün, brachuo-gel, coloris cyanei, optimi saporis, boni chymi, coeunt ore circa æquinoctium uernum, osculatione facta ut solent columbæ. gallus enim istarum specierū

Q

rostrum



244 De lapidib. & gemmis

rostrum inserit in os foemellæ, & ita sperma in-
fundit, more uiperarum, in foemellam. hinc cre-
dibile est quod ferunt aucupes & uenatores, gal-
los de siluestribus gallinis, quæ à corylis nomen
inuenere (quas aliàs, nescio an bene, bonos asuo-
cant) senio cōfectos oua more foemellæ ponere, quæ
excludant buffones, & ex illis nasci basiliscos sil-
uestres, die haselwürhm: sicuti ex ouo galli gal-
linacei domestici post nouem annos excluditur
basiliscus per rubetam domesticus. id quod testa-
tur experientia. Sunt enim isti serpentes die ha-
selwürhm, uerè basilisci siluestres descriptione
Nicandri, qui basiliscum siluestrem describit.
Neque est genus per se, & rarissimè reperitur.
In Marchia & in ditione abbatis Zinnensis, pro-
pe urbem Luckenwaldam contigit mihi uidere ta-
lem serpentem interfectum à pastore. & profectò
magna in siluis ibi est copia talium gallinarum,
der haselhüner. Serpens erat capitis acuminati,
flauī coloris, & fermè crocci, longitudine ad tres
palmas & ultra, immense crassitudinis, cauda
turbinata in latus, multis notulis candidis aluo
insignitus, tergore tendente ad colorem cyaneum,
oris immensi proportionē corporis. Pastor qui
eum interfecerat acuminata securi, narrabat mihi
illum uesci ranis, serpentibus, & omnium ge-
nerum

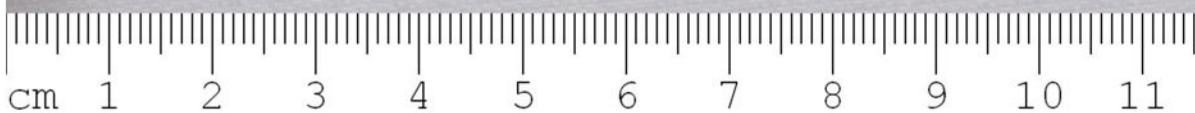


nerum animalculis, præter bonosis, ut de quarum
 prosapia sit genitus. habitationem eius esse ad
 paludes, præcipuè ubi coryli sint. & hunc mirum
 in modum delectari lacte, propterea interficere eum
 uaccas uenenato ictu, & propterea eum quoque
 eo magis peti à pastoribus, & interfici. Retu-
 lit idem mihi pastor, eius uocem esse ueluti an-
 seris defendentis pullos. & hanc uocem Nican-
 der uocat Iygen. Porro altera species siluestrium
 gallinarum, quæ nomen inuenit ab arboribus, &
 patria, ubi potissimum uersatur, ein birckhan,
 dicitur & aurhan: forsitan ab aura, quam facilli-
 mè sentit propter rarissimum corpus: aut urban,
 à senio longissimo: aut cauda, aut magnitudine,
 quia reliquis gallis maior. Etiam coit ore men-
 se Maio, at multo aliter, quàm bonosæ. Gallus hu-
 ius speciei sperma ex ore, tempore coitus in ue-
 re, excreat & euomit, & uoce magna aduocat
 gallinas ipsas, (sicut domesticus gallus aduocat
 gallinas, inuento aliquo grano) quæ cum adue-
 nerint, sperma eiectum, & excreatum à gallo in
 terram, ore legunt, & reglutunt, & tali mo-
 do concipiunt. Quas deinde ludens gallus o-
 mnes ordine comprimit, & quasi ratum facit se-
men comestum. At non coit, quod uidi: sicuti
 femina quorundam piscium tantum afflatu mascu-
 li, teste Plinio, rata redduntur (ut ita dicam.)

Tabula

Q 2

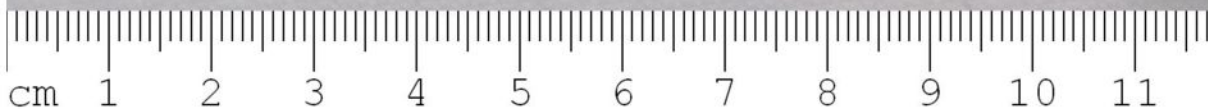
Nam



246 De lapidib. & gemmis

Nam super quas gallinas non ascendit, ipsæ ouæ
hypnecumia pariunt, ut domesticæ gallinæ. Quic-
quid uerò, fugatis gallinis, casu aliquo remanet in
terra de spermate galli excreato, hoc operante sole
nonnunquam, forsitan rore aut pluuia superueni-
ente, & putrefacta materia, mutatur in uermes &
serpentes quæ dicuntur à Germanis vrhanschlan-
gen, vnd birckschlangen. harum copia est in silua
quæ à Tangera fluuiio nomen habet in ueteri Mar-
chia. Quicquid e contra remanet in terra spermate
de excreato istius galli, pluuia non superueniente,
aut rore coincidente, mutatur & coagulatur qua-
si in uesicam translucidam & candidissimam, &
ueluti lapidescit, & fit gemma, quæ à pastoribus
& uenatoribus colligitur, & reperitur in locis ubi
tali modo coeunt galli tales, auff dem paltz platze,
tempore uerno. wan yhr paltz zeit ist. Hæc illa i-
psa gemma facta & coagulata ex spermate galli
excreato, mirum in modum facit ad conceptum
datum mulierculis sterilibus. incitat ad Venerem,
& auget appetitum prolis. Gemmæ tales magnitu-
dine, & forma, & candore margaritarum
apparent. nonnunquam grana ha-
renæ unà coagulata in his
reperiuntur, aut
pulueres.

DE



DE LAPIDE MEMPHITIDE,

Caput LV.

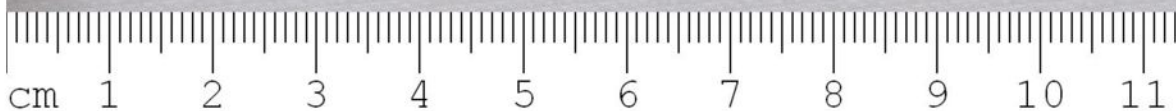
MEmphites lapis reperitur in Aegypto iuxta Memphin. habet enim nomen à loco, calculorū magnitudine, pinguis, uersicolor, ut eum describit Dioscorides & Plinius libro tricesimo sexto, capite septimo. Verū qualis sit, iam ignoratur.

DE SELINITIDE,

Caput LVI.

DE lapide Arabico cum ageremus, indicaui-
mus & hunc seliniten lapidem, pro lapide
speculari habitum: sed lapidem Arabicum, diximus
proprie esse lapidem specularem, potissimum illam
speciem, quæ ebur representat iuxta Pliniū, & quæ
ebur maculosum iuxta Dioscoridem. Est autem hæc
prorsus mea sententia. Si selinites est lapis specula-
ris, proprie est illa eius species, quæ candidissima,
unde fiant fenestræ, lignis leuigatis loco plumbi.
Nam indicauius supra, species esse specularis la-
pidis uarias. Sic dico candidus lapis specularis est
selinites: & qui ebur representat, est Arabicus. Dio-
scorides seliniten aphroselinon dici ait, quia noctu
inueniatur lunæ imaginem reddere. id facit specu-
laris lapis candidus. nam aperte in eo luna conspi-
citur splendens, ueluti in speculo. Sed an cum luna
augeatur & decrescat, nescio. humor hic lapis con-

Q 3 cretus



248 Delapidib. & gemmis
cretus esse uidetur. Consule Plinium libro tricesi-
mo septimo, capite decimo. qui nonnihil uariat à
Dioscoride, & more solito recitat fabulas. Con-
sule & Solinum in Polyhistore, capite quadra-
gesimo. Albertus feliniten cum chelonite miscere
uidetur.

DE CATOCHITE,

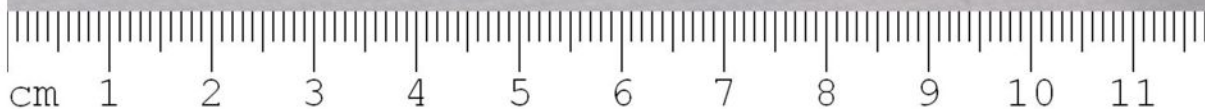
Caput LVII.

Veluti magnes ferrum, sagda lignum, gaga-
tes & succinum paleas attrahunt & re-
tinem: sic catochites carnem & manus retinet, in-
uato gummi seu glutino lentissimo. Reperitur in a-
gro Corsicano, teste Solino in Polyhistore, capite
nono, & Plinio libro tricesimo septimo, capite
decimo.

DE GEMMA ONYCHE,

Caput LVIII.

Suprà de alabastrite onyche egimus, hic de
Gemma nobis agendum eiusdem nominis. Est
enim onyx gemma secundū Plinium lib. tricesimo
septimo, capite sexto, candorem representans un-
guis: uerū multarum specierum. nonnunquam
enim chrysolithi & sardæ et iaspidis colorē refert.
Indica onyx nonnunquam ignea, nigra, cornea,
cingentibus candidis uenis, oculi modo interuenien-
tibus, quarundam oculis obliquis uenis. Sunt & in
Arabia onyches candidis zonis, nigrae, quæ quomo-
do diffē-



do differant ab Indicis, consule Plinium loco citato. Hinc dicimus sardonix, quasi sarda, quæ nomen cum onyche communicauit, & uolunt sardio præfente ligari onychem. Insuper dicunt onychem ex lachryma arboris lapidescere, & fieri: quia igne concrematus, mittit odorem, & uarijs appareat impressionibus & formis. Albertus quoq; onychis species facit nigras, rubicundas, & albas: quæ tamē omnes cum fricentur, soluantur in substantiam representantem unguis humani similitudinem. Ferunt, onyches tristitiam & timores excitare. mouent enim melancholias, excitant & lites, & somnia turbulenta, adaugent saliuam pueris. Sarda uerò illi coniuncta, id est, sardonix, lenit istam uim, & reddis homines castos, & pudicos. De iaspone suo loco infra de iaspide agemus.

DE SARDIA,
Caput LIX.

EX sarda gemma, quæ & sardius lapis dicitur, & nunc darneolus uocatur, teste Plinio libro 37. cap. 7. olim fiebant uasa potoria. & illa gemma nomen cum sardoniche communicauit, & nomen habet à Sardibus, ubi primum reperta. laudatissima tamen in saxi corde in Babylonia. reperitur & alijs locis, ut in Epiro & Assyria. in India trium generum, rubrum: secundum, demum à

Q 4 pm-



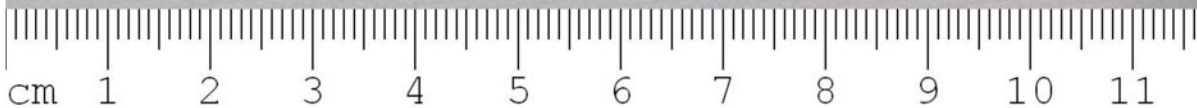
250 De lapidib. & gemmis

pinguedine. 3. argenteis bracteis sublimitum. Indica praelucent. crassiores sunt Arabicae. Reperiuntur & in Aegypto, quae bracteis aureis sublinuntur. In his mares excitatius fulgent. foeminae sunt pinguiore, & crassius nitent. Damnantur ex illis melleae & testaceae. Albertus sardam acueri ingenium praedicat, et reddere homines letos, quia purgat sanguinem, & spiritus bonos procreat. De Sardonyche alijs uide Solinum in Polyhistore capite tricesimosexto, Plinium libro tricesimosextimo, capite sexto.

DE CARBUNCULO,

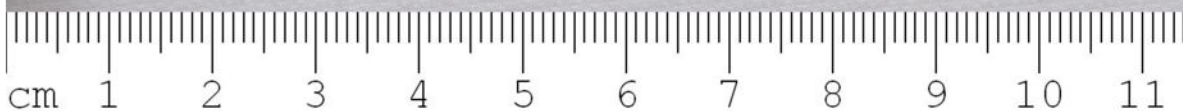
Caput LX.

Carbunculi gemmae preciosissimae ab ignis similitudine nomen habent, cum ipsi ignem non sentiant, propterea dicuntur apyrusta, apyroti, uel acausti. Et carbunculus proculdubio est pyropus. unde Ouid. fingit 2. Met. domum & aulam Solis factam. Horum carbunculorum species seu genera sunt uaria. Primum sunt carbunculi Indici & Garamaticici, quos Carchedonios uocant. Indici sunt sordidi, fulgoris retorridi. ex his qui languidius liuidiusque lucent, uocant liuicotas, et sunt Carchedonijs ueris multo maiores. Secundò sunt carbunculi Aethiopici pingues, lucem non emittentes, flagrant conuoluto igne. Tertiò sunt Alabandici scabri reliquis nigriores. Quarto nascuntur & in Thracia, in Or-



in Orchomeno Arcadiae, teste Theophrasto, & in Chio, nigriores. Quinto sunt Troezenij uarij interuenientibus maculis albis. Sexto sunt coruthij, ex pallido cãdidi. Ceterum in omni genere masculij appellantur acriores, & flammæ liquidioris, nigrioris, lucidioris, ac in sole flagrantis. At foeminae resulgentes languidius. Optimi carbunculi sunt amethystizontes, id est, quorum extremus igniculus in amethysti exit uiolam. Proximi his sunt syrtæ pinnato fulgore radiantes. Callistratus (Plinio citante) fulgorem carbunculi debere esse candidum, posuit extremo uisu nubilantem: & si ita extollatur, exardescens, propterea carbunculũ candidum uocari. Postremo Plin. lib. 37. capite 8. carbunculi speciem facit anthracitẽ, fossilem in Thesprotia, carbonibus similem. Docuimus autem supra libro 2. de Cinnabari, Græcos multas res anthracas uocare: scilicet uenam minij, hæmatitem gemmam, & ipsum carbunculum: cuius proculdubio species est rubinus, quẽ aliàs dicere possumus lychniten, &c. Huius anthracitidis idem Plinius speciem esse dicit præcinctam candidis uenis, & horum lapidum colorem esse ut superiorum. iactatos in ignem quasi intermortuos extinguere, contra perfusos aqua exardescere. & his cognatam gemmam Indiacam sandastron, seu garamantiten, quæ & in Arabia nascatur: cuius in tràslucido intus ful-

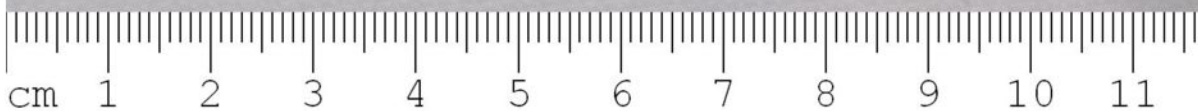
Q² 5. gent



252 De lapidib. & gemmis

gent aureæ guttæ. Postremò huius generis lychniten esse docet, quæ in Caria & Orchosia nascatur, & probatissima in India. & esse remissionem carbunculum. cuius species una radiet purpura, altera coco. & excalesctas digitorum attritu, aut sole paleas attrahere. lychnitis speciem dico rubinum nostrum. Et Albertus ipse testatur, carbunculum anthracem dici à Græcis. & illum lucere in tenebris tanquam carbonem, superfusa aqua limpidam clara, in uase uitreo mundo, polito. cuiusq; species uarias esse secundum patriam, & ipsum splendorem, ipsamq; substantiam. Porro habere eum uirtutem omnium aliorum lapidum: præcipuè contra uenenum & toxica. Nos etiam supra docuimus de fluoribus, in nostris fodinis gemmas inueniri, quæ tamen igne soluntur in aquas, referentes prope modum carbunculos. Notandum etiam & illud: Albertum describere gemmam, quam uocat pelagiam. forsitan à genere purpurarum. cuius Plinius libro nono mentionem facit. Hanc dicit esse rubei coloris transparentis, & esse foeminam carbunculi, seu eius palacium, quia in matrice eius gemmæ crebrò reperiri carbunculum. Et reperiri etiam lapides qui pro parte sint pelagij, pro parte carbunculi. Quæ restant de carbunculo, consule Plin. & alios. Vide & de anthracitide & lychnite Solinum in Polyhist. cap. 40. & 55.

DE

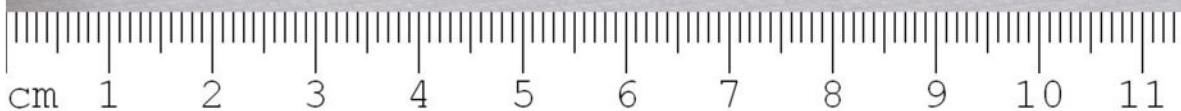


Liber III.
DE GRANATO,
Cap. LXI.

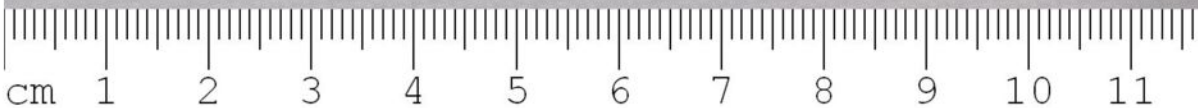
253

Granatus, cyn granatlin. forsitan à pomo
dubio carbunculi. Estq; gemma rubea perlucida,
similis balaustris, coloris rosacei, obscurior car-
bunculo. Altera eius species, intra ruborem uio-
le sparsum colorè habet. propterea granatus uio-
larum uel uiolaceus dicitur. similis propemodum
amethystizoni carbunculo. Eius patria est Ae-
thiopia, & arena maris. Granatus letificat cor,
& pellit tristitiam. Huius uerò foeminam dicunt
esse pœaniten gemmam, quæ granatus de Miche-
don aliàs dicitur. & uolunt illam certo tempore
concipere & parere lapidem sibi similem, & mirè
prægnantibus conducere. Plinius libro tricesimo-
septimo, capite decimo, & Solinus capite decimo-
quinto, non pœaniten, sed pœantidem uocat. Estq;
pœantides gemma illa quæ à nostris dicitur gemma
huides, cyn gemmahu. Plinius eam & gemmoni-
dam dici ait. & testatur fieri prægnantem, & pá-
rere, mederiq; concipientibus & parturientibus,
reperiri in Macedonia iuxta manumentum
Tiresiæ: & ex aqua glaciata orta-
rum gemmarum esse speciem,
quia etiam sit can-
dida.

DE



Amethystus, cyn amethyst, coloris
uiolacei gemma est. Plinius lib. 37. cap. 9.
accedere ad colorem uini amethystum dicit. uerum
priusquam eum degustet, in uiolam desinere fulgo-
rem in illa purpure non ex toto igneum, sed in uini
colorem deficientem. patria amethysti, teste eodē,
India est: & quæ inde ueniunt, optimi sunt, et ab-
solutum purpure colorem habēt. ad hanc dirigunt
officinæ tingentium uota. Porro altera eius species
est quæ descendit ad hyacinthos, quem colorem Indi
sacron uocant, & gemmam illam dicunt sacodion.
Tertia & est species, quæ est dilutior, & dicitur
sapinos, & paranites. Quarta species colorem uini
habet. Quinta ad uiciniam crystalli descendit, albi-
cante purpure deiectu, & tales aliqui paderotas,
alij anterotas uocant. Multi etiam uocant gemmā
Veneris. Est & amethysti patria Arabia Petrea,
Armenia, Aegyptus, Galatia, Tarsus & Cyprus.
Verum hæ sordidissimæ atq; uilissimæ. Magorum
uantas amethystos resistere dicit ebrietati, & mā-
lis cogitationibus: resistere item ueneficijs, adesse
reges adituris, auertere grandinem. Ceterum de
amethystizante in præcedentibus egimus. At quis
color sit amethystus, consule eundem Plinium lib.
21. cap. 8. & lib. 9. cap. 38. & 41. Amethysti ui-
liores



liores reperiuntur multis locis in Bohemia. sunt et in fodinis fluores his similes.

DE HYACINTHO,

Cap. LXIII.

HYacinthus cyn hyacinth. Gemma est differens ab amethysto, quod fulgor uiolaceus emicans in amethysto, dilutus est hyacintho, gratus primo aspectu, euanescit ante quam satiat, marcescens celerius nominis sui flore, ut inquit Plinius lib. 37. cap. 9. & Solinus cap. 33. Mittit autem hyacinthos & chrysolithos Aethiopia, India, Arabia. Arabes tres eius faciunt species: scilicet coloris rubei, citrini, & antimonij. Albertus eius duo genera facit: scilicet aquaticū, quod in flauo albescat, uel in rubeo aquescat. Deinde saphirinum, quod per lucidum & flauum ualde. Hinc dicimus hyacinthum saphirinum, cuius patria in Aethiopia. Vis est hyacinihi prouocare somnum, ualere contra toxica, exhilarare hominem, confortare cor. Reliqua quae plus quam magica mihi uidentur, omitto. De hyacinthizonte paulo post dicemus, in capite Berylli. Ceterum hyacinthū ueteres astrologi dicarunt Ioui.

DE CHRYSOLITHO,

Cap. LXIII.

Chrysolithū gemmam unā cum hyacintho mittit Aethiopia, et c. aureo colore translucemem



256 . De lapidib. & gemmis

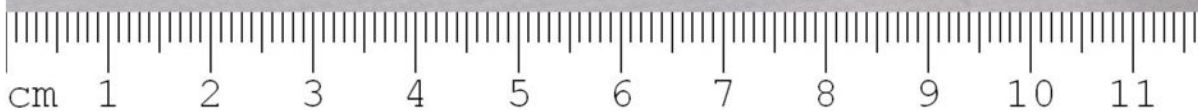
centem. unde & nomen habet, teste Plin. lib. 33. ca-
pite 9. & 12. Solinus in Polyhistore eandem cap.
33. chrysolampin uocare uidetur, quam Plin. eod.
lib. cap. 10. in Aethiopia nasci dicit, pallidi coloris
die, & noctu ignei. Sic Albertus chrysolithum au-
rei coloris gemmam horis matutinis dicit pulcher-
rimam apparere: in alijs horis nō adeò formosam,
& sibi dissimilem. corrumpi q̃; eam, & fugari ab
igne, quia ab illo inflammetur. Facit autem idem
eius species esse marchasitam auream quam uo-
cat, & alium lapidem coloris cœrulei, & rubei.
Vis chrysolithi est, bonos excitare spiritus, melan-
choliae aduersari, lemuribus nocturnis, curare sca-
biem & ulcera, mitigare calorem febris. Ouidius
2. Metamor. ex chrysolitho fingit currū Solis pul-
cherrimè factum, cum inquit:

Aureus axis erat, temo aureus, aurea summe
Curuatura rotæ, radiorum argenteus ordo,
Per iuga chrysolithi, posita q̃; ex ordine gemmæ,
Clara repercusso reddebant lumina Phœbo.

DE SMARAGDO,

Caput LXV.

INter gemmas habet tertias smaragdus multis
de causis. & quia nullius coloris aspectus est iu-
cundior. Nam irrigua gramina, & herbas anti-
cas, frondes q̃; amnes q̃; uirore superat. Deinde quia
solus



solus gemmarū conuitu oculos implet, nec satiat:
imò recreat obscuratos aliarum rerū aspectu. Col-
ligitq; uisum. Ceterū eius Plinius lib. 37. cap. 5.
et Solim. cap. 20. duodecim facit species. Scilicet
est smaragdus, qui et aliàs à Plinio dicitur in eo-
dem lib. cap. 10. limoniates.

I. Scythicus, isq; nobilissimus, et nulli est maior au-
steritas, nec minus uitij. is etiam nequit uulnerari,
tanta illi est durities. licet nec reliqui poliuntur.
Hunc gryphes custodire ferunt.

II. Bactrianus, qui legitur in commissuris saxo-
rum etefijs flantibus. tunc enim tellure internitent.
etefijs flantibus mouentur harena, et solum de-
tegitur.

III. Aegyptiacus, qui eruitur circa oppidum The-
baidis, in collibus et cautibus.

IIII. Cypriacus uarius et glaucus.

V. Atticus, minus pinguis, è lōginq; speciosior.
isq; reperitur et in argemarijs fodinis.

VI. Aethiopicus. cuius species sunt hermiones ex-
tumescentes, et persici iucundi tenoris.

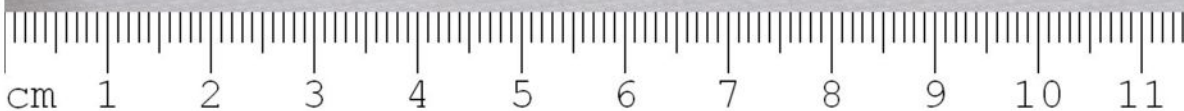
VII. Medicus plurimæ uiriditatis, interdum et è
saphiro.

VIII. Carchedonius, qui et Chalcedonius, et
smaragdites dicitur.

IX. Tanos è Persis ueniens.

X. Sicilicus.

XI. Lacon-



258 De lapidib. & gemmis

XI. Laconicus, similis medico.

XII. Chalcosmaragdus è Cypro æreis uenis.
Sunt & pseudosmaragdi.

Reperiuntur & pro parte dimidia smaragdi,
& altera parte adhuc iaspide existente, nondum
humore in totum trāsfigurato. Finguntur & sma-
ragdi ex crystallo. Lauantur austero mero, delectan-
tur uiridi oleo. Postrema eius genera reperiūtur in
fodinis ærarijs, etiam apud nos. Albertus & in Sco-
tia & Britannia reperiri testatur. & nasci in ue-
nis æris, nonnunquam in scopulis sub aqua maris.
Cæterum smaragdi alij sunt obscuri, quos cæcos di-
cunt. alij sunt densi, nec translucidi. alij scatent
nubeculis. in alijs sunt capillamenta, sales, plum-
bago, & alia uitia. Optima in his figura est plani-
cies, ubi una pars non coumbrat alteram. & opti-
mus, qui nec umbra nec lumine uariatur. Ad ostiū
Tangræ in tēplo arcis smaragdi cōspiciūtur inge-
tes et preciosi. Vis smaragdi est, aduersari ueneno,
et uenenatis. Ferunt si oculus uenenati alicuius ani-
malis rectò aspexerit illū, obcæcari. Præseruat por-
rò gemma illa ab epilepsia, sanat lepram, confor-
tat uisum, memoriā, retinet coitum, & rumpi fer-
tur in coitu digito gestatus. Nota & quod à uete-
rib. astrologis dedicatus est smaragdus Mercurio.
Postremò notandum est & hoc, quòd prasinum la-
pidem, seu gemmam, quæ interdū rubeis, interdum
albis



albis guttis reperiatur, matrem seu palacium esse smaragdi uolūt, cuius species sit chrysoprassus, guttis aureis existens. Sed chrysoprassum berylli inter species enumerant Plinius & Solinus. Cæterum de prasio consule eundem Plinium libro eodem, capite octauo. Pro smaragdo iam adfertur lapis armenius. de quo supra libro 2. mentionem fecimus.

DE BERYLLO,

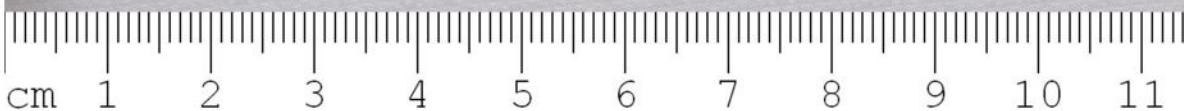
Caput LXVI.

E Andem aut similem naturam cum smaragdis berylli habent, in India originem habentes, & raro alibi reperti. poliuntur omnes sex angulari figura, ne color sordescat, sed repercussu angularorum excitetur. Sunt autem berylli uariæ species, scilicet:

1. Probatissimi sunt, qui imitantur uiriditatem puri maris, interuirent glauci & cærulei temperamento.
2. Proximi his chrysoberylli, paulo pallidiores, in aureum colorem exeunte fulgore. languidius micant, & aurea nube circumfunduntur.
3. Chrysoprassus, his præcedemibus pallidior. trahit mixtam lucem ex auro & porraceo. hunc propter guttas aureas in coagulato quasi succo porri, speciē prasij fecere, ut in præcedemibus dictum.
4. Hyacinthizantes, qui referunt propè hyacinthos, & ipsos probant.

R

5. He-



260 De lapidib. & gemmis

5. Heroides.
6. Cerini.
7. Oleagini, coloris olei.
8. Crystallis similes. hi habent sordes, pterygia, sales, capillamenta.

Berylli & circa Pontum reperiuntur. & Indi, qui præcipue delectantur beryllis, eos adulterant, imbuendo crystallos. Ceterum beryllus facere dicitur ad amorem, curare oculos & epar, & ructus, extenuare spiritus: soli expositus, incendere ignem.

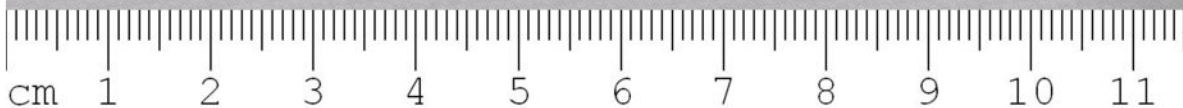
Consule de beryllo Plinium lib. 37. cap. 5. Solinum in Polyhistore, cap. 55. Albertum in suo Lapidario.

DE HELIOTROPIO,

Caput LXVII.

Heliotropium gēma, nascitur in Aethiopia, Aphrica, Cypro, porracei coloris, smaragdo similis, sanguineis tamen distincta est guttis. Heliotropium uero dicunt, quia deiecta in uas aqua, fulgorem solis accedentem, percussu sanguineo mutat, maxime Aethiopica. eadem extra aquam speculi modo solem accipit, deprehenditq; defectus, subeuntem lunam ostendens. Magorum impudentia heliotropium ualere dicit, unctum succo herbae eiusdem nominis, ne gerens illam conspiciatur. Hanc et reddere diuites, & homines bonae fame, ualere contra uenena, & fluxus sanguinis. uide Plin. lib. 37. cap. 10. & Albertum in suo Lapidario.

DE



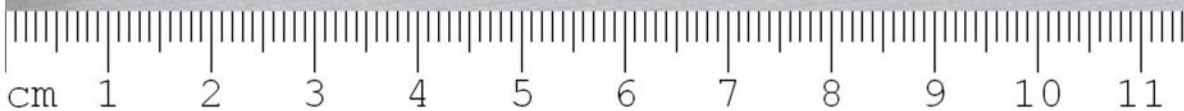
DE OPALO,
Caput LXVIII.

Opali mater propriè est India. Estq; gemma
preciosa, utpote in qua carbunculi tenuior
appareat ignis, et amethysti fulgens purpura, sma-
ragdi uirens mare. Habet & hæc quoq; certas spe-
cies. Alij opalorū æquant colores pigmentorū, alij
sulphuris ardētem flammam, alij ignis olei accensi.
Magnitudo eius nucis auellane. Sunt & opali
certa uitia, si color eius exeat in cristallū uel gran-
dinem, aut in heliotropij herbe florem, si sal aut sca-
bricia, aut alia oculis occurrentia illi insint. Illam
ipsam gemmam propter gratiam eximiam uoca-
runt pederotam, et priuatum eius genus sangeron
Indi dicunt. Tradūtur & opali nasci in Aegypto,
Arabia, et in Ponto, sed hi uilissimi: Galatia, Tha-
so, Cypro, sed hi mollius nitent & sunt scabri. uide
Plinium lib. 37. cap. 6.

DE MOLOCHITE,
Caput LXIX.

Molochites gemma est non translucens,
spissius uirens quàm smaragdus, à colore
malæ nomine accepto. contra omnium infantium pe-
ricula singulari dynami ualet. mittit eam Arabia.
In tēplo ad ostiū Tangræ, in arce, molochites cōspi-
ciūtur mediocris magnitudinis. Vide de molochite

R 2 Plinium



262 De lapidib. & gemmis

Plinium lib. 37. cap. 8. Solin. in Polyhist. cap. 36.

Albertum & Euacem in Lapidarijs.

DE TOPAZIO.

Caput LXX.

TOpazion gemma inuenta primum est in insula Chiti Arabia, cum praedones pressi diutius fame & tempestate, herbas radicesq; effoderent. Aut topazion dicitur, ab insula rubri maris nebulosa, quam cum sepius nauigantes quaerent, dixere eam propterea topazion. (Topaz in enim lingua Troglodytarum significat quaerere) ex hac enim insula, teste Plinio libro tricesimo septimo, capite octauo, gemma haec primum allata est Berenice reginae Aegypti. Sunt tamen qui topazion & in Thebaide nasci dicant. sicuti in Hungaria species eius pallens reperitur. In nostris fodinis inueniuntur & fluores, coloris lutei, haud dissimiles topazijs. Plinius topazij duo facit genera, scilicet prasoin & chryseptron, similem chrysoprasio, cuius tota similitudo ad succum porri dirigatur. Albertas & Euax, item & alij, unam eius speciem similem dicunt auro: alteram croceo colore superare aurum. Dicunt uim illis inesse contra libidines, reddere eos homines castos & animatos.

DE IASPIDE, Caput LXXI.

IAspis à Germanis ein iasp, lapis seu gemma est multarum specierum. Nam Dioscorides eius septem



septem enumerat species, scilicet: est iaspis uiridis smaragdo similis. Secundo iaspis est similis crystallo, colore pituitam imitans. Tercio est iaspis non dissimilis aeri, unde dicitur aerizusa. Quarto est iaspis quasi fumo infecta, quæ dicitur capnias.

Quinto iaspis est lineis albis & resplendentibus præincta, appellata asyrios. Sexto, est iaspis similis terebinthine, quæ dicitur terebinthizusa. Septimo, est iaspis æmula gemmæ callidis. de qua supra capite quadragesimooctauo. Sunt omnes amuleta, & accelerant partum appensæ femoribus, secundum Dioscoridem. Plinius libro tricesimo-septimo, capite octauo, & nono, plurimas species, propter colores, patriam, & bonitatem iaspidis enumerat, quarum nonnullas hoc loco addemus.

Primum, secundum Pliniū, est iaspis uiridis translucens, similis smaragdo Indicæ, quam gentes plurimæ ferunt. Hanc totus Oriens pro amuleto habet, & è petra cum per transversum linea alba præcingitur, dicitur grammatis, & polygrammos à pluribus. Secundo iaspis est Plinio glauca pinguis in Cypro. Tercio est iaspis aeri similis in Persia, propterea talis dicitur aerizusa: & à Græcis borra, quia cælo autumnali matutino similis. Quarto iaspis est cærulea, circa amnem Thermoodontem. Quinto est iaspis purpurea in Phrygia. Sexto est ex purpureo, cærulea, non refulgens, in Cappadocia.



264 De lapidibus & gemmis

dodia. Septimò est iaspis similis Indicæ in Thracia. Octauò est iaspis turbida in Chalcide. Nonò est uiolacea in Sardis. Decimò est similis crystallo, aut phlegmati. Optima autem iaspis secundum eundem Plinium, est quæ purpurea, aut rose similis, uel sinarogdo. Meminit autem Plinius L. C. & onychipunctæ gemmæ, quam uocant iaspionychem: quæ quasi nubem complexa, imitando nuem, stellata rutilis punctis, similis sali Megarico est: & ueluti fumo infecta, capnias dicitur. Hanc uerò onychipunctam Dioscorides simpliciter enumerat inter iaspides. & Plinius L. C. & à Theophrasto, & à Dioscoride discrepare nonnihil uidetur. Sed hæc relinquamus me longè doctioribus excutienda.

Iaspidis proculdubio & est species gemma illa tanti precij iam apud nos, quæ dicitur turchus, uel, ut uolunt, turchoy, cyn turches. coloris ad cæruleum tendentis: nonnunquam flauo, nitido, candido, ac si lac penetraret in colorem flauum. cuius uim uolunt esse, quòd confortet uisum, & præseruet à uarijs casibus. Nos quoque in Germania iaspidis speciem pulcherrimam habemus, spadicei coloris, castaneæ brauhn, immensi effectus. & reperitur circa Ienam in Thuringis, Aldenburgi in Misnia, & alijs locis. Scio ego urbem Misniæ, ubi tali iaspide precioso utuntur pro silice ad ignem



ad ignem excutiendum. O sancta simplicitas Germanorum. Hanc enim iaspidem contra sanguinem & fluxum menstruorum presentissime ualere expertus sum. Idem iuuat & partum, & tegit conceptum. Cætera quæ Albertus & alij scribunt de iaspide, quomodo faciat ad gratiam & amorem, magica esse credo, quæ tu ipse legere poteris.

DE SAPHIRO,

Caput LXXII.

Saphirus lapis à Germanis dicitur ein saphyr. Succina species iaspidis, de qua consule Dioscoridem L. C. & Plinium libro tricesimo septimo, capite nono. Estq; lapis aureis punctis collucens, cuius aliæ species sunt cæruleæ, aliæ mixta purpura. Optimæ apud Medos, nusquam perlucidæ: aliæ inutiles sculpturæ, interuenientibus crystallinis centris. aliæ coloris cyanci, quæ mares saphiri æstimantur esse. Albertus saphirum dici ait & lapidem siriten, quia in littoribus, ubi sirtes, inuenitur. Orientalem tamen & Indiacam esse optimam prædicat, & huius speciem aliam esse coloris perspicui, cœli serenati, in qua uincat quasi flauus color. aliam uerò habere nubes obscuras, ad rubedinem declinantes. Aliam nubeculas habere e contra albas. Ceterum saphiri uirtutē uolunt esse, reddere hominem castum, pium, stabilem. utimur hodie

R 4

& saphiro



266 De lapidib. & gemmis

& saphiro in corde confortando, et in corpore interiori refrigerando. Vnde uetus hoc carmen loquitur: Corporis ardorem refrigerat interiorem Saphirus, & Cypriae languida uota facit. Veteres astrologi saphirum dicarunt Veneri.

DE LAPIDE CORNEOLO,

Caput LXXIII.

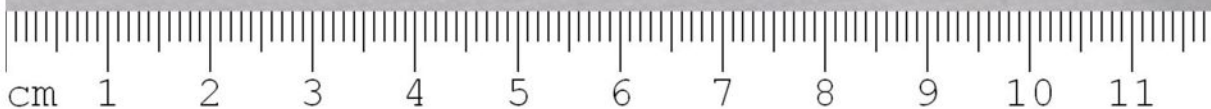
Cornelius, uel corneolus potius, gemma seu lapis, cuius patria Italia litoralis, & nunc Germania. Reperitur enim, teste Alberto, ad Rennum. nota est gemma à Germanis propter sigilla annulorum, quæ crebrò fiunt ex illa. diciturq; cyn corneol. mihi propemodum species iaspidis esse uidetur. Sed cornelius lapis alius est insignis rubedine, alius remissior, coloris carnis. unde à nonnullis dici eum uolunt corneolum. alius insignitus candidis pinnulis, alius candidis lineis. alius omnino obscurus in rubedine, alius multū nī et sicuti minium. Ceterum corneoli uis est, stringere sanguinem, sistere menses, hæmorrhoidas. Fertur & mitigare iras, abstergit in demifricio demes.

DE AMANDINO LAPIDE,

Caput LXXIIII

Lapis seu gemma amandina coloris est uarij. Extinguit hæc omni: uenena, & reprimat. quare non est gemma conuicnenda. de qua consulte Albertum.

DE



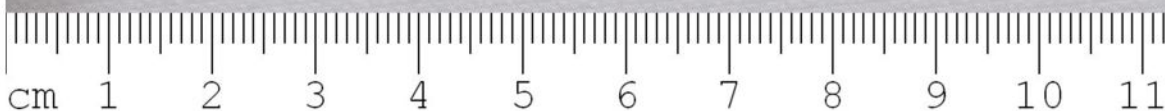
Liber III. 267
DE LAPIDE DIONYSIO,
Caput LXXV.

Dionysius lapis, seu dionysias gemma, à Baccho nomē habēs, est gēma nigra, seu fusca, dura, mixta seu sparsa rubentib. maculis, guttulis, seu notis, quæ trita ex aqua saporem uini & odorem facit. unde resistere fertur ebrietati, quia resoluit & expellit uapores à quibus fit ebrietas. Gemma preciosa. de qua consule & Plin. lib. 37. cap. 10. Solinum in Polyhist. cap. 40. Albertum in suo lapidario, & alios.

DE MEDEAE GEMMA,
Caput LXXVI.

De lapide medo, qui adfertur à regione Medorum, nigro, succi cum teritur crocei, supra egimus de hæmatite. hoc autem loco agendum nobis est de lapide Medæ, seu gemma Medæ. Est aut gemma media seu medea sic dicta, quia reperta primum est à Medea uenefica. estq; nigra, habēs uenas aurei coloris, reddens succum croceū, et saporem uini, immēsi effectus contra ebrietatē, & ad amorē conciliantū, ut ferunt magi. Hæc proculdubio species est lapidis Medi et hæmatitis nigri, qui reddit succū croceū. Reperitur et apud nos in Cheruscis, ubi ipse etiam hæmatites niger: licet uenæ eius non adeo sint coloris aurei, sed pallent. Cæterum consule de Medæ gemma etiā Plin. lib. 37. cap. 10.

R 5 DE



268 De lapidib. & gemmis

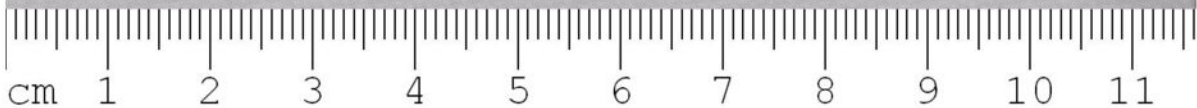
DE SILICE, Cap. LXXVII.

Silex lapis, à Germanis eyn kysling, oder kyselsteyn. vulgo notus est, q̃a eo utimur in igne excitando. unde & nomen habet. & silex dicitur, quasi ex eo saliat ignis. hinc & eyn feürsteyn communi nomine etiā à Germanis dicitur: quamuis hoc nomen conuenit et pyriti, ut suprā docuimus. & cū Plinio pyrites genus est, & nō species, imò omnis lapis unde excitatur ignis, silex eidem erit pyrites ab effectu. Est autem silex primum duplicis speciei, scilicet:

I. Calculus seu scrupulus, qui uerè silex à Germanis eyn kysel oder kyselsteyn dicitur. Reperitur ad flumina, & inter arenas, ad torrentes interdū coloris candidi: cuius usus etiā est ad alia quā ad ignē excitandum. Interdū coloris flauī, impuri, nonnumquam crocei. Interdum coloris nigri, nonnumquam lineis candidis pulcherrimè insignitus.

II. Saxum, quod cornutū dicunt, à Germanis eyn hornsteyn. quia habet colorē cornu, uel refert quoddam cornei durissimum. cuius partes interdū sunt continuatæ, ut unā ab altera uisus discernere nequeat. Interdum partes eius sunt conspicuæ aliqua intersectione. & dicitur à Germanis vulgo eyn feürsteyn. quia illo potissimū ignis excutitur. Reperitur in sedinīs, item ad flumina: ut ad Albim, in agris in Saxonia, in cuniculis calculorum.

Est



Est uero uariarum specierum: scilicet 1. coloris candidi. 2. coloris nigri. 3. coerulei. 4. ruffi. 5. purpurei. 6. referens colorem cornu. 7. flauo. 8. crocei. 9. liuidi. 10. foris candidi, intus nigri. Variarum proportionum: longi, lati, magni, parui, ramosi in modum coralliorum. Reperiuntur & in modum cornu. Ego ad Albim, loco supra descripto, silicem talem inueni, tanquam serpentis caput fuisset, insignitum ore, dentibus, oculis, coronula. Item & qui referebat turribus arcem munitam: item alium, qui integrum montem. Exercet et natura in tam durissimo lapide suas impressiones. Silicem enim eodem in loco inueni, in quo uestigia lupi uel leonis circa dimidiam rosam in superficie lapidis exaltatam, apparuerunt, quasi data opera ab artifice docto insculpta essent. Interdum aliarum rerum membra, & uultus. Interdum stelle, literae in illis apparent: adeo natura non est ociosa. De aetate praegante, cum silice à me reperto, supra dictum est.

D E C O T E,

Cap. LXXVIII.

A ^{Könn}cos, hinc aconitum herba quae cautebus nascitur, nomen habet. Est autem cos lapis, quo cultri acuntur, aliaque instrumenta. Germani uocant *dwet, steyn, oder schlyff*. Huius apud nos uariae sunt species: coloris nigri, candidi, flauo, nigerrimi.



270 De lapidib. & gemmis

nigerrimi. Dioscorides li 5. cap. 93. cotem Naxiam
prædicat, & recitat uires materiae, quæ deteritur
exacuendo ferro, deß schlyffs. Sic species cotis est,
quam aliàs uocant lapidem heracleum, & lydiũ,
probiertsteyn: qui notus aurifabris, & dicitur coti-
cula. cuius Plinius mentionem facit lib. 33. cap. 8.
Est et species cotis lapis ille qui eruitur in Mysia,
quo utuntur nunc compactores librorum. Sic cotis
est alia species uiridis, quæ dicitur cos ocularis,
quia in ea fricantur sieff oculorum: uel cos olearia
uel olearola, quia oleo insperso acuuntur in ea in-
strumenta ferrea. Sunt & aliæ eius species, quæ tu
ipse huc referre poteris.

DE SMYRITE,

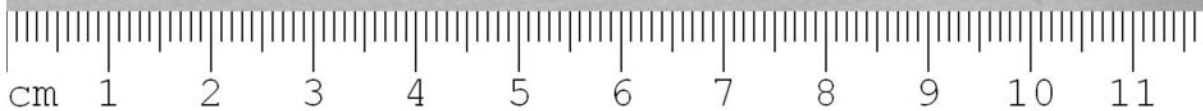
Cap. LXXIX.

Smyris lapis est durissimus, & asperimus.
Germani uocant schmergel. Annularij scal-
ptores, & alij artifices eo lapides expurgant, &
nunc scindunt certo artificio cum illo ipsi alios la-
pides. Hunc Dioscorides utilem dicit ad erodendũ
& urendum: & conuenire gingiuis ulceratis, &
dentifricio.

DE VMBILICO VENERIS,

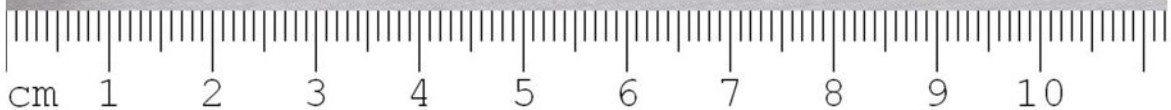
Caput LXXX.

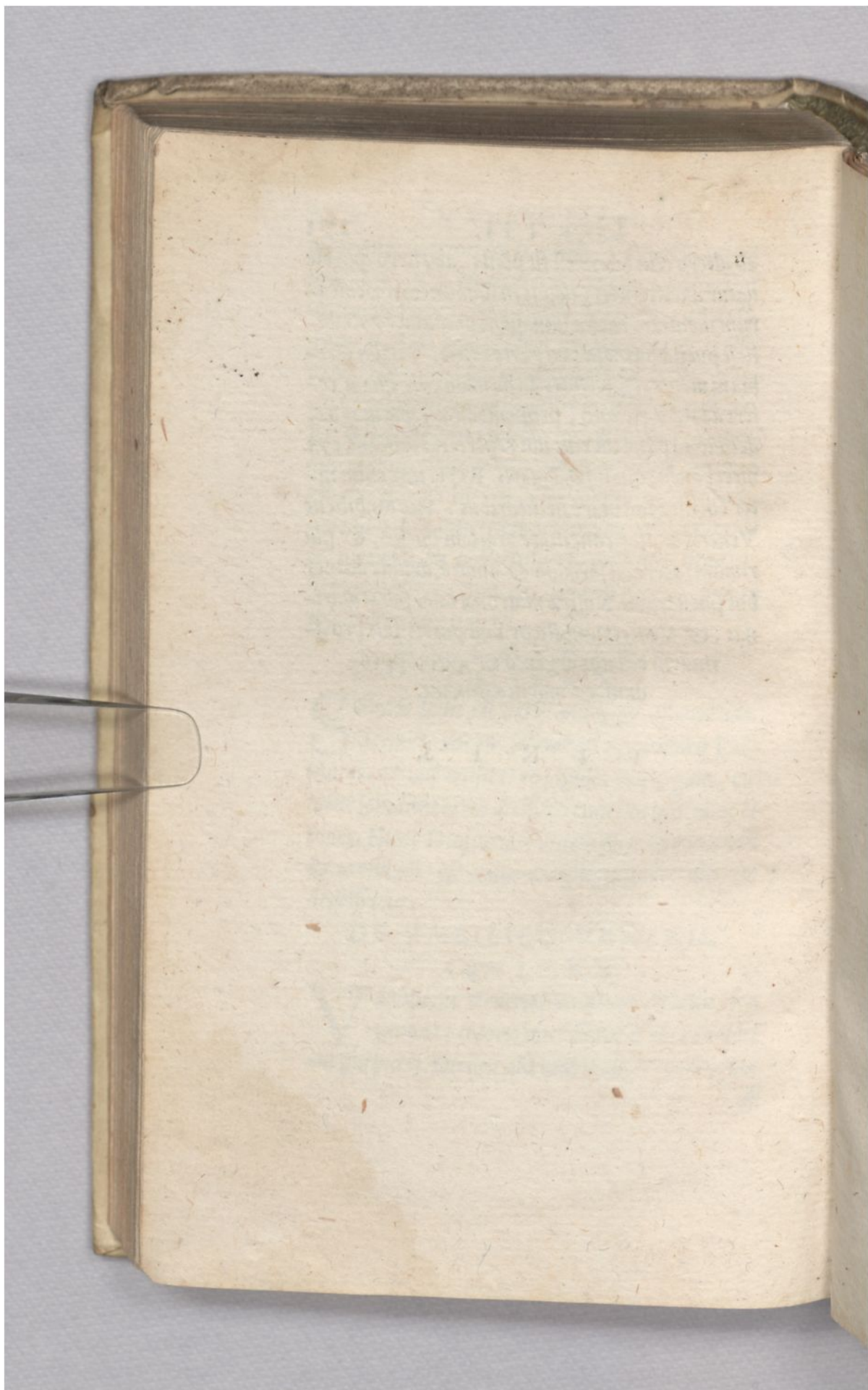
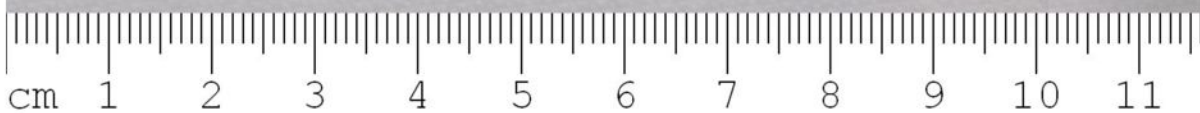
Vmbilicus Veneris hoc in loco est lapis, seu
gemma, coloris interdũ rubei aut candidi,
aut purpurei. Dicitur aut umbilicus Veneris, quia
ab

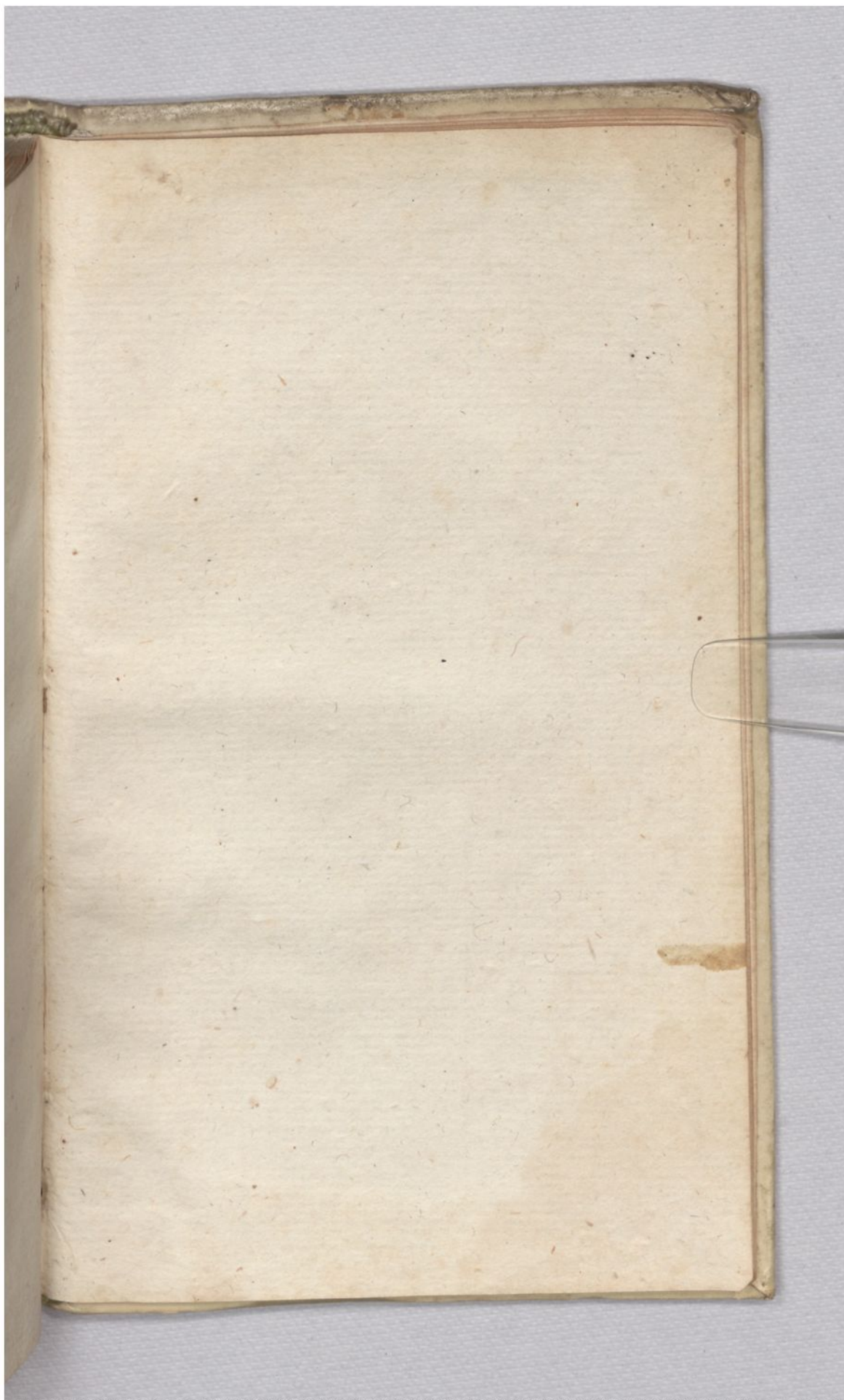
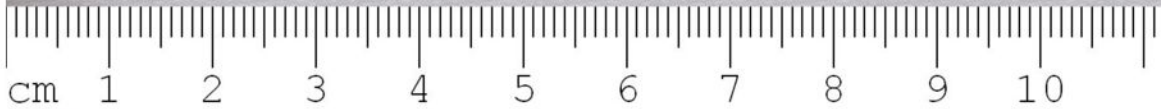


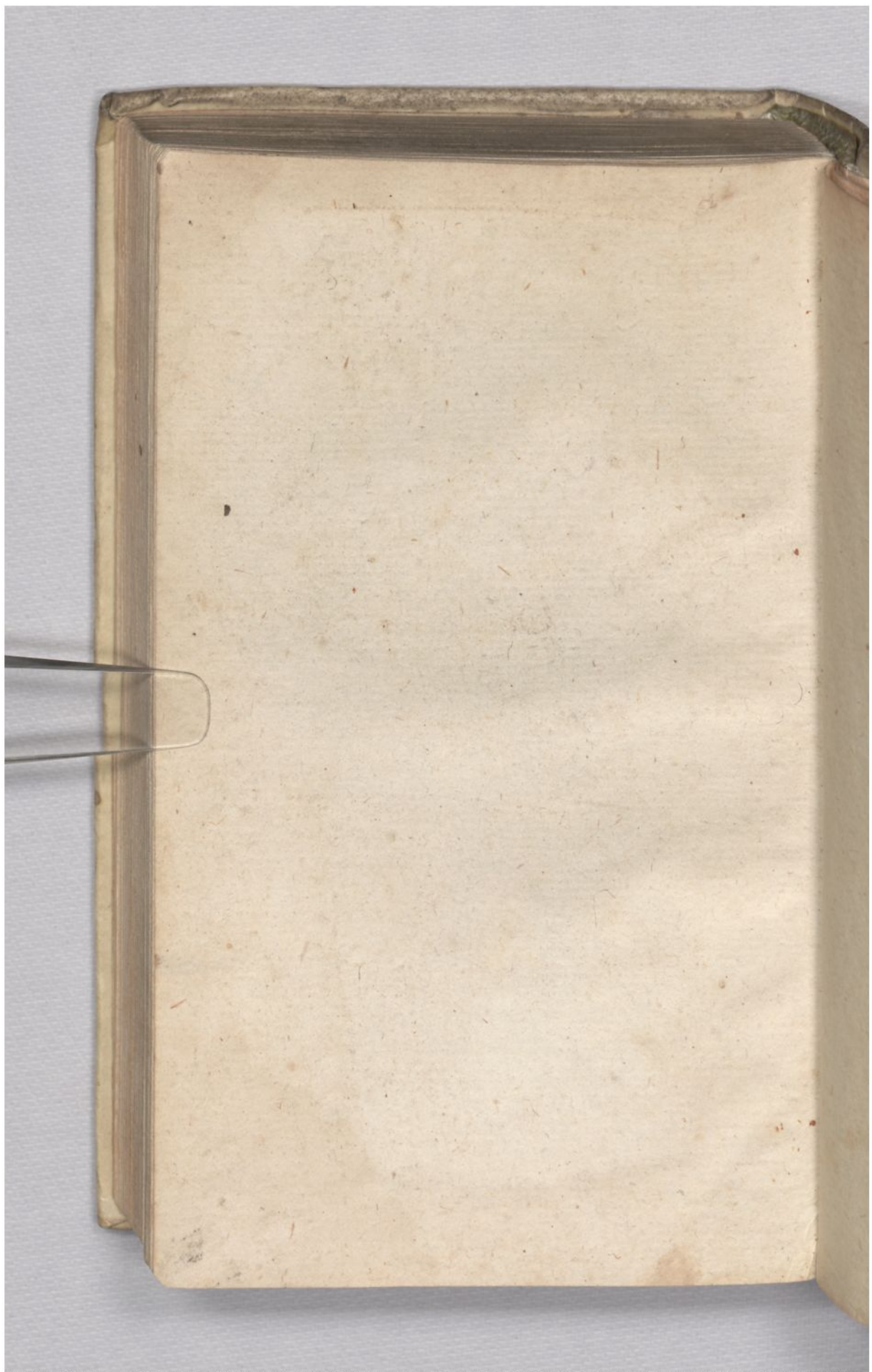
ab altero eius latere cū sit plana, ab altero quo ele-
uatur ductis lineis (ueluti in domunculis cochlea-
rum) uentrem rotundum quasi pomum, & umbi-
licū puellæ formosæ pro parte refert. Verū Ger-
mani magis respicientes ad formam eius quam re-
fert à latere eleuato, propemodum fabæ magnæ,
deinde ad patriam eius ubi reperiatur, uocant cyn-
meerbonen, quasi fabā maris. Reperitur enim in-
ter cochleas ad mare in littoribus. Hic umbilicus
Veneris dicitur conciliare gratiam puellis, & plu-
rimum facere ad formam & amorē, deinde ad mor-
bos puellarum. Nostræ matronæ tales fabas mari-
nas, & Veneris umbilicos iam pueris suis pro a-
muleto calatos argento & auro, appen-
dunt, & magni æstimant.

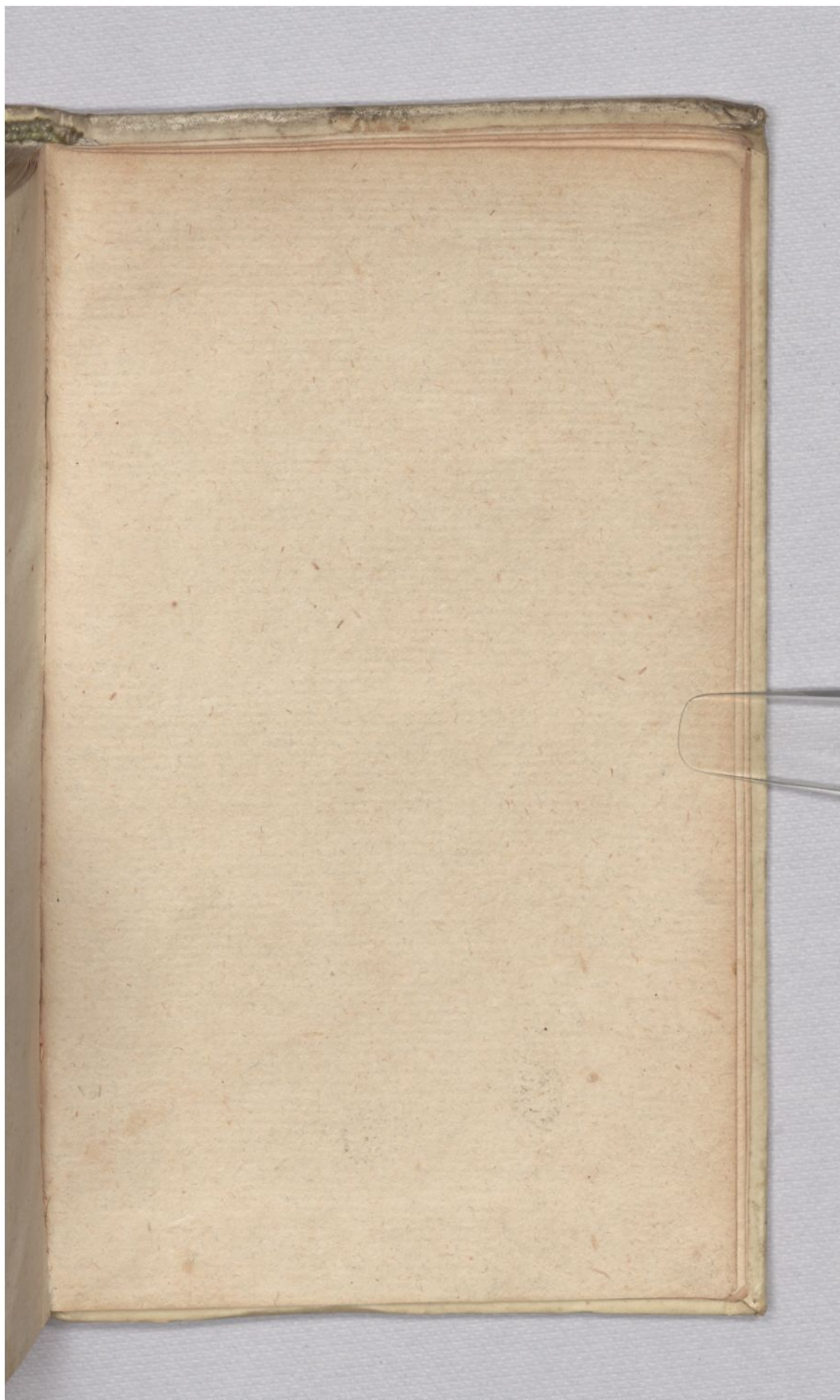
F I N I S.

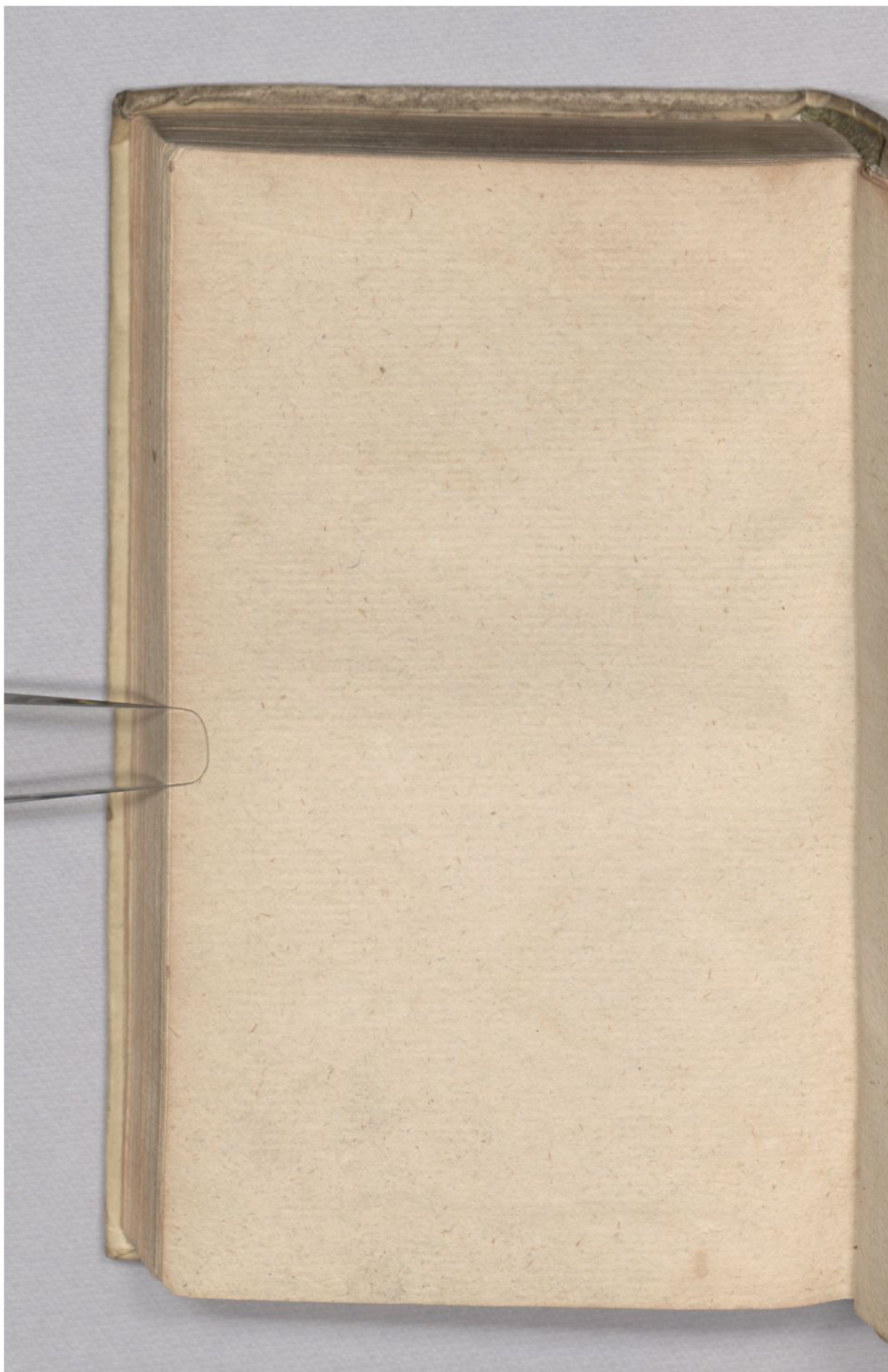


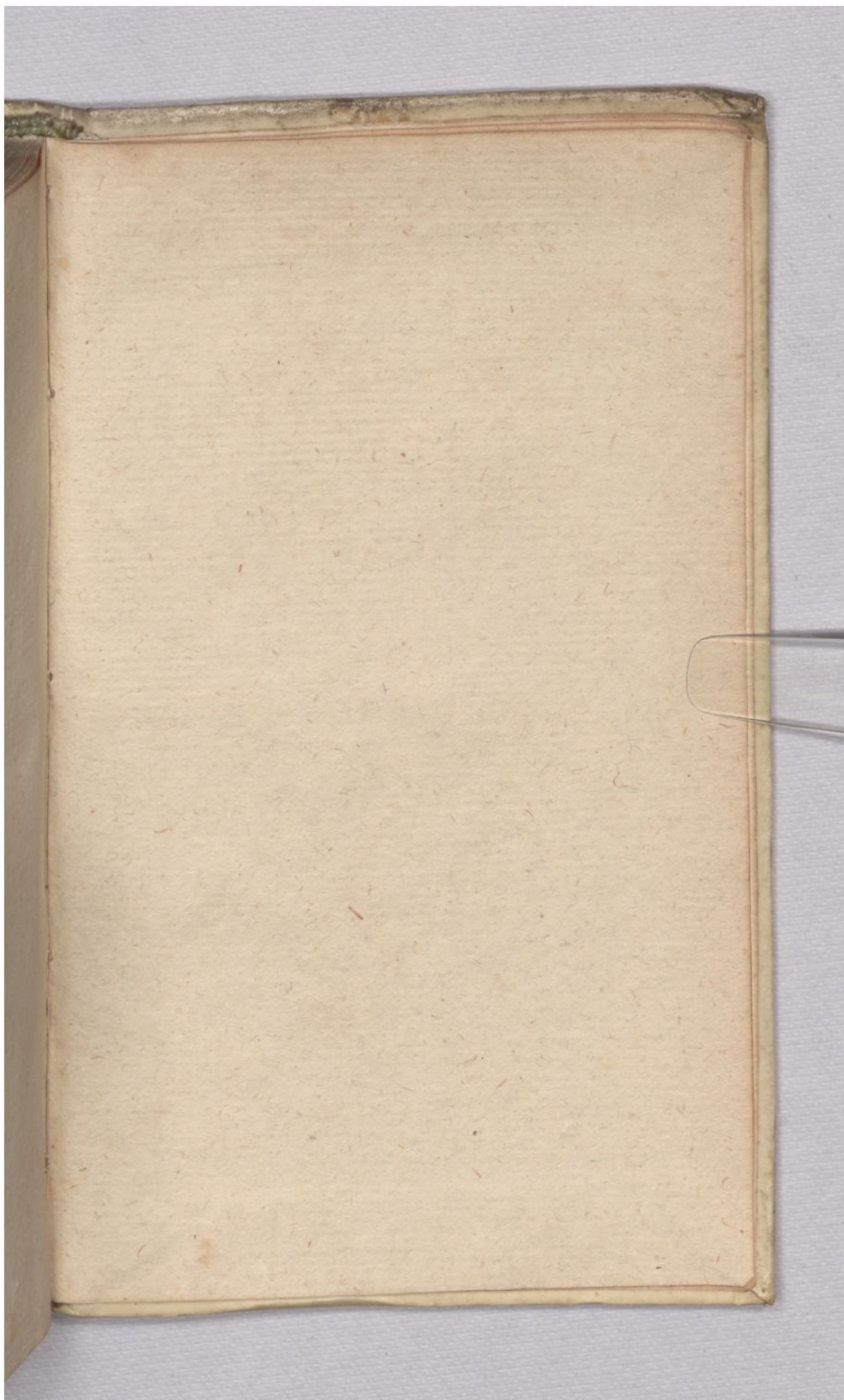
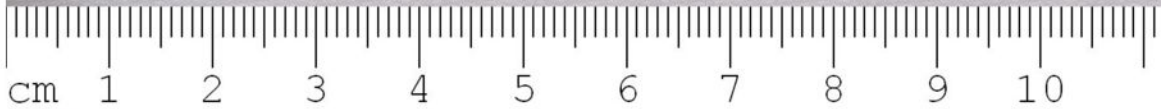


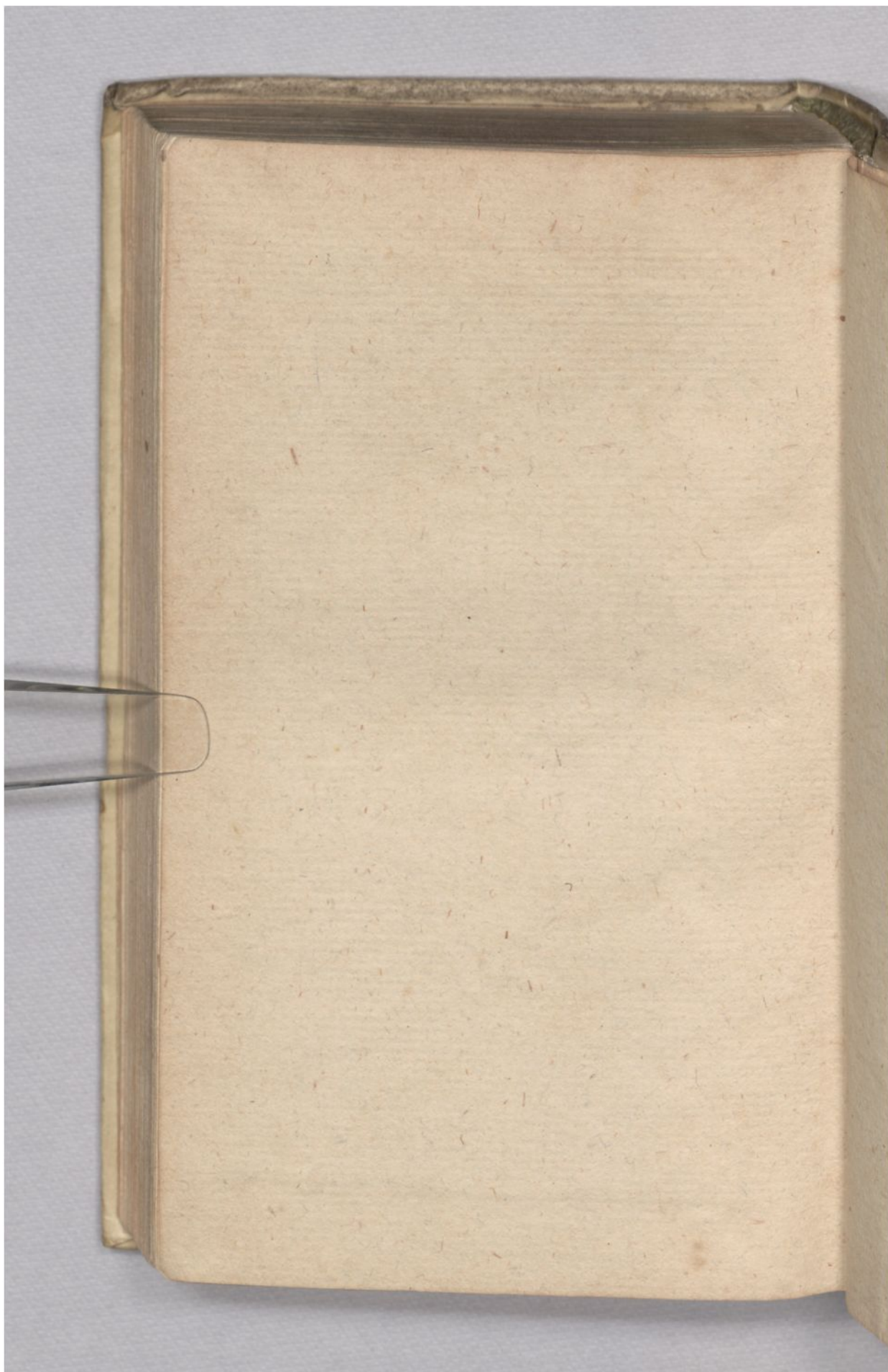


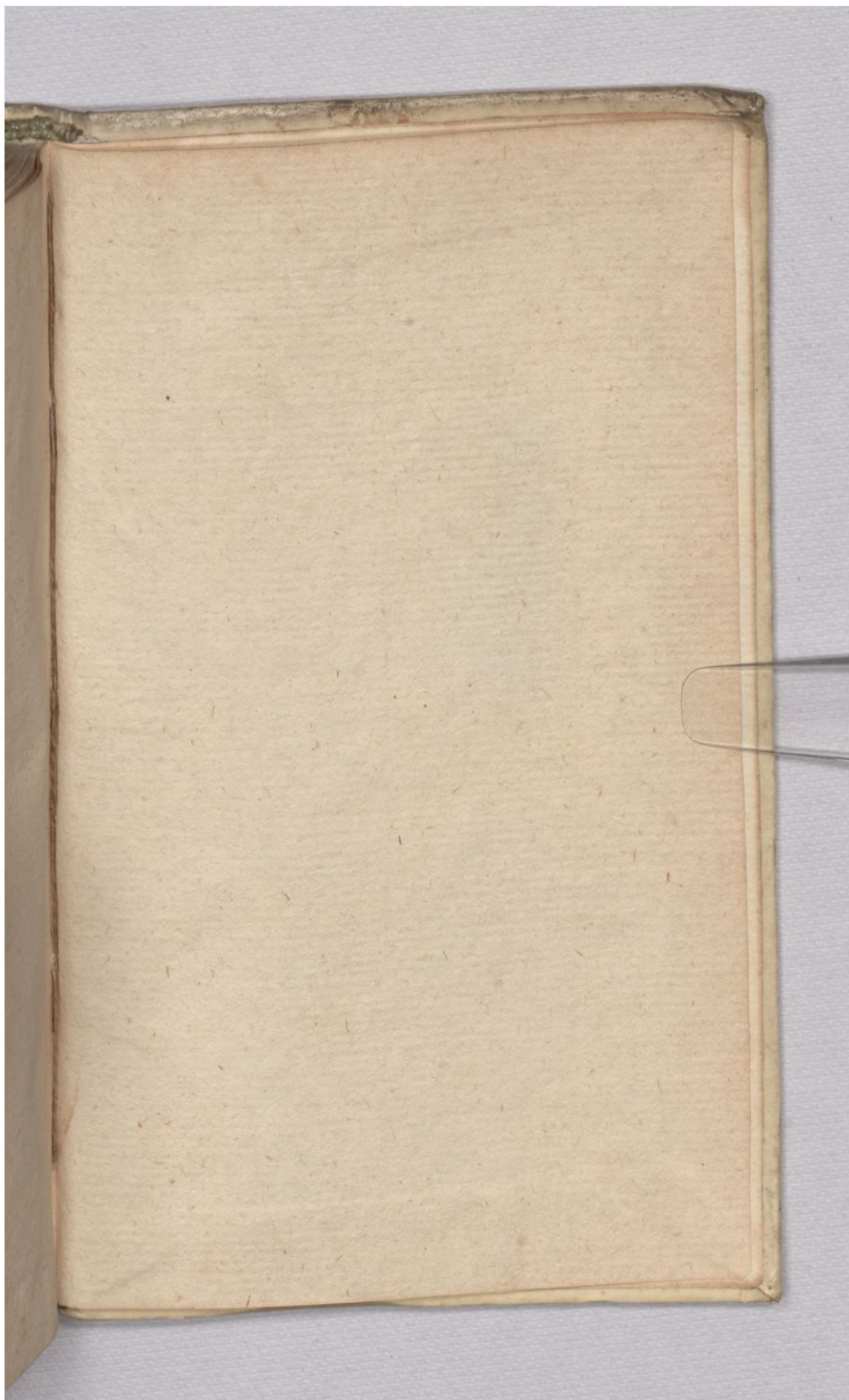
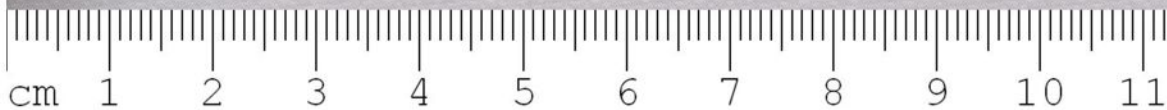


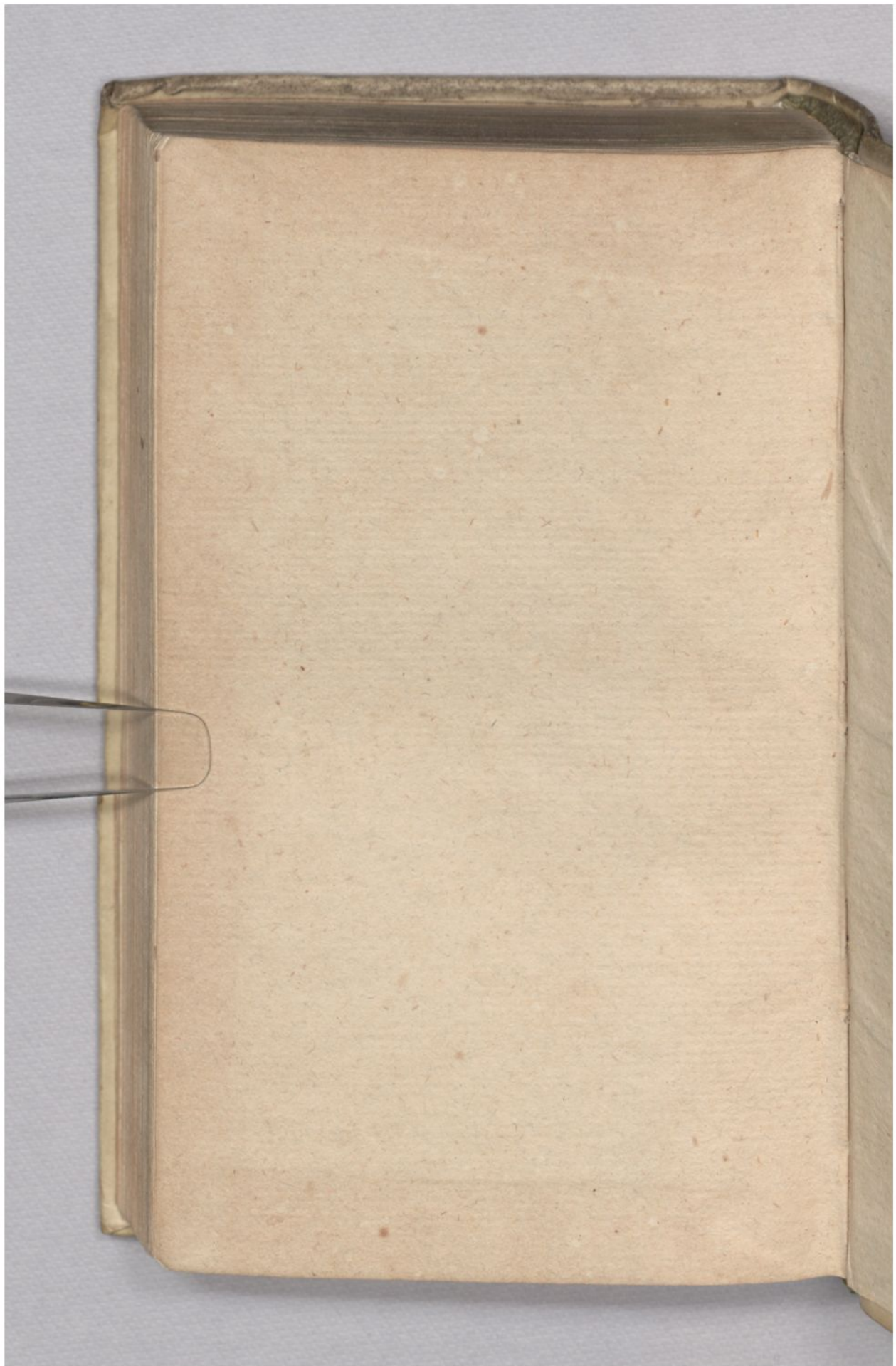












35
GWL B Hannover
036 856 045



144

III A, 144



